

การสร้างอัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนพิการ
THE CONSTRUCTION OF DISABLE SELF IDENTITIES

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษาศาสตร์
กันยายน 2551

การสร้างอัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนพิการ

ปริญญาบัตร
ของ
ร้อยตำรวจเอกหญิงจิตติมา เจือไทย

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาดุขะฎิบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษาศาสตร์

กันยายน 2551

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การสร้างอัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนพิการ

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษาศาสตร์
กันยายน 2551

จิตติมา เจือไทย. (2551). การสร้างอัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนพิการ. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ด. (พัฒนศึกษาศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
คณะกรรมการควบคุม : รองศาสตราจารย์ ดร.นภาพร หะวานนท์,
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญศิริ จีระเดชากุล, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรุจ รัตนา.

ปรินญาณิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยให้เห็นว่า ท่ามกลางเจตจำนงที่สร้างความหมายและคุณค่าเชิงลบให้กับมนุษย์ซึ่งถูกนิยามว่า “ไม่เป็นที่ยอมรับ” คนพิการมีกระบวนการสร้างเทคโนโลยีแห่งตัวตน เพื่อปรับเปลี่ยนตนเองจากผู้ถูกกระทำไปสู่การเป็นผู้กระทำและสร้างตัวตนของตนเองขึ้นมาได้อย่างไร รวมถึงมีกระบวนการสร้างสรรค์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจร่วมกับผู้คนที่อยู่รอบข้างอย่างไร จึงทำให้ทั้งสองฝ่ายสามารถทลายกรอบของวาทกรรม และเปิดพื้นที่ให้คนพิการสามารถสร้างตัวตนของตนเองขึ้นมาในสังคมของเขอย่างเสมอภาคและมีศักดิ์ศรีที่เท่าเทียม โดยผู้วิจัยเลือกใช้วิธีวิทยาของการศึกษาอัตชีวประวัติ เป็นวิธีวิทยาหลักในการสร้างความรู้ชุดใหม่เกี่ยวกับความพิการของสังคม

ผลการศึกษาเผยให้เห็นว่า แท้ที่จริงแล้วการรับรู้คุณค่าความหมายที่สังคมมีต่อคนพิการ ไม่ว่าจะเป็น “ความไร้คุณค่า” “ความน่าเวทนาสงสาร” หรือ “การไร้ความสามารถ” เป็นเพียงผลิตผลของอำนาจซึ่งมีรากเหง้าอยู่ที่การครอบงำเป็นสำคัญ ในแง่นี้ การสร้างสังคมที่คำนึงถึงความหลากหลายในตัวตนของมนุษย์ เพื่อเอื้อให้ผู้พิการเกิดความเท่าเทียมในสุนทรียะการดำรงอยู่ จึงไม่อาจเกิดขึ้นด้วยการเปลี่ยนแปลงทางกฎหมายหรือพื้นที่ทางกายภาพแต่เพียงเท่านั้น แต่ควรเกิดขึ้นร่วมกับ การเปลี่ยนแปลงวิธีคิดและความสัมพันธ์ภายในตัวของตัวเราต่อสรรพสิ่งรอบกายเสียใหม่ เพราะมนุษย์ไม่อาจถูก “ตัดสินคุณค่า” ไปตามความหมายที่ถูกสร้างขึ้นจากความรู้เพียงแบบเดียวได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ การสร้างนิยามความหมายของสิ่งที่เรียกว่า “ความรู้” จึงไม่ควรถูกจำกัดขอบเขตให้อยู่แต่เพียงในกรอบของทฤษฎีกระแสหลัก แต่ควรครอบคลุมรวมถึงสิ่งที่เชื่อมโยงกับบริบทและประสบการณ์ของมนุษย์อย่างแนบแน่น เพื่อเปิดพื้นที่ให้ผู้เป็นเจ้าของประสบการณ์ได้เข้ามามีส่วนสำคัญในการสร้างสรรค์ “ความรู้” เกี่ยวกับตัวตนของตนเองให้เกิดขึ้นมาในสังคม จนท้ายที่สุดการรับรู้ความจริงจากมุมมองดังกล่าว ก็จะทำให้สังคมตระหนักว่า หัวใจสำคัญของการสร้างความเสมอภาคในความเป็นมนุษย์ จะเกิดขึ้นก็ด้วยความร่วมมือของมนุษย์ในการสร้างความหลากหลายในพื้นที่ เพื่อเอื้อให้อำนาจแห่งตัวตนของมนุษย์แต่ละคนทำงานได้อย่างเท่าเทียมกัน

THE CONSTRUCTION OF DISABLE SELF IDENTITIES

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Doctor of Education Degree in Development Education
At Srinakharinwirot University
September 2008

JITTIMA JUATHAI. (2008). **The Construction of Disable Self Identities**. Dissertation,
Ed.D. (Development Education). Bangkok : Graduate School, Srinakharinwirot
University. Advisory Committee : Assoc. Prof. Dr.Napaporn Havanon,
Asst. Prof. Dr.Pensiri Jeradechakul, Asst. Prof. Dr.Surawut Padthaisong.

In the midst of a will to impose a negative meaning and value upon those “disable people”; the purpose of this dissertation was to disclose the process of how the “undesirable” people with disabilities reposition themselves from their subjugated social identity to the self of their own. Additionally, it showed how they constructed power relationships with the surrounding others, hence, dismantled a discursive boundary enwrapping them. As a consequence enabled them to create their social space entailed the equal and dignified selves. This study, thus, chose autobiography as a major methodology in constructing a new body of knowledge on social disability.

The study revealed that the meaning and value, we socially perceived about people with disabilities in terms of “valueless”, “pitiable”, or “incompetent”, was only a product of a power domination. From this view, in constructing a society with respect to the multiplicity of human selves and embraced them to the aesthetic of existence, only shaping the law or physical space would never be enough. Changing our worldview and adjusting our inner self and relationships with the social world, however, should be coincided with it. One could not be judged by the meaning constructed from any theories based on mainstream perspective that frame a rigid understanding of things. “Knowledge” should not be defined only in the scope of theories, but, should also be closely related to the social context and experiences of people with disabilities to pave the way in constructing “knowledge” from their own experiences. At a very end, the truth about them would make it possible for the space of multiplicity selves to be equally emerged, that is an essence of the construction of human equality.

ปริญญานิพนธ์
เรื่อง
การสร้างอัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนพิการ
ของ
ร้อยตำรวจเอกหญิงจิตติมา เจือไทย

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษาดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษาศาสตร์
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.สมชาย สันติวัฒนกุล)
วันที่ เดือน กันยายน พ.ศ. 2551

คณะกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์

คณะกรรมการสอบปากเปล่า

..... ประธาน
(รองศาสตราจารย์ ดร.นภาพร หะวานนท์)

..... ประธาน
(อาจารย์ ดร.ปฐมภรณ์ บุษปราง)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญศิริ จีระเดชากุล)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.นภาพร หะวานนท์)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรวิทย์ ปัดไธสง)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญศิริ จีระเดชากุล)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรวิทย์ ปัดไธสง)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.พิศมัย รัตนโรจน์กุล)

ประกาศคุณูปการ

ความสำเร็จของการสร้างสรรค์ “ความรู้” เกี่ยวกับการสร้างตัวตนของคนพิการในครั้งนี้ มิได้เกิดขึ้นจากความมุ่งมั่นในพลังแห่งตัวตนของผู้วิจัยแต่เพียงประการเดียว หากแต่เกิดขึ้นจาก คำแนะนำ คำปรึกษา และคำสอนที่มีคุณค่ายิ่งของ รองศาสตราจารย์ ดร.นภาพร หะวานนท์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญสิริ จีระเดชากุล และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรวุฒิ ปัดไธสง ที่ได้เปิดโลกทัศน์ให้ผู้วิจัยได้มองเห็นความรู้ความจริงที่เปลี่ยนไป จนนำไปสู่การเข้าใจถึงความสำคัญของการเคารพความหลากหลายซึ่งมีอยู่ในตัวตนของมนุษย์แต่ละคนอย่างเท่าเทียม นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังขอขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.ปฐมภรณ์ บุษปธำรง และอาจารย์ ดร.พิศมัย รัตนโรจน์สกุล ที่ได้ให้ความคิดเห็นในบางแง่มุมที่ผู้วิจัยอาจมองข้ามไป แต่กลับเป็นแง่มุมที่มีความสำคัญและช่วยเติมเต็มให้ “ความรู้” ที่เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้พิการในครั้งนี้ มีพลังเพียงพอที่จะใช้ในการอธิบายเรื่องความพิการต่อสังคม โดยไม่แตกต่างกับความรู้ชุดอื่น ๆ ที่ถูกสถาปนาให้ดำรงอยู่ในวิถีคิดของผู้คนในสังคม

ขอขอบคุณครอบครัวที่เฝ้ารอคอยความสำเร็จนี้ด้วยความอดทน ขอขอบคุณทุกความช่วยเหลือที่ได้รับจากคนรอบข้าง ไม่ว่าจะเป็น เพื่อน รุ่นพี่ รุ่นน้อง รวมถึงทุกคนที่มีส่วนร่วมในการถักทอให้งานวิจัยชิ้นนี้สำเร็จสมบูรณ์ และที่สำคัญขอขอบคุณเจ้าของประสบการณ์ทุกท่านที่ได้มอบความเป็นกัลยาณมิตร และมอบเรื่องราวที่มีคุณค่า จนทำให้ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงหัวใจสำคัญของการดำรงอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์

จิตติมา เจือไทย

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ปัญหาและความสำคัญ.....	1
คำถามในการวิจัย.....	7
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	8
คุณค่าของงานวิจัย.....	8
2 แนวคิด ทฤษฎี และกรอบความคิดในการวิจัย.....	9
ส่วนที่หนึ่ง : การสร้างอัตลักษณ์ทางสังคม.....	9
ส่วนที่สอง : อัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนพิการ.....	18
การก่อกำเนิดอัตลักษณ์แห่งตัวตน.....	24
การสร้างอัตลักษณ์แห่งตัวตน.....	27
การดำรงอัตลักษณ์แห่งตัวตน.....	29
ส่วนที่สาม : พื้นที่แห่งตัวตนของคนพิการ.....	32
ส่วนที่สี่ : กรอบความคิดในการวิจัย.....	44
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	48
แนวทางการศึกษาอัตชีวประวัติ.....	49
วิธีดำเนินการศึกษาและสนามวิจัย.....	51
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	53
การเข้าสู่สนามวิจัย.....	53
4 การละเมิดตัวตนของคนพิการผ่านการสร้างภาพลักษณ์ทางสังคม.....	62
การสร้างภาพลักษณ์ให้กลายเป็น “สิ่งไร้คุณค่า”.....	62
การสร้างภาพลักษณ์ให้กลายเป็น “คนน่าเวทนาสงสาร”.....	67
การสร้างภาพลักษณ์ให้กลายเป็น “คนไร้ความสามารถ”.....	73
การบงการผ่านการสร้างความรู้ที่เป็นสากล.....	75
การควบคุมความเป็นไปทางสังคมผ่านการสร้างผู้เชี่ยวชาญ.....	79
การจำกัดพื้นที่ทางสังคมผ่านการสร้างสถาบัน.....	81
การลดการต่อต้านผ่านการสร้างกฎเกณฑ์ทางสังคม.....	84

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5 หัยสำคัญของสุนทรียะในการดำรงอยู่ผ่านการสร้างเทคโนโลยีแห่งตัวตน...	86
นัยยะของการก่อกำเนิดตัวตน.....	87
บ้าน : พื้นที่แรกเริ่มแห่งการก่อกำเนิดตัวตน.....	88
สังคมใกล้เคียง : การเติมเต็มเมื่อวันทีไรพื้นที่ในบ้าน.....	91
พื้นที่สาธารณะ : พื้นที่แห่งความเป็นมนุษย์.....	94
เรื่องเล่าจากการสร้างตัวตน.....	98
ก็เพียงแค่มุขคลิก : เรื่องเล่าจากตัวตนของมานพ.....	99
เพราะหน้าจอที่เราควบคุมได้ : เรื่องเล่าจากตัวตนของครรชิตกับดเนีย.....	102
จนกว่าจะถึงวันนั้น : เรื่องเล่าจากตัวตนของโกมลกับวาทีน.....	108
คำตอบของส่วนที่เหลือ : เรื่องเล่าจากตัวตนของนฤมลกับเสาวภา.....	112
บนเส้นทางที่ว่างเปล่า : เรื่องเล่าจากตัวตนของชานาญกับอมร.....	116
การดำรงความเสมอภาคแห่งตัวตน.....	120
6 ถอดประสบการณ์สู่ความรู้เพื่อการปลดปล่อย.....	123
สุนทรียะแห่งตัวตนของผู้วิจัย.....	123
บทสรุปสู่การสร้างเสมอภาคในความเป็นมนุษย์.....	126
 บรรณานุกรม.....	 130
 ภาคผนวก.....	 139
 ประวัติย่อผู้วิจัย.....	 143

บทที่ 1

บทนำ

ปัญหาและความสำคัญ

“... คนมีกายภาพเหนือสัตว์ชั้นสูงอื่น คนอยู่ในท่าตรงตั้งต้งฉากกับพื้นระนาบ ทำนี้ช่วยให้มือและแขนเคลื่อนไหวได้สะดวกในการหาและหยิบฉวย ... คนมีการรับรู้ทางตาเป็นข้อเด่นและมีประโยชน์มาก ... คนมีนิ้วที่เคลื่อนไหวได้คล่อง มีนิ้วหัวแม่มือช่วยในการหยิบฉวยเป็นอย่างดีดีกว่าแขนหรือขาหน้าของสัตว์หลายชนิด เช่น สุนัข เป็นต้น นอกจากนั้น คนมีสมองและศีรษะใหญ่กว่าและมีระบบประสาทเป็นโครงสร้างดีกว่า สลับซับซ้อนกว่าระบบของสัตว์ คนมีทั้งกะโหลกศีรษะโดยเฉลี่ย มีความจุมากกว่าของลิงจำพวกที่คล้ายคนขนาดใหญ่ที่สุด และยังมีส่วนสำคัญที่สุดคือสมองส่วนหน้าและสมองส่วนกลาง อันมีสมรรถภาพมากกว่าด้วย สมองส่วนนี้เป็นที่ตั้งของกระบวนการทางจิต ซึ่งช่วยให้มนุษย์มีพฤติกรรมหลายแบบละเอียดอ่อนกว่าสัตว์ทั้งหลาย ...” (คนในประสบการณ์เชิงปรนัย ; อังโนเลรี ฟงส์พิคและคณะ. 2524 : 119-120)

การรับรู้เกี่ยวกับ “ความเป็นมนุษย์” ตามข้อความข้างต้น คือการรับรู้โดยทั่วไปที่ผู้คนส่วนใหญ่ยอมรับและเชื่อเกี่ยวกับความเป็นมนุษย์ของตนเอง จนกลายเป็นความเคยชินและคิดว่าเหล่านี้คือสิ่งที่เป็นไปได้โดยธรรมชาติ แต่หากเราหันกลับมาทบทวนและตั้งคำถามต่อเรื่องดังกล่าว เราอาจจะเริ่มเปลี่ยนความคิดและเริ่มมองเห็นว่า การที่เรารับรู้และมีความเชื่อต่อความเป็นมนุษย์ของตัวเราในลักษณะเช่นนี้ นั้นอาจเป็นเพราะความรู้ได้สร้างคำอธิบายต่อสรรพสิ่งจนเข้ามาจำกัดความคิดของตัวเราให้เป็นไปตามทิศทางที่ความรู้ต้องการใช้หรือไม่? และหากเป็นเช่นนั้นความรู้จึงอาจไม่ใช่สิ่งที่บริสุทธิ์และดำรงอยู่โดยปราศจากเงื่อนไข แต่ความรู้อาจเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยมีเจตจำนงที่อยู่เบื้องหลังใช้หรือไม่? ในแง่นี้ มนุษย์จึงไม่ควรไว้วางใจหรือเพิกเฉยต่อความรู้และปล่อยให้มันเข้ามามีอำนาจในการกำหนดความคิดของตัวเรา จนอาจทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำต่อมนุษย์ด้วยกันเองขึ้นมาในสังคม ดังนั้น การที่ความรู้ได้สร้างคำอธิบายเพื่อจำแนกให้เห็นว่ามนุษย์มีความแตกต่างจากธรรมชาติอื่นๆ เช่น พืชหรือสัตว์นั้น เป็นเพราะมนุษย์มีลักษณะทางกายภาพที่โดดเด่นกว่า มนุษย์จึงมี “ความสามารถ” ในการควบคุมความเป็นไปของสรรพสิ่งได้เหนือกว่าธรรมชาติอื่น ๆ เช่น สามารถประดิษฐ์เครื่องมือ สร้างเครื่องจักรกล สร้างที่อยู่อาศัย และสามารถสร้างภาษาเพื่อสื่อความเข้าใจ อันเป็นคุณลักษณะที่ทำให้มนุษย์เชื่อมั่นว่าเหล่านี้คือความสามารถที่ทำให้ตนเองแตกต่างจากสัตว์อื่นอย่างสิ้นเชิง ตามนัยนี้ ความรู้จึงเป็นสิ่งที่เข้ามามีบทบาทในการคิดและทำให้มนุษย์เชื่อว่าความเหมาะสมของร่างกายคือ องค์ประกอบสำคัญที่ทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เพราะความเหมาะสมของร่างกายเป็นพื้นฐานสำคัญที่บ่งบอกถึงศักยภาพของมนุษย์

ในการบรรลุความสำเร็จของการดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างปกติสุข อย่างไรก็ตาม เมื่อความเหมาะสมหรือความสมประกอบทางกายภาพของร่างกายมนุษย์ เป็นสิ่งที่ไม่สามารถกำหนดให้เกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกคนได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงเป็นการสมควรแล้วหรือที่ “ความรู้” จะสร้างนิยามความหมายของคำว่า “มนุษย์ที่ปกติ” ให้มีขอบเขตอยู่ภายใต้ลักษณะทางกายภาพของร่างกายที่มีมาตรฐานเพียงหนึ่งเดียวเท่านั้น

สำหรับผู้วิจัยมองว่า “ความพิการ” คือ ความหลากหลายทางกายภาพของร่างกายมนุษย์ และเป็นสภาวะอันปกติที่สามารถเกิดขึ้นได้กับคนทุกคน ไม่ว่าจะเป็น เด็ก วัยรุ่น ผู้ใหญ่ คนชรา หรือคนเพศใด เชื้อชาติใด ศาสนาใด ไม่เว้นแม้กระทั่งสัตว์ ดังนั้น “ความพิการ” จึงเป็นหนึ่งในความหลากหลายของความเป็นมนุษย์ที่เกิดขึ้นได้เสมอในทุกสังคม แต่เนื่องจาก “คนพิการ” ต้องดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางสังคมที่ใช้เกณฑ์มาตรฐานเพียงหนึ่งเดียวในการตัดสินคุณค่าของความเป็นมนุษย์ ด้วยนัยยะเช่นนี้ ความหมายของคนพิการตามการรับรู้และเข้าใจร่วมกันของคนทั่วไปในสังคม จึงมีความหมายที่จำกัดขอบเขตอยู่เพียงแค่ คนที่มีร่างกายไม่สมประกอบ คนที่มีความผิดปกติทางสติปัญญาหรือทางจิตใจ หรือคนที่หย่อนสมรรถภาพอันเป็นผลต่อเนื่องมาจากความบกพร่องที่ทำให้การใช้ชีวิตผิดปกติไปจากธรรมดาของคนทั่วไป (พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ. 2534 : 1 ; องค์การอนามัยโลก. อ้างในคณะกรรมการการยุติธรรมและสิทธิมนุษยชน และสถาบันพระปกเกล้า. 2546 : 49) นอกจากสังคมจะให้นิยามความหมายแก่คนพิการให้มีคุณค่าเพียงแค่ “คนไร้ความสามารถ” แล้ว คนพิการยังถูกจัดระเบียบให้มีพื้นที่อยู่ ณ ขาขอบของสังคมยิ่งไปกว่านั้น ภายใต้พื้นที่อันจำกัดคนพิการยังถูกจัดระเบียบด้วยตัวเอง ตามความบกพร่องของอวัยวะที่มีความสำคัญต่อร่างกาย คนพิการที่ถูกมองว่ามีความบกพร่องของอวัยวะที่ใช้ประโยชน์ได้น้อยที่สุดจะถูกจัดลำดับไว้บนสุด ส่วนคนพิการที่ถูกมองว่ามีความบกพร่องของอวัยวะที่ใช้ประโยชน์ได้มากที่สุด จะถูกจัดไว้ในลำดับล่างสุดของการจัดระเบียบความพิการ ดังนั้น คนพิการที่มีความบกพร่องของสมองซึ่งคนทั่วไปมองว่าเป็นอวัยวะที่มีความสำคัญที่สุด จึงถูกจัดลำดับให้กลายเป็นคนที่ไร้ความสามารถที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับคนพิการที่มีความบกพร่องของอวัยวะส่วนอื่น ๆ ซึ่งถูกมองว่ามีความสำคัญรองลงมา

ด้วยความหมายที่สังคมตัดสินคุณค่า “คนพิการ” โดยพิจารณาจากลักษณะทางกายภาพของร่างกายเพียงเกณฑ์เดียว ได้สร้างให้สังคมเกิดมายาคติว่า คนพิการเป็นคนน่าสงสาร เป็นคนไร้ความสามารถ เป็นคนที่สังคมต้องให้ความช่วยเหลือ และเป็นคนที่กลายเป็นภาระของสังคมเนื่องจากความพิการเป็นลักษณะที่มีความถาวร และจะเป็นไปจนตลอดชั่วชีวิตของบุคคลนั้น ๆ เมื่อเป็นเช่นนี้ วิถีชีวิตของคนพิการจึงขึ้นอยู่กับคนทั่วไปในสังคม ที่เป็นผู้กำหนดบทบาทและสร้างกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ให้คนพิการปฏิบัติ คนพิการจึงต้องใช้กำลังกาย กำลังใจ กำลังสติปัญญา และความวิริยะอุตสาหะในการดำเนินชีวิตที่มากกว่าคนทั่วไปหลายเท่า เพื่อสร้างการยอมรับในความสามารถของตนเองจากสังคม จึงมีคนพิการเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่จะมีโอกาสได้รับสิ่งเหล่านั้น แต่การยอมรับดังกล่าว ก็กลับเป็นการยอมรับที่อยู่บนความสัมพันธ์ของอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน

คุณค่าของการยอมรับตามนัยยะนี้ จึงไม่แตกต่างอะไรกับการชื่นชมและให้รางวัลของผู้ใหญ่เวลาเด็กทำดีถูกใจ ตลอดเวลาที่ผ่านมาคนพิการจึงไม่เคยได้รับการยอมรับจากสังคมอย่างเสมอภาค และเท่าเทียมโดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง อีกทั้งภาพลักษณ์ที่สังคมสร้างขึ้นต่อคนพิการนั้นก็เป็ภาพลักษณ์ที่มีเพียงมิติเดียวคือ มิติที่ถูกสร้างความหมายและให้คุณค่าเชิงลบ จนเบียดขับให้คนพิการต้องกลายเป็นกลุ่มคนที่ไร้พื้นที่ในสังคม โดยปราศจากการพยายามทำความเข้าใจคนพิการ ในฐานะที่เป็นคนกลุ่มหนึ่งซึ่งไม่ได้มีความแตกต่างไปจากคนกลุ่มอื่นในสังคม

ในสังคมสมัยกรีกโบราณ เช่น ในนครรัฐสปาร์ตา (Sparta) หากมีทารกเกิดมาแล้วมีร่างกายไม่สมประกอบ หรือมีความพิการจะถูกนำไปทิ้งไว้กลางแจ้งจนตายไปเอง ความเชื่อของกรีกได้ตกทอดต่อไปยังอาณาจักรโรมัน ชาวโรมันจึงนำทารกพิการไปโยนทิ้งแม่น้ำไทเบอร์ (Tiber) หรือบังคับให้คนพิการ อย่างเช่น คนแคระ คนตาบอด คนหูหนวก ต้องต่อสู้กับผู้หญิงหรือสัตว์ร้าย เพื่อสร้างความเพลิดเพลินให้แก่ประชาชนชาวโรมัน (Garland. 1995 : 41) แม้แต่เปเลโตปรีชญา ผู้ยิ่งใหญ่ก็ยังเสนอให้รัฐกำจัดทารกที่คลอดออกมาแล้วพิการทิ้งเสีย ทั้งนี้ก็เพื่อให้พลเมืองมีแต่คนที่สมบูรณ์และเพื่อความมั่นคงของชาติตนเอง (สมภาร พรมทา. 2535 : 177) เมื่อสิ้นสุดความรุ่งโรจน์ของสังคมในสมัยกรีกโรมันและเข้าสู่ยุคแห่งการครอบงำของศาสนา ภาพของความโหดร้ายและป่าเถื่อนที่สังคมกระทำต่อคนพิการ ได้เปลี่ยนรูปไปเป็นการรังเกียจ เยาะเย้ย ดูถูก หลีกเลียง และสาปแช่ง นอกจากนี้ ยังมีทัศนคติของความสมเพช สงสาร และเห็นใจ (กิตติยารัตนากร. 2531 : 46) บรรทัดฐานทางสังคมเกี่ยวกับคนพิการในยุคนี้ จึงเกิดขึ้นจากความเชื่อทางศาสนาที่ปรากฏอยู่ตามคำสอนของศาสนาต่าง ๆ เช่น ศาสนายูดาายมองว่าความพิการเกิดจากบาปและถือว่าไม่บริสุทธิ์ มีมลทิน และเป็นสิ่งสกปรกทางศาสนา คนพิการจึงไม่มีสิทธิเข้าร่วมประกอบพิธีทางศาสนา หรือมีโอกาสเหยียบย่างเข้าไปในสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนาของชนชาติยิว เช่น วิหาร (Temple) หรือธรรมศาลา (Synagogues) (Stiker. 1999 : 14) ความเชื่อของชาวยิวได้สืบทอดมายังคริสต์ศาสนา แม้ว่าจะมีการชำระพระคัมภีร์ใหม่จากพระคัมภีร์เดิมของศาสนายูดา แต่พระคัมภีร์ใหม่มกียังคงตอกย้ำว่าคนพิการเป็นคนบาปที่กระทำผิดต่อพระเจ้าเป็นเจ้าอยู่เช่นเดิม ส่วนศาสนาพุทธ อธิบายความพิการว่าเกิดจากกฎแห่งกรรมปัจเจกบุคคลใดกระทำอกุศลกรรม คือ กรรมชั่วหรือกรรมไม่ดีในอดีตชาติ จะต้องมารับกรรมในชาตินี้ (มูลนิธิอิทธิธรรม. 2542 : 12) ผลของความเชื่อทางศาสนาได้ส่งผลให้คนพิการถูกมองว่า เป็นคนบาปที่กระทำผิดต่อพระเจ้า จึงถูกลงโทษให้เกิดมาเป็นคนพิการหรือถูกมองว่าเป็นคนไม่ดี การต้องเกิดมาพิการจึงเป็นการชดใช้กรรมที่สมควรกับการกระทำของตนเองในชาติปางก่อนแล้ว

เมื่อเข้าสู่ยุคที่มนุษย์มีความเชื่อมั่นในปัญญาของตนเองว่า จะสามารถหยั่งรู้ความเป็นไปของสรรพสิ่งและอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ด้วยการใช้วิธีคิดแบบเป็นเหตุเป็นผลซึ่งเป็นฐานคติของวิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์นั้น ความเชื่อดังกล่าวได้ส่งผลให้การปฏิบัติของสังคมต่อคนพิการเปลี่ยนรูปแบบจากการสงเคราะห์ไปสู่การฟื้นฟูสมรรถภาพ ซึ่งดูเหมือนว่าคนพิการจะได้รับสิทธิ

และความเท่าเทียมกับคนทั่วไปมากขึ้นกว่าในอดีตที่ผ่านมา แต่สำหรับผู้วิจัยกลับมองว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ไม่ได้ทำให้คนพิการมีฐานะทางสังคมที่เท่าเทียมกับคนทั่วไปแต่อย่างใด เพราะการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปฏิบัติต่อคนพิการนั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ยังคงอยู่ภายใต้ กระบวนทัศน์เดิมที่ไม่แตกต่างจากในอดีต ด้วยเหตุนี้ ภาพลักษณ์ที่ถูกให้ความหมายและคุณค่า เชิงลบแก่คนพิการ จึงยังคงถ่ายทอดและดำรงอยู่ในสังคมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันอย่างไม่มีเปลี่ยนแปลง เพียงแต่สังคมสมัยใหม่ใช้วิธีการในการหล่อหลอมวิธีคิดและการตอบสนองของ สังคมต่อคนพิการได้อย่างแนบเนียนและแยบยลกว่า ด้วยการสร้างความรู้เกี่ยวกับความพิการ ผ่านศาสตร์สาขาต่างๆ ภายใต้ความเชื่อพื้นฐานเดียวกันว่ามนุษย์มีหน้าที่ค้นหาความจริงเกี่ยวกับ ธรรมชาติ เพื่อให้สามารถควบคุมสรรพสิ่งให้เป็นไปตามเจตจำนงของผู้สร้างความรู้ ตามนัยนี้ ความรู้เกี่ยวกับ “ความพิการ” ที่สร้างขึ้นในยุคสมัยนี้ จึงเป็นความรู้ที่พยายามคิดค้นคำอธิบาย เกี่ยวกับความพิการ และพยายามค้นหาคำอธิบายว่ามีปัจจัยใดบ้างที่จะทำให้มนุษย์เกิดความ พิการขึ้นได้ ทั้งนี้ก็เพื่อนำไปสู่การป้องกันและแก้ไขความพิการที่เกิดขึ้นนั่นเอง

ยิ่งไปกว่านั้น ในยุคสมัยใหม่ยังมีการสร้างคำว่า “Disability” ขึ้นมา เพื่ออธิบายและให้ ความหมายแก่คนพิการที่เป็นสากล อันนำไปสู่การรับรู้และเข้าใจที่ตรงกันของสังคม เนื่องจากใน อดีตไม่มีคำอธิบายเกี่ยวกับคนพิการที่เป็นสากล การกล่าวถึงคนพิการในอดีตจึงเป็นการกล่าวถึง ตามลักษณะที่ปรากฏ เช่น คนตาบอด คนหูหนวก คนขาด้วน หรือคนแขนด้วน เป็นต้น (Depoy and Gilson. 2004 : 21) การสร้างคำอธิบายที่เป็นสากลดังกล่าว ส่งผลให้การปฏิบัติต่อคนพิการ ที่มีความแตกต่างไปตามความเชื่อของศาสนา กลายเป็นความเชื่อและความหมายเพียงหนึ่งเดียว คือ “คนไร้ความสามารถ” (Disability) เพราะเจตจำนงที่อยู่ภายใต้คำอธิบายเกี่ยวกับคนพิการที่ เป็นสากลนี้ได้นำไปสู่การสร้างกฎเกณฑ์กติกา เพื่อแบ่งคนออกเป็น “คนปกติกับคนไม่ปกติ” และ มีการวางกฎเกณฑ์ในการปฏิบัติต่อคนที่ได้รับการจัดประเภทแตกต่างกันออกไป กติกาบางอย่าง ส่งผลให้คนที่ถูกนิยามว่าเป็นผู้ไม่ปกติ ดังเช่นคนพิการ ถูกจำกัดโอกาส ถูกกีดกัน ถูกดูถูก และ ถูกตีตราว่าเป็นบุคคลที่ไร้ความสามารถ จนทำให้คนพิการกลายเป็นผู้ที่มีพื้นที่จำกัดในสังคม การสร้างความเป็นสากลและมีคุณค่าเชิงลบแก่คนพิการในสังคมสมัยใหม่ ได้ถูกกระทำ ผ่านการสร้างองค์ความรู้มากมาย เช่น สาขาชีววิทยา (Biology) ซึ่งมีจุดกำเนิดจากทฤษฎีของ ชาร์ลส์ ดาร์วิน ได้สร้างคำอธิบายเกี่ยวกับที่มาและวิวัฒนาการของมนุษย์ โดยทำให้เห็นว่า มนุษย์ที่เข้มแข็งเท่านั้นคือผู้อยู่รอด ส่วนคนที่อ่อนแอหรือด้อยคุณสมบัติต้องตายสาบสูญไป สาขาวิทยาศาสตร์การแพทย์ ได้สร้างองค์ความรู้ทางกายวิภาค (Anatomy) และสรีรวิทยา (Physiology) เพื่อจัดแยกประเภทและประโยชน์ใช้สอยของร่างกายมนุษย์ โดยทำให้เห็นว่ามนุษย์ ควรจะประกอบไปด้วยอวัยวะใดบ้าง จำนวนเท่าใด และอวัยวะที่ประกอบขึ้นมานั้นมีหน้าที่ทำให้ มนุษย์เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้อย่างไร สาขาจิตวิทยา ได้สร้างความรู้ให้คนพิการกลายเป็น ความผิดปกติ (Abnormal) หรือเป็นปมด้อย ในขณะที่สาขาสังคมวิทยากระแสหลัก ก็เสริมภาพ ให้คนพิการกลายเป็นผู้เบี่ยงเบน (Deviance) ส่วนสาขาสังคมสงเคราะห์ ก็ตอกย้ำให้คนพิการ

กลายเป็นบุคคลที่ด้อยโอกาสและเป็นภาระของสังคม นอกจากนี้ สังคมสมัยใหม่ยังตอกย้ำและผลิตซ้ำความรู้คุณค่าของคนพิการ เพื่อสถาปนาให้กลายเป็นความจริงของสังคม (Truth) ผ่านการสร้างภาคปฏิบัติการทางสังคมต่าง ๆ (Social Practice) เช่น การสร้างบุคลากรทางด้านความพิการ อย่างเช่น แพทย์ นักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยา นักอาชีวบำบัด นักกายภาพบำบัด ฯลฯ เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้เชี่ยวชาญในการสร้างความเชื่อถือ เกี่ยวกับการพูดเรื่องความพิการในสังคม หรือการสร้างสถานสงเคราะห์ สถานฟื้นฟูสมรรถภาพ และสถานศึกษาพิเศษสำหรับคนพิการ เพื่อตอกย้ำให้เห็นภาพที่ชัดเจนว่า คนพิการเป็นคนไร้ความสามารถซึ่งเป็นภาระของสังคมอย่างแท้จริง เมื่อเป็นเช่นนี้ สังคมจึงเกิดบรรทัดฐานที่ไม่ถูกต้องแก่คนพิการ และเบียดขับให้คนพิการกลายเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาของสังคม

จะเห็นได้ว่า ภาพลักษณ์ที่คนพิการได้ถูกให้ความหมายและคุณค่าเชิงลบนั้น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่มาเป็นเวลายาวนานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การเปลี่ยนรูปแบบการกระทำที่สังคมมีต่อคนพิการ จากการฆ่าทิ้งหรือการทรมาน ไปสู่การให้ทานหรือให้การสงเคราะห์ และมาสู่การฟื้นฟูสมรรถภาพในยุคสมัยใหม่นั้น ผู้วิจัยมองว่า ไม่ได้เป็นผลที่เกิดขึ้นจากความก้าวหน้าทางด้านมนุษยธรรมแต่ประการใด หากแต่เป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการใช้อำนาจที่เข้ามากำกับและควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ เพื่อปลูกฝังบรรทัดฐานทางสังคมในการกดทับคนพิการอย่างชอบธรรมและแยบยล จนเกิดการยอมรับว่าคนพิการ คือ คนไร้ความสามารถที่ไม่อาจทำอะไรได้เช่นคนทั่วไป จึงไม่น่าแปลกใจหากพบว่า ยังมีคนจำนวนมากในสังคมที่ไม่มีความรู้สึกใด ๆ หรืออาจเห็นด้วยกับสิ่งที่เกิดขึ้นในข่าวเกี่ยวกับ การฆ่าคนพิการเพราะความปรารถนาดีที่พาดหัวข่าวอยู่ในหนังสือพิมพ์ The New York Time ฉบับวันที่ 13 October 1939 ระบุว่า “มารดาผสมยาพิษลงในอาหารให้ลูกกิน เพราะความสงสารที่ไม่อาจทนดูลูกชายที่ตาบอดสนิทไม่สามารถพูด และเป็นอัมพาตที่ต้องนอนอยู่บนเตียงตลอดเวลาได้” หรือข่าวที่พาดหัวข่าวใน The New York Time ฉบับวันที่ 1, 3 และ 6 November 1973 ระบุว่า “พี่ชายยิงน้องชายเสียชีวิต เนื่องจากไม่สามารถทนเห็นความทุกข์ทรมานของน้องชายที่ต้องพิการไปตลอดชีวิต เนื่องจากประสบอุบัติเหตุจากรถจักรยานยนต์ได้” ปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นแสดงให้เห็นถึงข้อเท็จจริงว่าปัญหาของคนพิการในปัจจุบัน ไม่ได้มีความรุนแรงแตกต่างไปจากในอดีตแต่อย่างใด เพียงแต่ในสายตาของคนทั่วไปอาจมองว่า การฆ่าหรือการทรมานคนพิการในยุคกรีกโรมันนั้น ดูโหดร้ายกว่าการฆ่าเพราะความปรารถนาดีในยุคปัจจุบันเท่านั้นเอง ดังนั้น ไม่ว่ารูปแบบการกระทำที่สังคมมีต่อคนพิการจะเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะใด คนพิการก็จะต้องยังคงเป็นกลุ่มคนที่ไร้พื้นที่ในสังคมอยู่เช่นเดิม และไม่ว่ารูปแบบการสงเคราะห์คนพิการจะดีเลิศเพียงใด วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเกี่ยวกับการฟื้นฟูสมรรถภาพของคนพิการจะเจริญก้าวหน้าไปเพียงใด ผู้วิจัยก็ยังมีความเชื่ออย่างสนิทใจว่า จะไม่มีมนุษย์คนใดต้องการที่จะพิการ เพื่อที่จะให้ได้รับการสงเคราะห์และการฟื้นฟูสมรรถภาพที่ดีเลิศและเจริญก้าวหน้าเหล่านั้นอย่างแน่นอน หากสังคมยังมีบรรทัดฐานที่มองคนพิการเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาอยู่เช่นนี้

ดังนั้น แม้ว่าในปัจจุบันจะมีการกำหนดสิทธิขั้นพื้นฐานให้กับคนพิการ ทั้งในระดับโลก และในระดับประเทศ รวมทั้งมีการค้นคว้าวิจัยทางวิชาการมากมายเกี่ยวกับคนพิการ แต่งานวิจัยส่วนใหญ่ เป็นงานวิจัยที่อยู่ภายใต้กระบวนทัศน์ของความรู้กระแสหลัก (Grand Narrative) ที่มุ่งเน้นการฟื้นฟูสมรรถภาพของคนพิการ เพื่อเสริมสร้างความสามารถให้คนพิการมีสภาพที่ดีขึ้น โดยอาศัยวิธีการทางการแพทย์ ทางการศึกษา ทางสังคม และการฝึกอาชีพเป็นสำคัญ งานวิจัยเหล่านี้จึงไม่เคยมีพื้นที่ให้เรื่องเล่าย่อย ๆ (Little Narrative) อันเป็นประสบการณ์ชีวิตที่สะท้อนมาจากคนพิการผู้เป็นเจ้าของปัญหา ได้สร้างความรู้ในโลกของนักวิชาการเพื่อสร้างตัวตนของตนเองในสังคม เมื่อเป็นเช่นนี้ ปัญหาที่เกิดขึ้นกับคนพิการจึงกลายเป็นปัญหาที่ซ้ำซากและยังคงดำรงอยู่ในสังคมตลอดมา การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงได้เลือกใช้วิธีวิทยาในรูปแบบของการศึกษาอัตชีวประวัติ (Autobiography) ผ่านเรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิต (Life History) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity) และอัตลักษณ์แห่งตัวตน (Self Identities) ของคนพิการ ซึ่งอยู่ภายใต้กระบวนทัศน์แบบหลังสมัยใหม่ ที่มองว่ากระบวนการสร้างอัตลักษณ์จะถูกสร้างขึ้นภายในวาทกรรมและจะเกิดภายนอกวาทกรรมไม่ได้ กระบวนการสร้างอัตลักษณ์จึงไม่ใช่เรื่องที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ แต่อัตลักษณ์ถูกสร้างขึ้นภายในภาคปฏิบัติการของอำนาจ (Hall, 2000 : 17) ด้วยนัยยะเช่นนี้ ผู้วิจัยจึงมองว่าภาพลักษณ์ทางสังคมที่คนพิการถูกสร้างให้มีความหมายและคุณค่าเชิงลบเพียงมิติเดียวตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้น เกิดขึ้นภายในวาทกรรมความพิการซึ่งซ้อนทับกันอยู่หลายชุด วาทกรรมแต่ละชุดถูกสถาปนาขึ้นเพื่อรับใช้เจตจำนงของอำนาจในแต่ละยุคแต่ละสมัยแตกต่างกันออกไป เมื่อเป็นเช่นนี้ คุณค่าและความหมายทางสังคมของคนพิการที่ถูกสร้างโดยความรู้ชุดต่างๆ จึงถูกเล่าและส่งผ่านลงสู่สมาชิกในสังคมรุ่นแล้วรุ่นเล่า จนกลายเป็นจิตใต้สำนึกและจิตวิญญาณ (Internalization) ของผู้คนในสังคม และส่งผลให้ความรู้ชุดนี้กลายเป็นเรื่องเล่ากระแสหลัก (Grand Narrative) ที่ครอบคลุมให้คนในสังคมต้องปฏิบัติตามโดยไม่รู้ตัวและปราศจากเงื่อนไข คนพิการซึ่งถูกมองว่าร่างกายใช้ประโยชน์ได้น้อยกว่าคนทั่วไป จึงถูกทำให้ไม่มีตัวตนด้วยการกีดกัน (Exclusion) ให้ออกจากพื้นที่ทางสังคม (Social Space) โดยที่คนทั่วไปหรือแม้แต่ตัวของคนพิการเอง ก็ยอมรับว่าเป็นสิ่งที่เหมาะสมกับความบกพร่องทางร่างกายของเขาแล้ว

อย่างไรก็ตาม พูโก้ได้เสนอไว้ว่า เมื่อมีอำนาจที่ได้มาก็ย่อมมี “การต่อต้าน” เกิดขึ้นควบคู่กันเสมอ คนพิการที่ไม่ยอมรับภาพลักษณ์ที่สังคมสร้างและนิยามความหมายให้ จึงสร้างนิยามความหมายในกระบวนการสร้างตัวตนขึ้นมาใหม่ เพื่อแสวงหาทางเลือกใหม่ในการดำรงชีวิต อัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนพิการ (Self Identities) จึงเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความคิด ความรู้สึก อารมณ์ และการตีความของคนพิการในการให้นิยามความหมายแห่งตัวตน เมื่อเขามีความสัมพันธ์กับผู้คนและสิ่งต่างๆ รอบตัวเขาเอง ดังนั้น ผู้วิจัยมีความเชื่อพื้นฐานว่ามนุษย์ไม่จำเป็นต้องยอมรับการกระทำจากชุดความรู้กระแสหลัก แต่มนุษย์มีตัวตนที่ไม่ใช่เพียงแค่การยอมรับความหมายและทำความเข้าใจตามความรู้กระแสหลักเท่านั้น มนุษย์จึงสามารถสร้างความหมาย

ให้กับตนเองได้ และการสร้างความหมายให้ตนเองก็คือการสร้างชุดความรู้ใหม่นั้นเอง นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังเชื่อว่าเรื่องเล่าจากประสบการณ์ชีวิต ไม่ได้เป็นเพียงการสะท้อนเรื่องของปัจเจกบุคคล หากแต่เป็นการทำให้ประเด็นปัญหาที่เป็นปัจเจกของคนพิการ กลายเป็นประเด็นสาธารณะที่เชื่อมโยงกับสังคมในระดับกว้าง เพราะประสบการณ์ชีวิตเป็นสิ่งที่สะท้อนอุดมการณ์ ความคิด ความเชื่อ ระเบียบ กฎเกณฑ์ รวมถึงวิถีปฏิบัติต่าง ๆ ของผู้คนในสังคม งานวิจัยชิ้นนี้จึงเป็นความพยายามที่ผู้วิจัยต้องการจะเปิดพื้นที่เล็ก ๆ บนหน้ากระดาษ เพื่อให้ประสบการณ์ชีวิตของคนพิการได้ก้าวเข้าสู่โลกของงานวิชาการ และบอกเล่าให้สังคมได้รับรู้เรื่องราวความจริงเกี่ยวกับคนพิการที่หลากหลายซึ่งถูกปิดบังไว้ในรูปแบบต่าง ๆ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังคาดหวังที่จะทำให้งานวิจัยชิ้นเล็ก ๆ นี้กลายเป็น “การศึกษาสำหรับผู้ถูกกดขี่” ดังที่เปาโล แฟร์รี (Paulo Freire) ได้กล่าวไว้ในงานเขียนเรื่อง ‘Pedagogy of The Oppressed’ ว่า “มนุษยชาติทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นชนชาติใด ภาษาใด นับถือศาสนาอะไร หรืออาศัยอยู่ที่ไหน ต่างก็มีปัญหา เป็นปัญหาร่วมกัน และเป็นปัญหาที่จำเป็นต้องแก้ไขอย่างรีบด่วน โดยไม่มีทางเลือกเลยได้ ปัญหานั้นก็คือ **ปัญหาเรื่องการถูกทำลายความเป็นมนุษย์** ตามประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ มนุษย์เราต้องเลือกสิ่งใดสิ่งหนึ่งระหว่างการสร้างความเป็นมนุษย์ กับการปล้นความเป็นมนุษย์อยู่ตลอดเวลา และถ้ามนุษยชาติยังคงต้องรักษาพิษพันธุของมนุษย์เอาไว้ ก็จำเป็นต้องเลือกว่าจะเลือกการสร้างความเป็นมนุษย์เป็นภารกิจที่ต้องปฏิบัติ เพราะถ้าคนถูกปล้นความเป็นมนุษย์ไปหมดสิ้น คนก็จะหมดความเป็นมนุษย์ไปด้วย” (เปาโล แฟร์รี. 2517 : 17) ดังนั้น หากงานวิจัยชิ้นนี้จะสามารถก่อให้เกิดนัยยะต่อสังคมในภาพกว้าง ผู้วิจัยก็ปรารถนาที่จะเห็นการสร้างกระบวนทัศน์ใหม่เกี่ยวกับความเป็นมนุษย์ ที่ไม่ได้ถูกนำไปผูกโยงกับการให้คุณค่าในด้านใดด้านหนึ่งเพียงมิติเดียว และกระบวนทัศน์ใหม่นี้ จะส่งผลให้สังคมปรับเปลี่ยนบรรทัดฐานเกี่ยวกับความสมบูรณ์แบบของความเป็นมนุษย์ที่ถูกสร้างให้เหมือนและเป็นหนึ่งเดียว ด้วยการยึดติดอยู่กับการใช้ประโยชน์จากร่างกายมนุษย์ในการสร้างประสิทธิภาพการผลิตและมูลค่าเชิงเศรษฐกิจ ไปสู่ความสมบูรณ์แบบของความเป็นมนุษย์ ซึ่งอยู่ภายใต้ความแตกต่างหลากหลายแต่สามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างมีสุนทรียะ และเมื่อใดก็ตามที่กระบวนทัศน์ใหม่ของความเป็นมนุษย์เปิดกว้างมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ประเด็นดังกล่าวก็ย่อมนำไปสู่การสร้างความหมายใหม่ และสร้างกฎเกณฑ์กติกาที่หลากหลายแก่มนุษย์ เพื่อให้คนพิการมีพื้นที่ของตนเองในสังคม ในฐานะที่เป็นมนุษย์ซึ่งมีศักดิ์ศรีไม่แตกต่างไปจากคนทั่วไปในสังคม

คำถามในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ตั้งประเด็นคำถามที่สำคัญไว้ว่า คนพิการจะมีกระบวนการสร้างอัตลักษณ์แห่งตัวตนเพื่อปฏิเสธความหมายและคุณค่าเชิงลบที่ถูกสร้างขึ้นอย่างไร และคนพิการจะเปิดพื้นที่แห่งตัวตนของตนเองได้อย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยให้เห็นว่า ท่ามกลางเจตจำนงที่สร้างความหมาย และคุณค่าเชิงลบให้กับมนุษย์ซึ่งถูกนิยามว่า “ไม่เป็นที่ยอมรับ” คนพิการมีกระบวนการสร้างเทคโนโลยีแห่งตัวตน เพื่อปรับเปลี่ยนตนเองจากผู้ถูกกระทำไปสู่การเป็นผู้กระทำและสร้างตัวตนของตนเองขึ้นมาได้อย่างไร รวมถึงมีกระบวนการสร้างสรรค์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจร่วมกับผู้คนที่อยู่รอบข้างอย่างไร จึงทำให้ทั้งสองฝ่ายสามารถทลายกรอบของวาทกรรม และเปิดพื้นที่ให้คนพิการสามารถสร้างตัวตนของตนเองขึ้นมาในสังคมของเขอย่างเสมอภาคและมีศักดิ์ศรีที่เท่าเทียม

คุณค่าของงานวิจัย

เป็นการเปิดมิติใหม่ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความพิการ ซึ่งแต่เดิมจำกัดขอบเขตอยู่ภายใต้กรอบทัศน์ของความรู้กระแสหลัก (Grand Narrative) จนทำให้โลกของงานวิชาการไม่เคยให้ความสำคัญแก่ผู้เป็นเจ้าของประสบการณ์ ได้มีพื้นที่ในการสร้างความรู้เกี่ยวกับตนเองให้เกิดขึ้นมาในสังคม และหากพื้นที่เล็ก ๆ บนหน้ากระดาษนี้จะมีพลังเพียงพอ ผู้วิจัยก็คาดหวังที่จะเห็นความรู้ชุดใหม่ซึ่งมาจากเสียงที่ถูกทำให้เงียบมาโดยตลอดของคนพิการได้มีนัยยะต่อการสร้างกรอบทัศน์ใหม่ของสังคมเกี่ยวกับความพิการ เพื่อนำไปสู่การเปิดพื้นที่ทางสังคมให้กับคนพิการในฐานะที่เป็นมนุษย์คนหนึ่งที่มีความหลากหลายทางกายภาพ และมีศักดิ์ศรีที่ไม่แตกต่างจากมนุษย์คนอื่น ๆ ในสังคม

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและกรอบความคิดในการวิจัย

การจะตอบคำถามในการวิจัยที่ว่า คนพิการจะมีกระบวนการสร้างอัตลักษณ์แห่งตัวตน เพื่อปฏิเสธความหมายและคุณค่าเชิงลบที่ถูกสร้างขึ้นอย่างไร และคนพิการจะเปิดพื้นที่แห่งตัวตนของตนเองได้อย่างไร ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเป็นแนวทางในการศึกษา ดังนี้

ส่วนที่หนึ่ง : การสร้างอัตลักษณ์ทางสังคม เพื่อรู้ให้เห็นที่มาของการสร้างและตอกตรึงให้อัตลักษณ์ทางสังคมของมนุษย์ดำรงสถานะเป็นความจริงในสังคม จนเบียดขับให้คนพิการต้องมีความหมายและคุณค่าเชิงลบได้อย่างไร

ส่วนที่สอง : อัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนพิการ เพื่อสะท้อนให้เห็นว่าคนพิการจะมีกระบวนการในการสร้างความหมายให้กับตัวตนของตนเอง บนทางเลือกที่หลากหลายด้วยตนเอง เพื่อปฏิเสธภาพลักษณ์ที่สังคมหยิบบั่นให้ จนนำไปสู่การมีสุนทรียภาพของการดำรงอยู่ท่ามกลางวาทกรรมความพิการได้อย่างไร

ส่วนที่สาม : พื้นที่แห่งตัวตนของคนพิการ เพื่อสะท้อนให้เห็นว่าคนพิการจะสามารถเปิดพื้นที่แห่งตัวตนของตนเองขึ้นมาในสังคมได้อย่างไร

ส่วนที่สี่ : กรอบความคิดในการวิจัย เพื่อใช้เป็นแนวทางในการรวบรวมและวิเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อตอบคำถามของการวิจัย และทำให้ผู้วิจัยสามารถเชื่อมโยงพื้นฐานทางความคิดของแนวคิดทฤษฎีเหล่านี้ ไปใช้เป็นกรอบความคิดในการที่จะเข้าถึงเรื่องที่ตนเองจะทำการศึกษาวิจัยได้ต่อไป

ส่วนที่หนึ่ง : การสร้างอัตลักษณ์ทางสังคม

“... เป็นเวลานานแสนนานมาแล้ว ที่ผู้คนมีความรู้สึกว่าคุณคนที่มีปัญหาทางร่างกายหรือจิตใจนั้น ต่ำต้อยเกินกว่าที่จะเรียกว่าบุคคลธรรมดาทั่วไปได้ และคนพวกนี้ก็ไม่สามารถที่จะมีความคิดได้เฉกเช่นเดียวกับมนุษย์ คนตาบอดจึงถูกจัดให้เป็นของน่าขัน ถูกนำขึ้นมาแสดงเป็นตัวตลกบนเวที เพื่อจะได้ทำเป็นสะดุดหกล้มหรือท่าของตลกเพื่อให้ผู้ชมขบขัน บางคนอาจต้องไปเป็นขอทานข้างถนน หรืออาศัยอยู่ตามโบสถ์เพราะครอบครัวไม่รับเลี้ยง ผู้ใหญ่ที่หูหนวกหรือตาบอดจะถูกปฏิบัติเหมือนเป็นเด็ก ๆ บางครั้งก็ได้รับความกรุณา แต่บางครั้งก็ถูกกระทำอย่างโหดร้ายน่ากลัว มีคนจำนวนมากลำบากใจหากต้องอยู่กับคนพิการ แม้แต่ลุงของเฮเลนก็ยังยุให้ครอบครัวของเธอ เอาเธอไปทิ้งไว้ที่ไหนสักแห่ง ที่ซึ่งจะทำให้เธอถูกลืมเลือนไปได้อย่างง่ายดาย...” (Macdonald. 1997 : 12)

คำกล่าวในข้างต้นคือ บันทึกฉบับหนึ่งที่เขียนเล่าเรื่องราวชีวิตการต่อสู้เพื่อกอบกู้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเฮเลน เคลเลอร์ (Helen Keller) สตรีผู้หนึ่งซึ่งหูหนวก ตาบอด และเป็นใบ้ที่เกิดขึ้นในเมืองนิวยอร์ก ช่วงปีคริสต์ศักราช 1920 เรื่องราวชีวิตของเฮเลนได้สะท้อนให้เห็นถึงความคิด ความเชื่อ และค่านิยมของสังคมที่มีต่อคนพิการในยุคนั้นว่า “เป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ” เพราะเป็นบุคคลที่ไม่อาจพึ่งพาตัวเองได้ คนพิการจึงถูกจ้องมองจากสังคมอย่างดูถูกเหยียดหยามสิ่งที่คนพิการในยุคนั้นสามารถทำได้นอกเหนือจากการเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ จึงมีเพียงแค่การถูกนำมาแสดงเป็นตัวตลกขบขัน หรือเป็นตัวประหลาดเพื่อสร้างความบันเทิงให้แก่ผู้คนในยุคนั้น และหากจะนับตั้งแต่ปีที่เกิดเรื่องราวชีวิตของเฮเลนขึ้นจนถึงปัจจุบัน ก็เป็นเวลาานกว่า 87 ปีแล้วที่ความคิด ความเชื่อ และค่านิยมของสังคมที่มีต่อคนพิการดังกล่าว ยังคงถ่ายทอดและดำรงอยู่ในสังคมอย่างไม่มีเปลี่ยนแปลง เพราะแม้ว่าสังคมปัจจุบันจะพยายามสร้างมายาคติให้ดูเหมือนว่าคนพิการมีสิทธิและความเสมอภาคที่ไม่แตกต่างจากคนทั่วไป แต่ภายใต้มายาคติดังกล่าวสังคมกลับยังคงสร้างภาพลักษณ์ให้คนพิการมีความหมายและคุณค่าเชิงลบมาโดยตลอด ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงไม่แปลกใจที่พบว่า ยังมีคนอีกเป็นจำนวนมากที่ไม่สามารถยอมรับและเข้าใจได้ หากต้องรับรู้ว่าจะตนเองจะต้องกลายเป็นคนพิการ เพราะภาพที่คนในสังคมคุ้นชินตาอยู่เสมอเมื่อนึกถึง “คนพิการ” มีอยู่เพียงไม่กี่ภาพ เช่น ภาพคนตาบอดที่ขายล็อตเตอรี่หรือเล่นดนตรีอยู่ข้างถนน ภาพคนแขนขาด้วนที่นั่งขอทานอยู่ตามสะพานลอย ภาพคนที่นอนเป็นอัมพาตต้องให้คนอื่นมาคอยดูแล หรือภาพของคนที่นั่งรถเข็นไปตามที่ต่าง ๆ ด้วยความลำบาก ภาพเหล่านี้จึงกลายเป็นสิ่งที่ตอกย้ำและสร้างความจริงให้คนในสังคมเชื่อว่า คนพิการเป็นคนที่ “ไร้ความสามารถและเป็นภาระของสังคม” และท้ายที่สุดความจริงที่ถูกสร้างขึ้นนี้ ก็เบียดขับให้ความพิการกลายเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาของผู้คนในสังคม

ด้วยมุมมองดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเชื่อว่าการกลายเป็นสิ่งไม่พึงปรารถนาของคนพิการ ได้ถูกทำให้มีนัยสำคัญ เพราะเรื่องดังกล่าวถูกสื่อความหมายด้วยการสร้างอัตลักษณ์ (Social Identity) ที่ทำให้ผู้คนในสังคมรับรู้ “ความน่ารังเกียจ” “ความน่าเวทนาสงสาร” และ “การไร้ความสามารถ” ของคนพิการเสมือนว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ เพราะมันทำให้เราเห็นว่าความหมายของคนพิการไม่ได้เกิดขึ้นจากการปิดบังอำพรางสิ่งใดทั้งสิ้น แต่ความหมายดังกล่าวถูกทำให้ปรากฏตัวขึ้นต่อหน้าเราอย่างเปิดเผย จนทำให้เราคุ่นเคยและหลงคิดไปเองว่า อัตลักษณ์ที่เรายึดถืออยู่นั้นเป็นไปตามธรรมชาติหรือเป็นไปตามสามัญสำนึก ดังนั้น หากผู้วิจัยต้องการชี้ให้เห็นถึงที่มาของการสร้างความหมายทางสังคมให้กับคนพิการ สิ่งสำคัญก็คือ ผู้วิจัยต้องย้อนกลับไปตั้งคำถามต่อตนเองว่า ผู้วิจัยควรศึกษาความหมายของคนพิการด้วยมุมมองเชิงทฤษฎีอย่างไร? จึงจะสามารถทำให้ตนเองมองเห็นความหมายและคุณค่าทางสังคมของคนพิการ ในฐานะที่เป็นการประกอบสร้างทางสังคม (Social Constructionism) ได้อย่างชัดเจน เพราะหากผู้วิจัยเลือกศึกษาอัตลักษณ์ด้วยมุมมองเชิงทฤษฎีแบบสมัยใหม่ นั้นหมายความว่า ผู้วิจัยต้องเชื่อในความเป็นจริง (Truth) ของอัตลักษณ์ และมองว่าอัตลักษณ์เป็นคุณสมบัติที่แน่นอนตายตัวของสิ่งนั้น ๆ ไปด้วยเช่นกัน

ตัวอย่างเช่น หากผู้วิจัยเลือกใช้มุมมองเชิงทฤษฎีที่เกิดขึ้นจากการกำกับของความรู้ทางชีววิทยา และความรู้ทางการแพทย์ (Biomedical Knowledge) ซึ่งมีจุดเน้นอยู่ที่ความต่างของร่างกาย (Physical Difference) มาเป็นกรอบความคิดในการศึกษาความหมายทางสังคมของคนพิการครั้งนี้ ก็ย่อมทำให้ผู้วิจัยมองเห็นว่า อัตลักษณ์ของคนพิการ คือ ผลที่เกิดจากความบกพร่องของร่างกาย (Outcome of Impairment) (Shakespeare. 1996 : 95) และหากผู้วิจัยเชื่อตามนี้ ผู้วิจัยก็ย่อมจะมองคนพิการ ด้วยการให้ความหมายในฐานะที่พวกเขาเป็นกลุ่มคนผู้มีร่างกายไม่สมบูรณ์ประกอบไม่สามารถทำงานได้ เป็นกลุ่มคนที่มองดูต่างจากตัวเรา และทำอะไรที่ต่างจากตัวเรา จุดสำคัญของการวิเคราะห์อัตลักษณ์ตามแนวทางนี้ จึงเป็นการวิเคราะห์ที่เกิดขึ้นจากการตั้งคำถามต่อความเป็นปกติ (Normality) และพยายามที่หักทักเอาว่า (Assumes) สิ่งนั้นคือมาตรฐานของสังคม จนท้ายที่สุดคนพิการซึ่งถูกมองว่ามีไม่ครบตามมาตรฐาน จึงถูกทำให้กลายเป็นความเบี่ยงเบน (Deviate) ของสังคมไปโดยปริยาย ยิ่งไปกว่านั้น การศึกษาอัตลักษณ์ตามแนวทางนี้ยังมุ่งเน้นการศึกษาอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่ม (Particular Group) ของความบกพร่อง (Impairment) ในแต่ละลักษณะ เช่น คนตาบอด หรือคนหูหนวก เป็นต้น อัตลักษณ์ของคนพิการที่เกิดขึ้นจากการศึกษาตามแนวทางนี้ จึงดูเหมือนว่าไม่ได้ถูกทำให้เป็นหนึ่งเดียว (Universal) เพราะคนพิการแต่ละประเภทจะถูกอธิบายด้วยความรู้ทางการแพทย์ที่แตกต่างกัน การสร้างความต่าง (Difference) ให้กับคนพิการด้วยกันเอง จึงทำให้การพูดเรื่องความพิการต่อสังคมดูเหมือนว่าไม่ได้พูดแบบเหมารวม แต่การกระทำเช่นนี้นั้นกลับเป็นอันตรายอย่างยิ่งสำหรับคนพิการ เพราะมันได้สร้างภาพตัวแทน (Representation) ให้กับอัตลักษณ์ของคนพิการ โดยใช้ความต่าง (Difference) เป็นส่วนประกอบที่สำคัญในการทำงาน (Ibid. 1996 : 95)

เช่นเดียวกัน หากผู้วิจัยเลือกใช้มุมมองเชิงทฤษฎีที่เกิดขึ้นจากการกำกับของความรู้ทางจิตวิทยา (Psychology) เข้ามาเป็นกรอบความคิดในการศึกษาความหมายทางสังคมของคนพิการ ก็ย่อมทำให้ผู้วิจัยคิดและกล่าวถึงความหมายและคุณค่าของคนพิการ ในฐานะที่เป็นความแตกต่างของอัตลักษณ์ส่วนบุคคล (Personal Identity) ซึ่งถูกอธิบายภายใต้กรอบที่ทำให้มนุษย์รับรู้ลักษณะเฉพาะของปัจเจกบุคคลในฐานะที่เป็นคุณลักษณะทางบุคลิกภาพ (Personality) ที่พูดถึงความเหมือนกับความต่าง จนตีวงให้มนุษย์เชื่อว่าบุคลิกภาพก็คือคุณลักษณะของกลุ่มทางสังคมนั่นเอง (Swain and Cameron. 1999 : 73) เมื่อเป็นเช่นนี้ ความหมายทางสังคมของคนพิการ จึงเกิดขึ้นจากการถูกนำไปเทียบเคียงกับคนทั่วไป แล้วนำมากำหนดเป็นอัตลักษณ์ของคนพิการ โดยมีขั้นตอนที่สำคัญสามขั้นตอนดังนี้ หนึ่ง การจัดประเภททางสังคม (Social Categorization) เป็นขั้นตอนที่ใช้กระบวนการเชิงเหตุผล ซึ่งเป็นผลผลิตในกิจกรรมของมนุษย์ที่เกิดขึ้นจากบริบททางประวัติศาสตร์ที่มีความเฉพาะ เพื่อทำให้มนุษย์เกิดการตระหนักรู้เกี่ยวกับการดำรงอยู่ของคน 2 ประเภท คือ คนปกติ กับ คนพิการ การจัดประเภทเช่นนี้จึงไม่ได้เกิดขึ้นจากความบกพร่องทางร่างกาย (Impairment) หากแต่เกิดขึ้นจากประวัติศาสตร์ทางสังคมของความพิการเป็นสำคัญ สอง การสร้างคุณลักษณะทางสังคม (Social Identification) เป็นขั้นตอนที่สร้างคุณลักษณะให้กับ

ประเภทของคนที่ถูกจัดแบ่งไว้ตามขั้นตอนแรก การสร้างคุณลักษณะในขั้นตอนนี้ จึงมุ่งเน้นการสร้างคุณลักษณะในสายตาของเราและสายตาของผู้อื่น จนทำให้สมาชิกในสังคมเชื่อว่าตนเองได้ใช้ความรู้ อารมณ์ และคุณค่า (Value) ร่วมกันพิจารณาและตัดสินคุณลักษณะให้แก่บุคคลในแต่ละประเภทเป็นอย่างดีแล้ว และ สาม การเปรียบเทียบทางสังคม (Social Comparison) เป็นขั้นตอนที่สร้างความหมายให้กับคุณลักษณะในแต่ละประเภท โดยการนำความหมายที่สร้างขึ้นไปเทียบเคียงกับความหมายของอีกประเภท เพื่อตอกย้ำให้คนพิจารณาตระหนักรู้ต่อตัวตนของตนเองในฐานะของคนที่ได้รับความสามารถอยู่เสมอเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับคนทั่วไป (Tajfel. 1981 ; Citing Swain and Cameron. 1999 : 73 – 74) เมื่อเป็นเช่นนี้ มุมมองเชิงทฤษฎีด้านจิตวิทยาจึงเป็นการกำหนดลักษณะของอัตลักษณ์ให้แก่บุคคล ด้วยการจัดตำแหน่งแห่งที่ของบุคคลผ่านขั้นตอนของการจัดประเภท การสร้างคุณลักษณะ และการเปรียบเทียบ เพื่อทำให้มนุษย์เชื่อว่าบุคลิกภาพ (Personality) ของแต่ละบุคคล เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการพิจารณาภายใต้ประสบการณ์ของเราเองและประสบการณ์ของผู้อื่นเป็นอย่างดีแล้ว และหากผู้วิจัยเคลื่อนความคิดไปสู่การศึกษาอัตลักษณ์ในอีกแนวทางหนึ่ง ซึ่งมองว่าอัตลักษณ์เป็นผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการทางสังคม (Outcome of Social Process) มาใช้เป็นกรอบความคิดในการศึกษาความหมายทางสังคมของคนพิจารณา ก็ย่อมทำให้ผู้วิจัยคิดและกล่าวถึงอัตลักษณ์ของคนพิจารณาในฐานะที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับความบกพร่องและการจำแนกของสังคม (Discriminatory Society) อัตลักษณ์ของคนพิจารณาตามแนวทางนี้ จึงถูกมองว่าเป็นผลที่เกิดขึ้นจากอุปสรรคของคนพิจารณา (Barrier) ที่เกิดขึ้นจากการจัดกระทำของสภาพแวดล้อมและการกำหนดนโยบาย (Shakespeare. 1996 : 96) และหากผู้วิจัยเชื่อตามแนวทางนี้ ผู้วิจัยก็ต้องเรียกร้องให้สังคมขจัดอุปสรรคของคนพิจารณาด้วยการผนวกรวม (Inclusion) ให้คนพิจารณาเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายทางสังคม

มาถึงจุดนี้ผู้วิจัยกลับมีคำถามใหม่ ต่อการศึกษาความหมายทางสังคมของคนพิจารณาครั้งนี้ คำถามที่ว่าก็คือ เมื่อ “มุมมองเชิงทฤษฎี” หรือ “ความรู้” มีผลต่อวิธีคิดในการสร้างความหมายและแนวทางการปฏิบัติของสังคมต่อคนพิจารณา นั้นหมายความว่า หากเราสมมติความรู้ชุดใดเราก็อยมใช้ความรู้ชุดนั้น เข้าไปจัดกระทำและสร้างความหมายให้กับสิ่งต่าง ๆ ไปตามเจตจำนงของความรู้ ยิ่งไปกว่านั้น ความรู้ซึ่งถูกรวบรวมศูนย์อยู่ภายใต้กรอบทฤษฎีที่เรารู้จัก มักเป็นความรู้ที่ถูกสถาปนาขึ้นจากความรู้ที่เป็นวิทยาศาสตร์ ซึ่งเชื่อในความเป็นหนึ่งเดียวของความจริง และเมื่อมนุษย์ถูกทำให้เชื่อว่าความจริงมีอยู่เพียงชุดเดียว โอกาสที่มนุษย์จะเข้าไปลบความจริงที่ดำรงอยู่เกี่ยวกับคนพิจารณาจึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ แต่หากถามว่าถ้ามนุษย์ต้องดำเนินชีวิตไปตามเส้นทางที่อัตลักษณ์กำหนดไว้ ปัญหาก็คือ สังคมได้สร้างปัจจัยพื้นฐานใดใดที่เอื้อให้มนุษย์ทุกคนสามารถดำเนินชีวิตไปตามเส้นทางนั้นได้หรือไม่ เมื่อเป็นเช่นนี้ การที่ความรู้เข้ามากำหนดสร้างอัตลักษณ์แล้วบอกว่ามนุษย์ทุกคนต้องเดินไปในเส้นทางเดียวกัน จึงอาจไม่ใช่บรรทัดฐานเพียงประการเดียวที่มนุษย์ควรยึดถือ เพราะแม้ว่าสังคมในปัจจุบันจะพยายามสร้างมายาคติให้ดูเหมือนว่า คนพิจารณาได้รับสิทธิและความเสมอภาคที่ไม่แตกต่างกับสมาชิกคนอื่น ๆ ในสังคม แต่หากว่าวันหนึ่งตัวเรา

เกิดต้องกลายเป็นคนพิการไปตลอดชีวิต ถามว่าเราพร้อมที่จะเต็มใจรับสิทธิและความเสมอภาคที่ถูกสร้างขึ้นเหล่านี้ในฐานะของคนพิการมากน้อยแค่ไหน หากเรายังคงต้องดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางความคิด ความเชื่อ และค่านิยมที่ผู้คนในสังคมยึดเยียดให้คนพิการกลายเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาอยู่เช่นนี้? ดังนั้น หากผู้วิจัยต้องการมองเห็นภาพลักษณ์ของคนพิการในฐานะที่เป็นการประกอบสร้างทางสังคม (Social Constructionism) สิ่งสำคัญก็คือ ผู้วิจัยจะต้องหันกลับมาตั้งคำถามต่อความรู้ (Knowledge) ความจริง (Truth) ที่ดำรงอยู่ในยุคสมัยปัจจุบันว่า ความรู้/ความจริงดังกล่าวถูกสถาปนาให้เกิดขึ้นมาได้อย่างไร และการจะตอบคำถามดังกล่าวได้อย่างรู้เท่าทันนั้น ต้องอาศัยวิธีการทางวงศาวិทยา (Genealogy) เป็นกรอบความคิดพื้นฐานที่สำคัญในการตอบคำถามข้างต้น เพราะวิธีการทางวงศาวิทยาเป็นวิธีศึกษาประวัติศาสตร์ของยุคปัจจุบัน วิธีการนี้จึงสามารถสืบสาวย้อนกลับไปในอดีต เพื่อเผยให้เห็นถึงความหมายที่แฝงอยู่ในจุดที่ความรู้/ความจริงปรากฏตัวขึ้นในประวัติศาสตร์ และการดำเนินไปของประวัติศาสตร์ จนทำให้มนุษย์เข้าใจภาพรวมของยุคสมัยปัจจุบันได้อย่างชัดเจน (Love. 1986 : 78) นอกจากนี้ วิธีการทางวงศาวิทยายังสามารถเผยให้เห็นถึงภาพยุคสมัย (Episteme) ของความพิการตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันว่า แต่ละยุคสมัยมีกระบวนการสร้างความจริงเกี่ยวกับความพิการให้ขึ้นมาเป็นวาทกรรมหลักของสังคม จนเบียดขับให้คนพิการต้องกลายเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาของสังคมโดยไม่เคยเปลี่ยนแปลงได้อย่างไร?

การที่วิธีการทางวงศาวิทยา (Genealogy) สามารถเผยให้เห็นว่าความหมายและคุณค่าทางสังคมของคนพิการถูกผลิตและรักษาให้ดำรงสถานะเป็นความจริง (Truth) ในความคิดของผู้คนในสังคมได้อย่างไรนั้น เป็นเพราะวิธีการทางวงศาวิทยาเกิดขึ้นจากพื้นฐานทางความคิดที่ว่า “สรรพสิ่งดำรงอยู่อย่างไรในความเป็นจริง ไม่สำคัญเท่ากับ การรับรู้ของเรา และวาทกรรมของเราต่อสิ่งนั้น” เมื่อเป็นเช่นนี้ มนุษย์จึงไม่สามารถใช้วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์แบบเดิมที่เชื่อว่าสรรพสิ่งมีวิวัฒนาการไปสู่ความก้าวหน้า สิ่งใหม่ย่อมดีกว่าสิ่งเก่า หรือเชื่อว่าประวัติศาสตร์มีจุดหมายปลายทาง (Teleology) และมีลักษณะของวิวัฒนาการแบบต่อเนื่อง เข้ามาวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse) ซึ่งเป็นหน่วยพื้นฐานในการวิเคราะห์มนุษย์ได้ (ธงชัย วินิจจะกุล. 2534 : 35) เพราะความเป็นมาของสรรพสิ่งไม่ได้มีวิวัฒนาการอย่างต่อเนื่อง แต่เต็มไปด้วยจุดหักเหแตกดับจากภาวะเดิมและเกิดเป็นภาวะใหม่อยู่เสมอ การดำรงอยู่ของสรรพสิ่งหนึ่ง ๆ จึงปรากฏให้มนุษย์รับรู้ในสภาวะหนึ่ง ๆ ได้ ครอบงำที่เงื่อนไขและองค์ประกอบต่าง ๆ ยังคงดำรงอยู่เท่านั้น เมื่อองค์ประกอบของวาทกรรมเปลี่ยนไปความเป็นสิ่งนั้นก็จะยุติลง แล้วเกิดภาวะใหม่กลายเป็นสิ่งใหม่เข้ามาทดแทน เมื่อเป็นเช่นนี้ วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์แบบวงศาวิทยา จึงปฏิเสธการหาจุดกำเนิด (Origin) และปฏิเสธความต่อเนื่อง (Continuity) เพราะเชื่อว่าไม่มีประวัติศาสตร์ที่กำเนิดมาจากแก่นสารที่เป็นหนึ่งเดียว แต่แก่นสารของสรรพสิ่งเกิดขึ้นจากการประกอบกันเข้าเป็นองค์ประกอบต่าง ๆ ที่หลากหลาย ภายใต้เงื่อนไขเฉพาะของสภาวะการณ์ที่เอื้ออำนวยต่อการก่อตัวเป็นสิ่งหนึ่ง ๆ ขึ้นมา (Foucault. 1977 : 142) ตามนัยนี้ วิธีการทางวงศาวิทยาจึงไม่ได้สนใจศึกษารากเหง้าของประวัติศาสตร์ และไม่ได้สนใจศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์แบบ

ต่อเนื่องและเป็นไปตามลำดับเวลา แต่สนใจศึกษาผลของสภาวะการณ์ต่าง ๆ ที่เผยตัวขึ้นในประวัติศาสตร์ (Emergence) กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ วิธีการทางวงศาวินิจฉัยศึกษากระบวนการหรือขั้นตอนต่าง ๆ ที่ถูกผลิตขึ้นจากการปะทะประสานกันระหว่างวาทกรรมกับปัจจัยทางสังคม จนเกิดเป็นสิ่งใหม่ขึ้นในประวัติศาสตร์ การเผยตัวของสรรพสิ่งจึงไม่ได้เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์หรือเกิดขึ้นจากความรับผิดชอบของใครทั้งสิ้น เมื่อเป็นเช่นนั้น การศึกษาประวัติศาสตร์แบบวงศาวินิจฉัย จึงไม่จำเป็นต้องมีองค์ประธานของประวัติศาสตร์ เพราะไม่มีปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนที่เป็นผู้ผลักดันประวัติศาสตร์ (Ibid. 1977 : 148 – 150)

นอกจากนี้ วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์แบบวงศาวินิจฉัย (Genealogy) ยังปฏิเสธแก่นแท้ (Essence) และปฏิเสธการสร้างภาพรวมที่เป็นเอกภาพของประวัติศาสตร์ (Totality) ที่สถาปนาคุณลักษณะบางสิ่งบางอย่างขึ้นมาให้มีความสำคัญกว่าอย่างอื่น เพราะเชื่อว่าแก่นแท้หรือสาระของประวัติศาสตร์เป็นเรื่องของการสถาปนากฎเกณฑ์ชุดหนึ่ง ๆ ลงไปในการย้อนอดีต เพียงเพื่อจะสถาปนาทิศทาง วิธีทาง และบังคับให้ประวัติศาสตร์มีส่วนร่วมในปฏิบัติการทางสังคมอย่างหนึ่งอย่างใด ในแง่นี้ พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติจึงเป็นเพียงแค่ชุดของการตีความอย่างหนึ่งเท่านั้น การศึกษาประวัติศาสตร์ในลักษณะเช่นนี้ จึงเป็นการลดทอนความหลากหลายที่กระจัดกระจายให้ลงมาเหลือเพียงแก่นของประวัติศาสตร์เพียงแก่นเดียว แต่ประวัติศาสตร์แบบวงศาวินิจฉัย กลับเห็นว่า โลกมนุษย์ไม่ได้เรียบง่ายจนถึงขนาดที่จะลดทอนความซับซ้อนให้ลงมาเหลือเพียงหนึ่งเดียวได้ แต่โลกมนุษย์เป็นที่รวมของเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่มาปะทะประสานกันอย่างหาระเบียบไม่ได้ ดังนั้น หัวใจสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์แบบวงศาวินิจฉัย จึงอยู่ที่การพยายามปลดปล่อยความหลากหลาย ปลดปล่อยเหตุการณ์ ปลดปล่อยองค์ประกอบและปัจจัยที่ถูกลดคุณค่า ถูกลดทอนความสำคัญ และถูกบดบังด้วยการอธิบายจากประวัติศาสตร์แบบเดิมให้กลับมามีชีวิตโลดแล่นอีกครั้ง (Ibid. 1977 : 151 – 155)

เมื่อเป็นเช่นนั้น หากผู้วิจัยได้ใช้วิธีการทางวงศาวินิจฉัยย้อนกลับไปสืบสาวประวัติศาสตร์เกี่ยวกับความพิการ เพื่อขุดคุ้ยที่มาของความรู้ซึ่งถูกสถาปนาให้ขึ้นมาเป็นหลักในแต่ละยุคสมัย ยุคสมัยที่ว่านี้จึงไม่ใช่ยุคสมัยที่อยู่บนฐานคิดของเวลาแบบลำดับก่อนหลัง แต่ยุคสมัย (Episteme) ของประวัติศาสตร์แบบวงศาวินิจฉัย หมายถึง ช่วงเวลาของประวัติศาสตร์ที่ถูกจัดขึ้นตามทัศนะพื้นฐานในการมองโลกและวาทกรรม คุณลักษณะของช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์จึงถูกสร้างขึ้นผ่านสถาบัน ระเบียบวินัย ความรู้ กฎเกณฑ์ และกิจกรรมที่สอดคล้องกับทัศนะพื้นฐานที่ถูกสร้างขึ้นในแต่ละยุคสมัย (Danaher , Schirato and Webb. 2000 : xi) ดังนั้น การสืบสาวประวัติศาสตร์แบบวงศาวินิจฉัย จึงยอมทำให้ผู้วิจัยสามารถเผยให้เห็นที่มาและความซับซ้อนของกระบวนการสร้างความหมายและคุณค่าเชิงลบให้แก่คนพิการ ซึ่งเกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาของประวัติศาสตร์ได้อย่างชัดเจน เพราะฐานคิดของการศึกษาประวัติศาสตร์แบบวงศาวินิจฉัยมุ่งเน้นไปที่การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างระบบของความรู้ซึ่งถือว่าเป็นความจริง กับลักษณะแบบแผนของอำนาจในการผลิตความรู้และความจริงทั้งหลาย กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ความเป็นจริงของ

ความรู้ใด ๆ ไม่ได้เกิดขึ้นจากคุณสมบัติเชิงญาณวิทยาในตัวขององค์ความรู้นั้น ๆ แต่เกิดขึ้นจากอำนาจที่มากับความรู้ และอำนาจที่ผลิตความรู้นั้น ๆ ขึ้นมา ความรู้ (Knowledge) ความจริง (Truth) และอำนาจ (Power) จึงเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออก แต่ก็ไม่ใช่ว่าสิ่งเดียวกัน (Foucault. 1980c : 83 - 85) ในแง่นี้ ความรู้ในเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับอัตลักษณ์ (Social Identity Theory) ที่มนุษย์เชื่อว่าดี เป็นจริง และเป็นเหตุผล จึงมีรากเหง้าอยู่ที่การครอบงำ และเป็นเพียงผลผลิตของอำนาจ มนุษย์จึงถูกจัดวางตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมผ่านกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ที่ทำให้มนุษย์รับรู้ตัวตนเองเป็นใคร และสัมพันธ์กับคนอื่นอย่างไร ยิ่งไปกว่านั้น มนุษย์ยังถูกสร้างให้มีอัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity) เพื่อใช้เป็นระบบสัญลักษณ์ในการอ้างอิงเกี่ยวกับความเป็นตัวเรา และความปรารถนาของตัวเราอีกด้วย (Woodward. 1997 : 14) เมื่อเป็นเช่นนั้น อัตลักษณ์จึงไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นจากการกระทำ หรือการตัดสินใจอย่างจงใจของเรา แต่เกิดขึ้นจากการหล่อหลอมทางสังคมภายในตัวเรา ความเป็นมนุษย์ (Human Being) จึงไม่ใช่สิ่งที่เปราะบาง แน่นอน และตายตัว แต่ความเป็นมนุษย์เกิดขึ้นจากความเปราะบางของมนุษย์ (Malleable) ที่ถูกหลอมให้เป็นไปตามเจตจำนงของวาทกรรม (Hoy. 1986 : 15)

ดังนั้น การวิเคราะห์ประวัติศาสตร์เกี่ยวกับความพิการ โดยการใช้วิธีการทางวงศาวทยาในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงมุ่งความสนใจไปที่การวิเคราะห์เพื่อสืบสาวการก่อรูปของวาทกรรม (Formation of Discourse) ที่ถูกสถาปนาให้ขึ้นมาเป็นหลักของสังคมในแต่ละยุคสมัย (Episteme) ผ่านการกำกับของเจตจำนงแห่งอำนาจ (Will to Power) หรือเจตจำนงแห่งความรู้ (Will to Knowledge) ที่สร้างภาคปฏิบัติการวาทกรรม (Discursive Practice) จนสถาปนาความจริงเกี่ยวกับความหมายทางสังคมของคนพิการ ให้มีขอบเขตอยู่ภายใต้กรอบที่วาทกรรมอนุญาตและดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างไร ซึ่งสำหรับฟูโกต์เขามองกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ในฐานะที่เป็นกระบวนการสร้างความเป็นองค์ประธานให้แก่มนุษย์ (Process of Subjection) (Shakespeare. 1996 : 98) เขาอธิบายว่ากระบวนการสร้างความเป็นองค์ประธานให้แก่มนุษย์ เกิดขึ้นจากระบอบของอำนาจ (Regime of Power) ที่เชื่อมต่อกันเป็นเครือข่าย วนเวียน และจัดกระจายไปทั่วความสัมพันธ์ทางสังคมทุกชนิดและทุกขณะที่มีวาทกรรม โดยร่วมกันทำงานจนทำให้มนุษย์มองไม่เห็นวาทกรรมนั้น ๆ เป็นเรื่องของอำนาจ แต่มันกลับเป็นเสมือนเครื่องชี้แนวทาง (Spotlight) ที่สำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ให้แก่มนุษย์ (Fairclough. 1992 : 53) หนึ่งในเทคนิคสำคัญของอำนาจในการสร้างอัตลักษณ์ให้แก่มนุษย์ก็คือเทคนิคที่เรียกว่า “ปฏิบัติการแบ่งประเภท” (Dividing Practice) สำหรับฟูโกต์ปฏิบัติการแบ่งประเภท คือ วิธีทางของการจัดกระทำผ่านความรู้ที่เป็นวิทยาศาสตร์ กับความรู้ที่พยายามทำตัวเองให้เป็นวิทยาศาสตร์ (Pseudo-Science) แล้วร่วมกันทำงานจนสร้างให้เกิดปฏิบัติการของการแยกออก (Practice of Segregation) และกีดกันให้ออกไปจากสังคม (Social Exclusion) (Rabinow. 1984 ; Citing Tremain. 2002 : 35) ฟูโกต์ยกตัวอย่างให้เห็นว่าการจัดการคนบ้าในสมัยใหม่ ไม่แตกต่างอะไรกับการจัดการคนเป็นโรคเรื้อนในสมัยกลาง เพราะคนทั้งสองประเภทถูกจัดการโดยใช้ความรู้ แบ่งประเภทให้พวกเขากลายเป็นบุคคลที่ไม่พึง

ปรารถนา จากนั้นก็แยกพวกเขาให้ออกจากสังคม ด้วยการจัดสถานที่ให้ไปอยู่อย่างโดดเดี่ยวเพื่อทำให้พวกเขาค่อย ๆ หายไปจากสายตาของผู้คนในสังคม (Foucault. 1988 : 7) ในแง่นี้ปฏิบัติการแบ่งประเภท จึงเป็นเทคนิคที่แยบยลของอำนาจในการสร้างความเป็นองค์ประฐานให้แก่มนุษย์ เพราะมันทำให้ผู้ถูกกระทำไม่รู้ตัวว่าตนเองกำลังถูกทำให้ต่าง (Difference) จากความเหมือน (Similarity) ของคนส่วนใหญ่ในสังคม จนหลงคิดไปว่าอัตลักษณ์ที่ตนเองเชื่อมั่นและยึดถืออยู่นั้น เกิดขึ้นจากการใช้ความรู้เกี่ยวกับตัวเรา (Self Knowledge) จนทำให้เราตัดสินใจกำหนดสร้างอัตลักษณ์ของตัวเราขึ้นมาเอง

เทคนิคประการหนึ่งที่ทำให้ปฏิบัติการแบ่งประเภท (Dividing Practice) สามารถประสบความสำเร็จในการสร้างอัตลักษณ์ให้แก่มนุษย์ เกิดขึ้นจากเทคนิคของการแบ่งแยกภายในตัวเรา กับการแบ่งแยกตัวเราจากผู้อื่น อัตลักษณ์จึงถูกสร้างจากฐานคติของความเหมือน (Similarity) และความต่าง (Difference) แล้วแบ่งแยกมนุษย์ออกเป็นประเภทต่าง ๆ เช่น คนบ้ากับคนจิตปกติ คนป่วยกับคนมีสุขภาพแข็งแรง คนเลวกับคนดี หรือคนพิการกับคนปกติ เป็นต้น ในแง่นี้ อัตลักษณ์จึงเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นในความสัมพันธ์กับ อัตลักษณ์อีกอันหนึ่งซึ่งเป็นคู่ตรงข้ามเสมอ ระบบคิดแบบคู่ตรงข้ามจึงเป็นแหล่งสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ เพราะการใช้คำที่ตรงข้ามนั้นมักถูกให้น้ำหนักที่แตกต่างกันเสมอ จนทำให้องค์ประกอบหนึ่งในคู่ขัดแย้ง (Dichotomy) ถูกทำให้มีคุณค่า หรือมีอำนาจมากกว่าองค์ประกอบอีกอันหนึ่งเสมอ ดังนั้น การเข้าใจวิถีทางในการกำหนดขอบเขตของความต่าง จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อความเข้าใจในเรื่องอัตลักษณ์ เพราะความต่างเป็นสิ่งที่กำหนดขอบเขตของอัตลักษณ์หนึ่งจากอัตลักษณ์อีกอันหนึ่ง จนทำให้การกำหนดขอบเขตของความต่างกลายเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของระบบการจัดประเภทให้แก่สรรพสิ่ง (Woodward. 1997 : 30 , 36)

เมื่อมนุษย์มองเห็นว่า ไม่มีความรู้ใดที่ดำรงอยู่โดยปราศจากอำนาจ ความรู้จึงยอมไม่ใช่แค่ความรู้ที่วางไว้เฉยๆ แต่ความรู้คืออำนาจที่ทรงพลังและมีอิทธิพลต่อมนุษย์ เพราะมันได้เข้าไปปรุงแต่ง (Shape) ตัวตนของมนุษย์ให้เป็นไปตามอัตลักษณ์ที่มันต้องการ แล้วทำให้การจัดวางที่ทางของมนุษย์ไม่เท่ากัน ซึ่งสำหรับคนพิการหากสืบสาวกลับไปในประวัติศาสตร์ เราจะพบว่าไม่เคยมียุคสมัยใดที่ตัวตนของคนพิการจะได้ปรากฏตัวขึ้น (Emergence) ในประวัติศาสตร์ เพราะตัวตนของคนพิการ ได้ถูกปิดบังไว้ด้วยอัตลักษณ์ซึ่งมีความหมายและคุณค่าเชิงลบมาโดยตลอด ในแต่ละยุคสมัยซึ่งมีเจตจำนงของอำนาจแบบหนึ่ง คนพิการก็จะถูกสร้างให้มีอัตลักษณ์แบบหนึ่ง แต่เมื่อเจตจำนงของอำนาจเปลี่ยนไป อัตลักษณ์ของคนพิการก็จะถูกทำให้เปลี่ยนไปตามเจตจำนงนั้น ๆ ด้วย ในแง่นี้ ผู้วิจัยจึงมองว่าการกลายเป็น “สิ่งน่ารังเกียจ” ของคนพิการในยุคสมัยหนึ่ง แล้วเปลี่ยนไปเป็น “คนน่าเวทนาสงสาร” ในอีกยุคสมัยหนึ่ง จนมาสู่การเป็น “คนไร้ความสามารถ” ในยุคสมัยปัจจุบัน จึงไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปโดยธรรมชาติ แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในฐานะที่เป็นผลผลิตของเจตจำนงแห่งอำนาจ ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อทำให้ผู้ใช้อำนาจสามารถดำรงสถานะของความเป็นใหญ่ในสังคมไว้ให้ยาวนานที่สุดตราบเท่าที่จะเป็นไปได้ นั่นเอง

แม้ว่าอำนาจของความรู้ จะสามารถปฏิบัติการจนสร้างความหมายและคุณค่าเชิงลบให้แก่คนพิการได้สำเร็จ แต่หากไม่มีสิ่งใดเข้ามาทำหน้าที่ในการสืบทอดเพื่อผลิตซ้ำวาทกรรมให้ดำรงอยู่ในสังคมตลอดเวลา ในที่สุดวาทกรรมที่ถูกสร้างขึ้นก็อาจเสื่อมคลายอำนาจในการอธิบายความเป็นไปของสังคม เมื่อเป็นเช่นนี้ ฟูกูจิ้งได้แสดงให้เห็นถึงเทคนิคอีกประการหนึ่งซึ่งเรียกว่า “เทคนิคของความเป็นปกติ” (Technology of Normalization) ฟูกูจิ้งกล่าวถึงเทคนิคดังกล่าวในฐานะที่เป็นส่วนประกอบของระบอบแห่งชีวอำนาจ (Regime of Biopower) ไว้ในงานเรื่อง The History of Sexuality Vol. 1 โดยเขาอธิบายว่า เทคนิคของความเป็นปกติได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสร้าง (Creation) จัดแบ่งประเภท (Classification) และควบคุม (Control) ความผิดปกติ (Anomaly) ให้แก่ร่างกายในทางสังคมของมนุษย์ เทคนิคนี้จึงมีหน้าที่ในการแยก (Isolate) สิ่งซึ่งเรียกว่าผิดปกติ (Anomaly) ให้ออกจากสังคมโดยมีกลไกในการทำงานที่แตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น ในบางเทคนิคของความเป็นปกติ เช่น การฟื้นฟูสมรรถภาพ การบำบัดทางจิต หรือการสารภาพบาป เป็นกลไกของอำนาจที่ทำให้ผู้เชี่ยวชาญหรือสถาบันกลายเป็นหัวใจสำคัญในการทำงานของอำนาจเพื่อเข้าไปครอบครองความเป็นใหญ่ (Hegemony) ด้วยการใช้อำนาจของความรู้เข้าไปสร้างความตระหนักรู้ (Recognize) ให้แก่มนุษย์ในการสร้างอัตลักษณ์ของตนเอง แต่ในบางเทคนิคอย่างเช่น การทำกิจกรรมกลุ่มบำบัด การเข้าโปรแกรมฝึกฝนตนเอง หรือ โปรแกรมการลดน้ำหนัก กลับเป็นกลไกของอำนาจที่ใช้กฎเกณฑ์กติกาต่าง ๆ เป็นกลไกทางวินัยเพื่อทำให้มนุษย์เชื่อว่าอัตลักษณ์ของเราเป็นไปตามความปรารถนาของเรา ที่เกิดขึ้นจากการตรวจตราตัวตน (Self Surveillance) และหาความจริงเกี่ยวกับตัวตนของตนเองด้วยตนเอง (Tremain. 2002 : 36 – 37)

เทคนิคอีกประการหนึ่ง ที่ฟูกูจิ้งเสนอเกี่ยวกับการสร้างความเป็นองค์ประธานให้แก่มนุษย์ก็คือ “เทคนิคของการจัดระเบียบวินัย” (Technology of Disciplinary) ที่ถูกสร้างผ่านโครงสร้างหรือสถาบัน ซึ่งเป็นเสมือนฟันเฟือง (Gear) ที่ทำให้ร่างกายของมนุษย์อ่อนน้อมง่าย (Docile) และลดการต่อต้านอำนาจลง (Fairclough. 1992 : 52) ดังนั้น วินัย (Discipline) จึงเป็นเสมือนเทคนิคของอำนาจที่ทำให้เห็นว่า การสร้างอัตลักษณ์ของมนุษย์ไม่ได้เกิดขึ้นจากการใช้อำนาจในการบีบบังคับหรือครอบงำ แต่อัตลักษณ์ของมนุษย์เกิดขึ้นจากการใช้อำนาจในเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นอำนาจที่อ้างอิงกับแบบแผนอันถูกต้อง เป็นธรรมชาติ เป็นไปตามกฎเกณฑ์ และเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนมีอยู่ในตัวเอง (Ibid. 2002 : 36) วินัยจึงเป็นการเมืองของรายละเอียดที่เกิดขึ้นในร่างกายมนุษย์ (Political Anatomy of Detail) ที่ถูกทำให้เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตปกติในสังคม และกลายเป็นเป้าหมายในตัวมันเอง จนเข้ามากำหนดลักษณะความต่างของแต่ละบุคคล ความต่างเหล่านี้ จึงถูกทำให้กลายเป็นพื้นฐานสำคัญของความเป็นปัจเจก (Individualization) และทำให้การจัดแบ่งสถานภาพทางสังคม (Social Status) ของปัจเจกเป็นไปอย่างชอบธรรม (Foucault. 1979 : 139) ในส่วนของการสร้างความหมายและคุณค่าทางสังคมให้แก่คนพิการ อำนาจก็ได้ใช้เทคนิคในการสร้างภาคปฏิบัติการที่ไม่แตกต่างกับมนุษย์คนอื่น ๆ เช่นกัน เพราะอำนาจได้ใช้ปฏิบัติการ

แบ่งประเภท (Dividing Practice) ใช้เทคนิคของความเป็นปกติ (Technology of Normalization) และใช้เทคนิคของการจัดระเบียบวินัย (Technology of Disciplinary) เข้าไปร่วมกันทำงานจนทำให้ภาพลักษณ์ซึ่งมีความหมายและคุณค่าเชิงลบของคนพิการ กลายเป็นระบอบของความจริง (Regime of Truth) และเมื่อระบอบของความจริงนี้ได้ถูกสถาปนาจนมั่นคงแล้ว มันจึงทำให้มนุษย์ดัดไม่หลุดจากพันธนาการของอำนาจ เพราะมันได้แทรกซึมเข้าไปในทุกทิศทุกทางและทุกส่วนของสังคม จนทำให้การกลายเป็นสิ่งไม่พึงปรารถนาของคนพิการยังคงดำรงอยู่ในสังคมเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

จากที่กล่าวในข้างต้น จึงทำให้ผู้วิจัยตระหนักว่าแท้ที่จริงแล้วความเป็นมนุษย์ของเรานั้น ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์อย่างอิสระของตัวเรา แต่ความเป็นมนุษย์คือสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น และถูกทำให้เปลี่ยนไปตามเจตจำนงแห่งอำนาจที่เข้ามาจัดระเบียบของสรรพสิ่ง (Order of Thing) ด้วยการสร้างวาทกรรมหลักให้แก่สังคม แล้วใช้วาทกรรมหลักเป็นตัวจัดระเบียบให้กับสิ่งต่าง ๆ จนทำให้บางสิ่งกลายเป็นความจริง ในขณะที่บางอย่างกลายเป็นสิ่งที่ไม่มีการพูดถึง เมื่อเป็นเช่นนั้น ความหมายและคุณค่าทางสังคมของคนพิการ ซึ่งถูกมองว่า “น่ารังเกียจ” “น่าเวทนาสงสาร” และ “ไร้ความสามารถ” จึงไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นหรือเปลี่ยนไปตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างและจัดกระทำไปตามวาทกรรมหลักในแต่ละยุคสมัย ซึ่งไม่สามารถอธิบายด้วยความรู้เพียงชุดเดียว เพราะมันเป็นการสอดแทรกประสานกันระหว่างอุดมการณ์ (Ideology) ความรู้ (Knowledge) และภาคปฏิบัติการ (Social Practice) ที่เข้ามาจัดระเบียบให้กับสรรพสิ่ง จนเบียดขับให้ตัวตนที่หลากหลายของคนพิการ (Selves) ขาดหายหรือถูกกลบเลื่อนไปจากสังคม ตลอดเวลาที่ผ่านมา คนพิการจึงถูกทำให้กลายเป็นอื่นของความเป็นอื่น (The Otherness of The Otherness) เพราะพวกเขาได้ถูกกระทำอย่างหนักหน่วงจากวาทกรรมที่ซ้อนทับกันอยู่หลายชุด จนทำให้วิถีชีวิตของพวกเขาต้องตกอยู่ในฐานะของมนุษย์ ซึ่งถูกกระทำจากสังคมภายใต้อัตลักษณ์ที่มีความหมายและคุณค่าเชิงลบมาโดยตลอด แต่เมื่อใดก็ตามที่คนพิการเริ่มตระหนักรู้ว่าอัตลักษณ์ที่ตนเองยึดมั่นอยู่นั้นเป็นเพียงผลผลิตของอำนาจ พวกเขาจึงย่อมมีสิทธิที่จะปลดปล่อยตนเองจากพันธนาการของอำนาจ ด้วยการสร้างตัวตนของตนเอง (Self Identities) ให้ขึ้นมาโลดแล่นอยู่ในประวัติศาสตร์ทางสังคมได้เช่นกัน

ส่วนที่สอง : อัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนพิการ

ในส่วนที่ผ่านมา ผู้วิจัยได้เผยให้เห็นถึงความซับซ้อนของอำนาจ และความแยบยลของความรู้ที่ได้สร้างความหมายทางสังคมให้แก่คนพิการ รวมทั้งตอกตริ้งให้ความหมายที่ถูกสร้างขึ้น กลายเป็นความจริงในสังคม และความจริงดังกล่าวก็ลดทอนความหลากหลายทางกายภาพของมนุษย์ให้ลงมาเหลือเพียงแค่มนุษย์ที่สมบูรณ์เพียงหนึ่งเดียว ในแง่ “การน่ารังเกียจ” “น่าเวทนาสงสาร” และ “ไร้ความสามารถ” ของคนพิการ จึงไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นจากความแตกต่างทางกายภาพ

แต่สิ่งเหล่านี้เป็นผลผลิตของเทคโนโลยีแห่งอำนาจของวาทกรรม ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา มนุษย์จึงตกเป็นเครื่องมือของวาทกรรมในการสร้างตัวตนของมนุษย์ด้วยตนเอง กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ มนุษย์ได้ยอมรับอำนาจของวาทกรรม แล้วนำกฎเกณฑ์มาตรฐานต่าง ๆ ที่วาทกรรมสร้างขึ้น ไปสอดส่องตรวจตราและกำหนดมนุษย์ด้วยตนเอง ให้มีแบบแผนของเรือนร่าง พฤติกรรม และความเป็นมนุษย์อยู่ภายในกรอบที่วาทกรรมอนุญาตเท่านั้น มนุษย์จึงปฏิบัติต่อมนุษย์ด้วยตนเอง อย่างเป็นผู้อยู่ใต้บังคับของตน (Hoy. 1986 : 4) คนพิการจึงต้องตกอยู่ในสภาพของมนุษย์ที่น่ารังเกียจ นำเวทนาสงสาร ไร้ความสามารถ และขาดศักดิ์ศรีในการเป็นตัวเขามาโดยตลอด เพราะมนุษย์ทุกคนมีตัวตนเป็นของตนเอง แต่อัตลักษณ์ทางสังคมได้ละเมิดและกระทำความรุนแรงต่อตัวตนของคนพิการ ด้วยการสร้างมายาคติที่ทำให้ผู้คนในสังคมเชื่อว่า คนพิการเป็นคนที่น่ารังเกียจ นำเวทนาสงสาร ไร้ความสามารถ และเป็นภาระของสังคม เมื่อเป็นเช่นนี้ วิถีชีวิตของคนพิการจึงถูกกำหนดให้เป็นไปตามการสร้างของอัตลักษณ์ จนทำให้คนพิการไม่สามารถเปิดตัวตนของตนเองขึ้นมาในพื้นที่ทางสังคม เพื่อทำให้ผู้คนทั่วไปสามารถตระหนักและรับรู้ได้

เมื่อความหมายและคุณค่าทางสังคมของคนพิการ ไม่ได้เกิดขึ้นจากข้อจำกัดทางร่างกายของตนเองเป็นหลัก แต่เกิดขึ้นจากการสร้างของวาทกรรม รวมทั้งตอกตรึงให้สิ่งที่สร้างขึ้นดำรงอยู่ จนเป็นที่ยอมรับในวงกว้างผ่านภาคปฏิบัติการทางวาทกรรม ขณะเดียวกันก็ปิดกั้นไม่ให้อัตลักษณ์แห่งตัวตน (Self Identities) และความหมายอื่น ๆ ของคนพิการเกิดขึ้น ตามนัยนี้ ความหมายทางสังคมของคนพิการ จึงเป็นผลมาจากการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของคนพิการ (Subject Position) ภายในอาณาจักรแห่งความจริง (Regime of Truth) ซึ่งฟูโกต์ได้ชี้ให้เห็นในการศึกษาเรื่อง The Archaeology of Knowledge ว่าอัตลักษณ์มีความหมายทั้งในเชิงภาษาและเป็นมากกว่าภาษา อัตลักษณ์เป็นตัวขยายความหมายโดยสถานภาพของประโยค (Sentences) และข้อเสนอ (Propositions) การเกิดขึ้นและคงอยู่ของความหมาย จึงเป็นตัวกำหนดสร้างอัตลักษณ์อันนำไปสู่ความเป็นวาทกรรม (Foucault. 1972 : 100 - 101) ดังนั้น การศึกษากระบวนการสร้างอัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนพิการเพื่อปฏิเสธอัตลักษณ์ทางสังคมในครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงเลือกใช้หมอตันในการมองอัตลักษณ์แบบหลังสมัยใหม่ที่เชื่อว่า อัตลักษณ์มีการเคลื่อนไหว มีการเปลี่ยนแปลงตามเวลา และสถานที่ มีการก่อตัวหรือปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ต่าง ๆ มีภาวะที่หลากหลายไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และมีการต่อสู้แย่งชิงกันอยู่เสมอ (Hekman. 2000 : 291 - 292) เพราะหากผู้วิจัยเลือกใช้หมอตันในการมองอัตลักษณ์แบบสมัยใหม่ที่เชื่อว่า อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่มั่นคง เป็นระบบ และเข้าถึงได้ อัตลักษณ์เกิดจากความสำนึกและการรับรู้ความเป็นตัวของตัวเอง กับโลกภายนอก ด้วยความเป็นเหตุเป็นผล ความเป็นมนุษย์เป็นสิ่งที่เป็นอกเทศ ถาวร ไม่แปรเปลี่ยน ไม่ว่าสิ่งแวดล้อมภายนอกจะผันแปรไปอย่างไร (Schoeffel and Klages. 2004 : 2) มาเป็นกรอบความคิดในการศึกษาครั้งนี้ ก็ย่อมทำให้ผู้วิจัยไม่สามารถมองเห็นกระบวนการสร้างตัวตนของคนพิการด้วยตนเองบนทางเลือกที่หลากหลาย เพื่อปฏิเสธอัตลักษณ์ที่สังคมหยิบยื่นให้ อันนำไปสู่การทำให้คนพิการมีสุนทรียะของการดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางวาทกรรมความพิการได้อย่างชัดเจน

ก่อนหน้าที่จะเกิดแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์แบบหลังสมัยใหม่ ได้มีแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์แบบสมัยใหม่ ซึ่งมีจุดเริ่มต้นจากความคิดของเรอเน เดส์การตส์ (Rene Descartes) ในศตวรรษช่วงต้นศตวรรษที่ 17 เดส์การตส์เป็นผู้เสนอภาพของมนุษย์ที่ตระหนักถึงการมีอยู่ของตัวตนในฐานะผู้ที่คิด โดยเขาเห็นว่ากิจกรรมการคิดของเราเองเป็นสิ่งจำเป็นพื้นฐาน ที่ทำให้เราไม่สงสัยในการมีอยู่ของเราซึ่งเป็นผู้คิด (“I Think, Therefore I Am”) มรดกทางความคิดของเดส์การตส์ ส่งผลให้แนวคิดเกี่ยวกับตัวตนกลายเป็นหัวข้อหลักในการศึกษาของนักปรัชญารุ่นต่อมาอย่าง เดวิด ฮูม (David Hume) อิมมานูเอิล คานท์ (Immanuel Kant) และจอห์น ล็อก (John Locke) รวมทั้งส่งผลต่อการศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของสาขาอื่น ๆ ในเวลาต่อมาด้วยเช่นกัน (Anderson. 1997 : 17 - 19) การศึกษาอัตลักษณ์ตามแนวทางมาร์กซิสต์ ถือได้ว่าเป็นมรดกตกทอดทางความคิดของเดส์การตส์สาขาหนึ่ง และถือได้ว่ามีนัยสำคัญต่อการเคลื่อนไหวทางสังคมของคนพิการ เพื่อเรียกร้องสิทธิในการดำรงอยู่อย่างเสมอภาคและเท่าเทียม แนวทางนี้อธิบายว่า อัตลักษณ์ของปัจเจก เป็นผลผลิตของตำแหน่งแห่งที่ในชนชั้นของบุคคล (Identity as A Production of A Person's Class Position) (Riddell and Watson. 2003 : 9 - 10) การจะเข้าใจ “พฤติกรรมของปัจเจก” จึงจะต้องดูที่ “ตำแหน่งแห่งที่” ของเขาในกระบวนการผลิต กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ มโนทัศน์ชนชั้นเป็นสิ่งที่กำหนดอัตลักษณ์ของปัจเจก และเป็นตัวเชื่อมปัจเจกเข้ากับโครงสร้าง (Class-in-itself) นอกจากนี้ แนวทางมาร์กซิสต์ยังให้ความสำคัญต่อจิตสำนึกนั้นหมายความว่ามนุษย์จะกลายเป็นผู้กระทำการที่มีความหมายก็ต่อเมื่อเขาตระหนักถึงอัตลักษณ์ทางชนชั้นของเขา (Class-for-itself) แนวคิดนี้จึงให้ความสำคัญกับตัวกำหนดเชิงโครงสร้างมากกว่าปัจเจก และแม้ว่ามาร์กซิสต์ในรุ่นต่อมาจะพยายามสร้างมโนทัศน์เสรีภาพเชิงสัมพัทธ์ (Relative autonomy) เพื่อให้ปัจเจกไม่เป็นหุ่นเชิดของโครงสร้างทางสังคมฝ่ายเดียว (อภิญาเพื่องฟูสกุล. 2546 : 23) แต่อย่างไรก็ตาม มโนทัศน์เกี่ยวกับอัตลักษณ์ตามแนวทางดังกล่าวก็ยังคงมีมิติที่ซ้อนทับกันระหว่างโครงสร้างสังคมที่เป็นตัวกำหนดปัจเจก กับเสรีภาพของปัจเจกในฐานะผู้กระทำ เมื่อเป็นเช่นนี้ คำอธิบายเกี่ยวกับอัตลักษณ์จึงยังคงมีความคลุมเครือในการอธิบายเกี่ยวกับการเป็นองค์ประธาน (Subject) ของมนุษย์ในการสร้างตัวตนของตนเอง

เมื่อเชื่อมโยงการศึกษา “อัตลักษณ์” ตามแนวทางของมาร์กซิสต์ ไปสู่การศึกษาเกี่ยวกับความพิการ (Disability Studies) พบว่า การศึกษาเกี่ยวกับความพิการตามแนวทางนี้ จะเน้นไปที่การศึกษาเรื่องการเมืองของอำนาจ (Power Politics) และการเมืองของอัตลักษณ์ (Identity Politics) กล่าวคือ เมื่อพิจารณาเชิงโครงสร้าง คนทั่วไปจะมีฐานะเป็นคนกลุ่มใหญ่ในสังคม (Majority Group) คนพิการจึงเป็นเพียงคนกลุ่มเล็กในสังคม (Minority Group) และกลายเป็นกลุ่มคนที่ถูกกดขี่ (Oppress Group) (Liggett. 1988 : 271) การต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิให้แก่คนพิการตามแนวทางนี้ จึงมุ่งเน้นไปที่การลบล้างจิตสำนึกจอมปลอม (False Consciousness) ที่ถูกสร้างขึ้นมารับรองรับอำนาจของผู้ที่เป็นใหญ่ ด้วยการสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องแก่คนพิการว่า (True Consciousness) อัตลักษณ์ที่ทำให้คนพิการถูกมองว่าเป็นภาระของสังคมอันเนื่องมาจาก

ความบกพร่องของร่างกายนั้น แท้ที่จริงแล้วเรื่องดังกล่าวก็คือสิ่งที่ผู้มีอำนาจ (Dominance Group) ได้ใช้ประโยชน์จากอัตลักษณ์ดังกล่าว เพื่อเข้าไปจัดการกับวิถีทางของคนพิการ และกีดกันให้คนพิการออกจากโครงสร้างทางสังคมนั่นเอง (Tregaskis. 2004 : 11) การเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement) ของคนพิการตามแนวทางนี้ จึงมุ่งเน้นไปที่การต่อสู้เพื่อเรียกร้องให้คนพิการได้เข้าถึงทรัพยากรของสังคม ได้รับสิทธิ และความเสมอภาคที่เท่าเทียมกับคนทั่วไปในสังคม (Liggett. 1988 : 271)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่า การต่อสู้ตามแนวทางของมาร์กซิสต์อาจไม่สามารถทำให้คนพิการมีพื้นที่ทางสังคมของตนเองได้อย่างแท้จริง เพราะแม้ว่าแนวทางดังกล่าวจะให้ความสำคัญกับการเมืองของอำนาจ (Power Politics) และการเมืองของอัตลักษณ์ (Identity Politics) แต่ก็ยังคงอยู่ภายใต้ฐานคติที่มองว่าอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ถูกกำหนดอย่างแน่นอน มีแก่นสาร และเป็นสากล ในที่สุดแล้ว แนวทางดังกล่าว จึงไม่ให้ความสนใจศึกษา กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ที่กำลังเกิดขึ้น เพราะมองว่าอัตลักษณ์ที่ถูกทำให้ “ไร้ความสามารถ” ของคนพิการนั้นมีอยู่จริงตามลักษณะความบกพร่องของร่างกาย ส่วนฐานคติในเรื่องของอำนาจ แนวทางมาร์กซิสต์มุ่งเน้นให้ความสนใจ “อำนาจ” ในฐานะที่เป็นปรากฏการณ์อันเกิดจากการครอบงำของฝ่ายหนึ่งเหนืออีกฝ่ายหนึ่งไม่ว่าจะเป็นกลุ่มหรือชนชั้นก็ตาม ความไม่เท่าเทียมที่เกิดขึ้นในสังคมจึงเกิดขึ้นจากการใช้อำนาจที่ไม่เท่ากันระหว่างคนสองกลุ่ม เมื่อฐานคติในการมองอำนาจเป็นเช่นนี้ จึงทำให้การต่อสู้เพื่อสังคมที่ปราศจากการกดขี่และครอบงำมนุษย์ดังกล่าว มองไม่เห็นอนุภาคเล็ก ๆ ของอำนาจ (Microphysics of Power) ที่เป็นเครือข่ายโยงใย ไร้เอกภาพ แผ่กระจายอยู่ทั่วไปในสังคม และอาจเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของมนุษย์ มากเสียยิ่งกว่าอำนาจของกลุ่มหรือชนชั้นใด (Danaher , Schirato and Webb. 2000 : 47 - 48) ตามนัยนี้ การต่อสู้ตามแนวทางดังกล่าวจึงมีค่าเท่ากับการทำให้คนพิการ กลับเข้าไปสู่ระบอบของความจริงตามที่วาทกรรมสร้างขึ้นเมื่อเป็นเช่นนี้ จึงยังเป็นการตอกย้ำและผลิตซ้ำอัตลักษณ์ “การไร้ความสามารถ” ของคนพิการให้คงดำรงอยู่ต่อไป ดังนั้น การศึกษาตามแนวทางนี้จึงมีข้อจำกัดในการนำมาใช้เพื่อตอบคำถามของงานวิจัย และไม่ใช่เป้าหมายที่ผู้วิจัยต้องการให้เกิดขึ้นในการศึกษาครั้งนี้แต่อย่างใด

การศึกษาอัตลักษณ์ ตามแนวทางของนักคิดในสายปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism) มีจุดเริ่มต้นจากการศึกษาของมีด (Mead) ที่มองว่าตัวตนไม่ใช่ลักษณะที่ตายตัวของบุคคล แต่ตัวตนเป็นกระบวนการทางสังคม (Social Process) ซึ่งเป็นผลโดยตรงจากการที่ตัวเรามีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ มนุษย์แรกคลอดจึงยังไม่มีตัวตน แต่ตัวตนจะค่อย ๆ ก่อกำเนิดเกิดขึ้นมาพร้อมกับพัฒนาการทางความคิด ผ่านกิจกรรมทางสังคม และความสัมพันธ์ทางสังคม ตัวตนจึงไม่สามารถเกิดขึ้นได้หากปราศจากประสบการณ์ทางสังคม (Social Experiences) เขาวิเคราะห์ให้เห็นว่าตัวตนจะค่อย ๆ ก่อกำเนิดจากกระบวนการปฏิสัมพันธ์ โดยกลไกสำคัญของการสร้างตัวตน คือ การเรียนรู้ที่จะสวมบทบาทคนอื่น ๆ (Take the role of the others) หรือจินตนาการตนเองเข้าไปอยู่ในที่หรือตำแหน่งของคนอื่น ๆ แล้วหันกลับมามองตัวเราเองโดย

ผ่านสายตาของคนเหล่านั้น มีด จึงเสนอว่าตัวตน คือ กระบวนการปะทะสังสรรค์กันระหว่าง ส่วนที่เป็นลักษณะเฉพาะของเราเอง (I) กับส่วนที่เกิดจากความเห็นและปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น (Me) (Ritzer. 1996 : 341 - 342) ส่วนก๊อฟมัน (Goffman) ซึ่งเขียนหนังสือเรื่อง Stigma : Notes on the Management of Spoiled Identity (1963b) เขาสนใจศึกษาช่องว่างของอัตลักษณ์ทางสังคม สองส่วน คือ อัตลักษณ์ทางสังคมเสมือนจริง (Virtual Social Identity) กับอัตลักษณ์ทางสังคมตามความเป็นจริง (Actual Social Identity) โดยเขาชี้ให้เห็นว่าช่องว่างระหว่างอัตลักษณ์ทั้งสอง ส่วนนี้ คือ การตีตราให้กับบุคคล (Stigmatized) งานของเขาจึงเน้นไปที่ปฏิสัมพันธ์ระหว่าง คนที่มีรอยมลทิน (Stigmatized people) กับคนปกติ (Normal people) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ ของอัตลักษณ์ทั้งสองส่วนจากพฤติกรรมของบุคคล ที่ถูกสังคมตีตราว่าเป็นบุคคลที่น่ารังเกียจด้วย สาเหตุต่าง ๆ เช่น ศึกษาพฤติกรรมของคนอ้วนที่เข้าไปเป็นสมาชิกอยู่ในกลุ่มคนที่มีน้ำหนักปกติ ศึกษาพฤติกรรมของบุคคลที่ต้องคอยปกปิดอดีตของตนเองที่ไม่อยากให้ใครรู้ รวมถึงศึกษา พฤติกรรมของคนที่เป็นผู้สูญเสียอวัยวะ เช่น แขน ขา ซึ่งพวกเขาจะเกิดความรู้สึกลดคุณค่าใน ตนเองลงทุกครั้ง เมื่อต้องมามีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลที่แสดงท่าทีต่อตนเองเปลี่ยนแปลงไปจากการ รับรู้เดิมที่ตนเองมีอยู่ เมื่อเป็นเช่นนี้ บุคคลที่ถูกตีตราจากสังคมด้วยสาเหตุต่าง ๆ จึงพยายาม แสดงอัตลักษณ์ทางสังคมตามความเป็นจริง (Actual Social Identity) ให้ใกล้เคียงกับอัตลักษณ์ ทางสังคมเสมือนจริง (Virtual Social Identity) มากที่สุด ทั้งนี้เพื่อให้การถูกตีตราของตนเอง ลดลงตามช่องว่างระหว่างอัตลักษณ์ทั้งสองส่วนนั่นเอง (Ibid : 358 - 359)

ตามแนวทางข้างต้น ตัวตนตามความหมายของมีด จึงเป็นกระบวนการที่มีการสื่อสารอยู่ ตลอดเวลาอย่างต่อเนื่องและเป็นพลวัต ตัวตนจึงเกิดจากการสวมรับเอาความคิดและมุมมองที่ คนอื่นมีต่อตนเอง ส่วนก๊อฟมัน แม้ว่าการศึกษาของเขาจะพยายามแยกความแตกต่างระหว่าง อัตลักษณ์ส่วนบุคคลกับอัตลักษณ์ทางสังคม แต่การอธิบายของเขายังคงแสดงให้เห็นถึงมิติที่ ซ้อนทับกันของอัตลักษณ์ทางสังคมและอัตลักษณ์ส่วนบุคคลในกระบวนการปฏิสัมพันธ์ นั่นคือ อัตลักษณ์ส่วนบุคคลตามแนวทางของก๊อฟมัน ยังคงวางอยู่บนพื้นฐานของสถานภาพทางสังคมที่ บุคคลครอบครองอยู่ ดังนั้น แม้ว่าฐานคิดของแนวทางปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ จะให้ความสำคัญ แก่มนุษย์ในฐานะที่เป็นผู้กระทำการ (Agency) แต่แนวทางดังกล่าวก็กลับให้ความสำคัญกับตัวตน ของมนุษย์จากสายตาของบุคคลอื่น หรือตามการคาดหวังของคนอื่น แล้วจึงมากำหนดเป็นตัวตน ตามภาพลักษณ์ที่ผู้อื่นมอบให้ “ตัวตน” ตามนัยนี้จึงเป็นสิ่งที่แนวคิดแบบหลังสมัยใหม่เรียกว่า “อัตลักษณ์ทางสังคม” นั่นเอง เมื่อเป็นเช่นนี้ แนวคิดตัวตน (Self Concept) ตามแนวทางดังกล่าว จึงไม่สามารถนำมาใช้อธิบายกระบวนการสร้างตัวตนของคนพิการ เพื่อปฏิเสธอัตลักษณ์ทาง สังคมในครั้งนี้ได้ เนื่องจากแนวคิดดังกล่าวละเลยสิ่งสำคัญที่เกิดขึ้นภายในตัวมนุษย์ ซึ่งก็คือ พลังอำนาจแห่งจิตภายในตัวตนของมนุษย์ อันเป็นแรงผลักดันที่ทำให้คนพิการกระทำการบางสิ่ง บางอย่าง เพื่อให้ตนเองหลุดพ้นจากกับดักของอำนาจ ที่สร้างนิยามความหมายให้คนพิการกลายเป็น ผู้ไร้ความสามารถและเป็นภาระของสังคม

ฟูโกต์ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากนิชเซ (Nietzsche) ผู้ซึ่งเป็นต้นกำเนิดความคิดที่ว่า “ความเป็นองค์ประธานของมนุษย์ตายแล้ว” (Subject is dead) งานในช่วงแรกของเขา อย่างเช่น The Order of Thing หรือแม้แต่งานในช่วงหลัง อย่างเช่น The History of Sexuality Vol.1 จึงมุ่งเน้นไปที่การวิเคราะห์ “ความรู้” และ “อำนาจ” ในการทำให้มนุษย์เป็นเพียงผู้ถูกกระทำที่มองไม่เห็นอำนาจของความรู้ที่ตนเองสร้างขึ้นมา เพื่อปลดปล่อยตนเองให้เป็นอิสระจากความมกมายไร้เหตุผล ดังนั้น ตัวตนของมนุษย์จึงไม่ได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติ แต่ก่อรูปขึ้นจากวาทกรรมและปฏิบัติการทางสังคมต่าง ๆ (Danaher , Schirato and Webb. 2000 : 116 - 118) โดยเฉพาะในงานเรื่อง The History of Sexuality Vol.1 : An Introduction ฟูโกต์ ได้แสดงให้เห็นถึงเทคนิคของอำนาจในการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของมนุษย์ภายในวาทกรรม โดยเขาชี้ให้เห็นว่าในยุคกลาง สังคมตะวันตกโดยเฉพาะชาวคริสเตียนได้สร้างให้การสารภาพบาป (Confession) กลายเป็นพิธีกรรมหลักในการสร้างความจริงของมนุษย์ การสารภาพบาปจึงกลายเป็นเทคนิคที่ได้รับความนิยมและถูกใช้อย่างแพร่หลายในยุคนั้น เช่น ถูกนำไปใช้ในกระบวนการยุติธรรม การแพทย์ การศึกษา ความสัมพันธ์ของครอบครัว หรือแม้กระทั่งเรื่องของความรัก ด้วยเหตุนี้ ความจริงที่เกิดขึ้นจากการสารภาพบาป จึงกลายเป็นหัวใจสำคัญในการสร้างความเป็นปัจเจกให้แก่มนุษย์ (Individualization) โดยอำนาจในยุคนั้น (Foucault. 1978 : 58 - 59) จนเมื่อเข้าสู่ศตวรรษที่ 19 ซึ่งถือได้ว่าเป็นยุคแห่งวาทกรรมของความรู้ทางวิทยาศาสตร์ (Discourse of Science) เพราะมีการเติบโตขององค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในหลายสาขา เช่น การแพทย์ จิตวิเคราะห์ จิตวิทยา หรือแม้แต่วิชาในทางสังคมศาสตร์ ความจริงที่ถูกสร้างผ่านวาทกรรมของความรู้แบบวิทยาศาสตร์ จึงเข้าไปเสริมเติมกับความจริงที่เกิดขึ้นจากการสารภาพบาป จนทำให้มนุษย์มีความเชื่อเกี่ยวกับตนเองอย่างเคร่งครัดตามความจริงที่วาทกรรมสร้างขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้ มนุษย์จึงถูกทำให้เชื่อและรู้สึกว่าเป็นองค์ประธานของการกระทำมาโดยตลอด (Ibid : 64 - 65)

แม้ว่าฟูโกต์จะให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์วาทกรรม โดยแสดงให้เห็นว่ามนุษย์มีอิสระในการเป็น “องค์ประธาน” ภายใต้ขอบเขตหรือกรอบของวาทกรรมเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตาม ฟูโกต์ก็หันมาให้ความสนใจศึกษาวิธีการที่มนุษย์พยายามสร้างตัวตนของตนเองด้วยตนเอง โดยเฉพาะในงานเรื่อง The History of Sexuality Vol.3 ฟูโกต์ได้หันมาให้ความสนใจศึกษาสิ่งที่เขาเรียกว่า “Technologies of the Self” ซึ่งเขาได้อธิบายว่า Technologies of the Self หมายถึง ชุดของวิธีการในการสร้างความเป็นตัวตนของมนุษย์จากร่างกาย จากความคิด และจากการกำหนดของตัวมนุษย์ เทคโนโลยีแห่งตัวตนจึงกลายเป็นวิธีการที่จะทำให้มนุษย์สามารถบรรลุผลในการสร้างตัวตนที่มีความสมบูรณ์แบบ มีความสุข และมีอิสระได้ตามต้องการ (Danaher , Schirato and Webb. 2000 : 128) ตามนัยนี้ เทคโนโลยีแห่งตัวตนจึงทำให้มนุษย์สามารถกลับมาเป็นองค์ประธาน (Subject) ในการสร้างตัวตนของตนเองบนทางเลือกที่หลากหลาย เพื่อสนองตอบคำเรียกร้องภายในของตนเองได้อีกครั้ง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกใช้นวัตกรรมเทคโนโลยีแห่งตัวตน (Technology of self) เป็นฐานคิดในการศึกษาครั้งนี้ เนื่องจากผู้วิจัยมีความเชื่อ

พื้นฐานว่ามนุษย์ทุกคนมีเสรีภาพของความปรารถนาแห่งตัวตนในการเลือกที่จะเป็น มีอิสระในการเลือกที่จะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่มีความเหมาะสมถูกต้อง เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีคุณค่า แนวคิดนี้ จึงยอมทำให้ผู้วิจัยมองเห็นกระบวนการสร้างตัวตนของคนพิการในการสร้างความหมายให้กับตนเองบนทางเลือกที่หลากหลายด้วยตนเองจากการรู้เท่าทันในอัตลักษณ์ที่สังคมยึดเยียดให้ ทั้งนี้ เพื่อให้ตนเองสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีสุนทรีย์ยะของความเป็นมนุษย์ ซึ่งกระบวนการสร้างตัวตนของคนพิการที่เริ่มจากการก่อกำเนิด การสร้าง และการดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์แห่งตัวตน ผู้วิจัยจะได้ใช้ประเด็นต่างๆ ของแนวคิดเทคโนโลยีแห่งตัวตน เป็นพื้นฐานทางความคิดเพื่อแสดงให้เห็นถึงกระบวนการดังกล่าวได้ ดังต่อไปนี้

การก่อกำเนิดอัตลักษณ์แห่งตัวตน

การตรวจสอบทบทวนตนเอง (Self Examination) คือ เทคนิคประการหนึ่งที่ฟูโก้เสนอเกี่ยวกับการสร้างตัวตนของมนุษย์ (Self Identities) ในฐานะที่เป็นองค์ประฐานซึ่งเป็นที่ตั้งของการรับรู้ทั้งทางปัญญาและอารมณ์ โดยเขาเสนอไว้ว่า การตรวจสอบตนเอง คือ เทคนิคอย่างหนึ่งในการสร้างตัวตน (Technology of self) ซึ่งประกอบไปด้วยคำอธิบายที่เกี่ยวข้องสามประการ ได้แก่ ประการแรก คือ ชุดของวิธีการในการตรวจสอบตนเอง ในเรื่องเกี่ยวกับความคิดของตนเองที่มีความผูกพันหรือยึดติดอยู่กับกฎเกณฑ์ของสังคมมากน้อยเพียงไร ประการที่สอง คือ การทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างความคิดที่อยู่ภายในตัวเรา (Our Inner Thoughts) กับความไม่สมบูรณ์ที่อยู่ภายในตัวเรา (Our Inner Impurity) และประการสุดท้าย คือ การสำรวจตนเองอย่างรอบด้านเกี่ยวกับความคิดของตนเองในการตอบสนองต่อความจริงเหล่านั้น ฟูโก้ได้ใช้เทคนิคดังกล่าวตรวจสอบเกี่ยวกับตัวตนของมนุษย์ โดยเริ่มพิจารณาตั้งแต่ยุคสมัยกรีกโรมัน ซึ่งเขาพบว่า ในยุคนั้นความเป็นตัวตนของมนุษย์ถือว่าเป็นความลับ มนุษย์จะเปิดเผยตัวตนที่แท้จริงกับคนที่สนิทเท่านั้น แต่เมื่อเข้าสู่ยุคแห่งความเฟื่องฟูของศาสนาโดยเฉพาะชาวคริสเตียน ตัวตนของมนุษย์จะถูกประกาศให้ทราบโดยเทคโนโลยีของการแสดงออก ผ่านการสวดมนต์และการสารภาพบาป และเมื่อเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ตัวตนของมนุษย์ถูกทำให้แสดงออกโดยความรู้ทางการแพทย์ จิตวิทยา และจิตวิเคราะห์ ซึ่งเป็นเทคนิคที่บอกว่าเราสามารถค้นพบความจริงเกี่ยวกับตัวเราได้ด้วยการบอกตัวตนของเราให้ผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ รับทราบ (Danaher , Schirato and Webb. 2000 : 129) การตรวจสอบตนเองผ่านมิติทางประวัติศาสตร์แห่งตัวตน จึงทำให้มนุษย์เริ่มตระหนักว่า แท้ที่จริงแล้วตัวตนของมนุษย์ไม่ได้ดำรงอยู่ในตัวมันเอง และไม่มีโครงสร้างถาวรในสมองของมนุษย์ที่ไปสร้างหรือไปกำหนดสรรพสิ่ง แต่ตัวตนของมนุษย์ถูกผลิตถูกกระทำจากโลกทางสังคมและเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ ตามเทคโนโลยีของอำนาจที่มากับวาทกรรมในการบงการเรือนร่างของมนุษย์ การผนวกรวมของกลไกต่าง ๆ และการแพร่ขยายของกลไกเหล่านั้นที่สร้างความเป็นตัวตนของมนุษย์ขึ้นมานั่นเอง (Hoy. 1986 : 4 - 5) ในแง่นี้คนพิการจึงสามารถใช้เทคนิคการตรวจสอบตนเองผ่านประสบการณ์ชีวิตที่ถูกตีตราจากสังคมว่า เป็นบุคคลที่ไร้ความ

สามารถ เพื่อให้เขาหันมาตั้งคำถามกับตนเองว่า แท้ที่จริงแล้ววิถีชีวิตของเขาขึ้นอยู่กับความบกพร่องทางร่างกาย ขึ้นอยู่กับบาปกรรมที่ตนเองกระทำไว้ในชาติปางก่อน หรือขึ้นอยู่กับ การถูกกำหนดจากบทบาทหรือตำแหน่งทางสังคม การตั้งคำถามเกี่ยวกับตนเองจึงเป็นเสมือนจุดพลิกผันต่อการสร้างตัวตนของคนพิการ เพราะหากการตั้งคำถามนำไปสู่คำตอบที่ทำให้คนพิการเกิดความตระหนักรู้ว่า ภาพลักษณ์ที่ไร้ความสามารถของเขานั้น แท้ที่จริงแล้วเกิดขึ้นจากกระบวนการหล่อหลอมทางสังคมภายในตัวเขาเอง อีกทั้งกฎเกณฑ์กติกาที่สังคมสร้างขึ้นก็ไม่ได้เกิดขึ้นจากการคำนึงถึงประสบการณ์ที่หลากหลายของพวกเขา ดังนั้น คนพิการจึงสามารถต่อต้านอัตลักษณ์ที่สังคมสร้างให้ ด้วยการกำหนดตัวตนที่ตนเองต้องการจะเป็น และสามารถเปลี่ยนแปลงตัวเองได้ตลอดเวลา หากคิดว่ามันไม่มีความเหมาะสมกับตนเองอีกต่อไป ตามนัยนี้ การตระหนักรู้ถึงวาทกรรมในการดำรงชีวิตจึงเป็นรากฐานที่สำคัญในการสร้างตัวตนของคนพิการ

เทคนิคอีกประการหนึ่ง ที่ฟูโก้เสนอเกี่ยวกับการสร้างความเป็นตัวตน ก็คือ การรู้จักตนเอง (Knowing the Self) ผ่านการดูแลตนเอง (The care of self) ตามความหมายของฟูโก้ การดูแลตนเองไม่ได้หมายถึงการสนใจเฉพาะเรื่องของตนเอง แต่การดูแลตนเองเป็นสิ่งที่มนุษย์กระทำด้วยความเสียสละ เพราะต้องใช้ความรู้เกี่ยวกับตนเอง (Self Knowledge) กำหนดเป็นกฎเกณฑ์ที่จะบอกว่าอะไรคือสิ่งที่ยอมรับได้หรือมีข้อกำหนดอย่างไร อีกทั้งมนุษย์แต่ละคนก็ต้องเรียนรู้หลักเกณฑ์วิธีการ ที่จะทำให้ความต้องการหรือความปรารถนาของตนเองหยุดลงได้ ตามนัยนี้ การดูแลตนเองจึงเป็นจริยธรรมในตัวของมันเอง (Danaher , Schirato and Webb. 2000 : 129) นอกจากนี้ แนวคิดเกี่ยวกับการดูแลตนเอง ยังมีฐานคิดของอำนาจที่เข้ามาควบคุมกำกับจิตใจและร่างกายของมนุษย์ เพื่อให้ไปถึงจุดที่มนุษย์ตระหนักได้ว่า จะพัฒนาตนเองอย่างไรให้มีความสมบูรณ์แบบในการดำรงชีวิต และมุ่งมั่นที่จะไปให้ถึงเป้าหมายที่ตนเองกำหนดไว้ แม้ว่ามนุษย์จะตระหนักรู้ถึงเจตจำนงของอำนาจ แต่มนุษย์ก็พยายามบ่มเพาะการดูแลตนเองให้ เป็นไปตามเจตจำนงดังกล่าวในฐานะที่ยอมให้ตนเองเป็นวัตถุ ทั้งนี้เพื่อเป้าหมายที่จะทำให้ตนเองมีชีวิตที่ดีงาม (Nilson. 1998 : 39) ตามแนวทางนี้ อำนาจจึงไม่ใช้การใช้แรงในการบังคับที่กระทำต่อร่างกายโดยตรง แต่เป็นอำนาจระดับย่อย (Microphysics of power) ในเชิงบวกที่ทำให้จิตวิญญาณของมนุษย์มีความเข้มแข็ง มีความตั้งใจ และมีความมุ่งมั่นที่จะต่อสู้กับเทคโนโลยีและเครือข่ายของอำนาจภายในวาทกรรม เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ในฐานะที่เป็นนายของตนเองอย่างแท้จริง ดังนั้น การรู้จักตนเองผ่านการดูแลตนเอง จึงทำให้มนุษย์เข้าใจจินตนาการ ความอยาก ความปรารถนา และตระหนักถึงอำนาจดังกล่าวได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ มนุษย์จึงสามารถไตร่ตรองถึงสถานะของตนเองได้ว่าตนเองมีความสามารถอย่างไรมีความหมายต่อสังคมอย่างไร ขณะเดียวกันก็ระลึกได้ว่ามีอะไรที่สำคัญกับตนเอง ตามนัยนี้ การรู้จักตนเองจึงสามารถทำให้มนุษย์กำหนดความจริงเกี่ยวกับตัวตนของตนเองได้ และการกำหนดความจริงเกี่ยวกับตัวตนของตนเองได้นี้เอง จึงนำไปสู่การบรรลุความสมบูรณ์แบบในการสร้างตัวตนของตนเอง (Danaher , Schirato and Webb. 2000 : 129)

อย่างไรก็ตาม การก่อกำเนิดอัตลักษณ์แห่งตัวตนของมนุษย์ (Self Identities) ก็อาจไม่ใช่เรื่องราวที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกคนได้ เพราะข้อจำกัดของการสร้างตัวตนได้ถูกพันธนาการอยู่ภายใต้การบงการอย่างแยบยลของอำนาจภายในวาทกรรมที่มาจัดกระทำต่อร่างกายมนุษย์ และสร้างอัตลักษณ์ให้แก่มนุษย์ตามความต้องการของสังคม ทั้งนี้เพื่อดำรงไว้ซึ่งอำนาจในการควบคุมภายใต้ข้อจำกัดดังกล่าว จึงไม่ใช่ว่าคนพิการทุกคนจะสามารถสร้างตัวตนของตนเองได้ แต่จะมีเฉพาะคนพิการที่เป็นสมาชิกอยู่ในสังคมที่มีสภาพแวดล้อมที่สร้างสรรค์ และยืดหยุ่นเพียงพอที่จะทำให้นักพิการเกิดการตรวจสอบ และรู้จักตนเองผ่านสัญญาต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภาษา การพูดคุย หรือปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคม เพื่อช่วยกระตุ้นให้นักพิการได้ตระหนักถึงความสำคัญของอิสรภาพ (Freedom) ในการเลือกที่จะดำรงชีวิตอยู่ภายใต้ความต้องการของสังคม หรือต้องการจะสร้างตัวตนของตนเองขึ้นอย่างตระหนักรู้ถึงการครอบงำของสังคม (Ibid : 122 - 124) และเมื่อไรก็ตามที่คนพิการเลือกที่จะสร้างตัวตนของตนเอง คนพิการก็สามารถใช้เทคนิคของการตรวจสอบตนเอง (Self Examination) และการรู้จักตนเอง (Knowing the Self) ต่อต้านการกดขี่ และหลีกเลี่ยงจากการครอบงำของระบอบความจริงที่ถูกสร้างขึ้นจากวาทกรรมได้ เพราะเทคนิคทั้งสองประการจะทำให้มนุษย์มองเห็นว่า ตัวตนของตัวเองไม่ได้เกิดขึ้นในสังคมโดยธรรมชาติ แต่เกิดขึ้นจากการสร้างผ่านเกมของความจริง (Game of Truth) ผ่านความสัมพันธ์ของอำนาจ (Relation of Power) และผ่านรูปแบบความสัมพันธ์ของตนเองต่อผู้อื่น (Ibid : 131) นอกจากนี้ เทคนิคทั้งสองประการยังทำให้มนุษย์มีศักยภาพที่จะทลายกรงขังและกับดักของสังคมออกมาได้ ด้วยการใช้เทคโนโลยีแห่งตัวตนเป็นวิถีทางในการก่อร่างสร้างตัวตนที่เน้นรูปแบบความสัมพันธ์ของตัวเองกับและเทคนิควิธีที่หล่อหลอมความสัมพันธ์เหล่านั้น เพื่อฝึกฝนให้ตนเองสามารถที่จะตระหนักรู้ (Recognize) และมีปฏิบัติการที่จะทำให้สามารถเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำรงชีวิตของตนเองได้ (Foucault. 1985 : 30)

เมื่อเป็นเช่นนั้น คนพิการจึงสามารถใช้เทคนิคของการตรวจสอบและรู้จักตนเอง เข้ามาเป็นองค์ประกอบรวมในกระบวนการสร้างอัตลักษณ์แห่งตัวตนของตนเองได้ ซึ่งตัวตนที่ถูกสร้างขึ้นจากเทคโนโลยีแห่งตัวตน (Technology of self) ย่อมไม่ใช่ตัวตนที่กลับไปสู่ระบอบของความจริงตามทิวาทกรรมสร้างขึ้น เพราะเทคนิคดังกล่าวจะสร้างความตระหนักรู้ให้นักพิการมองเห็นว่า อัตลักษณ์ทางสังคมของตนเองนั้น เกิดขึ้นจากการที่มนุษย์ยึดถือความรู้ที่ตนเองสร้างขึ้นจนประมวลเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นตัวตนของตนเอง ดังนั้น จึงไม่มีความจริงเกี่ยวกับตัวตนให้มนุษย์ค้นหาและรับรู้ เพราะตัวตนเกิดขึ้นจากชุดของความรู้และปฏิบัติการทางสังคมที่สร้างมันขึ้นมา เมื่อไม่มีความจริงเกี่ยวกับตัวตนของมนุษย์ คนพิการจึงสามารถที่จะสร้างสรรค์ตัวตนจากความเข้าใจเกี่ยวกับตัวตนของตนเองที่หลากหลาย เพื่อให้เหมาะสมกับชีวิตของตนเองและผู้อื่นได้ นอกจากนี้ เทคนิคดังกล่าวยังสามารถสร้างความตระหนักรู้ให้แก่คนพิการ ในการเป็นอิสระจากภาวะที่ถูกครอบงำ ด้วยการทำให้คนพิการปรับเปลี่ยนตนเองจากการเป็นผู้ถูกกระทำ มาเป็นผู้กระทำการจัดการกับตนเอง (Self - Determination Agents) หรือมาเป็นนายของตนเอง

(Mastery of the Self) ด้วยการใช้กระบวนการคิดทบทวน ตรวจสอบ พินิจพิเคราะห์ และไตร่ตรองชีวิตที่ผ่านมาของตนเอง แล้วระลึกว่าตนเองไม่ใช่มนุษย์ที่เป็นเพียงสภาพของวัตถุที่ถูกกระทำเท่านั้น (Nilson. 1998 : 98)

ตามที่กล่าวในข้างต้น จึงย่อมแสดงให้เห็นว่าการก่อกำเนิดอัตลักษณ์แห่งตัวตนตามแนวทางของเทคโนโลยีในการสร้างตัวตนของคนพิการ คือ การที่คนพิการไม่ยอมแปรเปลี่ยนไปตามอัตลักษณ์ที่สังคมสร้างให้ (Social Identity) เนื่องจากคนพิการได้ตรวจสอบและรู้จักตนเองจากประสบการณ์ที่ผ่านเข้ามาในชีวิต ทำให้คนพิการเกิดการรับรู้ว่าการที่ตนเองถูกมองว่าเป็นบุคคลที่ไร้ความสามารถและเป็นภาระของสังคม แท้ที่จริงแล้วสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นไม่ได้เกิดขึ้นจากความบกพร่องทางร่างกายของตนเองเป็นสำคัญ หากแต่เกิดขึ้นจากการที่อัตลักษณ์ทางสังคมได้กำหนดมาแล้วว่า คนพิการเป็นได้ก็แค่ คนขายล็อตเตอรี่ คนเล่นดนตรีข้างถนน หรือแม้กระทั่งคนขอทาน ดังนั้น คนพิการซึ่งได้รับผลกระทบจากการกระทำของอัตลักษณ์ทางสังคม จึงย่อมเกิดความตระหนักรู้ว่า ตนเองไม่ใช่มนุษย์ที่เป็นเพียงสภาพของวัตถุซึ่งเป็นเหยื่อจากการกระทำของสังคม แต่ตัวตนของตนเองกำลังถูกละเมิด กำลังถูกกระทำจากอัตลักษณ์ทางสังคม เมื่อเป็นเช่นนั้น คนพิการจึงเกิดความต้องการที่จะหลุดพ้นออกจากสถานะของการเป็นบุคคลที่ “ไร้ความสามารถ” และเป็นภาระของสังคม ด้วยการสร้างวิถีทางของการดำเนินชีวิตที่ไม่เป็นไปตามเส้นทางที่สังคมกำหนดไว้ และสร้างตัวตนที่หลากหลายของตนเองด้วยตนเองในฐานะที่เป็นองค์ประธานของการกระทำได้อีกครั้งหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อให้ตนเองสามารถเป็นอิสระจากการตีตราและหลุดพ้นจากพันธนาการของสังคมได้อย่างแท้จริง

การสร้างอัตลักษณ์แห่งตัวตน

เมื่อคนพิการได้ตรวจสอบ ทบทวน และรู้จักตนเอง จนตระหนักรู้ว่าตัวตนที่สังคมสร้างให้แก่เขานั้น (Social Identity) ส่งผลให้เขาถูกจัดวางที่ทางในสังคมไม่เท่ากับคนทั่วไป จนกลายเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้เขาเกิดความต้องการที่จะสร้างตัวตนของเขา ตามความเข้าใจของตนเองในฐานะผู้กระทำการตามได้กล่าวในข้างต้นแล้วนั้น ขั้นตอนต่อมา คนพิการจึงเริ่มสร้างตัวตนของตนเอง (Self Identities) ตามการมองและตามความเข้าใจของตนเอง ซึ่งคนพิการแต่ละคนย่อมมองและเข้าใจตัวตนของตนเองไม่เหมือนกัน ดังนั้นกระบวนการสร้างตัวตนของคนพิการแต่ละคนจึงแตกต่างกันไปตามผลกระทบที่เขาได้รับจากการกระทำของสังคมที่ไม่เท่ากัน เมื่อเป็นเช่นนั้น กระบวนการสร้างอัตลักษณ์แห่งตัวตน ตามแนวทางของการใช้เทคโนโลยีแห่งตัวตน จึงมองว่าตัวตนที่คนพิการสร้างขึ้นเพื่อปฏิเสธอัตลักษณ์ทางสังคมนั้น เป็นเรื่องของความหลากหลายไม่ใช่เรื่องของการสร้างตัวตนที่อยู่บนวิธีคิดแบบคู่ตรงข้าม (Binary Opposition) ซึ่งเป็นวิธีคิดที่นำพามนุษย์กลับเข้าไปสู่กับดักของวาทกรรม สิ่งสำคัญที่จะทำให้คนพิการประสบความสำเร็จในการสร้างอัตลักษณ์แห่งตัวตนได้ก็คือ แรงปรารถนา (Desirable) จากเบื้องลึกภายในจิตใจของเขาที่ต้องการจะสร้างตัวตนของตัวเองเพื่อปฏิเสธอัตลักษณ์ทางสังคม คนพิการจึงพยายามหาวิธีการ

ที่จะสร้างตัวตนของตนเอง เพื่อให้เป็นไปตามความปรารถนาที่จะหลุดพ้นจากการถูกนิยามว่าเป็นบุคคลที่ไร้ความสามารถ ตามนัยนี้ วิธีการสร้างตัวตนจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการประสบความสำเร็จในการสร้างตัวตนเป็นอย่างยิ่ง เพราะหากคนพิจารณาเลือกใช้วิธีการที่ไม่เอื้ออำนวยให้เขาตระหนักถึงคุณค่าบางประการที่มีอยู่ในสิ่งที่ตนเองเลือก ที่สุดแล้วมันอาจส่งผลต่อการดำเนินวิถีชีวิตในสังคมของเขาก็ได้ เพราะมันอาจทำให้คนพิจารณาไม่เป็นที่ยอมรับของบุคคลใกล้ชิดหรือบุคคลอื่น ๆ ในสังคม ด้วยโทษฐานที่ทำให้ตัวเป็นปฏิปักษ์ต่อสิ่งที่สังคมกำหนดไว้ ดังนั้น คนพิจารณาที่ไม่มีความมุ่งมั่นเพียงพอก็อาจเลิกล้มความพยายามที่จะสร้างตัวตนของตนเอง และกลับไปสวมใส่อัตลักษณ์ที่สังคมสร้างให้อีกครั้งหนึ่งก็ได้

เมื่อวิธีการในการสร้างตัวตนเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้มนุษย์สามารถประสบความสำเร็จในการสร้างตัวตนของตนเอง พูโกจึงได้เสนอเทคนิคของการสร้างตัวตนที่เรียกว่า “ศิลปะของการดำรงอยู่” (Arts of Existence) โดยเขาอธิบายว่า เทคนิคดังกล่าวไม่เพียงแต่จะทำให้มนุษย์สามารถปรับเปลี่ยนตนเองจากการเป็นผู้ถูกกระทำ มาเป็นผู้กระทำการจัดการกับตนเองได้เท่านั้น (Self-Determination Agents) แต่เทคนิคดังกล่าวยังจะทำให้มนุษย์สามารถสร้างตัวตนจากพื้นฐานของตนเอง เพื่อท้าทายและต่อต้านโครงสร้างของอำนาจได้อีกด้วย เพราะตัวตนที่มนุษย์สร้างขึ้นจากภาพสะท้อนของความเข้าใจเกี่ยวกับตนเอง (Self – Reflexivity) นั้น ไม่ได้ถูกสร้างขึ้นโดยอิสระแบบภาวะสูญญากาศ แต่ถูกสร้างขึ้นภายในอำนาจของความรู้ ภายในบริบทของสังคม และภายในวัฒนธรรม ตามนัยนี้ กระบวนการสร้างตัวตนผ่านศิลปะของการดำรงอยู่ (Arts of Existence) จึงไม่ใช่สิ่งเลื่อนลอยเหมือนการสร้างตัวละครในนวนิยาย แต่กระบวนการสร้างตัวตนดังกล่าวเกิดขึ้นภายในข้อจำกัดที่มีความเป็นไปได้ของความเป็นมนุษย์ (Danaher , Schirato and Webb. 2000 : 129) ดังนั้น คนพิจารณาจึงสามารถใช้เทคนิคดังกล่าว สร้างตัวตนของตนเองในความสัมพันธ์กับสิ่งอื่น ๆ เพื่อให้ตัวตนที่สร้างขึ้นนั้นสามารถสะท้อนออกมาตามแบบที่เจ้าตัวต้องการจะเป็นได้มากที่สุด

พูโก ได้อธิบายกระบวนการสร้างตัวตนของมนุษย์ผ่านศิลปะของการดำรงอยู่ โดยเทียบเคียงกับการสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะว่า กระบวนการสร้างตัวตนของมนุษย์เปรียบเสมือนการสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะ ซึ่งผู้สร้างสรรค์สามารถกำหนดได้ว่าผลงานของตนเองจะมีลักษณะอย่างไร และจะเปลี่ยนแปลงไปตามความเหมาะสมในแต่ละสถานการณ์ที่แวดล้อมอย่างไร ดังนั้น การสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะ จึงเป็นกระบวนการทางสังคม (Social Process) ที่มีความแตกต่างจากการสร้างศาสตร์ (Scientific Knowledge) เพราะผู้สร้างสรรค์แต่ละคนมีหนทางการดำเนินชีวิตเป็นของตนเอง มีค่านิยม มีความคิด และมีมุมมองในการมองโลกมองชีวิตเป็นของตนเอง ผลงานที่เกิดขึ้นจากผู้สร้างสรรค์แต่ละคนจึงมีความเฉพาะตัว มีความพิเศษ และมีความแตกต่างกันไปตามหนทางการดำเนินชีวิต ค่านิยม ความคิด และมุมมองในการมองโลกของผู้สร้างสรรค์แต่ละคน ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว (Specific) ของผลงานทางศิลปะนี้เอง จึงเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้สร้างสรรค์ผลงานไม่เคยตายและอยู่เหนือกาลเวลา ยกตัวอย่างเช่น วิลเลียม

เชกสเปียร์ (William Shakespeare) แม้ว่าเขาจะตายไปแล้วเป็นเวลาหลายร้อยปี แต่เพราะว่า “ผลงาน” ของเขายังคงดำรงอยู่ และเพราะว่ายังมี “ชื่อ” ของเขาสละสลวยอยู่บนผลงานเหล่านั้น ในแง่นี้ เขาจึงยังคงมีชีวิตอยู่ข้ามพันกาลเวลา (Ibid : 152)

ดังนั้น กระบวนการสร้างตัวตนของคนพิการ (Self Identities) ตามแนวทางการใช้เทคโนโลยีแห่งตัวตน (Technology of self) จึงเป็นเทคนิคสำคัญซึ่งจะทำให้คนพิการมีตัวตนที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของตนเอง (Specific) ไม่ใช่ตัวตนที่เป็นมาตรฐานสากลเพียงหนึ่งเดียว (Universal) แบบที่วาทกรรมสร้างให้ เพราะการสร้างตัวตนตามแนวทางดังกล่าวทำให้คนพิการกลับมาอยู่ในฐานะขององค์ประธานที่ให้ความหมายกับการกระทำของตนเอง และมีอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับการสร้างตัวตนของตนเองในความสัมพันธ์กับสิ่งอื่น ๆ ได้อย่างมีอิสระ ตามนัยนี้ คนพิการจึงเป็นเสมือนศิลปินเอกที่กำลังสร้างสรรค์ตัวตนของตนเอง ผ่านศิลปะของการดำรงอยู่ภายใต้ค่านิยม กฎเกณฑ์กติกา และบริบทของสังคมที่คนพิการแต่ละคนเป็นสมาชิกอยู่ ตัวตนที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นจากคนพิการแต่ละคน จึงมีความหลากหลาย (Diversity) ไปตามความหมายและความเข้าใจเกี่ยวกับตนเอง เนื่องจากการสร้างสรรค์ตัวตนของคนพิการแต่ละคนไม่ได้เกิดขึ้นจากการมีประสบการณ์โดยตรงเพียงอย่างเดียว แต่เกิดขึ้นจากความฝัน ความหวัง ความต้องการ และความปรารถนาของเขาอีกด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้ คนพิการจึงสามารถสร้างและปรับเปลี่ยนตัวตนของตนเองไปตามประสบการณ์ ความฝัน ความหวัง ความต้องการ และความปรารถนาที่เขาารู้สึกว่ามีคุณค่าสำหรับตัวเองมากที่สุด ทั้งนี้ก็เพื่อนำไปสู่การดำรงอยู่แบบใหม่ และเพื่อสุนทรีย์ในการดำรงชีวิตของตนเองต่อไปทั้งในปัจจุบันและอนาคตนั่นเอง

การดำรงอัตลักษณ์แห่งตัวตน

เมื่อคนพิการสามารถประสบความสำเร็จในการสร้างตัวตนของตนเองผ่านการใช้ศิลปะของการดำรงอยู่ (Arts of Existence) ดังกล่าวแล้วนั้น สิ่งสำคัญประการต่อมา ก็คือ การเสริมพลังอำนาจให้กับตัวตนที่ตนเองสร้างขึ้น เพื่อให้ตัวตนที่เกิดขึ้นนั้นดำรงอยู่อย่างถาวรและยั่งยืน เพราะแม้ว่าคนพิการจะสามารถสร้างตัวตนของตนเอง เพื่อปฏิเสธอัตลักษณ์ทางสังคมได้สำเร็จ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า เขาต้องการที่จะถูกปฏิเสธจากสังคมในฐานะของ บุคคลที่ไม่ดี ไม่ยอมเชื่อฟัง ดื้อรั้น และต่อต้านขัดขืนต่อสังคม สิ่งที่จะทำให้คนพิการไม่ประสบปัญหาเกี่ยวกับความสับสนในเรื่องดังกล่าว ก็คือ คนพิการจะต้องเริ่มทำความเข้าใจเกี่ยวกับจริยธรรม (Ethic) และศีลธรรม (Moral) ใหม่อีกครั้งหนึ่ง ทั้งนี้ เพื่อเป็นการเสริมพลังให้คนพิการเกิดความมั่นใจได้ว่าตัวตนที่ตนเองสร้างขึ้นนั้น เกิดขึ้นภายใต้จริยธรรมของตนเองในฐานะของผู้กระทำการ (Ethical Subject) ที่มีจริยธรรมแห่งตัวตน (Ethic of Self) อันเป็นความสัมพันธ์ที่เขาสร้างขึ้นกับสิ่งอื่น ๆ รอบตัวเขาด้วยตัวเอง ดังนั้น จริยธรรมแห่งตัวตนจึงถือว่าเป็นสิ่งที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการเสริมพลังอำนาจ (Empower) ให้แก่ตัวตนที่คนพิการสร้างขึ้น เพื่อคงไว้ซึ่งการดำรงอยู่อย่างยั่งยืนต่อไป

สำหรับฟูโกต์แล้ว ศีลธรรม หมายถึง ชุดของกฎเกณฑ์และข้อห้ามที่เป็นรหัสของสังคม ส่วนจริยธรรม หมายถึง การที่มนุษย์ให้คุณค่าต่อกฎเกณฑ์และข้อห้ามของสังคม จนส่งผลให้มนุษย์มีพฤติกรรมแตกต่างกันไปตามการให้คุณค่าเหล่านั้น รวมถึงการตั้งคำถามว่าตนเองจะปฏิบัติตัวอย่างใดในความสัมพันธ์กับกฎเกณฑ์และข้อห้ามเหล่านั้น ดังนั้น ศีลธรรมและจริยธรรมจึงมีความสำคัญกับมนุษย์ในฐานะที่เป็นตัวกำกับพฤติกรรมของมนุษย์ ให้เป็นไปตามพฤติกรรมที่สังคมให้ความหมายว่าเป็นพฤติกรรมที่ดีงาม ตามนัยนี้ ศีลธรรมและจริยธรรมจึงเป็นเทคโนโลยีของอำนาจอย่างหนึ่งในการควบคุมความสัมพันธ์ทางสังคม และเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กับตัวตนของมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง ฟูโกต์อธิบายให้เห็นว่าในยุคปัจจุบันที่รัฐชาติและเศรษฐกิจแบบโลกาภิวัตน์ไม่สามารถดูแลมนุษย์ทุกคนให้มีความสุขสมบูรณ์อย่างถ้วนหน้าและเท่าเทียม นั้นหมายความว่ารัฐชาติและเศรษฐกิจแบบโลกาภิวัตน์ ย่อมไม่สามารถถือสิทธิในการสร้างพื้นฐานทางศีลธรรมและจริยธรรมที่เป็นสากลเพื่อให้มนุษย์รับรู้และปฏิบัติร่วมกันได้ เมื่อจริยธรรมเป็นเรื่องของการให้คุณค่าของมนุษย์ตามกฎเกณฑ์และข้อห้ามทางศีลธรรม มนุษย์จึงย่อมสามารถที่จะสร้างจริยธรรมของตนเองในความสัมพันธ์กับตัวตนของตนเองได้ ดังนั้น จริยธรรมจึงไม่ใช่สิ่งที่ถูกกำหนดขึ้นและนำไปใช้ได้ทั่วไป แต่จริยธรรมควรถูกกำหนดขึ้นจากความรู้ จากความสัมพันธ์ของอำนาจและจากบริบทของสังคมเฉพาะที่นั้น ๆ (Ibid. 2000 : 146 - 147)

การที่คนพิการจะสามารถดำรงอัตลักษณ์แห่งตัวตนไว้ได้นั้น เราจะต้องพิจารณาผ่านแนวคิดของการสร้างตัวตนในฐานะของผู้กระทำการที่มีจริยธรรม (Ethical Subject) ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับลักษณะสี่ประการ ดังต่อไปนี้ หนึ่ง ความหมายสำคัญของการมีจริยธรรม (Ethical Substance) คือ การที่มนุษย์ได้มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่า ตนเองเห็นชอบที่จะปฏิบัติตามข้อประพจน์ และข้อปฏิบัติที่กำหนดขึ้น กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ สิ่งสำคัญของการมีจริยธรรม คือ การที่มนุษย์สามารถกระทำในสิ่งที่สอดคล้องกับหลักจริยธรรมที่ตนเองตัดสินใจได้ สอง วิถีทางของผู้กระทำการที่มีจริยธรรม (Mode of Subjection) เกิดขึ้นจากการที่มนุษย์เกิดความตระหนักรู้ในหน้าที่ หรือข้อกำหนดทางศีลธรรมที่ถูกสร้างผ่านคำสอนทางศาสนา ผ่านการอ้างเหตุผล หรือผ่านการกระทำที่ทำให้มนุษย์ยอมรับต่อระเบียบ จนสร้างตัวตนของตนเองตามการตระหนักรู้ในวิถีทางได้ ตามนัยนี้ มนุษย์ที่มีประวัติศาสตร์แห่งตัวตนที่แตกต่างกัน ย่อมสามารถดำรงอยู่ในข้อกำหนดทางศีลธรรมเดียวกันโดยใช้วิถีทางที่แตกต่างกันได้ ซึ่งวิถีทางดังกล่าวเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างตัวตน (Self) กับข้อกำหนดทางศีลธรรม (Moral Code) จนมนุษย์ตัดสินใจนำสิ่งที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์เหล่านั้นมาปฏิบัติกับตนเอง สาม การที่จะดำรงฐานะของผู้กระทำการที่มีจริยธรรมได้นั้น มนุษย์ต้องฝึกฝนตนเองผ่านกระบวนการเรียนรู้ ตรวจสอบและจดจำว่าวิถีทางใด ที่ทำให้ตนเองเกิดสุนทรียะในการกระทำที่ตนเองได้ตัดสินใจ (Self – Forming Activity) และ สี่ การดำรงอยู่ในฐานะของผู้กระทำการที่มีจริยธรรม (Ethical Subject) ถือได้ว่า เป็นผู้ที่ปฏิบัติตัวอยู่ในศีลธรรมอันดีในตัวของมันเองอยู่แล้ว (Davidson. 1986 : 228 - 229)

เมื่อจริยธรรมเป็นเรื่องของความแตกต่างในการให้คุณค่าต่อกฎเกณฑ์ และข้อห้ามทางศีลธรรมของมนุษย์แต่ละคน ดังนั้น จริยธรรมจึงเป็นเรื่องของความหลากหลายที่มนุษย์แต่ละคนย่อมสามารถที่จะตัดสินใจเลือกวิถีทางแห่งจริยธรรม ตามตัวตนอันหลากหลายที่มนุษย์สร้างขึ้นในฐานะของผู้กระทำการได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ การที่คนพิจารณาการสร้างตัวตนของตนเอง (Self Identities) ขึ้นมาเพื่อปฏิเสธอัตลักษณ์ทางสังคม จึงไม่ได้มีความหมายว่าเขาเป็นคนไม่ดีที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ของสังคม เพราะคนพิจารณาสิทธิที่จะเลือกใช้จริยธรรมตามวิถีทางที่ตนเองได้พิจารณาภายใต้ข้อกำหนดทางศีลธรรมแล้วว่า มันเป็นวิถีทางที่จะทำให้เขาสามารถดำรงอยู่ในโลกใบนี้ได้อย่างมีสุนทรียภาพในชีวิต ตามนัยนี้ จริยธรรมแห่งตัวตน (Ethics of Self) จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้มนุษย์ซึ่งมีตัวตนที่หลากหลายสามารถดำรงชีวิตอยู่ภายในข้อกำหนดทางศีลธรรมเดียวกัน โดยใช้วิถีทางแห่งจริยธรรมที่แตกต่างกันได้อย่างมีความสุข และหากคนพิจารณาสามารถเข้าใจความคิดเกี่ยวกับการสร้างตัวตนในฐานะของผู้กระทำการที่มีจริยธรรม ก็ย่อมทำให้เขาเสริมพลังความมั่นใจเกี่ยวกับการสร้างตัวตนของเขาว่า มันเป็นเรื่องที่เหมาะสมและดีงามกับตนเองและผู้อื่นแล้ว ในที่สุดคนพิจารณาก็จะสามารถดำรงตัวตนที่ตนเองสร้างขึ้นจนเป็นอัตลักษณ์ที่ถาวรและยั่งยืน ทั้งนี้เพื่อดำรงไว้ซึ่งศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ที่สามารถกำกับการดำเนินชีวิตของตนเองให้เป็นไปตามสุนทรียภาพของการดำรงอยู่ต่อไป

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าแนวคิดเทคโนโลยีแห่งตัวตน (Technology of self) จะเป็นแนวความคิดที่ทำให้ผู้วิจัย สามารถมองเห็นกระบวนการสร้างอัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนพิจารณาในฐานะของผู้กระทำการที่มีจริยธรรมได้อย่างชัดเจน แต่แนวคิดดังกล่าวก็ยังคงมีบางประเด็นที่พูโก้มได้กล่าวถึง แต่ผู้วิจัยคิดว่าเป็นประเด็นสำคัญที่จะทำให้การศึกษารุ่นนี้มีความสมบูรณ์มากขึ้น กล่าวคือ การสร้างตัวตนตามแนวทางการใช้เทคโนโลยีแห่งตัวตน จะให้ความสำคัญกับการสร้างตัวตนของมนุษย์จากตนเองโดยอิสระ จนถึงขนาดที่พูโก้มองว่าตัวตนที่มนุษย์สร้างตามแนวทางดังกล่าวนี้คือ ภาวปฏิบัติการณ์แห่งอิสระเสรีภาพของมนุษย์ (The Self as A Practice of Freedom) (Rabinow. 1997 : 281-283) ตามนัยนี้ กระบวนการสร้างตัวตนตามแนวทางดังกล่าว จึงละเอียดที่จะพูดถึงบุคคล หรือบริบททางสังคมที่อยู่ล้อมรอบคน ๆ นั้น ว่ามันมีผลต่อการก่อกำเนิดอัตลักษณ์แห่งตัวตนของมนุษย์ด้วยเช่นกัน การที่พูโก้มให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ประเด็นดังกล่าว อาจเป็นเพราะงานของเขาสนใจกระบวนการสร้างตัวตนของมนุษย์ เพื่อหลุดพ้นจากวาทกรรมทางเพศเป็นหลัก ดังนั้น เขาจึงพยายามมุ่งเน้นที่จะวิเคราะห์ให้เห็นว่า หากมนุษย์สามารถรู้เท่าทันต่อการสร้างของวาทกรรมทางเพศ มนุษย์ก็จะสามารถหลุดพ้นจากกับดักของวาทกรรมด้วยตนเองได้โดยอิสระ และสามารถดำรงอยู่ภายใต้สถานภาพทางเพศที่ตนเองเลือกที่จะเป็นได้อย่างมีความสุข

แต่ในกรณีของการสร้างอัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนพิจารณา ผู้วิจัยมองว่าหากปล่อยให้คนพิจารณารู้เท่าทันและลุกขึ้นมาต่อต้านอำนาจของวาทกรรม ด้วยการสร้างตัวตนของตนเองโดยอิสระตามวิถีทางของเทคโนโลยีแห่งตัวตนเพียงฝ่ายเดียวนั้น อาจไม่เพียงพอที่จะทำให้คนพิจารณา

ศักดิ์และสิทธิแห่งความเป็นมนุษย์ได้อย่างแท้จริง นั่นเป็นเพราะคนพิการได้รับผลจากการกระทำของวาทกรรมไม่เท่ากับคนที่ถูกสังคมมองว่ามีพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศ กล่าวคือ วิถีชีวิตของคนที่ถูกมองว่ามีพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศนั้นไม่ได้มีความเป็นชายขอบอย่างสุดขีด (Extreme) เพราะบางขณะหากเขาสามารถซ่อนเร้นเพศที่สังคมมองว่าเบี่ยงเบนไว้ได้ เขาก็จะสามารถดำเนินชีวิตและมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นในสถานะของบุคคลที่สังคมมองว่าปกติได้ แต่สำหรับคนพิการไม่ใช่เนื่องจากวิถีชีวิตของเขาได้รับความบอบช้ำ จากการกระทำของวาทกรรมอย่างหนักหน่วงมากกว่าคนชายขอบอื่น ๆ หลายเท่า จนอาจกล่าวได้ว่านับตั้งแต่วันที่เขาถูกยึดเยียดให้สวมใส่คุณค่าและความหมายของคนพิการแล้ว ตลอดช่วงชีวิตของเขาแทบไม่มีช่วงเวลาใดที่จะสามารถดำรงชีวิตและมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นในสถานะของบุคคลที่สังคมมองว่า “ปกติ” ได้เลย เพราะเขาไม่สามารถซ่อนเร้นร่างกายของตนเองให้รอดพ้นจากการจับจ้องของสังคมได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น แค่การรู้เท่าทันและสร้างตัวตนขึ้นมาต่อต้านจึงไม่เพียงพอสำหรับคนพิการ แต่ผู้คนที่อยู่ล้อมรอบคนพิการจะต้องเริ่มตระหนักรู้ต่อวาทกรรม จะต้องเริ่มไม่เชื่อตามที่อัตลักษณ์ทางสังคมบอก และจะต้องเริ่มทำความเข้าใจกับความคิดเรื่องพื้นที่แห่งตัวตนใหม่อีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้ตัวตนที่คนพิการสร้างขึ้นมีพื้นที่ทางสังคมของตนเอง และเมื่อเป็นเช่นนั้นคนพิการจึงจะสามารถดำรงชีวิตอยู่บนโลกใบนี้ได้ อย่างมีสุนทรีย์และเป็นมนุษย์ที่มีศักดิ์ศรีอย่างแท้จริง

ส่วนที่สาม : พื้นที่แห่งตัวตนของคนพิการ

ในส่วนที่ผ่านมา ผู้วิจัยได้แสดงให้เห็นถึงแนวคิดในการสร้างอัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนพิการว่ามีกระบวนการก่อกำเนิด กระบวนการสร้าง และการดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์แห่งตัวตนของตนเองได้อย่างไร โดยจะเห็นได้ว่าแนวคิดดังกล่าวให้ความสำคัญและมุ่งเน้นการวิเคราะห์ไปที่การสร้างตัวตนของมนุษย์ด้วยตนเองโดยอิสระ เพื่อปฏิเสธอัตลักษณ์ทางสังคมตามที่วาทกรรมหยิบยื่นให้ อย่างไรก็ตาม การสร้างอัตลักษณ์แห่งตัวตน (Self Identities) ของคนพิการไม่อาจเกิดขึ้นได้โดยอาศัยแนวคิดเทคโนโลยีแห่งตัวตนแต่เพียงลำพัง เพราะข้อจำกัดในการสร้างตัวตนของมนุษย์ถูกบงการอยู่ภายใต้อำนาจเพื่อดำรงไว้ซึ่งการควบคุม ดังนั้น ในส่วนนี้ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องกล่าวถึงแนวคิดเรื่องพื้นที่ เพราะพื้นที่เป็นแนวคิดที่ทำให้มนุษย์สามารถเข้าถึงการก่อกำเนิดตัวตนของคนพิการในมิติที่แตกต่างไปจากประสบการณ์เดิมที่มนุษย์เคยมีอยู่ การเข้าถึงแนวคิดเรื่องพื้นที่จึงสามารถเผยให้เห็นได้ว่าคนพิการจะเปิดพื้นที่ให้กับตัวตนของตนเองได้อย่างไร และการเผยให้เห็นว่าคนพิการจะเปิดพื้นที่ของตนเองได้อย่างไรนั้น จึงเป็นที่มาในการเข้าถึงการสร้างอัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนพิการนั่นเอง ที่ผ่านมามันตัวตนของมนุษย์ที่ถูกจารึกในประวัติศาสตร์มักเป็นตัวตนของวีรบุรุษที่มีความเก่งกล้าสามารถ หรือหากมีการกล่าวถึงคนพิการก็จะกล่าวถึงตัวตนของคนพิการที่มีความสามารถเหมือนวีรบุรุษ ตัวตนของคนพิการตามการรับรู้ของคนทั่วไปจึงกลายเป็นตัวตนของมนุษย์ตามการคาดหวังของคนอื่น นั่นคือ คนพิการต้องมีความสามารถหรือ

ต้องเก่งกลักว่าคนอื่น ๆ หลายร้อยเท่า จึงมีคนพิการน้อยคนนักที่จะเป็นได้แบบนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้คนส่วนใหญ่จึงหลงลืมประวัติศาสตร์ชีวิตของคนพิการที่เป็นมนุษย์ปุถุชนธรรมดา และหลงลืมความรู้ที่ถูกสร้างขึ้นจากคนกลุ่มนี้ จนทำให้มองไม่เห็นว่าคุณกลุ่มนี้ถูกกีดกัน ถูกปิดกั้น และถูกทำให้ไม่มีตัวตนในสังคมได้อย่างไร ด้วยเหตุนี้ การเข้าถึงความคิดเกี่ยวกับพื้นที่จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้สังคมหันมาตระหนัก และหันมาให้ความสำคัญกับการสร้างตัวตนของมนุษย์ตามเจตจำนงของเขา และท้ายที่สุดการกระทำดังกล่าวก็จะทำให้มนุษย์สามารถเข้าถึงความเสมอภาคและเคารพในความหลากหลายที่มีอยู่ในตัวตนของมนุษย์ได้อย่างแท้จริง

การจะเผยแพร่หรือขุดคุ้ยให้เห็นที่มาของการสร้างอัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนพิการ ซึ่งเป็นมนุษย์ธรรมดาคนหนึ่งได้นั้น แนวคิดเรื่องพื้นที่ถือได้ว่าเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญอีกแนวคิดหนึ่ง นอกเหนือจากแนวคิดในเรื่องเทคโนโลยีแห่งตัวตน เพราะคนทั่วไปมักถูกทำให้คิดและเชื่อว่าอัตลักษณ์ ตัวตน และพื้นที่ เป็นสิ่งที่สามารถแยกส่วนจากกันและกันได้ แต่สำหรับผู้วิจัยกลับคิดและเชื่อว่า อัตลักษณ์และตัวตนของมนุษย์เป็นสิ่งที่ไม่อาจแยกออกจากพื้นที่ได้ เพราะร่างกายของมนุษย์ก็คือ พื้นที่ประเภทหนึ่งที่ถูกใช้เป็นภาคปฏิบัติการของอำนาจ ในการสร้างอัตลักษณ์ให้แก่มนุษย์ ดังนั้น พื้นที่ที่สังคมได้กำหนดความหมายและคุณค่าเชิงลบให้แก่คนพิการ สังคมจึงมักจะสร้างกฎเกณฑ์หรือค่านิยมที่พึงปฏิบัติต่อคนพิการไว้ด้วย การสร้างกฎเกณฑ์และค่านิยมจึงกลายเป็นการลากเส้นเพื่อแบ่งแยกคนพิการออกจากคนทั่วไปในสังคม ตามนัยนี้ การสร้างความหมายทางสังคมให้แก่คนพิการ จึงเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับการสร้างพื้นที่ของความแตกต่างและการลากเส้นพรมแดนเสมอ วิธีคิดเชิงพื้นที่จึงไม่อาจแยกออกจากการรับรู้ในเรื่องอัตลักษณ์ของมนุษย์ได้ เพราะพื้นที่เป็นพื้นฐานของชีวิตมนุษย์ในทุกรูปแบบ พื้นที่จึงเป็นพื้นฐานในการทำงานของอำนาจทุกชนิดด้วยเช่นกัน (Foucault. 1984 : 252) ด้วยเหตุนี้ พื้นที่จึงไม่ใช่สิ่งที่ไร้เดียงสาและดำรงอยู่ในตัวมันเองโดยปราศจากอคติ แต่พื้นที่มีอิทธิพลต่อการสร้างอัตลักษณ์ให้แก่มนุษย์ อัตลักษณ์จึงไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่แล้วในตัวมนุษย์ แต่อัตลักษณ์ถูกยึดครองด้วยการทำงานของอำนาจ อัตลักษณ์จึงเป็นผลผลิตของความสัมพันธ์ในการทำงานของอำนาจ ภายในพื้นที่เหนือร่างกายและจิตใจมนุษย์ (Foucault. 1980b : 73 - 74) เมื่อพื้นที่ถูกใช้เป็นพื้นฐานในการทำงานของอำนาจในการสร้างภาพลักษณ์เชิงลบให้แก่คนพิการ ดังนั้น พื้นที่ที่ย่อมถูกใช้เป็นพื้นฐานในการทำงานของอำนาจในการสร้างอัตลักษณ์แห่งตัวตนให้แก่คนพิการได้ด้วยเช่นกัน เพราะแม้ว่าคนพิการจะสามารถสร้างตัวตนของตนเองตามแนวทางเทคโนโลยีแห่งตัวตนได้สำเร็จ แต่หากคนพิการไม่มีพื้นที่ทางสังคมเป็นของตนเอง อำนาจซึ่งเป็นไปตามเจตจำนงของเขาก็จะไม่สามารถทำงานได้ในที่สุดคนพิการก็จะเป็นยังคงเป็นบุคคลที่ไร้อำนาจในสังคมอยู่เช่นเดิม และการที่คนพิการไม่มีอำนาจในสังคมก็มีคุณค่าเท่ากับการไม่มีตัวตนของคนพิการอยู่ในสังคมนั่นเอง

การที่คนพิการจะสามารถใช้พื้นที่เป็นพื้นฐานในการทำงานของอำนาจ เพื่อสร้างตัวตนของตนเองให้เติบโตขึ้นมาในสังคมได้นั้น การเข้าถึงแนวคิดเรื่องพื้นที่นับว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะที่ผ่านมาผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมถูกทำให้คิดและเชื่อมาโดยตลอดว่า พื้นที่

เป็นสิ่งตายตัว หยุดหนึ่ง และมืออยู่จริงตามธรรมชาติ ความเชื่อซึ่งถือได้ว่าเป็นพื้นฐานหลักของการรับรู้เรื่องพื้นที่ดังกล่าวเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยกรีกโบราณนับตั้งแต่ที่ยุคลิด (Euclid) นักคณิตศาสตร์ชาวกรีกผู้ได้รับการยกย่องให้เป็นบิดาของวิชาเรขาคณิต ได้สร้างคำอธิบายเรื่องพื้นที่ให้เป็นระบบและมีความเป็นวิทยาศาสตร์ โดยเขาอธิบายว่าพื้นที่ หมายถึง กระบวนการที่มนุษย์กำหนดตำแหน่ง กำหนดขนาด และกำหนดระยะทางให้แก่วัตถุ (Cavallaro. 2001 : 167) และหากนับตั้งแต่ที่ยุคลิดได้ให้ความหมายแก่พื้นที่ในครั้งนั้น ก็ส่งผลให้การรับรู้โดยทั่วไปต่อความคิดเรื่องพื้นที่ของมนุษย์ตั้งอยู่บนพื้นฐานของวิชาคณิตศาสตร์เพียงประการเดียว (Lefebvre. 1991 : 1) อิทธิพลทางความคิดเรื่องพื้นที่ของยุคลิดได้สืบทอดต่อมาจนเกิดการศึกษาในวิชาภูมิศาสตร์แผนที่ ซึ่งถือได้ว่าเป็นความรู้กระแสหลักที่ได้สร้างภาพตัวแทนของพื้นที่ จนทำให้มนุษย์มองเห็นว่าพื้นที่มีสภาพเป็นวัตถุ และมีความเป็นกลาง (Neutral) การศึกษาพื้นที่ตามกรอบความรู้ในสาขาวิชาภูมิศาสตร์ได้มีอิทธิพลอยู่เหนือความคิดของผู้คนในสังคมเป็นเวลายาวนาน โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดอาณาเขตดินแดน สถานที่ และประชากร จนอาจกล่าวได้ว่า ความรู้ด้านภูมิศาสตร์กลายเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการได้มาซึ่งการเข้าถึงสิทธิ เข้าดำเนินการ และขยายอำนาจของลัทธิจักรวรรดินิยมหรือลัทธิล่าอาณานิคม (Cavallaro. 2001 : 168 - 169)

ต่อมาในปีคริสต์ศักราช 1960 ก็ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในแวดวงการศึกษาเรื่องพื้นที่ โดยนักวิชาการหลายคนได้หันมาให้ความสนใจศึกษาประเด็นเกี่ยวกับความเป็นสากลของกฎเกณฑ์ที่เข้าไปกำหนดองค์ประกอบทางสังคมของพื้นที่ โดยมุ่งเน้นการศึกษาไปที่การพยายามค้นหาคำอธิบายว่า กฎเกณฑ์ทั่วไปซึ่งเกิดขึ้นจากวิถีทางในแต่ละองค์ประกอบของพื้นที่ มีผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ในภาพรวมอย่างไร? การเปลี่ยนแปลงในครั้งนี้ แม้ว่าจะเริ่มมีการให้ความสำคัญในการศึกษาเรื่องพื้นที่ซึ่งเชื่อมโยงกับมนุษย์และสังคมมากขึ้น แต่การศึกษาดังกล่าวก็ไม่ได้มุ่งเน้นที่จะสนใจศึกษาความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรม สภาพแวดล้อม และสภาพการณ์ทางการเมือง ยิ่งไปกว่านั้น การศึกษาดังกล่าวไม่เคยคิดที่จะตั้งคำถามต่อกฎเกณฑ์ที่เป็นสากลเหล่านั้น เช่น ไม่เคยคิดที่จะตั้งคำถามว่า ทำไมสังคมตะวันตกต้องแบ่งแยกระหว่างพื้นที่สาธารณะ (Public Space) กับพื้นที่ส่วนตัว (Private Space) ออกจากกันอย่างชัดเจน? หรือไม่เคยตั้งคำถามว่า การจัดสรรพื้นที่ทางภูมิศาสตร์มีผลต่อความไม่เท่าเทียมด้านเศรษฐกิจหรือสถานภาพทางเพศอย่างไร? (Ibid. 2001 : 169)

การตั้งคำถามต่อการลากเส้นแบ่งพรมแดนและกฎเกณฑ์ที่เป็นสากล ได้ก่อกำเนิดขึ้นเมื่อนักวิชาการด้านพื้นที่เชิงวิพากษ์ เริ่มหันมาให้ความสนใจศึกษามิติทางด้านการเมืองของพื้นที่ (Politics of Space) ด้วยการชี้ชวนให้เห็นว่าเส้นแบ่งพรมแดนเกิดขึ้นได้อย่างไร ด้วยวิธีการใด และเก็บกดปิดกั้นอะไรไว้บ้าง การศึกษาพื้นที่เชิงวิพากษ์ (Critical Geography) จึงเกิดขึ้นภายใต้ความคิดหลัก ๆ สี่ประการ ได้แก่ หนึ่ง การศึกษาที่มุ่งเน้นวิเคราะห์พื้นที่ในฐานะที่เป็นเทคนิคของการควบคุม (Geography as Technical Control) สอง การศึกษาที่มุ่งเน้นวิเคราะห์พื้นที่ในฐานะที่เป็นการสร้างการเข้าใจร่วมกันต่อพื้นที่ (Geography as Mutual Understanding)

สาม การศึกษาที่มุ่งวิเคราะห์พื้นที่ในฐานะที่เป็นการปลดปล่อยมนุษยชาติ (Geography as Emancipation) และ สี่ การศึกษาที่มุ่งวิเคราะห์พื้นที่ในฐานะที่เป็นการสร้างสังคมขึ้นใหม่ (Geography as Social Reconstruction) (Morgan. 2002 : 15) ดังนั้น แม้ว่าการศึกษาด้านพื้นที่เชิงวิพากษ์จะมีจุดเน้นในการวิเคราะห์ ที่แตกต่างกันไปตามฐานคติของนักวิชาการแต่ละคน แต่การศึกษาด้านพื้นที่ตามแนวทางนี้กลับมีจุดร่วมและเป้าหมายที่ตรงกัน นั่นคือ การปลดปล่อยมนุษยชาติให้เป็นอิสระจากการครอบงำของอำนาจ ด้วยการท้าทายและตั้งข้อสงสัยกับแนวคิดเรื่องพื้นที่ที่ถูกติดอยู่กับเรื่องของการออกแบบตามตำราผังเมืองสมัยใหม่ เพื่อนำเสนอความหมายใหม่เกี่ยวกับแนวคิดเรื่องพื้นที่ซึ่งอยู่นอกเหนือจากประสบการณ์ที่มนุษย์พบเห็นอยู่ทั่วไป

ฟูโก้ (Foucault) คือนักวิชาการคนหนึ่งที่ทำลายความคิดเกี่ยวกับพื้นที่ที่ยึดยุโรปเป็นศูนย์กลางซึ่งมองมิติของเวลาและประวัติศาสตร์เป็นเส้นตรง ด้วยการสร้างความคิดเกี่ยวกับพื้นที่ผ่านการศึกษาเรื่องความบ้า ในผลงานที่มีชื่อว่า *Madness and Civilization* โดยในงานดังกล่าว เขาแสดงให้เห็นว่า ในอดีตการแบ่งแยกอาณาเขตระหว่างคนปกติกับคนบ้ามักจะใช้ความน่ากลัว (Terror) เป็นตัวกำหนดเพื่อแบ่งแยกเขตแดนระหว่างเหตุผล (Reason) กับสิ่งที่ไม่เป็นเหตุผล (Unreason) แต่ในยุคถัดมา กลับมีการยอมรับให้สิ่งที่เป็นเหตุผลกับสิ่งที่ไม่เป็นเหตุผลมาบรรจบกันด้วยการสร้างสถานที่เฉพาะสำหรับคนบ้า (Asylum) และเปลี่ยนรูปแบบการจัดการกับคนบ้าโดยหันมาใช้การพูดจา (Speech) แทนการใช้ความรุนแรง นอกจากนี้ ภายในสถานที่ดังกล่าวยังมีผู้ควบคุมที่คอยทำหน้าที่ในการพูด เพื่อไม่ให้คนบ้าเกิดความรู้สึกว่าตนเองผิดที่เป็นบ้า แต่ให้เกิดความสำนึกต่อการกระทำของตนเอง หากมันส่งผลกระทบกระเทือนต่อศีลธรรมและสังคมตามนัยนี้ การสร้างให้คนบ้าเกิดความรู้สึกผิด จึงกลายเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้คนบ้ากลายเป็นเป้าของการลงโทษอันเจ็บปวดซึ่งเกิดขึ้นจากตนเองและคนอื่น เพราะเมื่อไรก็ตามที่คนบ้ารู้ว่าสถานภาพของตนเองคือการตกเป็นเป้า คนบ้าก็จะหันกลับไปสู่การรู้จักตนเองว่าเป็นมนุษย์ที่มีเสรี มีความรับผิดชอบ และในที่สุดก็กลับสู่เหตุผล (Reason) สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จึงกลายเป็นเทคนิคที่ทำให้คนบ้ากลายเป็นวัตถุเพื่อคนอื่น (Objectifying for the Other) (Foucault. 1988 : 245-247) เมื่อเป็นเช่นนั้น สถานดูแลคนบ้าจึงเป็นเสมือนพื้นที่ซึ่งเป็นภาคปฏิบัติของการของอำนาจในการทำให้คนบ้าเกิดความรู้สึกผิดในตัวเอง และยอมรับการแบ่งแยกตนเองออกจากคนทั่วไปในสังคมว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องและชอบธรรม

หลังจากนั้น ฟูโก้ก็นำเสนอความคิดเกี่ยวกับพื้นที่ในมิติของการมอง (Seeing) และการจับจ้อง (Gaze) ซึ่งสำหรับฟูโก้แล้ว การจับจ้อง (Gaze) ไม่ได้เป็นเพียงแค่เทคนิคในการจัดการกับมนุษย์ในเชิงเหตุผลและการเมืองเท่านั้น แต่การจับจ้องเป็นระบบของความรู้ที่มนุษย์ใช้มนุษย์ด้วยกันเองมาเป็นวัตถุในการศึกษา (Foucault. 2003 : ix – xxii) ดังนั้น ฟูโก้จึงหันมาให้ความสนใจศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมของโรงพยาบาลในช่วงครึ่งหลังของศตวรรษที่ 18 ซึ่งถือได้ว่าเป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในการปฏิรูปสถาบันทางการแพทย์ (Medical Institution) โดยเขาวิเคราะห์ให้เห็นว่าการจับจ้องทางการแพทย์ ที่อาศัยเทคนิคของการมองดูอาการในฐานะ

ที่เป็นการแสดงออกของโรคต่าง ๆ นั้น ได้ถูกทำให้กลายเป็นสถาบัน (Institutionalised) และมีผลอย่างฝังแน่นต่อพื้นที่ทางสังคมได้อย่างไร กล่าวคือ รูปแบบสถาปัตยกรรมใหม่ของโรงพยาบาลได้กลายเป็นพื้นที่ที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้การจับจ้องทางการแพทย์ สามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะพื้นที่ภายในโรงพยาบาลได้ถูกแบ่งประเภท (Dividing Space) ออกเป็นแผนกต่าง ๆ โดยอาศัยความรู้ทางการแพทย์เป็นสิ่งอ้างอิงในการแบ่งแยก ทั้งนี้ก็เพื่อให้ทุกส่วน (Cell) ภายในพื้นที่ มีอำนาจในการตรวจตรา (Surveillance) ให้มนุษย์ทุกคนต้องปฏิบัติตามระเบียบและกฎเกณฑ์ของพื้นที่อย่างเคร่งครัด (Foucault. 1980a : 146)

และต่อมาฟูโกต์ก็ทำทนายแวตวงวิชาการอีกครั้งหนึ่ง ด้วยการนำเสนอความคิดเรื่องพื้นที่ในมิติของการจัดระเบียบวินัย (Disciplinary Space) ผ่านการศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมของคุกที่เรียกว่า 'Panopticon' ในฐานะที่เป็นระบบในการทำให้มองเห็นได้ทุกส่วน (Foucault. 1980b : 71) กล่าวคือ 'Panopticon' ได้ถูกออกแบบให้มีรูปทรงที่แน่นอน ภายในห้องซึ่งมีประตูด้านหน้ากว้าง ด้านหลังมีหน้าต่างเล็ก ๆ พอที่จะให้แสงสว่างส่องเข้ามาภายในห้องซึ่ง เพื่อให้ผู้คุมที่อยู่ในหอคอยซึ่งตั้งอยู่อีกด้านหนึ่งมองเห็นพฤติกรรมของนักโทษ โดยที่นักโทษไม่สามารถรู้ได้เลยว่าผู้คุมทำอะไร จ้องมองดูเขาอยู่หรือไม่ สภาวะการดังกล่าวจึงทำให้นักโทษรู้สึกกับตัวเองอยู่ตลอดเวลาว่าตนเองถูกควบคุมและจ้องมองอยู่ ทั้ง ๆ ที่นักโทษไม่มีโอกาสที่จะรู้ถึงสภาวะที่แท้จริงภายนอกได้เลย ตามนัยนี้ นักโทษจึงถูกทำให้เห็นในสิ่งที่มองไม่เห็น (Visible the Invisible) จนนำไปสู่การเป็นผู้ควบคุมตนเองในที่สุด (Foucault. 1979 : 200) ฟูโกต์อธิบายเพิ่มเติมว่าเทคนิคของการมองเห็นได้ทุกส่วน (Panoptism) ไม่ได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือของรัฐ (State Apparatus) เพื่อควบคุมเฉพาะนักโทษเท่านั้น แต่เทคนิคดังกล่าวได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมสังคมโดยรวมทั้งหมด เมื่อเป็นเช่นนี้ เทคนิคของการมองเห็นได้ทุกส่วน (Panoptism) จึงเป็นเสมือนเทคโนโลยีของอำนาจในการจัดระบบระเบียบให้แก่สรรพสิ่ง ทั้งนี้ก็เพื่อกำหนดควบคุม และบงการความเป็นไปของผู้คนสังคมในสังคมนั่นเอง (Foucault. 1980b : 71)

ผลงานทางความคิดเกี่ยวกับพื้นที่ของฟูโกต์ตามกล่าวข้างต้น ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่สร้างความสั่นคลอนแก่การศึกษาในแวตวงพื้นที่และสถาปัตยกรรมเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการสร้างสถาบันทางสังคมสมัยใหม่ เพราะการวิเคราะห์ของเขาได้สร้างคุณูปการที่ทำให้มนุษย์เกิดความตระหนักรู้ได้ว่า หากการสร้างสถาบันทางสังคมในยุคปัจจุบันยังคงยึดติด และมีวิธีคิดเกี่ยวกับพื้นที่ซึ่งไม่แตกต่างกับการสร้างสถานดูแลคนบ้า (Asylum) โรงพยาบาล (Hospital) และคุก (Panopticon) ในศตวรรษที่ 18 ตามนัยนี้ การสร้างสถาบันทางสังคมในยุคปัจจุบันอย่างเช่น สถานสงเคราะห์ สถานฝึกอาชีพ สถานฟื้นฟูสมรรถภาพ หรือสถานศึกษาพิเศษสำหรับคนพิการ จึงมีคุณค่าไม่แตกต่างกับการสร้างพื้นที่เพื่อแบ่งแยก ปิดกั้น และกีดกันมนุษย์ออกจากมนุษย์ด้วยกันเองนั่นเอง นอกจากนี้ ผลงานของเขายังได้สร้างคุณูปการทางความคิดแก่แวตวงวิชาการในหลากหลายสาขา เพราะมันได้ก่อให้เกิดจินตนาการทางความคิด เพื่อต่อยอดการศึกษาในสิ่งที่นักวิชาการแต่ละคนสนใจ รวมถึงแวตวงวิชาการศึกษาด้านพื้นที่และความพิการด้วยเช่นกัน ตัวอย่างเช่น การศึกษา

ของเอ็ดเวิร์ด โซจา (Edward Soja) ที่มุ่งเน้นวิเคราะห์พื้นที่ในมิติที่เกิดจากการผสมผสานระหว่าง มโนทัศน์เรื่องพื้นที่ในมิติที่เป็นรูปธรรม กับมโนทัศน์เรื่องพื้นที่ในมิติที่เป็นนามธรรม เช่น วิธีคิด หรือความรู้สึกในจิตใจที่มนุษย์มีต่อพื้นที่ (Soja. 1997 : 248 - 249) เขาจึงสนใจศึกษาเกี่ยวกับการวางผังเมือง การออกแบบเมือง และสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะในนครลอสแอนเจลิส (Los Angeles) ซึ่งเขามุ่งวิเคราะห์ให้เห็นว่า การกำหนดพื้นที่โดยใช้เศรษฐกิจและการเมืองเป็นฐาน ส่งผลต่อชนชั้น (Class) เชื้อชาติ (Race) เพศสภาพ (Gender) และเพศวิถี (Sexuality) ที่แตกต่างกันอย่างไร รวมถึงวิเคราะห์วิถีทางของวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อสถานที่อีกด้วย

นอกจากนี้ เขายังสนใจศึกษาความแตกต่างในการใช้พื้นที่ของคนในสังคมที่แตกต่างกัน กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ โซจา (Soja) สนใจศึกษาการให้ความหมายต่อพื้นที่ (Meaning of Space) โดยผู้ใช้พื้นที่นั้น ๆ ซึ่งเขาอธิบายว่าผู้ใช้พื้นที่ที่สามารถให้ความหมายต่อพื้นที่ที่แตกต่างกันได้ เพราะมนุษย์แต่ละคนสามารถมองและใช้พื้นที่แตกต่างกันไปตามวิถีทางของแต่ละคน ตัวอย่างเช่น การใช้พื้นที่ถนน เด็ก ๆ อาจให้ความหมายว่าเป็นสถานที่สำหรับใช้ในการเล่น (Play) ในขณะที่ คนขับแท็กซี่อาจให้ความหมายว่าเป็นสถานที่สำหรับขับรถ ดังนั้น งานของโซจาจึงมีคุณประโยชน์ ที่ช่วยทำให้มนุษย์มองความหมายของพื้นที่ ไม่คงอยู่ตามมโนทัศน์ในการมองพื้นที่แบบเดิม แต่เคลื่อนที่ไปตามประวัติศาสตร์ทางความคิดเกี่ยวกับพื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงไป และการเปลี่ยนแปลง ความหมายของพื้นที่ไปตามการเมืองของประวัติศาสตร์ทางความคิดและทฤษฎีนี้เอง จึงเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดข้อโต้แย้งใหม่ ๆ ที่มีชีวิตชีวา และมีนัยสำคัญที่ทำให้มนุษย์มองเห็นวิถีทางของความแตกต่างเกี่ยวกับเวลาและพื้นที่ มองเห็นการมีอิทธิพลซึ่งกันและกันระหว่างประวัติศาสตร์กับ พื้นที่ทางกายภาพ และมองเห็นทิศทางการปลดปล่อยมนุษย์ให้เป็นอิสระ จากการกำหนดหรือครอบงำของชนชั้นที่มีอภิสิทธิ์ในสังคม (Soja. 1989 : 7 - 11)

ส่วนการศึกษาค้นคว้าในแวดวงวิชาการด้านภูมิศาสตร์ของความพิการ (Geographies of Disability) ก็มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบในการศึกษา ที่แต่เดิมมุ่งศึกษาเรื่องการสร้างภูมิศาสตร์ทางกายภาพ (Physical Geographic) เพื่อก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการจัดการเกี่ยวกับคนพิการ ไปสู่การวิเคราะห์ประเด็นทางประวัติศาสตร์ด้านพื้นที่กับการสร้างทางสังคม เช่น การศึกษาของ กลีสัน (Gleeson) ในปี 1999 ที่วิเคราะห์การสร้างกรอบทางสังคมเกี่ยวกับความพิการ ผ่านการสร้างความรู้เรื่องผลผลิตของพื้นที่ โดยเขาให้ความสนใจศึกษาประสบการณ์ของคนพิการที่อยู่ใน โครงสร้างทางสังคมแบบศักดินา (Feudal) และทุนนิยมอุตสาหกรรม (Industrial Capitalist) หรือ การศึกษาของโอลิเวอร์ (Oliver) และเฮเวย์ (Hevey) ในปี 1990 และ 1992 ที่วิเคราะห์ให้เห็นว่า การเกิดขึ้นของวิถีการผลิตแบบอุตสาหกรรม (Mode of Production) ได้เข้าไปทำลายพื้นที่ทางสังคมของคนพิการที่อยู่ในโครงสร้างทางสังคมแบบศักดินา ในแง่ของการสร้างคุณค่าและความหมายใหม่ให้กับแรงงานและชีวิตทางสังคมได้อย่างไร ซึ่งจากประวัติศาสตร์ความคิดด้าน พื้นที่ดังกล่าว สามารถทำให้มนุษย์เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างการสร้างพื้นที่ทางสังคมกับการเปลี่ยนแปลงตัวตนของคนพิการได้เป็นอย่างดี (Clear and Gleeson. 2002 : 46 - 47)

ในขณะเดียวกัน ฟูโกก็ไม่ได้หยุดความคิดเกี่ยวกับพื้นที่ของเขาไว้เพียงแค่การวิพากษ์และรื้อถอนสถาบันทางสังคมสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 18 เท่านั้น เพราะงานในช่วงหลังของเขาอย่าง 'Of Other Spaces' ก็ได้นำเสนอความคิดเกี่ยวกับพื้นที่ในอีกมิติหนึ่ง กล่าวคือ เขามีความเห็นที่พื้นที่ที่มนุษย์ใช้ชีวิตอยู่นั้นมีความแตกต่าง หลากหลาย และยุ่งยากสลับซับซ้อนเกินกว่าที่จะมองเห็นได้ หากอาศัยวิธีคิดเกี่ยวกับพื้นที่แบบยุคกลางที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ ด้วยเหตุนี้เขาจึงเสนอความคิดเกี่ยวกับ “พื้นที่ชนิดพิเศษ” ที่เขาเรียกว่า 'Heterotopias' เพื่อทำให้มนุษย์สามารถมองเห็นภาพความสัมพันธ์ของการซับซ้อนระหว่างพื้นที่แบบต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน ฟูโกจึงเคลื่อนความคิดเกี่ยวกับพื้นที่ของเขา ไปสู่การวิเคราะห์พื้นที่ที่มนุษย์ใช้ชีวิตอยู่ (Living Space) ในสังคมยุคปัจจุบัน โดยเขามีความเห็นว่ายุคปัจจุบันเป็นยุคสมัยที่พื้นที่เข้ามาจัดการกับมนุษย์ในรูปของความสัมพันธ์ระหว่างที่ตั้ง (Site) แบบต่าง ๆ ยุคสมัยปัจจุบันจึงเปิดให้เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นพร้อมกันในหลาย ๆ แห่งได้ เพราะมีการคมนาคมและการติดต่อสื่อสารที่สะดวกรวดเร็ว ดังนั้น มนุษย์จึงไม่ได้มีชีวิตอยู่ในพื้นที่ที่ว่างเปล่าที่เปิดให้มนุษย์สามารถจัดวางบุคคลและสิ่งต่าง ๆ ได้ตามต้องการ หรือสามารถแต่งเติมสีสันได้ตามใจปรารถนา แต่มนุษย์อยู่ภายใต้ชุดของระบบความสัมพันธ์ที่ถูกกำหนดโดยที่ตั้งแบบต่าง ๆ และที่ตั้งเหล่านี้ก็ไม่สามารถลดทอนหรือทดแทนกันได้ ขณะเดียวกันก็ไม่มีที่ตั้งชนิดใดอยู่เหนือที่ตั้งอื่น ๆ อย่างสมบูรณ์เด็ดขาด (Foucault, 1986 : 22 - 23)

ฟูโกแบ่งพื้นที่ออกเป็นสองชนิด ได้แก่ หนึ่ง พื้นที่ในอุดมคติ (Utopias) เป็นพื้นที่ที่ไม่มีที่ตั้งจริงในสังคม (Unreal Spaces) แต่เป็นพื้นที่ในจินตนาการที่เชื่อมโยงหรือขัดแย้งกับพื้นที่จริงในสังคม และ สอง พื้นที่ชนิดพิเศษ (Heterotopias) เป็นพื้นที่ที่เชื่อมโยง สะท้อน หรืออยู่ระหว่างพื้นที่ในอุดมคติกับพื้นที่จริง (Real Spaces) พื้นที่ชนิดนี้จึงมีมิติของพื้นที่จริงกับมิติของพื้นที่ในอุดมคติอยู่ด้วยกัน และเป็นพื้นที่ที่อยู่นอกเหนือขอบเขตของพื้นที่ชนิดอื่น ๆ ในสังคม ตัวอย่างของพื้นที่ชนิดนี้ ฟูโกได้อธิบายถึง “ภาพของตัวเราในกระจกเงา” ซึ่งเขาอธิบายว่า กระจกเงาโดยตัวของมันเอง คือ พื้นที่ในอุดมคติ เนื่องจากมันเป็นพื้นที่ที่ไม่มีสถานที่ที่เป็นของตนเองในสังคม (Placeless Place) แต่มันกลับเป็นพื้นที่ที่ทำหน้าที่ในการสะท้อนสิ่งที่ปรากฏอยู่ตรงหน้าออกมา กระจกเงาจึงเป็นพื้นที่ชนิดพิเศษที่แตกต่างจากพื้นที่ชนิดอื่น ๆ ในสังคม เพราะภาพที่เราเห็นตัวเราในกระจกเงาไม่ใช่ของจริง แต่เป็นภาพสะท้อนของของจริง ดังนั้น ภาพตัวเราในกระจกเงาจึงเป็นทั้งของจริงและไม่จริงในเวลาเดียวกัน (Simultaneity) (Ibid. 1986 : 24)

สาระสำคัญของแนวคิดในเรื่องพื้นที่ชนิดพิเศษ (Heterotopias) ประกอบไปด้วยลักษณะที่สำคัญหกประการ ได้แก่ หนึ่ง มีพื้นที่ชนิดพิเศษในทุกสังคม และทุกวัฒนธรรมในโลกของเรา แต่มีวิธีคิดเกี่ยวกับพื้นที่ชนิดนี้แตกต่างกันในแต่ละสังคมและแต่ละยุคสมัย อย่างเช่น สังคมโบราณพื้นที่ชนิดนี้ เป็นพื้นที่ที่สงวนไว้สำหรับคนที่เผชิญกับภาวะวิกฤตของชีวิตในช่วงใดช่วงหนึ่ง เช่น พื้นที่สำหรับผู้หญิงที่มีประจำเดือน ผู้หญิงตั้งครรภ์ หรือคนชรา เป็นต้น แต่ในยุคปัจจุบันพื้นที่ชนิดพิเศษ กลับจัดไว้เฉพาะสำหรับคนที่พฤติกรรมเบี่ยงเบนไปจากมาตรฐานหลักของสังคม

เช่น โรงพยาบาลคนบ้า ลูก และบ้านพักคนชรา เป็นต้น สอง แต่ละสังคมสามารถกำหนดบทบาทหน้าที่ให้กับพื้นที่ชนิดนี้แตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น พื้นที่ของสุสาน (Cemetery) ซึ่งเป็นพื้นที่ชนิดพิเศษที่เชื่อมโยงพื้นที่ชนิดต่าง ๆ ในสังคมเข้าไว้ด้วยกัน เพราะทุกครอบครัวจะต้องมีญาติอยู่ในพื้นที่ชนิดนี้ ก่อนสิ้นศตวรรษที่ 18 สุสานถูกจัดวางไว้กลางใจเมืองใกล้กับโบสถ์ ซึ่งถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ แต่เมื่อเข้าสู่ศตวรรษที่ 19 สุสานกลับถูกย้ายออกไปอยู่นอกเมือง เพราะผู้คนในสังคมเริ่มมองว่าความตายเป็นเรื่องของเชื้อโรค คนตายหรือศพอาจนำเชื้อโรคมาสู่คนเป็นได้ ดังนั้น จึงต้องแยกคนตายออกจากคนเป็น ในแง่นี้ สุสานจึงเปลี่ยนสถานภาพจากสถานที่ศักดิ์สิทธิ์มาเป็นเพียงแค่สถานที่สำหรับเก็บศพคนตายเท่านั้น สาม พื้นที่ชนิดพิเศษจะมีหน้าที่เฉพาะของตัวเอง แต่สามารถอยู่ร่วมกับพื้นที่หรือสถานที่แบบอื่น ๆ ในสังคมได้ แม้ว่าจะขัดแย้งหรือไปด้วยกันไม่ได้ก็ตาม ตัวอย่างเช่น โรงละคร หรือโรงภาพยนตร์ เป็นพื้นที่ชนิดพิเศษที่สามารถนำความขัดแย้งต่าง ๆ มาอยู่ร่วมกันในพื้นที่ได้อย่างลงตัว (Ibid. 1986 : 24-25)

สี่ พื้นที่ชนิดพิเศษไม่ค่อยผูกพันกับวิถีคิดเกี่ยวกับเวลา ในแบบที่แยกอดีต ปัจจุบัน และอนาคตออกจากกันอย่างเด็ดขาด แต่พื้นที่ชนิดนี้มีระบบเวลาของตัวเอง (Heterochronies) เช่น พื้นที่ของสุสานที่ทำหน้าที่ในการเชื่อมโยงคนตายกับคนเป็นเข้าด้วยกัน หรือพื้นที่ของพิพิธภัณฑ์และห้องสมุด ซึ่งถือได้ว่าเป็นพื้นที่ชนิดพิเศษที่รวมเอาความแตกต่างหลากหลายเข้ามาไว้ด้วยกัน ในสถานที่เดียวกัน ดังนั้น ในพื้นที่ของสุสานหรือพิพิธภัณฑ์ เวลาจึงไม่เคยหยุดนิ่ง แต่จะสะสมเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ตามความแตกต่างหลากหลายของเวลา รูปแบบ รสนิยม ความคิด และความเชื่อที่ถูกนำมาบรรจุไว้ในพื้นที่ ห้า พื้นที่ชนิดพิเศษจะทำงานภายใต้ระบบเปิดและระบบปิดในเวลาเดียวกัน กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นพื้นที่ที่ไม่ใช่พื้นที่สาธารณะที่เปิดให้ใคร ๆ จะเข้าไปก็ได้ แต่ก็ไม่ใช่พื้นที่อย่างค่ายทหารหรือคุกที่เข้าได้เฉพาะคนบางกลุ่ม พื้นที่ชนิดนี้จึงเป็นพื้นที่ที่อยู่ก้ำกึ่งระหว่างสองสิ่งนี้ คือ ถ้าจะเข้าไปต้องได้รับอนุญาตในระดับหนึ่ง ตัวอย่างเช่น ฮาเร็มของชาวมุสลิม หรือสถานที่อาบน้ำของชาวสแกนดิเนเวีย ที่ก่อนเข้าไปต้องชำระล้างร่างกายให้สะอาดเสียก่อน แต่ก็มีพื้นที่ชนิดพิเศษบางประเภทที่เราได้เข้าไปจริง แต่การเข้าไปของเราไม่สามารถทำให้เราเข้าถึงพื้นที่นั้น ๆ ได้จริง เช่น พื้นที่ในบ้านของคนอื่น อย่างห้องน้ำ ห้องครัว หรือห้องรับแขก แม้เราจะเข้าไปได้แต่เราก็เข้าไปในฐานะของแขกผู้มาเยือนเท่านั้น หรือพื้นที่ที่เจ้าของบ้านเปิดให้เช่านอนค้างคืนแต่มีประตูเข้าออกสำหรับผู้เช่า การเข้าไปอยู่ในบ้านในฐานะของผู้เช่า ไม่สามารถทำให้เราเข้าถึงพื้นที่ส่วนตัวของเจ้าของบ้านได้เลย ฉะนั้น ถึงแม้ว่าผู้เช่าจะเข้าไปอยู่ในบ้านแต่ก็ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของบ้านแต่อย่างใด และ หก พื้นที่ชนิดพิเศษจะทำหน้าที่เชื่อมโยงพื้นที่หรือสถานที่ชนิดอื่น ๆ ในสังคมเข้าด้วยกัน โดยหน้าที่ที่ว้าเป็นทั้งหน้าที่ในจินตนาการที่สร้างพื้นที่บางชนิดขึ้นมา ขณะเดียวกันก็สร้างพื้นที่จริงหรือสถานที่จริงขึ้นมาในเวลาเดียวกันด้วย ตัวอย่างเช่น พื้นที่อาณานิคม ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ประเทศเจ้าอาณานิคมพยายามจัดการพื้นที่ของประเทศอาณานิคมให้ดูเหมือนประเทศของตนเอง แต่ก็ไม่ใช่ว่าประเทศของตนเอง (Ibid. 1986 : 26 - 27)

ส่วนองรี เลอแฟวร์ (Henri Lefebvre) ได้นำเสนอความคิดเรื่องพื้นที่ในอีกแง่มุมหนึ่ง กล่าวคือ เขาเสนอว่า *พื้นที่ทางสังคม คือ ผลผลิตทางสังคม ((Social) Space is A (Social) Product)* โดยเขาอธิบายเพิ่มเติมว่า การที่มนุษย์จะมองเห็นพื้นที่ทางสังคมในฐานะที่เป็นผลผลิตทางสังคมได้นั้น มนุษย์จะต้องทลายมายาภาพที่สำคัญสองประการ ได้แก่ หนึ่ง มายาภาพของความโปร่งใส (Illusion of Transparency) เลอแฟวร์ อธิบายว่าการปรากฏตัวของพื้นที่มักจะเกิดขึ้นอย่างแจ่มแจ้ง สามารถเข้าใจได้ง่าย และทำให้มนุษย์เกิดความรู้สึกว่าตนเองสามารถที่จะควบคุมได้อย่างอิสระ ด้วยมายาภาพดังกล่าวจึงทำให้มนุษย์มีมุมมองต่อพื้นที่ในความหมายของการออกแบบ (Design) และมุมมองในลักษณะนี้เองที่ทำให้มนุษย์เกิดความรู้สึกว่า ตนเองสามารถจัดการและวางแผนการใช้พื้นที่ได้อย่างอิสระ เพราะมนุษย์สามารถเชื่อมโยงการสร้างสรรค์ของตนเองให้เกิดเป็นรูปธรรมและเป็นจริงได้ (Realization) ด้วยมายาภาพของความโปร่งใสจึงทำให้มนุษย์เกิดมุมมองต่อพื้นที่ว่าเป็นสิ่งที่ไร้เดียงสา ปราศจากกับดักหรือหลุมพราง (Free of Traps) และไม่มีความเร้นลับซ่อนอยู่ในสถานที่ และ สอง มายาภาพของความจริง (Realistic Illusion) คือ ผลผลิตที่เกิดขึ้นจากทัศนคติที่มนุษย์มีมุมมองต่อความจริงแบบจริงแท้แน่นอน (Naïve) และเชื่อว่าความจริงคือสิ่ง (Things) ที่ดำรงอยู่ มนุษย์จึงยึดมั่นว่าความจริงเป็นสิ่งที่บริสุทธิ์ จนเกิดเป็นมายาภาพของความจริงขึ้นในสังคม (Lefebvre. 1991 : 26 - 30) เขาอธิบายเพิ่มเติมว่า หากมนุษย์สามารถทลายมายาภาพทั้งสองประการลงได้ มนุษย์ก็จะมองเห็นว่าพื้นที่ไม่ใช่สิ่งของเหมือนกับสิ่งอื่น ๆ และไม่ได้เป็นผลผลิตเหมือนกับผลผลิตอื่น ๆ แต่พื้นที่ถูกพิจารณาในฐานะของผลผลิตที่เกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ พื้นที่ทางสังคมจึงเป็นสิ่งที่เปิดโอกาสให้การกระทำใหม่ ๆ เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ในขณะที่เดียวกันก็อาจทำหน้าที่ในการปิดบังสิ่งอื่น ๆ ด้วยเช่นกัน ด้วยเหตุนี้ พื้นที่ทางสังคมจึงเป็นสิ่งที่แสดงนัยยะของความหลากหลายทางความรู้ที่เกิดขึ้นจากการผสมผสานระหว่างคำกับความหมาย การรับรู้เกี่ยวกับพื้นที่จึงเกิดขึ้นจากปฏิบัติการแห่งอำนาจของนักปรัชญา ที่ได้สร้างแนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่ขึ้นในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา (Ibid. 1991 : 73)

เลอแฟวร์ แบ่งความคิดในการศึกษาพื้นที่ของตนเองออกเป็นสามลักษณะ ได้แก่ หนึ่ง ภาควิถีปฏิบัติของพื้นที่ (Spatial Practice) ภาควิถีปฏิบัติของพื้นที่ในความหมายของเขาหมายถึง การศึกษาพื้นที่ในฐานะที่เป็นการก่อรูปทางสังคม เป็นที่รวบรวมผลผลิตและการผลิตซ้ำของพื้นที่ เพื่อก่อให้เกิดความเชื่อมโยงกับความหมายของพื้นที่ทางสังคม ที่สมาชิกในสังคมมีความสัมพันธ์อยู่ในพื้นที่นั้น ๆ โดยความเชื่อมโยงดังกล่าวจะนำไปสู่การรับรองความสามารถและระดับพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นความปกติ สมาชิกที่อาศัยอยู่ในพื้นที่จึงเกิดความเคยชิน เกิดการยอมรับ และยินดีปฏิบัติตามกฎเกณฑ์กติกาของพื้นที่ จนไม่เกิดความสำนึกว่าตนเองถูกบังคับให้กระทำ ดังนั้นการวิเคราะห์ภาควิถีปฏิบัติของพื้นที่จึงเป็นสิ่งที่เผยให้เห็นถึงการก่อรูปทางสังคมในฐานะที่เป็นผลผลิตทางสังคม ผ่านการถอดรหัสของพื้นที่ได้ สอง ตัวแทนของพื้นที่ (Representations of Space) หมายถึง ความสัมพันธ์ของการผลิต และ

การจัดระเบียบความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ผ่านความรู้ สัญญา การให้ความหมาย และความสัมพันธ์ที่ปรากฏให้เห็นอยู่เบื้องหน้า (Frontal Relation) โดยทั่วไปแนวความคิดเกี่ยวกับพื้นที่มักถูกใช้และให้ความหมายโดยนักวิทยาศาสตร์ นักวางแผน นักวิชาการด้านเมือง นักวิชาการทั่วไป หรือวิศวกรทางสังคม คนกลุ่มนี้จึงกลายเป็นกลุ่มบุคคลหลักที่เป็นผู้กำหนดความหมายให้กับพื้นที่ตามแนวคิดทางวิชาการที่ตนเองมีอยู่ จนกลายเป็นภาพตัวแทนของพื้นที่ขึ้นในสังคม การให้ความหมายของนักวิชาการต่อพื้นที่ จึงกลายเป็นการผลิตพื้นที่ทางสังคม (Production of Space) ที่สามารถครอบงำและมีอิทธิพลต่อความคิดในเรื่องพื้นที่ของผู้คนในสังคมตลอดมา

และสาม พื้นที่ในฐานะที่เป็นตัวแทน (Representational Space) หมายถึง พื้นที่ของสัญลักษณ์ซึ่งมีความซับซ้อนและมีความเชื่อมโยงกับชีวิตทางสังคม (Social Life) บางครั้งก็มีการให้ความหมาย บางครั้งก็ไม่มีการให้ความหมาย กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นพื้นที่ของความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ที่มีอยู่จริง (Real) กับพื้นที่ที่เป็นภาพลักษณ์ (Image) และสัญลักษณ์ (Symbol) เป็นพื้นที่ที่ผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่และผู้ใช้พื้นที่ เกิดการเรียนรู้ประสบการณ์จนสร้างเป็นภาพลักษณ์ต่อพื้นที่เพื่อแสวงหาการเปลี่ยนแปลงและกำหนดทิศทางที่เหมาะสม ภาพลักษณ์ต่อพื้นที่จึงเป็นสิ่งที่ซ้อนทับระหว่างพื้นที่ทางกายภาพ กับการสร้างสัญลักษณ์ตามความต้องการของผู้อาศัยในพื้นที่ ในแง่นี้ พื้นที่ในฐานะที่เป็นตัวแทนจึงเป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือจากกฎเกณฑ์ที่ดำรงอยู่ แต่เป็นระบบที่มีความสัมพันธ์กับการใช้สัญญาและสัญลักษณ์ที่ไม่ได้เป็นภาษาหรือคำพูด (Ibid. 1991 : 33-39) เลอแอฟเฟอร์ มักให้ความสนใจศึกษาพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของผู้คนในสังคม โดยเฉพาะในสังคมเมืองที่ชีวิตต่างเต็มไปด้วยการต่อสู้ เพื่อช่วงชิงการนำในการให้ความหมายต่อพื้นที่และสถานที่รอบตัว เช่น ศึกษาเรื่องการแลกเปลี่ยนภายในพื้นที่ การติดต่อสื่อสาร (Communication) การสร้างความเป็นเมือง (Urbanization) และการพัฒนาพื้นที่ (Development of Space) เป็นต้น โดยการศึกษาดังกล่าวทำให้เขาได้ข้อสรุปว่า พื้นที่ของการจัดระบบระเบียบทางสังคม ก็คืออำนาจที่แฝงมาในรูปของการจัดระบบระเบียบให้แก่พื้นที่นั่นเอง (Lefebvre. 1991 : 289)

ตามกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า ความคิดเกี่ยวกับพื้นที่ชนิดพิเศษ (Heterotopias) ของฟูโกต์ และความคิดเกี่ยวกับพื้นที่ทางสังคม (Social Space) ของเลอแอฟเฟอร์ เป็นแนวคิดที่สามารถสร้างคุณูปการทางความคิดให้แก่สังคมเป็นอย่างดี เพราะแนวคิดดังกล่าวสามารถเปิดมุมมองทางความคิดให้แก่สังคมในแง่มุมที่ต่างกัน กล่าวคือ ความคิดเรื่องพื้นที่ชนิดพิเศษของฟูโกต์ช่วยทำให้มนุษย์ได้คิด (Thought) ในสิ่งที่ไม่เคยคิด (Unthought) ได้เห็น (Visible) ในสิ่งที่ไม่เคยเห็น (Invisible) กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ วิธีคิดเชิงพื้นที่ของฟูโกต์ช่วยให้สังคมหันกลับมาสนใจพื้นที่ในมิติที่มนุษย์ไม่เคยมีอยู่ในประสบการณ์ และอยู่นอกเหนือขอบเขตของพื้นที่ชนิดอื่น ๆ นั่นก็คือพื้นที่ที่เป็นช่องว่างหรือเป็นรอยต่อซึ่งอยู่ระหว่างพื้นที่ในอุดมคติกับพื้นที่จริง แต่เป็นพื้นที่สำคัญที่เปิดให้มิติต่าง ๆ มาอยู่รวมกันได้ โดยไม่มีข้อจำกัดของความหมายและความจริงแบบตายตัว พื้นที่ในลักษณะนี้จึงเอื้อให้เกิดปฏิบัติการที่ให้อิสระกับการสร้างความหมายใหม่ ๆ และเปิดให้มนุษย์สามารถปรับเปลี่ยนปฏิสัมพันธ์เพื่อแสดงนัยยะต่าง ๆ ได้อย่างหลากหลาย ส่วนความคิด

เรื่องพื้นที่ทางสังคมของเลอแฟบร์ เป็นความคิดที่ทำให้มนุษย์มองเห็นภาพความขัดแย้งภายในพื้นที่ได้อย่างชัดเจน จนทำให้เกิดความตระหนักรู้ในเรื่องการเมืองของพื้นที่ได้เป็นอย่างดี (Pred. 1990 : 4) เพราะความคิดของเขาทำให้มนุษย์มองเห็นว่า พื้นที่ต่าง ๆ ที่ห้อมล้อมเราอยู่ในสังคมนั้น เป็นเรื่องของการช่วงชิงอำนาจในการกำหนดกฎเกณฑ์ กติกา ความหมาย และการระบุคุณค่าให้แก่พื้นที่ เพื่อนำไปสู่การควบคุมมนุษย์ซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่ให้ปฏิบัติตามสิ่งที่พื้นที่ได้กำหนดไว้ พื้นที่แต่ละแห่งจึงมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ความคิดของเขายังช่วยทำให้มนุษย์มองเห็นว่า พื้นที่เป็นผลผลิตทางสังคมที่เกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ใช้พื้นที่กับสิ่งต่าง ๆ ผู้ใช้และผู้มีส่วนร่วมในพื้นที่จึงสามารถร่วมกันกำหนดการใช้และสร้างความเป็นเจ้าของได้ โดยไม่จำเป็นต้องมีการถือครองตามกฎหมาย เนื่องจากพื้นที่มีกลไกที่มากเกินไปที่จะใช้หลักการหรือมาตรฐานใด ๆ มาอธิบาย

ดังนั้น เมื่อเชื่อมโยงความคิดเกี่ยวกับพื้นที่ของฟูโกต์และเลอแฟบร์ ลงสู่การเข้าถึงพื้นที่แห่งตัวตนของคนพิการ จะเห็นได้ว่า พื้นฐานทางความคิดของนักวิชาการทั้งสองท่านได้สร้างมุมมองใหม่เชิงพื้นที่ให้แก่ผู้วิจัยในมิติที่ตนเองไม่เคยมีอยู่ในประสบการณ์ นั่นคือ ความคิดเรื่องพื้นที่ของนักวิชาการทั้งสองท่านได้เปิดโลกทัศน์ให้ผู้วิจัยมองเห็นว่า การที่คนพิการจะเปิดพื้นที่ให้กับตัวตนของตนเองได้นั้น หากอาศัยการสร้างตัวตนตามแนวทางเทคโนโลยีแห่งตัวตนแต่เพียงลำพังคงไม่เพียงพอ เพราะพื้นที่แห่งตัวตนของคนพิการเป็นพื้นที่ชนิดพิเศษ (Heterotopias) ที่ไม่มีสถานที่แบบตายตัวเป็นของตนเอง และไม่ใช้พื้นที่สาธารณะที่เปิดให้ใคร ๆ จะเข้าไปก็ได้ ดังนั้น มนุษย์จึงต้องพยายามศึกษาและเข้าไปให้ถึงความคิดที่ฟูโกต์เรียกว่า “พื้นที่ชนิดพิเศษ” หรือ “Heterotopias” เพื่อทำให้มนุษย์มีมุมมองต่อพื้นที่ไม่คงอยู่ตามมโนทัศน์ในการมองพื้นที่แบบเดิม และเมื่อมนุษย์มีมโนทัศน์ในการมองพื้นที่ที่ไม่เหมือนเดิม มนุษย์ก็จะมองเห็นว่า พื้นที่ ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ หยุดหนึ่ง และตายตัว แต่พื้นที่มีการเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มนุษย์ทุกคนจึงสามารถสร้างพื้นที่ทางสังคมของตนเองได้ทุกเวลาเมื่อเขาต้องการ

เมื่อเป็นเช่นนี้ พื้นที่ชนิดพิเศษของคนพิการ จึงย่อมไม่ใช่พื้นที่ในเชิงสถาบัน อย่างเช่นคุก โรงพยาบาล สถานดูแลคนบ้า หรือสถานสงเคราะห์คนพิการ แต่พื้นที่ชนิดพิเศษของคนพิการ เป็นพื้นที่ที่มีอยู่แล้วในทุกสังคม เพียงแต่ว่าพื้นที่นี้มันซ้อนทับอยู่กับพื้นที่ต่าง ๆ ที่ห้อมล้อมเราอยู่ในสังคม ซึ่งมีกฎเกณฑ์กติกา ความหมายและการระบุคุณค่าให้แก่พื้นที่ไว้เรียบร้อยแล้ว มนุษย์จึงไม่อาจมองเห็นพื้นที่ทางสังคมสำหรับคนพิการได้โดยง่าย หากใช้วิธีคิดในการมองพื้นที่แบบเดิม เพราะพื้นที่ดังกล่าวมันซ้อนทับอยู่กับความคิดความเชื่อและกฎเกณฑ์กติกาเดิมของสังคม จนทำให้มนุษย์คิดแต่เรื่องความเป็นตัวแทน (Representations) มากกว่าเรื่องมีลักษณะเฉพาะ (Specific) มนุษย์จึงถูกทำให้มองเห็นแต่เรื่องที่ต้องการให้เห็นจนมองข้ามเรื่องสำคัญๆ ที่ซ้อนทับกันอยู่อย่างมากมายในสังคม ด้วยเหตุนี้ ผู้คนในสังคมจึงไม่อาจที่จะมองตัวตนของคนพิการไปตามความหมายที่สังคมกำหนดให้ได้ แต่เราต้องพยายามที่จะเข้าไปให้ถึงประสบการณ์ชีวิตของคนพิการ เพื่อที่จะทำให้เรารับรู้เรื่องราวความจริงเกี่ยวกับ

คนพิการที่หลากหลายซึ่งเกิดขึ้นจากเจตจำนงของคนพิการเอง และในที่สุดการรับรู้เรื่องดังกล่าว ก็จะทำให้เราสามารถตระหนักรู้ได้ว่า การดำรงชีวิตอยู่อย่างมีสุนทรียะของคนพิการนั้นจะเกิดขึ้นได้อย่างไร และเมื่อใดก็ตามที่คนในสังคมสามารถตระหนักรู้ต่อสิ่งนี้ได้ คนพิการก็จะสามารถเปิดพื้นที่แห่งตัวตนของตนเองขึ้นมาในสังคมได้

อย่างไรก็ตาม การจะเข้าถึงเรื่องดังกล่าวก็ไม่ใช่ว่าเรื่องง่ายที่จะเกิดขึ้นได้กับมนุษย์ทุกคน เพราะการที่จะเข้าถึงเรื่องเหล่านี้ มนุษย์จำเป็นต้องละทิ้งหรือปฏิเสธความคิดเดิมที่มีต่อคนพิการว่าเป็นบุคคลที่น่าสงสาร น่าเวทนา และไม่น่าที่จะทำอะไรได้เท่าคนทั่วไป เพื่อนำไปสู่การเปิดรับความคิดใหม่ที่ว่าตัวตนของมนุษย์ (Self Identities) คือความหลากหลาย มนุษย์จึงย่อมที่จะเลือกปฏิบัติตามบทบาทที่สอดคล้องกับความหลากหลายแห่งตัวตนของตนเองได้ และเมื่อความพิการคือ หนึ่งในความหลากหลายของตัวตนมนุษย์ คนพิการจึงไม่จำเป็นที่จะต้องปฏิบัติตามบทบาทของคนทั่วไป แต่คนพิการสามารถเลือกที่จะปฏิบัติตามบทบาทซึ่งสอดคล้องกับตัวตนของตนเองได้ ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันของมนุษย์อย่างมีสุนทรียะ ดังนั้น แม้ว่าการปฏิเสธความคิดเดิมที่มีต่อคนพิการจะเป็นสิ่งที่ยากต่อการกระทำ เพราะการปฏิเสธความคิดเดิมอาจต้องคิดสวนทางกับค่านิยมและบรรทัดฐานของสังคม ซึ่งอาจเสี่ยงต่อการถูกลงโทษจากสังคมด้วยการจัดให้เป็นพวกนอกคอก แต่หากมนุษย์คนใดสามารถที่จะคิดขบถในเชิงสร้างสรรค์ เพื่อสร้างความเสมอภาคให้เกิดขึ้นกับตัวตนของมนุษย์ได้ มนุษย์คนนั้น ๆ ก็ควรจะได้รับการยกย่องให้เป็นบุคคลที่ยิ่งใหญ่ผู้ร่วมปฏิบัติภารกิจในการสร้างความเป็นมนุษย์ให้เกิดขึ้นในสังคม

ดังนั้น การวิเคราะห์การเปิดพื้นที่แห่งตัวตนของคนพิการในครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงมุ่งความสนใจศึกษาพื้นที่ (Space) ในฐานะที่เป็นผลผลิตทางสังคมที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ (Relationship) ระหว่างคนพิการกับผู้คนที่อยู่ล้อมรอบคนพิการแต่ละคน ว่าพวกเขามีกระบวนการสร้างความจริงเกี่ยวกับตัวตนของคนพิการจากการกำกับของกฎเกณฑ์ (Rule) ในชุดใด? จึงทำให้ตัวตนของคนพิการสามารถเติบโตขึ้นมาในพื้นที่ทางสังคมของพวกเขา จนทำให้คนพิการและผู้คนที่อยู่ล้อมรอบพวกเขาไม่เกิดความต่าง (Difference) ระหว่างตัวตนของพวกเขาทั้งสองฝ่าย และนำไปสู่การเคารพความหลากหลายที่มีอยู่ในตัวตนของพวกเขาได้อย่างเท่าเทียมกัน ในแง่นี้ การสร้างระบบความสัมพันธ์ซึ่งอยู่บนพื้นฐานที่เอื้อให้อำนาจแห่งตัวตนของมนุษย์ทุกคน สามารถทำงานได้อย่างเท่าเทียมกัน จึงมีคุณค่าเท่ากับเป็นการทำให้คนพิการ สามารถเปิดพื้นที่แห่งตัวตนของตนเองขึ้นมาในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ นั่นคือ ไม่ว่าคนในสังคมจะมีรูปแบบและวิธีการในการปฏิบัติต่อคนพิการในลักษณะใดก็ตาม สิ่งสำคัญก็คือวิธีคิดที่อยู่เบื้องหลังการปฏิบัติต่อคนพิการ จะต้องละทิ้งหรือปฏิเสธวิธีการมองคนพิการในรูปแบบที่ต่างไปจากเดิม เพื่อนำไปสู่การสร้างระบบความสัมพันธ์ที่ทำให้คนพิการมีตัวตนเกิดขึ้นมาได้ในสังคม ระบบความสัมพันธ์ดังกล่าวจึงเป็นระบบความสัมพันธ์ที่ไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องของความพิการ ซึ่งอาจนำไปสู่การจำแนกมนุษย์ออกเป็นประเภทต่าง ๆ แต่เกี่ยวข้องกับเรื่องการคำนึงถึงศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่ในตัวตนของมนุษย์ทุกคนอย่างเท่าเทียมกันอยู่แล้ว ดังนั้น

หากคนในสังคมปฏิบัติต่อคนพิการด้วยความเสมอภาค ในแง่มุมที่หลากหลาย ภายใต้สภาวะการณ์ที่ไม่ใช่เส้นทางเดียว แต่ขึ้นอยู่กับว่าคนพิการเป็นใครและคนที่อยู่รอบข้างเขาเป็นใคร ในแง่ของคนพิการก็จะมีอำนาจต่อรองกับสังคมได้ไม่แตกต่างจากคนทั่วไป และเมื่อเป็นเช่นนั้น คนพิการก็จะมีพื้นที่ทางสังคมในการสร้างตัวตนของตนเอง ให้เติบโตขึ้นมาในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่ไม่แตกต่างกับคนทั่วไป

เมื่อเป็นเช่นนั้น มนุษย์ทุกคนจึงสามารถมีพลังอำนาจในการสร้างพื้นที่ทางสังคมให้กับตัวตนของคนพิการ เพราะมนุษย์ทุกคนสามารถเข้าถึงประสบการณ์ชีวิตของคนพิการได้ และการเข้าถึงประสบการณ์ชีวิตของพวกเขา ก็คือ การเปิดพื้นที่ให้กับตัวตนของคนพิการที่เคยถูกทำให้ไร้ความสามารถมาโดยตลอด การเปิดพื้นที่ใหม่นี้จึงถือเป็นการสร้างความรู้ใหม่ด้านความพิการ เพื่อให้คนในสังคมสามารถเข้าถึงความปรารถนาแห่งตัวตนของคนพิการได้อย่างแท้จริง และการเข้าถึงเรื่องนี้ ก็จะนำไปสู่การกำหนดบรรทัดฐาน และกฎเกณฑ์กติกาใหม่ของแต่ละสังคมที่ไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน แต่ควรถูกกำหนดขึ้นจากข้อเรียกร้องของสมาชิกทุกคนในแต่ละสังคมเพื่อนำไปสู่การสร้างเสมอภาคและความเท่าเทียมให้เกิดขึ้นกับสังคมของตนเองต่อไป ดังนั้นถึงเวลาหรือยังที่มนุษย์ทุกคนควรหันมาตระหนักถึง คุณค่าของความรู้ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ชีวิตของมนุษย์แต่ละคน เพราะความรู้ในลักษณะนี้เป็นความรู้ที่ทำให้เรามองเห็นทั้งด้านที่สร้างคุณประโยชน์ให้แก่คนบางกลุ่ม และด้านที่สร้างความทุกข์ยากให้กับคนบางกลุ่ม การมองเห็นทั้งคุณและโทษของความรู้ จึงเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์ก้าวข้ามพ้นกับดักของความรู้ โดยสามารถมองความรู้ได้อย่างรู้เท่าทัน และเต็มใจที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการสร้างความรู้ให้กับบุคคลที่เคยถูกกีดกันให้ออกไปจากโลกของนักวิชาการ รวมถึงทำให้มนุษย์สามารถตั้งคำถามกับสิ่งที่สังคมกำหนดให้เป็น สามารถปฏิเสธสิ่งที่สังคมยึดเยียดให้ สามารถสร้างความหมายใหม่ให้กับสิ่งที่สังคมกำหนดมา สามารถสร้างทางเลือกใหม่ที่หลากหลายให้แก่มนุษย์ และสามารถสร้างสังคมที่มีคุณค่าโดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีแห่งความเป็นตัวตนของมนุษย์ได้อย่างแท้จริง

ส่วนที่สี่ : กรอบความคิดในการวิจัย

การศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับการสร้างอัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนพิการในครั้งนี้ คือ ความพยายามของผู้วิจัยที่ต้องการจะเปิดพื้นที่เล็ก ๆ บนหน้ากระดาษ เพื่อให้ประสบการณ์ชีวิตของคนพิการได้ก้าวเข้าสู่โลกของงานวิชาการ และนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับความพิการขึ้นมาในสังคม เพราะตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา แม้ว่าคนพิการจะสามารถสร้างชุดความรู้ในการดำรงชีวิตอยู่ในโลกใบนี้ได้อย่างมีสุนทรีย์เพียงใด แต่ก็ไม่เคยมีใครใส่ใจหรือให้ความสำคัญกับชุดความรู้เหล่านั้นเลย เพราะผู้คนในสังคมถูกทำให้เชื่อว่าความรู้ต้องอยู่ในรูปของศาสตร์ต่าง ๆ ที่มีคำอธิบายในรูปของทฤษฎีที่มีลักษณะเฉพาะ ความรู้ต้องเป็นสิ่งที่ยากเกินกว่าที่คนนอกศาสตร์จะเข้าใจได้ และความรู้ต้องถูกกำหนดขึ้นจากผู้เชี่ยวชาญหรือนักวิชาการเท่านั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น

ความรู้ซึ่งเกิดขึ้นจากความคิดความเชื่อในการดำรงชีวิต หรือความรู้ที่เกิดขึ้นจากคำถามและข้อสงสัยที่ปุถุชนธรรมดาที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเขา จึงไม่ได้รับการสถาปนาให้เรียกว่า “ความรู้” จนไม่ได้รับความสนใจที่จะนำมาใช้ในการอธิบายความเป็นไปของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในสังคมด้วยเหตุนี้ ผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมจึงถูกทำให้รับรู้และเข้าใจคนพิการ จากชุดความรู้ที่จำกัดขอบเขตอยู่ภายใต้กรอบของอัตลักษณ์ทางสังคม ซึ่งถูกสร้างขึ้นจากเจตจำนงแห่งอำนาจเท่านั้น จนทำให้คนพิการถูกตอกย้ำ และผลิตซ้ำอัตลักษณ์ซึ่งมีความหมายและคุณค่าเชิงลบอยู่ตลอดเวลาเมื่อเป็นเช่นนี้ “ความไร้คุณค่า” “น่าเวทนาสงสาร” และ “ไร้ความสามารถ” ของคนพิการจึงถูกทำให้กลายเป็นสิ่งที่มั่นคง ถาวร และแปรเปลี่ยนไม่ได้ เพราะสิ่งเหล่านี้ได้แทรกซึมเข้าไปในวิถีทางความคิดของผู้คน จนดูเหมือนว่าอัตลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นเหล่านี้เป็นความจริงที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม การศึกษาทบทวนแนวคิดทฤษฎีแบบหลังสมัยใหม่ ได้สร้างคุณูปการที่ทำให้ผู้วิจัยตระหนักว่า **อำนาจ/Power** คือตัวการสำคัญที่เข้ามาบงการชีวิตและควบคุมความเป็นไปของมนุษย์แต่ละคน เพราะในขณะที่อำนาจได้สร้างให้คนบางกลุ่มมีคุณค่าในความเป็นมนุษย์ ขณะเดียวกันอำนาจก็ทำให้คนบางกลุ่มดูไร้คุณค่าในความเป็นมนุษย์ไปด้วยเช่นกันเมื่ออำนาจเป็นตัวการสำคัญในการสร้างความเป็นมนุษย์ให้เกิดขึ้นแก่บุคคล มนุษย์ทุกคนรวมถึงคนพิการจึงมีสิทธิที่จะต่อต้านอำนาจ เพื่อเปลี่ยนความเป็นมนุษย์ที่ถูกสถาปนาโดยอำนาจ ไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่ถูกสร้างขึ้นจากความปรารถนาแห่งตัวตนของตนเองได้เช่นกัน

ด้วยมุมมองดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเลือกใช้วิธีการทางวงศาวินิจฉัย (Genealogy) เข้ามาเป็นกรอบความคิดในการศึกษาประวัติศาสตร์ของความพิการ เพื่อเผยให้เห็นถึงกระบวนการสร้างและดำรงไว้ซึ่งความหมายและคุณค่าทางสังคมของคนพิการในแต่ละยุคสมัย รวมถึงการวิเคราะห์ความหมายและคุณค่าที่ถูกสร้างขึ้นเหล่านี้ว่าส่งผลต่อคนพิการในแต่ละยุคสมัยอย่างไร? ทั้งนี้ก็เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ประเด็นที่เป็นหัวใจสำคัญของการวิจัย นั่นคือ การวิเคราะห์กระบวนการสร้างอัตลักษณ์แห่งตัวตน (Self Identities) ของคนพิการตามแนวทางเทคโนโลยีแห่งตัวตน (Technology of Self) เพื่อแสดงให้เห็นว่าคนพิการมีกระบวนการสร้างความหมายให้กับตัวตนของตนเองเพื่อปฏิเสธความหมายทางสังคม จนนำไปสู่การมีสุนทรียะในการดำรงอยู่ท่ามกลางวาทกรรมความพิการได้อย่างไร อย่างไรก็ตาม หากสังคมยังมีวิธีคิดในการมองพื้นที่แบบเดิม แม้ว่าคนพิการจะสามารถสร้างตัวตนขึ้นมาต่อต้านอำนาจของวาทกรรมได้สำเร็จ แต่ก็คงไม่อาจเพียงพอที่จะทำให้คนพิการมีศักดิ์และสิทธิแห่งความเป็นมนุษย์ที่เสมอภาคกับผู้อื่นได้ เพราะผู้คนในสังคมก็ยังคงมีปฏิสัมพันธ์ต่อคนพิการในสถานะของบุคคลที่ด้อยกว่าอยู่เช่นเดิม เนื่องจากคนพิการไม่สามารถซ่อนเร้นร่างกายของตนเองจากการจับจ้องของผู้อื่นได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้วิจัยจึงต้องใช้แนวคิดเรื่องพื้นที่ชนิดพิเศษ (Heterotopias) ร่วมกับแนวคิดเรื่องพื้นที่ทางสังคม (Social Space) เข้ามาเป็นกรอบความคิดที่สำคัญ เพื่อวิเคราะห์ให้เห็นว่าคนพิการจะสามารถเปิดพื้นที่แห่งตัวตนของตนเองขึ้นมาในสังคมได้อย่างไร โดยผู้วิจัยได้กำหนดรายละเอียดของแนวทางการวิเคราะห์ในแต่ละประเด็น ดังนี้

แนวทางการวิเคราะห์การสร้างอัตลักษณ์ทางสังคม เป็นการวิเคราะห์เพื่อสืบสาวย้อนกลับไปในประวัติศาสตร์ให้เห็นว่า ในแต่ละยุคสมัย (Episteme) อำนาจได้ใช้เทคนิคของการแบ่งประเภท เทคนิคของความเป็นปกติ และเทคนิคของการจัดระเบียบวินัย จนเข้ามาควบคุมและบงการให้คนพิการมีภาพลักษณ์ทางสังคม และมีความหมายอยู่เฉพาะในกรอบที่วาทกรรมอนุญาตได้อย่างไร รวมถึงวิเคราะห์ให้เห็นว่าภาพลักษณ์และความหมายที่ถูกสร้างขึ้นในแต่ละยุคสมัยนั้นจัดกระทำอย่างไรต่อตัวตนของคนพิการ โดยวิเคราะห์ผ่านการใช้ภาษาที่สะท้อนออกมาสู่สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งแสดงนัยยะของความต่างระหว่างคนทั่วไปกับคนพิการ ทั้งในรูปของภาษาเขียน ภาษาพูด และภาษาในเชิงสัญลักษณ์ อย่างเช่น เอกสารเชิงประวัติศาสตร์ ความคิดความเชื่อเกี่ยวกับความพิการ ประเพณี วัฒนธรรม พิธีกรรมทางศาสนา การอบรมเลี้ยงดู กฎระเบียบ ข้อบังคับ ข้อห้าม การนำเสนอคนพิการสู่พื้นที่สาธารณะของสื่อต่าง ๆ คำบอกเล่า และการให้ความเห็นเกี่ยวกับคนพิการ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์อำนาจในงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยให้ความสนใจกับการกระทำและผลของอำนาจ มากกว่าที่จะสนใจสาเหตุหรือที่มาของอำนาจ และอำนาจที่ผู้วิจัยสนใจศึกษา ก็ไม่ใช่อำนาจที่ผูกขาดอยู่ที่ศูนย์กลาง หรือมีแหล่งที่มาเพียงแหล่งเดียว อย่างเช่น อำนาจของรัฐ อำนาจของชนชั้นปกครอง หรือนายทุน หากแต่เป็นอำนาจที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา กระจัดกระจายอยู่ทั่วไปเป็นเครือข่าย ดำรงอยู่ในทุกหนทุกแห่ง และทุกระดับของความสัมพันธ์ทางสังคม

แนวทางการวิเคราะห์อัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนพิการ เป็นการวิเคราะห์ซึ่งอยู่บนพื้นฐานทางความคิดของผู้วิจัยที่ว่า มนุษย์แต่ละคนมีเสรีภาพของความปรารถนาแห่งตัวตนในการเลือกที่จะเป็น และมีอิสระในการเลือกที่จะกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดซึ่งมีความถูกต้องเหมาะสมเพื่อการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีคุณค่า ผู้วิจัยจึงมองกระบวนการสร้างอัตลักษณ์แห่งตัวตน (Self Identities) ของคนพิการ ในฐานะที่เป็นกระบวนการสร้างอำนาจให้กับตัวตนของตนเอง และมองการสร้างตัวตนของคนพิการว่า เป็นเรื่องของความแตกต่างหลากหลาย ไม่ใช่เรื่องของ การสร้างตัวตนซึ่งอยู่บนวิธีคิดแบบคู่ตรงข้าม ดังนั้น ในส่วนนี้ผู้วิจัยจึงต้องการวิเคราะห์เพื่อแสดงให้เห็นว่า คนพิการมีกระบวนการสร้างอัตลักษณ์แห่งตัวตน เพื่อต่อต้านการครอบงำแห่งอำนาจของวาทกรรมได้อย่างไร รวมถึงวิเคราะห์ให้เห็นว่าคนพิการมีกระบวนการสร้างสรรค์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เพื่อปรับเปลี่ยนตนเองจากการเป็นผู้ถูกกระทำมาเป็นผู้กระทำในสร้างตัวตนของตนเอง (Self – Determination Agent) หรือมาเป็นนายของตนเอง (Mastery of The Self) จนประสบความสำเร็จในการดำรงอยู่อย่างมีสุนทรีย์ะได้อย่างไร โดยวิเคราะห์ผ่านการเป็นผู้รับฟังคำบอกเล่าของคนพิการ ในฐานะของเพื่อนที่พร้อมจะร่วมแบ่งปันอารมณ์และความรู้สึกของพวกเขา เพื่อเปิดพื้นที่ให้คนพิการได้บอกเล่าถึงประวัติศาสตร์แห่งชีวิตของตนเอง ความปรารถนาแห่งตัวตน การทบทวนตรวจสอบตนเอง การรู้จักตนเอง การใช้ศิลปะของการดำรงอยู่ และการมีจริยธรรมแห่งตัวตน เป็นต้น

แนวทางการวิเคราะห์การเปิดพื้นที่แห่งตัวตนของคนพิการ เป็นการวิเคราะห์ซึ่งผู้วิจัยไม่ได้ยึดติดอยู่กับการมองพื้นที่ในแบบเดิม ดังนั้น การเปิดพื้นที่แห่งตัวตนของคนพิการในงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยจึงไม่ได้สนใจพื้นที่ในเชิงกายภาพ แต่ให้ความสำคัญกับพื้นที่ซึ่งอยู่ในวิถีทางความคิดของผู้คนที่อยู่ล้อมรอบคนพิการ พื้นที่ชนิดนี้จึงเป็นพื้นที่ที่มนุษย์ทุกคนสามารถสร้างให้เกิดขึ้นได้ ด้วยการเชื่อมโยงสิ่งที่มีอยู่จริงกับสิ่งที่อยู่ในจินตนาการของตนเอง แล้วทำให้มนุษย์ทุกคนมีตัวตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี ในส่วนนี้ผู้วิจัยจึงต้องการวิเคราะห์เพื่อชี้ให้เห็นว่าผู้คนที่อยู่ล้อมรอบคนพิการมีกระบวนการสร้างอำนาจของตนเอง ในการทลายกรอบของวาทกรรมจนเข้าถึงอัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนพิการได้อย่างไร รวมถึงวิเคราะห์ให้เห็นว่าคนพิการและผู้คนที่อยู่ล้อมรอบพวกเขา มีกระบวนการสร้างสรรค์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจไปสู่ความสัมพันธ์ในรูปแบบใด จึงทำให้คนพิการสามารถเปิดพื้นที่แห่งตัวตนของตนเองขึ้นมาในสังคมของพวกเขาได้อย่างเสมอภาคและมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียม โดยวิเคราะห์ผ่านการสนทนาลึกซึ้งกับผู้คนที่อยู่ล้อมรอบคนพิการแต่ละคนที่เป็นเจ้าของประสบการณ์ชีวิต ในประเด็นเกี่ยวกับความคิด ความเชื่อเรื่องความพิการ ความคิดเห็นต่อรูปแบบของการกระทำที่ตนเองมีต่อคนพิการ และรูปแบบของการกระทำและปฏิสัมพันธ์ของตนเองต่อคนพิการ เป็นต้น

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษากระบวนการสร้างอัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนพิการในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกใช้วิธีวิทยา (Methodology) ซึ่งอยู่ภายใต้กระบวนการทัศน์แบบหลังสมัยใหม่ โดยผสมผสานวิธีวิทยา (Mix Methodology) ระหว่างการสืบสาวประวัติศาสตร์แบบวงศ์วิทยา (Genealogy) กับการศึกษาอัตชีวประวัติ (Autobiography) ผ่านเรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิต เหตุที่ผู้วิจัยต้องผสมผสานวิธีวิทยาในการศึกษาครั้งนี้ เป็นเพราะผู้วิจัยต้องการศึกษากระบวนการสร้างอัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนพิการ (Self Identities) ในฐานะที่เป็นกระบวนการสร้างความหมายให้กับตัวตนของตนเอง เพื่อปฏิเสธความหมายที่สังคมหยิบยื่นให้ อันนำไปสู่การทำให้คนพิการมีสุนทรียะของการดำรงอยู่ท่ามกลางวาทกรรมความพิการ ดังนั้น หากผู้วิจัยไม่ใช้วิธีวิทยาในการสืบสาวประวัติศาสตร์แบบวงศ์วิทยา เข้ามาศึกษาเพื่อเผยให้เห็นที่มาของการสร้างความหมายและคุณค่าทางสังคมให้แก่คนพิการ ก็ย่อมทำให้ผู้วิจัยไม่สามารถมองเห็นที่มาที่ไปของเจตจำนงแห่งอำนาจที่เข้ามากำกับ การประกอบสร้างอัตลักษณ์ทางสังคม จนทำให้คนพิการต้องกลายเป็นบุคคลที่ไร้ตัวตนในสังคมได้อย่างไร และเมื่อผู้วิจัยมองไม่เห็นเรื่องดังกล่าวก็อาจทำให้การศึกษาในครั้งนี้ ไม่สามารถเข้าถึงกระบวนการสร้างอัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนพิการ และไม่สามารถเข้าใจว่าทำไมคนพิการจึงต้องสร้างตัวตนของตนเองขึ้นมาเพื่อต่อต้านภาพลักษณ์ทางสังคม แต่หากผู้วิจัยได้ใช้วิธีการทางวงศ์วิทยา เข้ามาสืบสาวการสร้างความหมายทางสังคมให้แก่คนพิการในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา ก่อนที่จะศึกษาการสร้างอัตลักษณ์แห่งตัวตนซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการวิจัยครั้งนี้ ก็ย่อมทำให้ผู้วิจัยมองเห็นปฏิบัติการและกลไกอันละเอียดอ่อนของอำนาจ ที่เข้ามากระทำต่อร่างกายของคนพิการที่อยู่ภายในความสัมพันธ์เชิงประวัติศาสตร์ และมองเห็นถึงที่มาของความรู้ที่มนุษย์เชื่อว่าดี เป็นจริง และเป็นเหตุผล ว่าแท้ที่จริงแล้วมีรากเหง้าอยู่ที่การครอบงำ ในแง่นี้ วิธีการทางวงศ์วิทยา (Genealogy) จึงเป็นวิธีวิทยาที่สามารถกอบกู้สถานะของความรู้ย่อย ๆ จำนวนมากที่ถูกอำนาจของความเป็นวิทยาศาสตร์ ความถูกต้อง และความเป็นสัจจะเบียดบังและกดทับเอาไว้ เพื่อปลดปล่อยให้ความรู้ย่อย ๆ เหล่านี้ได้มีพื้นที่ในการเผยตัวขึ้นมาในสังคม

เมื่อวิธีการทางวงศ์วิทยาได้เผยให้เห็นถึงที่มาของอัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity) และผลที่เกิดขึ้นต่อตัวตนคนพิการได้อย่างชัดเจนแล้ว ในส่วนต่อมาผู้วิจัยจึงได้เลือกใช้วิธีวิทยาของการศึกษาอัตชีวประวัติ (Autobiography) ผ่านเรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิต (Life History) เป็นวิธีวิทยาหลักในการศึกษากระบวนการสร้างอัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนพิการ ในฐานะที่เป็นกระบวนการในการสร้างความรู้ชุดใหม่ให้กับบุคคลซึ่งถูกเรื่องเล่ากระแสหลัก (Grand Narrative) บิดเบือนให้ออกไปจากการรับรู้ของสังคม เพราะที่ผ่านมามีวิธีวิทยา (Methodology) ของการวิจัยภายใต้กระบวนการทัศน์แบบสมัยใหม่ ไม่เคยเปิดพื้นที่ให้เรื่องเล่าย่อย ๆ (Little Narrative) ซึ่งเป็น

ความรู้ในการดำรงชีวิตของบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ได้มีพื้นที่ทางสังคมในการสร้างความรู้ของตนเองขึ้นมาในระบบสังคม แต่วิถีวิทยาแบบหลังสมัยใหม่ได้เปิดพื้นที่ให้เรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิตของบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ได้เข้ามาเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความรู้ เพราะฐานคติของวิถีวิทยาในการศึกษาอัตชีวประวัติ (Autobiography) แบบหลังสมัยใหม่เชื่อว่า ตัวตนเป็นลักษณะหนึ่งของการเล่าเรื่อง (Story Telling) ที่ทำให้มนุษย์สามารถบอกความเป็นตัวเรา (Ourselves) ในฐานะที่เป็นนายของตนเองได้ (Master of the Self) เรื่องเล่าจึงเป็นทางเลือกในการผลิตตัวตนที่ทำให้วิถีชีวิตของมนุษย์ซึ่งถูกกดทับจากเรื่องเล่ากระแสหลัก สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีสุนทรียะ (Shakespeare. 1996 : 95) ดังนั้น การเข้าถึงเรื่องเล่าเกี่ยวกับตัวตนของคนพิการ จึงยอมทำให้คนพิการสามารถสร้างเรื่องเล่าย่อย ๆ ชุดใหม่เกี่ยวกับตัวตนของตนเองขึ้นมาในสังคมได้ และเรื่องเล่าชุดใหม่ก็จะเป็นตัวความรู้ใหม่ที่ออกมาสู่สังคม เพื่อให้สังคมรับรู้ความจริงชุดใหม่เกี่ยวกับคนพิการ และในที่สุดความจริงชุดใหม่ก็จะนำไปสู่การสร้างระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เท่าเทียมและการเคารพความหลากหลายที่มีอยู่ในตัวตนของมนุษย์ จนทำให้คนพิการสามารถเปิดพื้นที่แห่งตัวตนของตนเอง เพื่อให้ตัวตนของตนเองขึ้นมาโลดแล่นอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง

แนวทางการศึกษาอัตชีวประวัติ

การศึกษาอัตชีวประวัติ (Autobiography) ผ่านเรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิต ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีวิทยาในการศึกษาวิจัยแบบหลังสมัยใหม่ เพราะการศึกษาชีวประวัติ (Biography) ในรูปแบบเดิม มักมุ่งเน้นการนำเสนอเรื่องราวชีวิตมนุษย์ตามแบบอย่างที่ดีควรจะเป็น (Exemplar) ชีวประวัติแบบนี้จึงเป็นชีวประวัติที่กำหนดให้มนุษย์ต้องมีตัวตน (Self Identities) ไปตามการก่อรูปของสังคม เพราะแม้ว่าผู้เล่าเรื่อง (Storyteller) จะเป็นเจ้าของเรื่องราวประสบการณ์ชีวิตตนเอง แต่ก็ยังเป็นเจ้าของที่ถูกกำหนดให้เล่าเรื่องเกี่ยวกับตัวตนของตนเอง ไปตามขอบเขตที่ผู้วิจัยหรือผู้เขียนประวัติ (Writer) ต้องการให้เป็นไปเท่านั้น (Yow. 1994 : 169) ในแง่นี้ การศึกษาชีวประวัติในรูปแบบเดิม จึงมีค่าเท่ากับเป็นการผลิตซ้ำให้อัตลักษณ์ทางสังคมยังคงดำรงอยู่ต่อไป เมื่อเป็นเช่นนี้ การศึกษาอัตชีวประวัติแบบหลังสมัยใหม่ (Autobiography) จึงไม่ได้มุ่งเน้นที่จะนำเสนอสิ่งที่ปรากฏอยู่ในเรื่องเล่ากระแสหลัก (Grand Narrative) แต่หัวใจสำคัญของการศึกษาอัตชีวประวัติอยู่ที่การพยายามเข้าไปศึกษาเรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิต ของบุคคลที่ถูกบรรทัดฐานและระบบคุณค่าของสังคมนิยามความหมายให้กลายเป็นสิ่งที่ไร้คุณค่า ผิดปกติ เบี่ยงเบน หรือไม่เป็นที่ยอมรับปรารถนา เพื่อทำให้บุคคลที่ไร้เสียงเหล่านี้ได้มีพื้นที่ของตนเองในการนำเสนอตัวตนที่ปฏิเสธการกระทำจากเรื่องเล่ากระแสหลัก เพื่อสร้างความหมายใหม่เกี่ยวกับตนเองให้เกิดขึ้นมาในสังคม ดังนั้น การศึกษาอัตชีวประวัติแบบหลังสมัยใหม่จึงเชื่อว่า เจ้าของประสบการณ์ชีวิต คือประธานในการสร้างตัวตนของตนเอง ตัวตนจึงไม่ได้ดำรงอยู่ก่อนหน้าที่ยูวียหรือผู้เขียนประวัติ

จะเข้าไปสัมผัสภาษา แต่ตัวตนเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาอย่างต่อเนื่อง ทั้งก่อน ระหว่าง และหลังการสัมผัสภาษา (Yow. 1994 : 169 -170) ที่เป็นเช่นนี้เพราะตัวตนเป็นผลผลิตเชิงกระบวนการระหว่างการตีความของมนุษย์กับการประกอบสร้างของสังคม และกระบวนการนี้ไม่ใช่กระบวนการที่หยุดนิ่งตายตัว แต่เปลี่ยนแปลงและเลื่อนไหลไปตามสถานการณ์ภายใต้บริบททางประวัติศาสตร์และสังคมในแต่ละช่วงเวลา จากสถานการณ์แวดล้อมหนึ่งสู่อีกสถานการณ์แวดล้อมหนึ่ง ดังนั้นอัตลักษณ์แห่งตัวตน จึงไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรม ความสำคัญของความคิด หรือปฏิกิริยาของคนอื่น และไม่ใช่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะพิเศษ (Distinctive) หรือลักษณะเฉพาะ (Trait) ที่เกิดขึ้นจากการครอบงำโดยการสร้างความเป็นปัจเจกให้แก่มนุษย์ แต่อัตลักษณ์แห่งตัวตน (Self Identities) คือ ภาพสะท้อนของความเข้าใจ (Reflexively Understand) ที่เกิดขึ้นจากตัวเราผ่านการสร้างเรื่องเล่าของตัวเรา (Narrative) และความสามารถของตัวเราในการดำรงไว้ซึ่งความเฉพาะตัว (Specific) ของเรื่องเล่าแห่งตัวเราให้ดำเนินต่อไป (Giddens. 1991 : 53 - 54)

เมื่อตัวตนคือสิ่งที่สะท้อนออกมาจากความเข้าใจของมนุษย์ และมนุษย์แต่ละคนสามารถมีความคิด มีความรู้สึก มีอารมณ์ และการตีความต่อสิ่งที่ตนเองเข้าไปมีความสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่เหมือนกัน ดังนั้น ฐานคติของการศึกษาอัตชีวประวัติ (Auto (Self) Bio (Life) Graphy (Textual)) จึงมองว่า ตัวตน คือ กระบวนการสร้างที่เกิดขึ้นจากการเขียนหรือเล่าประสบการณ์ชีวิตของตนเอง โดยผู้เล่าสามารถที่จะเลือกสรรเรื่องราวที่จะนำมาเล่าจากความทรงจำของตนเอง และจากภาพที่มองเห็นตนเองในอดีตได้อย่างอิสระ ซึ่งการมีอิสระของผู้เล่าในการเลือกที่จะเล่าเรื่องใดเพื่อแสดงตัวตนของตนเองออกมา จึงทำให้ผู้เล่ากลายเป็นประธานในการสร้างตัวตนของตนเองขึ้นมาเพื่อให้คนอื่นรับรู้ เพราะเรื่องเล่าไม่ได้เป็นแต่เพียงตัวแทนของความทรงจำเท่านั้น แต่เรื่องเล่าก็คือผลผลิตของการสร้างอัตลักษณ์แห่งตัวตนนั่นเอง (Aldridge.1993 ;citing Roberts. 2002 : 76 – 77) ในแง่นี้ อัตลักษณ์แห่งตัวตนจึงเป็นเรื่องของความหลากหลาย แม้แต่ในมนุษย์คนเดียวกันตัวตนก็ยังมีหลากหลาย ดังนั้น สิ่งที่ผู้วิจัยต้องให้ความสำคัญในขณะที่เข้าไปศึกษาเรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิตของเขา ก็คือ ผู้วิจัยจะต้องเลือกสรรเรื่องราวที่เขาเล่าออกมาให้สอดคล้องกับสิ่งที่เราต้องการศึกษาเพื่อตอบคำถามของการวิจัย ในขณะที่เดียวกันผู้วิจัยก็ต้องเข้าใจว่าภายใต้การเล่าเรื่องราวชีวิตของเขา แม้ว่าผู้เล่าจะเป็นประธานในการสร้างตัวตนของตนเองจากเรื่องเล่า แต่ก็ยังเป็นประธานที่อยู่ในความสัมพันธ์กับสิ่งอื่น ๆ รอบตัวเขา การนำเสนอตัวตนผ่านเรื่องเล่าออกมาให้เราได้รับรู้ จึงเป็นการนำเสนอตามความเข้าใจของเขา ซึ่งไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับความต้องการของผู้วิจัย และไม่จำเป็นต้องเหมือนกับผู้เล่าคนอื่น ๆ ก็ได้

ด้วยฐานคติเช่นนี้ ผู้วิจัยจึงอยู่ในฐานะของบุคคลที่เข้าไปร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการเขียนหรือเล่าประวัติชีวิต (Life History) ของผู้ที่เป็นเจ้าของประสบการณ์ และอยู่ในฐานะของบุคคลที่ต้องเขียนและตีความประวัติชีวิตของเขาออกมา ตัวตนจึงเป็นสิ่งที่ก่อรูปขึ้นจากเรื่องเล่าผ่านการมองเข้าไปในประสบการณ์ชีวิตของเขาที่ผู้วิจัยจะต้องตีความออกมาให้ได้ (Stanley and Morgan. 1993 ; citing Roberts. 2002 : 85 - 86) ในแง่นี้ ผู้วิจัยจึงไม่จำเป็นต้องสนใจว่าสิ่งที่เขาเล่า

เป็นความจริงหรือไม่ เพราะผู้วิจัยไม่ได้ต้องการค้นหาความจริง แต่สิ่งที่ผู้วิจัยควรสนใจก็คือ ผู้วิจัยจะต้องตอบคำถามให้ได้ว่าความจริงเกี่ยวกับตัวตนของเขาถูกสร้างขึ้นมาจากอย่างไร โดยผู้วิจัยจะต้องวิเคราะห์ให้ได้ว่า ทำไมผู้เล่าจึงต้องสร้างตัวตนของเขาขึ้นมาในลักษณะที่เขาเล่า เรื่องที่เล่าต้องการสะท้อนอะไร และเขาต้องการอะไรจากการเล่าเรื่องเหล่านี้ ดังนั้น การเข้าไปสัมภาษณ์พูดคุยกับผู้ที่เป็นเจ้าของประสบการณ์ จึงไม่จำเป็นต้องใช้แนวคำถาม (Guideline) เพื่อเข้ามาเป็นตัวควบคุมการเล่าเรื่อง เพราะมันจะทำให้ผู้เล่าเรื่องไม่สามารถแสดงรายละเอียดของเรื่องเล่าได้อย่างอิสระตามความต้องการของเขา แต่ผู้วิจัยควรเข้าไปสนทนาพูดคุยกับเจ้าของประสบการณ์ในฐานะของเพื่อนที่พร้อมจะร่วมแบ่งปันอารมณ์และความรู้สึกของพวกเขา เพื่อให้ผู้วิจัยสามารถที่จะมองและเข้าถึงประสบการณ์ชีวิตของพวกเขาได้อย่างชัดเจน ในแง่นี้ การสนทนาพูดคุยจึงควรเป็นไปอย่างอิสระ ยืดหยุ่น และเป็นไปในสองทิศทาง กล่าวคือ นอกจากผู้วิจัยจะเป็นผู้รับฟังเรื่องเล่าที่เกิดขึ้นจากความปรารถนาของผู้เล่า เพื่อตีความและหาความหมายของเรื่องเล่าในขณะที่รับฟังแล้ว ในบางช่วงเวลาผู้วิจัยก็ต้องสามารถเป็นผู้เล่าเรื่องได้ด้วย หากผู้เล่าต้องการซักถามผู้วิจัยในบางเรื่องเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ทั้งนี้ เพื่อทำให้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัย (Researcher) กับผู้เล่า (Narrator) ดำเนินไปในลักษณะของการสนทนาพูดคุยระหว่างเพื่อน (Friendship) ที่แลกเปลี่ยนประสบการณ์ชีวิตซึ่งกันและกันนั่นเอง

วิธีดำเนินการศึกษาและสนามวิจัย

จากที่ได้กล่าวไปในข้างต้นว่า การศึกษาในครั้งนี้เป็นการผสมผสานวิธีวิทยาระหว่างการสืบสาวประวัติศาสตร์แบบวงศ์วาน (Genealogy) กับการศึกษาอัตชีวประวัติ (Autobiography) ผ่านเรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิต ดังนั้น ในส่วนของการสืบสาวประวัติศาสตร์แบบวงศ์วาน เพื่อเผยให้เห็นที่มา รวมถึงการตอกตรึงให้ความหมายทางสังคมของคนพิการ ดำรงสถานะเป็นความจริงในสังคมได้อย่างไรและมีผลอย่างไรต่อตัวตนของคนพิการนั้น ผู้วิจัยจะได้ทำการศึกษาเพื่อรู้ให้เห็นถึงการก่อรูปของวาทกรรมชุดต่าง ๆ ที่ขึ้นมาเถลิงอำนาจเป็นใหญ่ในแต่ละยุคสมัย โดยวิเคราะห์ผ่านตัวบท (Text) ในฐานะที่เป็นการผลิตวาทกรรม เพื่อหาทฤษฎีที่อยู่เบื้องลึกของวาทกรรม อันจะนำไปสู่การขุดคุ้ยให้เห็นถึงการทำงานของอำนาจ ที่เข้าไปจัดกระทำต่อความหมายทางสังคมของคนพิการ จนทำให้คนพิการต้องกลายเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาของสังคม ซึ่งตัวบทที่ว่านี้ผู้วิจัยจะวิเคราะห์จากเอกสารเชิงประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับความพิการ ประเพณี วัฒนธรรม พิธีกรรมทางศาสนา กฎระเบียบ ข้อบังคับ ข้อห้าม และการนำเสนอคนพิการสู่พื้นที่สาธารณะของสื่อต่าง ๆ เป็นต้น และเมื่อผู้วิจัยได้วิเคราะห์ตัวบทในเชิงเอกสาร (Verbal) จนเผยให้เห็นร่องรอยของการสร้างความหมายทางสังคมให้แก่คนพิการแล้ว อีกทางหนึ่งผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์ตัวบทในเชิงสัญลักษณ์ (Non – Verbal) เพื่อเผยให้เห็นถึงความแยบยลในการทำงานของวาทกรรมที่ค่อย ๆ แทรกซึมความหมายที่สร้างขึ้นของคนพิการ เข้าไปในวิถีทางความคิดของ

ผู้คน และส่งผ่านลงสู่สมาชิกในสังคมรุ่นแล้วรุ่นเล่า จนกลายเป็นจิตใต้สำนึกและจิตวิญญาณของผู้คนในสังคม โดยวิเคราะห์ผ่านการสนทนาพูดคุยกับคนพิการ และผู้คนที่อยู่ล้อมรอบคนพิการแต่ละคน ในเรื่องราวเกี่ยวกับความคิดความเชื่อเกี่ยวกับความพิการ แบบแผนการในดำรงชีวิต การอบรมเลี้ยงดู การบอกเล่า และการให้ความเห็นเกี่ยวกับคนพิการ เป็นต้น

ในส่วนของการสร้างอัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนพิการ ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิทยาของการศึกษาอัตชีวประวัติผ่านเรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิต เข้ามาทำการศึกษาเรื่องเล่าแห่งตัวตน (Self Narrative) ในฐานะที่เป็นสร้างอัตลักษณ์แห่งตัวตน และเป็นการสร้างความรู้ใหม่เกี่ยวกับความพิการขึ้นมาในสังคม โดยผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์ให้เห็นถึงกระบวนการก่อร่างสร้างตัวตนของคนพิการที่เริ่มจาก การก่อกำเนิด การสร้าง และการดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์แห่งตัวตน ว่าในแต่ละขั้นตอนคนพิการมีกระบวนการจัดแจงความสัมพันธ์เชิงอำนาจเพื่อต่อต้านการครอบงำแห่งอำนาจของวาทกรรม จนประสบความสำเร็จในการดำรงชีวิตอยู่อย่างมีสุนทรียะได้อย่างไร รวมถึงวิเคราะห์ให้เห็นว่าคนพิการและผู้คนที่อยู่ล้อมรอบเขา มีกระบวนการจัดแจงความสัมพันธ์เชิงอำนาจไปสู่ระบบความสัมพันธ์ในรูปแบบใด จึงทำให้สามารถหลากรอบของวาทกรรม และทำให้คนพิการสามารถเปิดพื้นที่แห่งตัวตนของตนเองขึ้นมาในสังคมของพวกเขาได้อย่างเสมอภาคและมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียม โดยวิเคราะห์ผ่านการเป็นผู้รับฟังคำบอกเล่าของคนพิการอย่างอิสระ ในฐานะของเพื่อนที่พร้อมจะร่วมแบ่งปันอารมณ์และความรู้สึกของพวกเขา เพื่อเปิดพื้นที่ให้คนพิการได้บอกเล่าประวัติศาสตร์แห่งชีวิตของตนเอง ความปรารถนาแห่งตัวตน การทบทวนตรวจสอบตนเอง การรู้จักตนเอง การใช้ศิลปะของการดำรงอยู่ และการมีจริยธรรมแห่งตัวตน เป็นต้น และวิเคราะห์ผ่านการสนทนาพูดคุยกับผู้คนที่อยู่ล้อมรอบคนพิการแต่ละคนที่เป็นเจ้าของประสบการณ์ชีวิต ในประเด็นเกี่ยวกับความคิดความเชื่อเรื่องความพิการ ความคิดเห็นต่อรูปแบบของการกระทำที่ตนเองมีต่อคนพิการ และรูปแบบของการกระทำและปฏิสัมพันธ์ของตนเองต่อคนพิการ เป็นต้น

ตามแนวทางของการศึกษาที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปในข้างต้น แสดงให้เห็นว่า สนามวิจัยของการศึกษาครั้งนี้ ก็คือ กลุ่มคนผู้เล่าเรื่องราวเพื่อตอบคำถามของการวิจัย ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มคนสองกลุ่ม คือ **หนึ่ง** กลุ่มคนพิการที่มีอัตลักษณ์แห่งตัวตนของตนเอง หมายถึง กลุ่มคนพิการที่มีวิธีการในการสร้างตัวตนของตนเอง จากความคิดและการกระทำของตนเอง จนทำให้ตนเองสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับสภาพร่างกายที่บกพร่องอย่างมีความสุข มีอิสระ และสุนทรียภาพได้ตามต้องการ ซึ่งคนกลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มคนผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยการที่ผู้วิจัยเข้าไปเป็นผู้รับฟังเรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิตของพวกเขา เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ตามกรอบที่กำหนดไว้ในข้างต้น และ**สอง** กลุ่มคนที่อยู่ล้อมรอบคนพิการแต่ละคนที่เป็นเจ้าของประสบการณ์ โดยผู้วิจัยจะทำการสนทนาพูดคุยกับคนกลุ่มนี้ เพื่อให้ได้ข้อมูลอีกส่วนหนึ่งที่จะเข้าไปสพบทกับข้อมูลในส่วนแรก เพื่อให้การวิเคราะห์เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยอย่างสมบูรณ์ และทำให้ความรู้ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ชีวิตของคนพิการก้าวเข้าสู่โลกของงานวิชาการอย่างสง่างาม

การวิเคราะห์ตัวบท

การวิเคราะห์ตัวบท (Text) ในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบไปด้วยการวิเคราะห์ตัวบทจากข้อมูลเชิงเอกสาร และวิเคราะห์ตัวบทจากการสนทนาเล่าเรื่อง โดยในส่วนของการวิเคราะห์ตัวบทจากการสนทนาเล่าเรื่อง นอกจากผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ตัวบทควบคู่ไปในขณะที่รับฟังเรื่องราว โดยนำมาเชื่อมโยงกับแนวคิดทฤษฎีที่กำหนดไว้ตามกรอบความคิดในการวิจัยแล้ว ผู้วิจัยยังได้ขออนุญาตผู้เล่าเรื่องทั้งผู้พิการและผู้คนที่อยู่ล้อมรอบเขาแต่ละคน ทำการบันทึกเสียงการสนทนาไว้ จากนั้นจึงนำมาถอดความแบบคำต่อคำ และนำมาใช้เป็นตัวบทในการตีความเพื่อเชื่อมโยงให้เห็นถึงเจตจำนงแห่งอำนาจที่อยู่เบื้องหลังการสร้างความหมายและคุณค่าเชิงลบ ให้กับเรือนร่างของคนพิการ และเชื่อมโยงให้เห็นถึงภาคปฏิบัติการณ์ของวาทกรรมที่เข้ามาตอกตรึงให้สิ่งที่สร้างขึ้นดำรงสถานะเป็นความจริงอยู่ในสังคม รวมถึงการตีความวิเคราะห์เพื่อแสดงให้เห็นถึงพลังอำนาจที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ทุกคนในการทลายกับดักของวาทกรรม และการจัดแจงความสัมพันธ์เชิงอำนาจร่วมกันระหว่างผู้พิการกับผู้คนที่อยู่ล้อมรอบเขาแต่ละคน จนทำให้คนพิการประสบความสำเร็จในการสร้างตัวตนของตนเอง และสามารถเปิดพื้นที่แห่งตัวตนของตนเองขึ้นมาในสังคมของพวกเขาได้อย่างมีสุนทรีย์ของการดำรงอยู่ร่วมกันในสังคม

การเข้าสู่สนามวิจัย

การศึกษาอัตชีวประวัติ (Autobiography) ภายใต้กระบวนทัศน์สร้างสรรค์สังคม (Social Constructivism) ที่ผู้วิจัยเลือกใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ไม่ใช่การศึกษาอัตชีวประวัติในรูปแบบเดิม แต่เป็นวิธีวิทยาของการศึกษาอัตชีวประวัติในเชิงประวัติศาสตร์แห่งชีวิต (Oral History) โดยมีเป้าหมายเพื่อเปิดพื้นที่ให้กับ “สิ่งที่ไม่เคยพูดถึง” ในเรื่องเล่ากระแสหลักได้เปิดเผยตัวเองออกมาสู่สาธารณะให้มากที่สุด ในแง่นี้ ฐานคติของวิธีวิทยาดังกล่าวจึงให้ความสำคัญกับความหมายและประสบการณ์ของมนุษย์ โดยมองว่าความจริงที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของมนุษย์ เกิดจากการตีความและการให้ความหมายที่เชื่อมโยงกับบริบทของบุคคลนั้น ๆ ความคิดหรือการตระหนักรู้โดยการคาดการณ์ของมนุษย์ จึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการสร้างความจริงทางสังคมของบุคคลนั้น ๆ ร่วมกับคนอื่น ๆ (Intersubjective World) (Gergen.1985 ; อ้างในนภากาศ หะวานนท์.2550 : 3) เมื่อวิธีวิทยาดังกล่าวมีฐานคติในการมองความจริงเป็นเช่นนั้น **สนามวิจัย (Fieldwork)** ของการศึกษานี้ จึงเป็นการตีความประสบการณ์ชีวิตผ่านภาพสะท้อนของกระบวนการสนทนาพูดคุย (Reflexive Communication Process) ระหว่างผู้วิจัยกับผู้เป็นเจ้าของประสบการณ์ ความหมาย (Meaning) จึงถูกสร้างขึ้นจากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทั้งทางส่วนตัวและทางสังคมระหว่างผู้วิจัยกับผู้เป็นเจ้าของประสบการณ์ ภายใต้บริบทที่บุคคลทั้งสองฝ่ายต่างพัฒนาความสัมพันธ์ของตนเองขึ้นมาในสนามวิจัย เรื่องเล่า (Narrative) ที่เกิดขึ้นจากการใช้เวลาร่วมกันในการสนทนา

พูดคุยระหว่างผู้วิจัยกับผู้เป็นเจ้าของประสบการณ์ จึงเกิดขึ้นในฐานะที่เป็นผลผลิตจากการแลกเปลี่ยนความเข้าใจร่วมกันของบุคคลทั้งสองฝ่าย (Ellis , Kiesinger & Tillmann – Healy. 1997 ; citing Dan Mahoney. 2007 : 581) ดังนั้น ภายใต้ฐานคติซึ่งให้ความสำคัญกับการสร้างความรู้ที่เชื่อมโยงกับบริบทและการให้ความหมายของผู้มีส่วนในการสร้างความรู้ วิธีวิทยาดังกล่าวจึงเปิดพื้นที่ให้ผู้วิจัยและผู้เป็นเจ้าของประสบการณ์ใช้อารมณ์และความรู้สึกเข้าไปร่วมในการสร้างเรื่องเล่าจากประสบการณ์ชีวิตได้ การที่ผู้วิจัยกับผู้เป็นเจ้าของประสบการณ์สามารถแลกเปลี่ยนอารมณ์ ความรู้สึก และประสบการณ์ต่าง ๆ ร่วมกันได้ ทำให้เรื่องเล่าที่เกิดขึ้นไม่ได้เป็นเพียงการบรรยายเรื่องราวเกี่ยวกับตัวเอง แต่เป็นปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้เป็นเจ้าของประสบการณ์ จนทำให้ความหมายของเรื่องเล่าที่เกิดขึ้นไม่เป็นไปตามเรื่องเล่ากระแสหลัก (Grand Narrative) แต่เป็นความหมายใหม่ที่มีพลัง (Powerful) ตามวิถีทางที่ทั้งสองฝ่ายร่วมกันสร้างขึ้นมา (Josselson. 1995 ; citing Dan Mahoney. 2007 : 581) ดังนั้น การใช้วิธีวิทยาดังกล่าวเข้ามาศึกษาประสบการณ์ชีวิตของผู้พิการ จึงช่วยให้ผู้วิจัยเข้าถึงเรื่องเล่าที่เป็นประวัติศาสตร์แห่งชีวิตซึ่งผู้เป็นเจ้าของประสบการณ์แต่ละคนต้องการจะถ่ายทอดได้อย่างลึกซึ้ง หลากหลาย และเต็มไปด้วยความหมายที่เกิดขึ้นจากความปรารถนาของเขาอย่างแท้จริง

ในส่วนของการเข้าสู่สนามวิจัย ผู้วิจัยได้ใช้ระยะเวลาในการรวบรวมข้อมูลจากเรื่องเล่าในประสบการณ์ชีวิตของผู้พิการอยู่ยาวนานเกือบ 6 เดือน ระยะเวลาดังกล่าวได้ทำให้ผู้วิจัยเรียนรู้และเข้าใจถึงคุณค่าของความรู้ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์อย่างลึกซึ้ง เพราะสิ่งที่ผู้วิจัยได้สัมผัสจากการสนทนาพูดคุยกับผู้พิการแต่ละคนนั้น เป็นประสบการณ์ที่ไม่มีสูตรสำเร็จในตำราเล่มใดที่จะอธิบายให้ผู้วิจัยรู้ซึ่งถึงเรื่องดังกล่าว ได้เท่ากับการที่ผู้วิจัยเข้าไปสัมผัสกับเรื่องดังกล่าวด้วยตนเอง การเข้าสู่สนามวิจัยทำให้ได้เรียนรู้ว่า แม้ว่าตลอดช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาของการเขียนเค้าโครงปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยจะซึมซับถึงความรุนแรงที่มีต่อตัวตนของคนพิการซึ่งเกิดขึ้นจากการสร้างของอัตลักษณ์ทางสังคมได้ในระดับหนึ่ง แต่การรับรู้ถึงความรุนแรงดังกล่าวผ่านการอ่านตำราและความรู้ในเชิงทฤษฎี ไม่อาจทำให้ผู้วิจัยสัมผัสถึงความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับคนพิการได้เท่ากับการเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในประสบการณ์ชีวิตของเขา ตลอดระยะเวลาเกือบ 6 เดือนในสนามวิจัย ผู้วิจัยได้เดินทางไปในที่ต่าง ๆ ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด ได้พบปะพูดคุยกับผู้คนมากมาย ทั้งผู้พิการ ผู้คนที่เปี่ยมมิตรกับคนพิการ และผู้คนทั่วไป ประสบการณ์ที่ได้รับจากการเข้าสู่สนามวิจัยในครั้งนี้ ทำให้ผู้วิจัยได้รับรู้เรื่องราวมากมายที่เกิดขึ้นในประสบการณ์ชีวิตของผู้พิการและผู้คนที่เกี่ยวข้อง บางเรื่องก็เป็นสิ่งที่ตนเองคิดไม่ถึงว่าอัตลักษณ์ที่สังคมสร้างขึ้น จะสามารถกระทำความรุนแรงต่อตัวตนของคนพิการได้มากมายถึงเพียงนี้ และหากผู้วิจัยไม่ได้เข้าไปร่วมแบ่งปันอารมณ์และความรู้สึก ผ่านคำบอกเล่าเกี่ยวกับประวัติศาสตร์แห่งชีวิตของผู้พิการแต่ละคน ผู้วิจัยย่อมไม่มีวันรู้ซึ่งถึงความรู้สึกของคนที่ต้องถูกทำให้กลายเป็นสิ่งที่ไม่มีใครต้องการ ไม่มีวันเข้าใจความรู้สึกท้อแท้สิ้นหวังของคนที่ต้องถูกปฏิเสธจากการรับเข้าศึกษา หรือรับเข้าทำงานเพียงเพราะเหตุผลที่มีร่างกายไม่เป็นไปตามมาตรฐาน และคงไม่มีวันรับรู้ถึงพลังอันยิ่งใหญ่ของมนุษย์

ในการต่อสู้เพื่อสิทธิในการดำรงอยู่ของตนเอง การเข้าสู่สนามวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้มีโอกาสร่วมแบ่งปันอารมณ์และความรู้สึกจากการรับฟังเรื่องราวในชีวิตของผู้พิการถึง 21 ท่าน รวมทั้งได้พบปะพูดคุยกับบุคคลหลายต่อหลายท่านที่อยู่ล้อมรอบผู้พิการแต่ละคน เรื่องราวที่นำมาเรียบเรียงอยู่ในงานวิจัยชิ้นนี้ จึงเกิดขึ้นจากการตีความของผู้วิจัยผ่านภาพสะท้อนในประวัติศาสตร์แห่งชีวิตของผู้พิการและผู้คนที่เกี่ยวข้องทั้งหมด แต่ในส่วนของการสร้างสรรค์เรื่องเล่าจากการสร้างตัวตน อาจเป็นเพราะความแยบยลของอำนาจในการกำกับความเป็นไปของมนุษย์ จึงมีผู้พิการเพียง 9 คน ซึ่งเป็นเจ้าของประสบการณ์ ที่สามารถสะท้อนความเป็นประธานในการสร้างสิทธิแห่งตัวตนของตนเองเพื่อตอบคำถามในงานวิจัยชิ้นนี้ได้อย่างครบถ้วน อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยไม่อาจเปิดเผยชื่อและนามสกุลจริงของผู้เป็นเจ้าของประสบการณ์และผู้คนที่เกี่ยวข้องได้ ทุกชื่อที่ปรากฏในงานวิจัยชิ้นนี้ จึงเป็นชื่อสมมติที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้นแทนทั้งสิ้น

ชานาญ คือเจ้าของประสบการณ์ท่านแรกที่ผู้วิจัยมีโอกาสได้สนทนาพูดคุยด้วย แม้ว่าจะต้องเดินทางไกลเกือบ 200 กิโลเมตรเพื่อไปพบปะพูดคุยกับเขา แต่สิ่งที่ผู้วิจัยได้รับจากการสนทนาพูดคุยเกี่ยวกับเรื่องราวในชีวิตของเขา กลับทำให้ผู้วิจัยได้รู้ซึ่งถึงความหมายของคำว่าสิทธิในการดำรงอยู่ได้เป็นอย่างดี แม้ว่าชานาญจะมีอายุถึง 61 ปีและอาศัยอยู่เพียงลำพังในบ้านหลังเล็ก ๆ ซึ่งไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกใดใดมากนัก แต่ท่าทางและการแสดงออกของเขา กลับเต็มไปด้วยความสุข ในทุกขณะที่เราพูดคุยกันผู้วิจัยจะมองเห็นรอยยิ้มบนใบหน้าของเขาอยู่ตลอดเวลา ไม่เว้นแม้กระทั่งในเวลาที่เขาถึงเรื่องราวที่คิดว่าเลวร้ายที่สุดในชีวิต จะมีใครบ้างว่าชายชราคนนี้จะจบการศึกษาระดับปริญญาตรีด้านกฎหมาย เคยทำงานเป็นทนายความอยู่หลายปี และกำลังจะเข้ารับราชการตำรวจตามที่ตนเองใฝ่ฝัน แต่แล้ววันหนึ่งในวัย 35 ปี วัยที่ชีวิตของใครหลายคนอาจกำลังเข้าสู่เส้นทางตามที่ตนเองวาดฝันไว้ แต่สำหรับชีวิตของชานาญกลับตรงกันข้าม เพราะทันทีที่เขาต้องสูญเสียดวงตาทั้งสองข้างไปจากการประสบอุบัติเหตุ ชีวิตของเขา ก็เปลี่ยนไป เขาต้องสูญเสียหน้าที่การงานที่มีอยู่ และไม่ได้เข้ารับราชการตำรวจตามเส้นทางที่ควรจะเป็น หลังจากนั้นไม่นานภรรยาของเขาก็จากไป เพราะไม่อาจทนอยู่กับสามีที่ตัวเธอคิดว่าจะกลายเป็นภาระของตนเองได้ ชีวิตของชานาญในเวลานั้นจึงเหมือนถูกทำให้ดับวูบลงพร้อมกับดวงตาที่มีดบาดของเขา แต่เมื่อชานาญได้มีเวลาทบทวนเรื่องราวที่เกิดขึ้นในชีวิตของตนเอง ในที่สุดเขาก็สามารถเรียนรู้ที่จะดำรงชีวิตอยู่ในโลกมืดได้อย่างมีความสุข ด้วยการใช้ชีวิตร่วมกับความคิดที่ว่า “ตาเป็นเพียงเครื่องประดับของชีวิต” และเมื่อคิดได้ว่ามันเป็นเพียงเครื่องประดับที่ไม่มีประโยชน์อันใดนอกจากมีไว้เพื่อความสวยงาม สิ่งนี้จึงทำให้เขาว่าการมองไม่เห็นไม่ใช่เรื่องสำคัญสำหรับชีวิตอีกต่อไป เพราะเมื่อเขาสามารถใช้หูแทนตาได้เป็นอย่างดี ชีวิตในโลกมืดจึงกลายเป็นความท้าทายในการดำรงชีวิต ทุกวันนี้เขามีความสุขและภาคภูมิใจในตัวตนใหม่ของเขามากกว่าตัวตนเดิมในโลกที่มองเห็นเสียอีก เขาบอกเล่าให้ผู้วิจัยรับรู้ด้วยรอยยิ้มและท่าทีที่เต็มไปด้วยความสุขว่า “แม่ค้าในตลาดมีแต่คนมาจีบผม อยากให้ผมเป็นขาประจำเอาปลาไปขายให้ทั้งนั้น เพราะผมจะมีปลาดีดี ปลามีราคา ไปขายให้เขาได้ตลอด ...”

การสนทนาพูดคุยกับ**ครรชิต**เกิดขึ้นจากความบังเอิญ ในขณะที่ผู้วิจัยเดินทางไปติดต่อที่สำนักงานแห่งหนึ่งเกี่ยวกับเรื่องโปรแกรมที่ใช้ในการอ่านจอภาพ เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับนักศึกษาตาบอดในการเข้าถึงข้อมูล ครรชิตออกมาต้อนรับผู้วิจัยด้วยท่าทีที่เป็นมิตรในฐานะของผู้รับผิดชอบงานดังกล่าว การพูดคุยในวันนั้นจึงทำให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสนัดแนะเพื่อพูดคุยเกี่ยวกับเรื่องราวในชีวิตของเขาอีกครั้งในเวลาต่อมา ครรชิตสูญเสียดวงตาทั้งสองข้างตั้งแต่อายุ 4 ขวบ แต่พ่อแม่ก็เลี้ยงดูเขาไม่แตกต่างกับลูกคนอื่น ๆ เขาได้ทำในทุกสิ่งเหมือนกับที่พี่น้องได้ทำ ได้ออกไปหาปลากับพ่อ ได้ช่วยแม่ทำงานบ้าน เลี้ยงไก่ ได้วิ่งเล่น ขี่จักรยาน และยิงนกตกปลาอย่างสนุกสนานกับเพื่อนในวัยเดียวกัน สำหรับครรชิตพ่อและแม่จึงเป็นเสมือนพลังที่ทำให้เขาไม่เคยยอมแพ้ต่ออุปสรรคที่เข้ามาในชีวิต ประกอบกับคำสับประมาทของเพื่อนบ้านที่ตั้งกองอยู่ในหูของเขาตั้งแต่วัยเด็กว่า “ลูกเอ็งคนนี้ มันทำอะไรไม่ได้หรอก เดี่ยวมันเรียนจบ มันก็กลับมานั่งไล่ไก่ที่บ้านหรือไม่ก็มาขอตั้งค์เอ็งกิน” ดังนั้น หลังเรียนจบมัธยมศึกษาปีที่ 3 และได้รับทุนจากโรงเรียนสอนคนตาบอด เขาจึงตัดสินใจเข้ากรุงเทพฯ เพื่อมาเรียนวิชาชีพด้านคอมพิวเตอร์ และสมัครเรียนกศน.ไปพร้อมกัน ด้วยความคิดที่ว่า “จะต้องเอาปริญญากลับไปฝากพ่อแม่ให้ได้” แม้ว่าก่อนหน้านี้ครรชิตจะไม่เคยชอบคอมพิวเตอร์ แต่เมื่อเขาเริ่มสัมผัสอย่างจริงจัง มันก็กลับทำให้เขามีความสุขและหลงรักในทันที เพราะเขารู้สึกว่า “สามารถสั่งการและควบคุมมันได้ สามารถเขียนให้มันทำอะไรก็ได้ตามที่ต้องการ” ปัจจุบันครรชิตจบปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่ง แม้จะถูกปฏิเสธไม่ให้เข้าเรียนในสาขาคอมพิวเตอร์ตามที่ตนเองรัก เพียงเพราะเหตุผลที่ว่า “เราไม่รู้ว่าจะสอนคุณอย่างไร” แต่ด้วยความมุ่งมั่นที่พยายามสั่งสมความรู้ขึ้นมาจากประสบการณ์ของตนเอง เขาจึงได้รับความไว้วางใจให้เป็นหัวหน้าฝ่ายเทคโนโลยีในองค์กรที่ผู้วิจัยเข้าไปติดต่อด้วยวัยเพียง 29 ปี ได้รับเชิญให้เป็นที่ปรึกษาด้านเทคโนโลยีในบริษัทแห่งหนึ่ง และได้รับเชิญให้เป็นวิทยากรบรรยายในที่ต่าง ๆ ความสำเร็จที่เกิดกับครรชิตในวันนี้ ไม่ได้เกิดขึ้นบนเส้นทางที่ราบรื่นเหมือนคนทั่วไป มีเรื่องราวในชีวิตมากมายที่ทำให้รู้สึกเหนื่อยและท้อ แต่เพราะไม่เคยยอมแพ้ต่ออุปสรรคเขาจึงได้พบกับความสำเร็จในทุกเรื่องที่มุ่งมั่นทำไม่ว่าเรื่องนั้นจะใช้เวลานานเพียงใดก็ตาม

ผู้วิจัยได้มีโอกาสรู้จักกับ**มานพ**ในงานสัมมนาแห่งหนึ่งที่ตนเองเข้าไปร่วมฟัง ในครั้งนั้นเขาได้ออกไปนำเสนอความต้องการของคนพิการในกลุ่มสัมมนาของตนเอง ท่าทีและคำพูดที่กลั่นออกมาจากความรู้สึกของเขา ทำให้ผู้วิจัยต้องการเข้าไปร่วมแบ่งปันอารมณ์และความรู้สึกเหล่านั้น แต่เนื่องจากในวันนั้นไม่มีเวลามากพอในการสนทนาพูดคุย ผู้วิจัยจึงได้แต่เพียงทราบบว่าเขาเป็นตัวแทนคนพิการจากจังหวัดแห่งหนึ่ง หลังจากนั้นเกือบ 2 เดือน ผู้วิจัยจึงมีโอกาสดำเนินทางไปพบเขาเพื่อแนะนำตัวและนัดสนทนาพูดคุยในวันต่อมา ประสบการณ์ในชีวิตของมานพทำให้ผู้วิจัยสัมผัสได้ถึงความรุนแรงของอำนาจที่เข้าไปกระทำต่อตัวตนของคนคนหนึ่ง แล้วทำให้คนคนนั้นต้องมีชีวิตอยู่เพียงเพื่อรอวันตายเป็นเช่นใด ซึ่งหากเขาเกิดมาพร้อมกับร่างกายครบสามสิบสองประการเหมือนเด็กทั่วไป ชีวิตของเขาก็คงไม่ถูกพ่อแม่ทอดทิ้งให้อยู่กับยายและคงไม่ต้องตกอยู่ในสภาพของคนที่ถูกรังเกียจและไม่มีใครต้องการ หลังจากยายกับแม่เสียชีวิตลงเมื่อเขาอายุ 13 ปี

พ่อจึงจำเป็นต้องรับเขาไปอยู่ด้วย แต่เพราะทุกคนในบ้านเห็นว่าเขาเป็นนอย ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้และคิดว่าเขาคือ “ตัวช่วย” เขาจึงถูก “รังเกียจ” ถูกกระทำ “เหมือนสัตว์ตัวหนึ่งที่ถูกลี้อย่างทิ้งขว้างเพื่อรอวันตาย” รวมทั้งถูกห้ามไม่ให้ออกนอกบ้านเพราะกลัวจะสร้างความเดือดร้อนให้กับพ่อ ปัจจุบันมาณพออายุ 23 ปี ถ้าเขาถูกลี้อยู่เหมือนเด็กทั่วไปเขาคงกำลังจะจบปริญญาตรี แต่เพราะเขาเพิ่งได้รู้เรื่องการเรียน กศน. จากเพื่อนผู้พิการคนหนึ่ง เขาจึงได้กล้าที่จะออกสู่โลกภายนอกพร้อมกับรถวีลแชร์ และได้เข้าเรียนเมื่ออายุ 17 ปี ซ้ำร้ายไปกว่านั้นพ่อไม่เคยสนับสนุนเรื่องใดใดแก่เขา เขาจึงต้องหนีออกไปเรียนเวลาพ่อไม่อยู่ โดยใช้เงินเบี้ยยังชีพเดือนละ 500 บาทส่งตนเองเรียน ในขณะที่เดียวกันก็ทำงานเป็นอาสาสมัครให้คำปรึกษาแก่เพื่อนผู้พิการคนอื่น แม้จะไม่ได้รับค่าตอบแทน แต่การทำงานก็เป็นสิ่งเดียวที่ทำให้พ่อพอจะยอมรับในตัวเขาจนอนุญาตให้ออกนอกบ้านได้ และที่สำคัญมันเป็นสิ่งที่ทำให้เขารู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า เมื่อได้เห็นเพื่อนที่เขาให้คำปรึกษาลุกขึ้นมาต่อสู้กับชีวิตเหมือนกับที่ตนเองเคยทำ ทุกวันนี้การทำงานจึงเป็นเสมือนพื้นที่ที่ทำให้เขารู้สึกว่าตนเองมีตัวตนอยู่ในสังคม และแม้ว่าการกลับบ้านอาจทำให้ตัวตนพราวมันลงไปบ้าง แต่ทุกครั้งเขาจะรอการตื่นขึ้นมาในเช้าวันใหม่ เพื่อที่จะกลับไปเติมเต็มตัวตนของตนเองให้ชัดเจนขึ้นอยู่เสมอ และที่สำคัญเขาไม่เคยละทิ้งความฝันของตนเอง เขาจึงยิ้มกว้างและพูดกับผู้วิจัยด้วยท่าทีที่มีความสุขว่า “อีก 3 เดือนผมจะจบ ม.6 แล้วนะครับพี่ ถ้าผมสอบเข้าราชภัฏได้ ผมก็จะได้เรียนปริญญาตรีแล้วนะครับ”

นฤมล คือเจ้าของประสบการณ์คนหนึ่งที่ทำให้ผู้วิจัยเข้าใจถึงความหลากหลายในตัวตนของมนุษย์มากขึ้น เพราะก่อนหน้านี้จะได้พูดคุยกับเธอ ผู้วิจัยได้พูดคุยกับเจ้าของประสบการณ์ที่ตาบอดมาแล้วหลายท่าน แม้ว่าแต่ละคนจะมีความหลากหลายในตัวตนที่ต่างกันออกไป แต่สิ่งหนึ่งที่ทุกคนต้องเป็นไปในเส้นทางเดียวกันก็คือ การเข้าสู่โรงเรียนสอนคนตาบอดเพื่อฝึกทักษะในการดำรงชีวิต สิ่งนี้จึงทำให้ผู้วิจัยเคยตั้งคำถามกับตนเองว่า หากคนตาบอดไม่เข้าสู่เส้นทางดังกล่าวแล้วชีวิตของเขาจะดำเนินไปอย่างไร แต่แล้วในที่สุดประสบการณ์ชีวิตของนฤมลก็คือสิ่งที่ทำให้ผู้วิจัยตอบคำถามดังกล่าวได้อย่างสมบูรณ์ ผู้วิจัยมีโอกาสดำเนินพูดคุยกับนฤมลจากคำแนะนำของเพื่อนคนหนึ่งที่ใช้บริการในร้านนวดของเธออยู่เป็นประจำ ครั้งแรกที่พบกันผู้วิจัยเข้าไปในฐานะของลูกค้าคนหนึ่ง แต่หลังจากที่ได้แนะนำตัวและบอกเล่าเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ในการพูดคุยกับเธอ ผู้วิจัยก็เปลี่ยนฐานะจากลูกค้ากลายเป็นเพื่อนที่พร้อมจะร่วมแบ่งปันความรู้สึกต่อกัน ประสบการณ์ชีวิตของนฤมลทำให้ผู้วิจัยได้เรียนรู้ว่า ความสุขในชีวิตของมนุษย์ไม่ได้เกิดขึ้นจากการที่คนคนหนึ่งได้เข้าไปอยู่ในพื้นที่แห่งใด แต่ความสำคัญกลับอยู่ตรงที่คนคนนั้นได้อยู่ในพื้นที่ที่ทำให้เขาสามารถแสดงความเป็นตัวตนของตนเองได้ตามความปรารถนาหรือไม่ แม้ว่านฤมลจะมองไม่เห็นตั้งแต่อายุ 2 ขวบ และไม่เคยเข้าสู่โรงเรียนสอนคนตาบอด แต่การใช้ชีวิตอยู่กับบ้านกลับทำให้เธอได้ฝึกทักษะในการดำรงชีวิตด้วยตัวเธอเอง อย่างเช่น การทำงานบ้าน การหุงหาอาหาร การเลี้ยงหลาน และการช่วยริดยาง ภารกิจที่ต้องทำในแต่ละวันจึงกลายเป็นสิ่งที่ทำให้เธอภาคภูมิใจในตัวเอง และไม่เคยคิดว่าการต้องใช้ชีวิตอยู่กับบ้านเป็นเวลาถึง 27 ปีคือความสูญเสียเปล่าของชีวิต ปัจจุบันนฤมล

อายุ 40 ปี แต่งงานมีครอบครัวและมีลูกสาว 1 คน แม้ว่าเธอกับสามีจะอยู่ในโลกที่มองไม่เห็นและมีอุปสรรคที่ผ่านเข้ามาในชีวิตมากมาย แต่ด้วยความมุ่งมั่นจึงทำให้เธอกับสามีสามารถมีบ้านเป็นของตนเองและเปิดเป็นร้านนวดแผนโบราณควบคู่กันไป ชีวิตใหม่ภายในบ้านหลังที่สองจึงกลายเป็นพื้นที่ที่ทำให้ตัวตนตามความปรารถนาของเธอได้โลดแล่นขึ้น ไม่ว่าจะเป็น ตัวตนในบทบาทของเจ้าของกิจการที่ต้องดูแลลูกค้า ดูแลลูกน้อง และดูแลทุกอย่างภายในร้านให้ผ่านไปได้อย่างดี หรือตัวตนในบทบาทของแม่ที่ต้องดูแลลูกสาวที่ซุกซนให้เติบโตขึ้นมาอย่างสมวัย สำหรับบนถมุล แม้ว่าเธอจะไม่เคยรู้จักการใช้อักษรเบรลล์ (Braille) และไม่เคยมีทักษะการใช้ไม้เท้าชาวเหมือนคนตาบอดทั่วไป แต่การเรียนรู้ที่จะใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับคนทั่วไปอย่างลงตัว กลับกลายเป็นนัยสำคัญที่ทำให้ตัวตนของเธอโลดแล่นอยู่ในพื้นที่ที่เธอเป็นเจ้าของได้อย่างเสมอภาค ดังคำบอกเล่าที่ว่า “ชีวิตที่มีความสุขได้ เพราะมีคนตาดีเป็นตาแทนพี่มาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ พี่น้อง เพื่อน หรือลูกค้าที่เข้ามานวดที่ร้าน ทุกคนจะมีส่วนเข้ามาช่วยในเรื่องที่พี่ไม่สามารถทำเองได้อยู่เสมอ จนพี่ไม่เคยรู้สึกกับการตาบอดของตนเองเลย”

ผู้วิจัยได้รู้จักกับदनัยครั้งแรกจากการอ่านวารสารเกี่ยวกับคนพิการ ซึ่งเพื่อนคนหนึ่งนำมามอบให้ ตัวหนังสือในกรอบเล็ก ๆ ที่แทรกอยู่ในวารสารฉบับนั้น ทำให้ผู้วิจัยทราบว่दनัยประสบอุบัติเหตุจนทำให้เป็นอัมพาตตั้งแต่ช่วงไหล่ลงมา แต่เขาก็สามารถกลับมาใช้ชีวิตในสังคมได้อีกครั้งด้วยการทำงานเป็นอาสาสมัครดูแลเว็บไซต์ให้กับองค์กรแห่งหนึ่ง รวมถึงวารสารที่ผู้วิจัยได้อ่านก็คือผลงานชิ้นหนึ่งที่เกิดขึ้นจากฝีมือของदनัย เรื่องราวดังกล่าวกลายเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้ผู้วิจัยต้องการทำความรู้จักกับชีวิตของเขาให้มากขึ้น และในที่สุดผู้วิจัยก็มีโอกาสได้พูดคุยกับदनัยจากการสืบหาผ่านที่อยู่ขององค์กรที่ปรากฏอยู่ในวารสารฉบับนั้น การได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในประสบการณ์ชีวิตของदनัย ทำให้ผู้วิจัยสัมผัสได้ถึงความรุนแรงของอำนาจที่เข้าไปเปลี่ยนแปลงความเป็นมนุษย์ของคนคนหนึ่งอย่างแยบยล เพราะทันทีที่दनัยต้องสวมใส่อัตลักษณ์ของคนพิการหลังจากประสบอุบัติเหตุตอนอายุ 19 ปี ทุกสิ่งทุกอย่างที่กำลังดำเนินไปอย่างราบรื่นก็เหมือนถูกปิดสวิทช์ให้ดับเครื่องลงในทันที เขาต้องหยุดการเรียนในสาขาวิศวกรรมเครื่องยนต์ที่เขารัก ต้องถูกมองว่าเป็นภาระของผู้อื่น ทั้งที่ก่อนหน้านี้เขาคือลูกชายคนเดียวที่เป็นความหวังในการสานต่อกิจการอู่ซ่อมรถของครอบครัว ช้ำร้ายไปกว่านั้นการต้องใช้ชีวิตอยู่บนเตียงโดยมีญาติมิตรและเพื่อนสนิทคอยปลอบประโลมด้วยความสงสาร กลับกลายเป็นสิ่งที่ตอกย้ำให้เขาารู้สึกไร้คุณค่าในตัวเองมากขึ้นจนถึงขนาดพยายามฆ่าตัวตาย คงไม่มีใครรับรู้ว่าานุภาพของการจ้องมองด้วยความเวทนาสงสารได้เข้าไปกระทำต่อตัวตนของदनัย จนทำให้เขาต้องใช้ชีวิตอยู่กับบ้านไปวัน ๆ โดยไม่กล้าออกสู่โลกภายนอกเป็นเวลาถึง 5 ปี ปัจจุบันदनัยสามารถปลดปล่อยตนเองออกจากการจับจ้องของผู้อื่นได้สำเร็จ เขาจึงได้เข้ามาทำงานให้กับองค์กรดังกล่าวข้างต้น แม้ว่าการทำงานเป็นอาสาสมัครจะทำให้เขารู้สึกมีตัวตน มีสังคม และมีความสุขในชีวิต แต่ด้วยวัยที่ล่วงเลยมาถึง 29 ปี จึงทำให้รู้สึกว่าเขาควรจะมีรายได้เป็นของตนเองโดยไม่ต้องพึ่งเงินจากแม่อีกต่อไป แต่แล้วการไปสมัครงานก็กลับทำให้เขารู้สึกว่า “ค่าของคนไม่ได้อยู่ที่ผลของงาน” เหมือนกับที่คนส่วนใหญ่

ชอบพูดกัน เพราะคุณค่าในความเป็นคนของเขาได้ถูกประเมินจากภาพลักษณ์ที่ตนเองสวมใส่ไว้เรียบร้อยแล้ว ด้วยเหตุนี้ ทุกบริษัทที่รับเขาเข้าทำงานจากการพิจารณาที่ผลงานของเขา จึงปฏิเสธที่จะรับเขาเข้าทำงานในทันทีที่รู้ว่าพิการ ดันยจึงได้แต่หวังว่าสักวันหนึ่งเขาอาจจะได้เจอกับบริษัทที่เต็มใจรับตนเองเข้าทำงาน โดยมองข้ามความพิการที่ปรากฏอยู่ภายนอก และมองเห็นความสามารถภายในตัวตนของเขาอย่างแท้จริง

การรับชมรายการโทรทัศน์รายการหนึ่ง ทำให้ผู้วิจัยได้รับทราบเรื่องราวชีวิตในบางแง่มุมของวาทีน เกี่ยวกับการทำงานเป็นอาสาสมัครให้คำปรึกษา เพื่อช่วยทำให้เพื่อนที่มีความพิการ เช่นเดียวกับเขาสามารถกลับมาใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข เรื่องราวของวาทีนกลายเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้ผู้วิจัยต้องการรู้จักกับตัวตนของเขาให้มากขึ้น และหลังจากวันนั้นเกือบ 1 เดือน ผู้วิจัยจึงมีโอกาสดำเนินคุยกับวาทีนจากความช่วยเหลือของเพื่อนผู้พิการท่านหนึ่ง จนทำให้รับรู้หลังจากที่วาทีนประสบอุบัติเหตุจนกลายเป็นอัมพาตคอแล้ว เขาก็ต้องสิ้นสุดสถานภาพของการเป็นพนักงานบริษัท จนกลายเป็นคนเก็บตัว ไม่อยากพูดคุยกับใคร และปล่อยให้ชีวิตตลอด 5 ปีของเขาวนเวียนอยู่กับการตื่นขึ้นมากินข้าวในตอนเช้า กินเสร็จแล้วก็นอน นอนแล้วก็ตื่นขึ้นมากินข้าวในตอนเย็น กินแล้วก็นอนอยู่เช่นนี้ และแม้ว่าจะมีคนมาชักชวนให้เขาออกไปใช้ชีวิตนอกบ้าน เขาก็ไม่เคยใส่ใจต่อคำชักชวนเหล่านั้นเลย แต่แล้ววันหนึ่งความคิดของเขาก็เปลี่ยนไปหลังจากได้หันกลับมาทบทวนชีวิตของตนเองในช่วงเวลาที่ผ่านมา พร้อมๆ กับการตั้งคำถามที่รอคำตอบจากตนเองว่า “คนพิการใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้จริงหรือ” หลังจากนั้นเขาจึงเริ่มทำกิจวัตรประจำวันต่างๆ ด้วยตนเองโดยมีคนในครอบครัวเป็นผู้ช่วยเหลือ เริ่มฝึกใช้คอมพิวเตอร์และคิดค้นเทคนิคส่วนตัวที่ทำให้สามารถใช้ได้อย่างคล่องแคล่ว เริ่มฝึกวาดภาพด้วยปากเพื่อใช้เป็นเพื่อนในยามว่าง และที่สำคัญเขาเริ่มต้นกลับมาทำงานอีกครั้งพร้อมๆ กับการคิดที่เปลี่ยนไปว่า “เมื่อก่อนผมเคยทำงานของคนอื่นเพื่อแลกกับเงิน แต่วันนี้ผมกำลังทำงานของตัวเองเพื่อแลกกับความเข้าใจของคนอื่น” ปัจจุบันการทำงานเป็นอาสาสมัครให้คำปรึกษาแก่เพื่อนผู้พิการ ทำให้วาทีนสามารถตอบคำถามให้กับตนเองได้แล้วว่า “คนพิการสามารถมีความสุขในการดำรงชีวิตได้” จนทำให้เขารู้สึกว่าการใช้ชีวิตต่อไปในวัย 35 ปีของเขาไม่ใช่ชีวิตที่สูญเปล่า แต่เป็นชีวิตที่มีเป้าหมายในการต่อสู้เพื่อสร้างความคิดใหม่ของสังคมต่อความพิการ

“การออกมาเรียนรู้ ทำให้เราเปลี่ยนจากคนที่ว่านอนสอนง่าย กลายเป็นคนที่ไม่ยอมใคร” คำกล่าวในข้างต้น ก็คือสิ่งที่ทำให้ผู้วิจัยจดจำตัวตนของเสาวภาได้อย่างไม่เคยลืมเลือน แม้ว่าครั้งแรกที่ได้พบกันเธอจะดูแข็งกร้าวและดุดัน แต่หลังจากที่ได้พูดคุยกันจนเข้าใจความคิดของเรทั้งสองฝ่าย ผู้วิจัยจึงได้รู้ว่าทำที่ดังกล่าวเป็นเพียงการแสดงออกที่เธอจะกระทำหากต้องพูดคุยกับคนแปลกหน้าที่ไม่รู้ว่าจะมองคนพิการด้วยวิธีคิดเช่นใด แต่เมื่อความสัมพันธ์ของเรทั้งสองฝ่ายเป็นไปโดยไม่มีอะไรมาขวางกั้น ผู้วิจัยจึงเห็นรอยยิ้มปรากฏอยู่บนใบหน้าของเธอตลอดระยะเวลาที่เราพูดคุยกัน เสาวภาเป็นลูกคนสุดท้องในครอบครัวที่มีพี่น้องถึง 8 คน แม้ว่าเธอจะป่วยเป็นโปลิโอจนเดินไม่ได้ตั้งแต่ 3 ขวบ แต่เธอก็ได้เล่น ได้ทำกิจกรรม และที่สำคัญเธอได้เข้ารับการ

ศึกษาไม่แตกต่างกับพี่น้องคนอื่น ๆ แต่แล้วภาพความทรงจำในวัยเรียนของเธอก็ต้องสิ้นสุดลงเมื่อจบชั้น ป.7 ด้วยเหตุผลที่ครูคนหนึ่งบอกกับพ่อของเธอว่า “หลวงไม่สนับสนุนให้เด็กฝึกการเขียน” และตัวเธอก็ไม่ทราบว่าจะไปเรียนในโรงเรียนที่อยู่ไกลบ้าน โดยไม่เป็นภาระของคนอื่นได้อย่างไร ในที่สุดเธอก็เลือกที่จะกลับมาอยู่บ้านอีกครั้ง พร้อมกับบทบาทใหม่ในการเป็นแม่บ้านใหญ่ของครอบครัวแทนแม่ที่เสียชีวิตไป สำหรับเธอระยะเวลากว่า 16 ปี ในการทำหน้าที่หุงหาอาหาร ทำงานบ้าน และเลี้ยงหลาน 2 คน จึงกลายเป็นความภาคภูมิใจและทำให้รู้สึกว่าเป็นคนสำคัญของทุกคนในบ้าน แต่เมื่อหลานเติบโตเวลาว่างจึงมีมากขึ้น จากที่ไม่เคยสนใจเอกสารที่ส่งมาจากสมาคมคนพิการ เธอจึงเริ่มหยิบขึ้นมาอ่านและสนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรม แม้ว่าการออกนอกบ้านอีกครั้งในวัย 38 ปี จะต้องมีการไปเป็นเพื่อนด้วยอยู่เสมอในช่วงแรก แต่การที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และได้เรียนรู้สิ่งแปลกใหม่ในชีวิต จึงกลายเป็นแรงผลักดันที่ทำให้เธอฝึกหัดใช้รถเข็นอย่างจริงจังจนสามารถออกนอกบ้านได้โดยลำพัง ปัจจุบันเธอใช้ชีวิตวัย 43 ปี ด้วยการงานในฐานะผู้จัดการขององค์กรแห่งหนึ่ง แต่กว่าจะมาถึงวันนี้เธอต้องต่อสู้กับคำดูถูกและสายตาหลายคู่ที่สบประมาท รวมถึงต้องสั่งสมความรู้มากมายด้วยตัวเอง ไม่ว่าจะเป็น การใช้คอมพิวเตอร์ การร่างหนังสือ การเขียนโครงการ การจัดทำงบประมาณ และที่สำคัญเธอได้เรียนรู้ที่จะรอคอยการพิสูจน์ตัวตนของตนเองจากผู้อื่นอย่างอดทน

ผู้วิจัยมีโอกาสได้สนทนาพูดคุยกับโกลม จากการช่วยเหลือของคริสตที่ช่วยติดต่อและนัดแนะให้ เรื่องราวในชีวิตของเขาได้สะท้อนให้เห็นถึง ความรุนแรงของอำนาจที่เข้าไปละเมิดและเข้าไปกระทำต่อตัวตนของผู้พิการทุกคนโดยไม่มีข้อยกเว้น เพราะแม้ว่าโกลมจะเกิดในครอบครัวที่มีความพร้อมทางด้านเศรษฐกิจ จบการศึกษาระดับปริญญาโทจากสหรัฐอเมริกา และรับราชการเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งของรัฐ แต่กว่าจะมาถึงวันนี้ เขาต้องใช้ความอดทนและความพยายามที่มากกว่าคนทั่วไปหลายร้อยเท่า ไม่ว่าจะเป็น การต่อสู้กับคำพูดของคนรอบข้างที่ตอกย้ำให้เขาต้องสำนึกในบาปกรรมของตนเองอยู่ตลอดเวลาที่เกิดขึ้นเป็นคนตาบอด การเรียนรู้ที่จะใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางการกล่าวโทษของผู้อื่นอย่างมีความสุข รวมถึงการสร้างเทคนิคส่วนตัวและสร้างเครือข่ายในการศึกษาของตนเองบนพื้นฐานของสังคมที่ไม่มีสิ่งใดใดเอื้อให้กับคนพิการเลย แต่เมื่อเขามาถึงจุดที่สังคมมองว่าประสบความสำเร็จ เขาก็กลับถูกยกย่องและชื่นชมจนเกินเหตุ จนทำให้เขารู้สึกว่า “การยกย่องจนเกินเหตุเกิดขึ้นเพราะลึก ๆ แล้วสังคมไม่เคยเชื่อว่าคนพิการจะทำได้” เมื่อเป็นเช่นนี้ นัยยะของคนที่ยกย่องจนเกิดเหตุกับคนที่ไม่เคยเชื่อในความสามารถของคนพิการจึงเหมือนกันแต่มาคนละรูปแบบ ปัจจุบันโกลมลาออกจากความเป็นอาจารย์ ด้วยความคิดที่ว่า “จริยธรรมความรับผิดชอบต่อสังคม สำคัญกว่าวินัยของข้าราชการ” และเลือกที่จะใช้ชีวิตในวัย 43 ปี ทำงานด้านการเคลื่อนไหวสิทธิในองค์กรแห่งหนึ่ง เพราะเขาปรารถนาที่จะใช้ความรู้ทางวิชาการและความรู้จากประสบการณ์ที่มีอยู่ในตัวเขา ร่วมกับความรู้ของเพื่อนผู้พิการคนอื่น ๆ ขับเคลื่อนให้ชุมชนที่ตัวเขาเองก็เป็นส่วนหนึ่งในนั้น เกิดความเชื่อมั่นในพลังของตนเอง เกิดความเข้มแข็งของเครือข่าย และเกิดพลังอำนาจในการต่อรองกับสังคมต่อไป

ภาพที่ปรากฏบน ส.ค.ส. ซึ่งถูกแต่งแต้มอย่างสวยงามจากปากของศิลปินท่านหนึ่ง คือ จุดเริ่มต้นที่ทำให้ผู้วิจัยต้องการทำความรู้จักกับศิลปินท่านนี้ แต่เนื่องจากไม่ทราบว่าจะติดต่อกับเขาได้อย่างไร การสานต่อเพื่อสนทนาพูดคุยจึงต้องหยุดลงชั่วคราว และแล้วการได้พูดคุยกับวาทีน ก็ทำให้ผู้วิจัยมีโอกาสได้เดินทางไปพบกับอมรที่บ้าน ด้วยคำแนะนำและการเป็นเพื่อนร่วมเดินทางที่ดีของวาทีน การได้รู้จักและพูดคุยกับอมรทำให้ผู้วิจัยได้รับรู้ว่า วิถีชีวิตของเขาได้ถูกกระทำจากวาทกรรมโดยไม่แตกต่างกับเจ้าของประสบการณ์คนอื่น ๆ เพราะก่อนหน้านี้อมรเคยเป็นเจ้าของกิจการด้านการออกแบบโมเดลซึ่งกำลังดำเนินไปได้ด้วยดี มีลูกค้าประจำมากมาย และมีรายได้มากพอที่จะทำให้สามารถเลี้ยงดูภรรยาและลูก 3 คนได้อย่างมีความสุข แต่เมื่อเขาต้องประสบอุบัติเหตุในวัย 33 ปี จนต้องเป็นอัมพาตตั้งแต่ช่วงไหล่ลงมา หลังจากนั้นชีวิตของเขาก็เปลี่ยนไป กิจการที่กำลังไปได้ด้วยดีต้องปิดตัวลงเพราะลูกค้าไม่เชื่อมั่นในฝีมือ จากนั้นไม่นานภรรยาซึ่งเคยใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันก็ต้องจากไปพร้อมกับลูกชาย 3 คนด้วยเหตุผลที่ว่า “เพื่อชีวิตที่ดีกว่า” แม้ว่าอมรจะต้องใช้ชีวิตอยู่เพียงลำพังโดยมีพี่สาวคอยดูแล แต่เขาก็ไม่เคยโกรธหรือโทษว่าเป็นความผิดของภรรยาเพราะเข้าใจดีว่า “หากการไป ทำให้เธอและลูกมีชีวิตที่ดีกว่า ผมก็ควรให้เธอไป” ปัจจุบันอมรกลายเป็นศิลปินเต็มตัวที่สามารถหาเลี้ยงตนเองจากการขายภาพ และแม้ว่าเงินที่ได้รับอาจไม่ได้มากมายเหมือนเมื่อก่อน แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่ทำให้เขาภาคภูมิใจในตัวตนของตนเอง และรู้สึกที่ตนเองเป็นภาระของคนในครอบครัวน้อยลง นอกจากนี้ การได้เป็นอาจารย์ของลูกศิษย์ที่ฝึกการในกลุ่มวาดภาพด้วยปาก ก็กลายเป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิตในวัย 45 ปีของเขามีเป้าหมายที่ชัดเจน เพราะต้องมุ่งมั่นต่อไปในการสร้างกลุ่มวาดภาพให้เข้มแข็ง เพื่อทำให้ลูกศิษย์มีความภาคภูมิใจในตัวตนของตนเอง มีความสุขในการดำรงชีวิต และมีอาชีพเลี้ยงตนเอง เหมือนกับที่เขาเคยประสบมา

บทที่ 4

การละเมิดตัวตนของคนพิการผ่านการสร้างภาพลักษณ์ทางสังคม

หากเราเชื่อว่าเป้าหมายในชีวิตมนุษย์เมื่อเกิดขึ้นมาบนโลกใบนี้ หมายถึง การถูกเลี้ยงดูให้เติบโตขึ้นมาด้วยความรัก จากนั้นก็เข้าสู่สถานศึกษาเพื่อสถาปนาให้กลายเป็นผู้รู้ในด้านต่าง ๆ เพื่อเข้าสู่วัยทำงาน สร้างเนื้อสร้างตัว สร้างครอบครัว และสร้างความมั่นคงในวัยชราเพื่อเป็นหลักประกันก่อนถึงวาระสุดท้ายในชีวิต แต่จะมีใครรู้บ้างว่าทันทีที่มนุษย์คนหนึ่งต้องสวมใส่ภาพลักษณ์ที่สังคมยึดเยียดให้ เพียงเพราะเหตุผลที่มีร่างกายไม่เป็นไปตามมาตรฐาน เขาก็กลับไม่มีทางเลือก เช่นนี้เหมือนมนุษย์คนอื่นในสังคม!!! สิ่งที่ถูกกล่าวถึงในข้างต้น มิได้เป็นเพียงถ้อยแถลงที่เสกสรรขึ้นตามจินตนาการโดยไร้ที่มา หากแต่เป็นถ้อยคำที่ถ่ายทอดจากประสบการณ์ของผู้วิจัยเมื่อได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในประวัติศาสตร์แห่งชีวิตของผู้พิการแต่ละคน และแม้ว่าความรู้สึกเจ็บปวดที่ผู้วิจัยสัมผัสถึง อาจเทียบไม่ได้กับความทุกข์ทรมานที่ผู้พิการแต่ละคนได้รับ แต่ระยะเวลาเกือบ 6 เดือนที่ได้เข้าไปใช้ชีวิตอยู่ในสนามวิจัย ก็ถือได้ว่าเป็นประสบการณ์ที่มีคุณค่าและมากมายเพียงพอที่จะบอกเล่าให้สังคมได้รับรู้ถึงความรุนแรงของอำนาจที่เข้าไปกระทำต่อตัวตน และเข้าไปละเมิดต่อความเป็นมนุษย์ของผู้พิการแต่ละคนได้เป็นอย่างดี เพราะไม่ว่าจะเป็นเพศใด วัยใด สถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจเป็นเช่นใด หากถูกนิยามหรือให้ความหมายว่าเป็น “คนพิการ” ทุกคนต่างก็ถูกกระทำอย่างหนักหน่วงโดยไม่มีใครได้รับการยกเว้น อย่างไรก็ตาม เมื่อ “ความเป็นมนุษย์” มิได้ประกอบขึ้นจากร่างกายซึ่งเป็นรูปลักษณ์ที่ปรากฏอยู่ภายนอกแต่เพียงประการเดียว หากแต่หลอมรวมเข้าเป็นเนื้อเดียวกันกับจิตใจ จึงเป็นการสมควรแล้วหรือที่มนุษย์จะให้ความสำคัญกับการตัดสินคุณค่าของความเป็นคน ด้วยขอบเขตที่จำกัดเฉพาะแต่เพียงเรื่องของร่างกาย และปล่อยให้ความคิดเช่นนี้ดำรงอยู่เพื่อกดทับเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเองต่อไป

การสร้างภาพลักษณ์ให้กลายเป็น “สิ่งไร้คุณค่า”

“... มันเหมือนมีอะไรมากระชากความรู้สึกของเรา เราตั้งตัวไม่ทัน เราจับไม่ได้ เราคิดอย่างเดียวว่าเราไม่เอาอีกแล้ว เราคิดว่าเราตายดีกว่าถ้าต้องพิการ เราปฏิเสธทุกอย่าง เราปิดหมด เราไม่สบาย เราไม่ไหว เราหน้ามิดเป็นลม เราก็จะไม่บอกใคร เราทำทุกวิถีทางเพื่อให้เราตาย กระทั่งที่เขาผูกไว้ที่มือเนี่ย เราโยนทิ้งเลย เราไม่เอาแล้ว เราพอแล้ว ...”

แม้ว่า “ความตาย” จะถูกทำให้กลายเป็นเป้าหมายสูงสุดที่มนุษย์ต้องการจะหลีกเลี่ยง แต่หากใครสักคนหนึ่งเลือกที่จะยุติชีวิตของตนเองลงด้วยความตาย ปรากฏการณ์เช่นนี้จึงไม่อาจถูกมองแบบผิวเผิน และปล่อยให้ผ่านเลยไปด้วยการสร้างข้อสรุปแบบเหมารวมว่าการกระทำดังกล่าวเป็นเพียงทางเลือกของคนที่ไม่ไหว หรือเป็นการสร้างบาปอย่างหนักให้กับตนเอง เพราะหากเพียง

มนุษย์จะละทิ้งความคิดหรือมุมมองที่เป็นมาตรฐาน และหันมาให้ความสำคัญกับความเจ็บปวดของเพื่อนมนุษย์ในการเผชิญหน้ากับปัญหา เราก็มองเห็นว่า การที่ใครสักคนหนึ่งตัดสินใจที่จะยุติชีวิตของตนเองลงด้วย “ความตาย” การกระทำดังกล่าวอาจไม่ได้เกิดขึ้นจากการที่เขา “ได้เลือก” ตามที่เราเข้าใจ แต่อาจเกิดขึ้นจากความเคยชินที่มนุษย์ได้ใช้ค่านิยมและกฎเกณฑ์ที่เป็นมาตรฐานเข้าไปจับจองและตัดสินใจเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง จนทำให้ความทุกข์ทรมานที่ใครสักคนหนึ่งได้รับมากมายขึ้นกว่าปัญหาที่เขากำลังเผชิญอยู่เป็นเท่าทวีคูณ และท้ายที่สุดมนุษย์คนนั้นก็จะถูกบีบให้ไม่มีทางเลือกอื่นใดที่นอกเหนือไปจาก “ความตาย” เมื่อเป็นเช่นนั้น ดนัยจึงไม่ใช่ผู้พิการเพียงคนเดียวที่เคยถูกทำให้คิดเช่นนั้น ในครั้งหนึ่ง วาทีน มาณพ รวมถึงมารดาของน้องจอม ก็เคยถูกทำให้คิดที่จะ “ตาย” มาแล้วด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม หากสืบสาวย้อนกลับไปในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาจะเห็นว่า การยึดเยียด “ความตาย” ให้กับคนพิการ มิใช่ปรากฏการณ์ที่เพิ่งถูกทำให้ก่อตัวขึ้นในสังคมสมัยใหม่ หากแต่ถูกทำให้เผยตัวขึ้นนับตั้งแต่ที่มนุษย์ได้ก่อร่างสร้างสังคมของตนเองขึ้นมา การกระทำของสังคมต่อคนพิการซึ่งปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็น การนำทารกที่มีความพิการไปวางตากแดดไว้กลางแจ้งจนตายไปเองของชาวกรีก (Dutton. 1996 : 25) หรือการที่ชาวโรมันนำทารกพิการไปโยนทิ้งแม่น้ำไทเบอร์ (Garland. 1995 : 41) รวมถึงการที่ชาวสปาร์ตันนำทารกพิการไปโยนทิ้งภูเขาให้ตายทันที หรือนำไปปล่อยทิ้งไว้จนตายไปเอง (อริยา โกมลกาญจน์. 2515 : 60 – 63) การกระทำเหล่านี้แม้จะแลดู “โหดร้ายป่าเถื่อน” ในความคิดของผู้คนปัจจุบัน แต่ภายใต้ยุคสมัย (episteme) ที่พื้นฐานทางความคิดของมนุษย์ได้ถูกครอบงำให้เชื่อว่า ความพิการเกิดขึ้นจากการที่บุคคลนั้นไปกระทำบาปอย่างชั่วร้ายต่อเทพเจ้า (Depoy and Gilson. 2004 : 9 – 11) หรือถูกอธิบายว่าเป็นเพราะการบันดาลโทษของเทพเจ้า หากต้องการระงับโทษก็ต้องฆ่าทารกแล้วนำไปบรวงสรวงต่อพระองค์ (Stiker. 1999 : 4) มนุษย์ก็เคยถูกทำให้รับรู้ว่าเป็นการสาสมแล้วที่ทารกพิการจะถูกกระทำจากสังคมในฐานะที่ไม่ใช่มนุษย์ และมีสิทธิอันชอบธรรมเพียงประการเดียวคือความตาย (Depoy and Gilson. 2004 : 22) เมื่อเป็นเช่นนั้น ร่องรอยความรุนแรงที่สังคมกระทำต่อคนพิการ จึงเฉพาะเจาะจงและเข้มข้นแต่กับทารกที่ถูกมองว่ามีความพิการทางร่างกาย (Deform) เพราะภายใต้เจตจำนงของสังคมในยุคสมัยนั้น จงใจจะใช้ประโยชน์จากความแข็งแรงของร่างกายมนุษย์เป็นสำคัญ ทารกที่ปรากฏความพิการออกมาอย่างชัดเจน จึงย่อมถูกจัดลำดับให้กลายเป็นมนุษย์ที่อ่อนแอและกลายเป็นแรงงานที่ไร้คุณค่าที่สุด และเมื่อถูกทำให้กลายเป็นสิ่งที่อ่อนแอและไร้คุณค่าที่สุด ทารกเหล่านั้นจึงต้องถูกกำจัดให้ออกไปจากสังคมโดยเร็วที่สุดด้วยเช่นกัน

เมื่อการให้ความหมายได้กลายเป็นสิ่งที่ทรงพลานุภาพ และกลายเป็นสิ่งที่สามารถชี้เป็นชี้ตายให้กับมนุษย์ได้อย่างชอบธรรม เรื่องราวที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์จึงมีนัยยะไม่แตกต่างกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ในแง่ของ เจตจำนงแห่งอำนาจ ซึ่งจงใจที่จะกระทำต่อความเป็นมนุษย์ของคนพิการ เพราะแม้ว่าสังคมสมัยใหม่อาจไม่ได้กระทำต่อคนพิการจนถึงขั้นนำไปฆ่าทิ้งเหมือนดังเช่นร่องรอยที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ แต่การเบียดขับให้คนพิการไม่มีทางเลือกอื่นใด

ที่นอกเหนือไปจาก “ความตาย” ก็กลับเป็นสิ่งที่บ่งบอกว่า “คุณค่าและความหมายเชิงลบ” ของคนพิการไม่เคยถูกทำให้แตกดับหรือหมดสิ้นไปจากสังคม ซึ่งแม้จะมีการสร้างความหมายอื่นให้ขึ้นมาซ้อนทับกับความหมายเดิม แต่การสร้างความหมายให้ความพิการกลายเป็นเรื่องของ “วรรณกรรม” หรือเป็นสิ่งที่ “เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ” ก็กลับไม่เคยทำให้ “คุณค่าของคนพิการ” เท่าเทียมกับมนุษย์คนอื่นได้เลยสักครั้ง เพราะภายใต้เจตจำนงแห่งความหมายที่ถูกสร้างขึ้น “ความไร้คุณค่า” ของคนพิการก็ยังคงถูกส่งผ่านลงสู่สมาชิกในสังคมรุ่นแล้วรุ่นเล่า ด้วยการนำเสนอให้ภาพลักษณ์ของคนพิการปรากฏสู่สาธารณะในลักษณะที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ และเป็นภาระของผู้ที่อยู่เสมอไม่ว่าจะเป็น ภาพคนพิการที่นำความอับอายมาสู่ครอบครัวหรือไม่สมควรรอดให้ใครรับรู้ซึ่งปรากฏในเรื่องเล่าและนวนิยายต่าง ๆ ภาพคนพิการกับอาชีพขอทานซึ่งปรากฏตามท้องถนน หรือภาพคนพิการที่คอยความช่วยเหลือซึ่งปรากฏในรายการโทรทัศน์และสื่อต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้จึงกลายเป็น “ภาพตัวแทน” ที่เข้าไปกลบเกลื่อนความหลากหลายในตัวตนของคนพิการ และผลิตซ้ำให้ “ความไร้คุณค่า” ยังคงประทับอยู่บนเรือนร่างของคนพิการเรื่อยมา จนฝังรากลึกอยู่ในจิตใต้สำนึกของผู้คนในสังคมโดยไม่รู้ตัว

เมื่อ “ความไร้คุณค่า” ได้ถูกตอกย้ำให้ประทับอยู่บนเรือนร่างของคนพิการอย่างฝังแน่น นัยยะของสิ่งที่เกิดขึ้น จึงทำให้คนพิการต้องตกอยู่ในสภาพของมนุษย์ที่ไม่แตกต่างอะไรกับ “คนที่ตายทั้งเป็น” เพราะนอกจากจะไม่มีอิสระในการดำเนินชีวิตที่เป็นของตนเองแล้ว ในทุกทุกพื้นที่ที่ย่างก้าวเข้าไป วิถีชีวิตของคนพิการยังถูกกำหนดให้เป็นไปตามค่านิยมของผู้ที่อยู่เสมอ ดังเช่นความรู้สึกเจ็บปวดภายในใจของมาณพที่ว่า “... ตอนที่พ่อรับเราไปอยู่ด้วย เราคิดว่าเราอยากตาย เพราะชีวิตในวันหนึ่ง ๆ ของเรา เหมือนหมาตัวหนึ่งที่มีกิจกรรมให้ทำตามเวลา กินข้าวเวลานี้ อุ้มออกมา นั่งหน้าบ้านเวลานี้ เข้าบ้านเวลานี้ นอนเวลานี้ไม่เคยมีความคิดเป็นของตัวเองที่จะเสนอต้องอยู่แต่ในห้อง แล้วพ่อก็พูดรอกหูเราทุกวันว่าไอ้ตัวช่วย ไอ้ง่อย ไอ้เป่ พิกการแล้วยังไม่เจียมอีก ไม่มีคำไหนให้เรารู้สึกดีเลย อย่างเวลาที่พอกับอาเล่นหอยแล้วไม่ถูก เขาก็จะหาว่าทำไมพิกการแล้วไม่ทำให้พ่อรวย ทำไมทำให้พ่อให้อาเสีย หรือเวลาที่มีเพื่อนมาหาเขาที่บ้าน แล้วเพื่อนเขาเดินมาตรงประตูห้องเรา เขาก็จะรีบเอามานลง เพื่อไม่ให้เพื่อนเขาเห็นว่าเขามีคนพิการอยู่ในบ้าน ...”

หากความเจ็บปวดของมาณพจะส่งผ่านถึงนารี เขาก็คงจะได้รับรู้ว่า เขามีไข่มุกเพียงคนเดียวที่ถูกรังเกียจจากคนที่ตนเองรัก เพราะสำหรับนารีนอกจากเธอจะไม่เคยได้รับความรักจากพ่อแม่ “ความพิการ” ยังกลายเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เธอต้องถูกทอดทิ้ง ให้กลายเป็นเด็กเร่ร่อนที่ต้องเผชิญชีวิตอยู่เพียงลำพัง เกือบยี่สิบปีที่นารีเติบโตขึ้นในสถานสงเคราะห์ โดยไม่เคยได้สัมผัสกับอ้อมกอดของพ่อแม่ และแม้ว่าใครหลายคนอาจมองว่า ระดับสติปัญญาที่ถูกนิยามว่าบกพร่องในทุกด้านของนารี คงไม่อาจรับรู้ถึงความเจ็บปวดที่เกิดขึ้นกับชีวิตของตนเองได้ แต่ตลอดระยะเวลาที่เราพูดคุยกัน นารีกลับบอกเล่าให้ผู้วิจัยได้รับรู้ว่า เธอเป็นมนุษย์ที่มีความรู้สึก มีความเจ็บปวด มีความไฝฝืน และที่สำคัญเธอมีความปรารถนาที่จะสัมผัสกับความรักความอบอุ่นจากคนในครอบครัวและผู้คนที่อยู่รอบข้างโดยไม่แตกต่างกับมนุษย์คนอื่นในสังคม

มิใช่เพียงमाणพหรือนารีที่ถูกรังเกียจจากคนที่ตนเองรัก เพราะสำหรับดนัย ชานาญ และ อมร แม้ว่าร่างกายของเขาจะไม่ได้พิการแต่กำเนิด และแม้ว่าก่อนหน้านี้เขาก็สามารถใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้เฉกเช่นเดียวกันกับคนทั่วไป แต่น่าตลกหรือไม่!! ที่ความเป็นมนุษย์ของเขาถูกลบทำให้เปลี่ยนไป เพียงเพราะผู้คนรอบข้างมองเห็นว่าร่างกายของเขาไม่เหมือนเดิม ซึ่งแม้ว่าดนัยจะต้องหยุดการเรียนในสาขาที่ตนเองรัก อมรจะต้องปิดกิจการที่กำลังดำเนินไปได้ด้วยดี ชานาญจะไม่ได้เข้ารับราชการตำรวจตามเส้นทางที่ตนเองใฝ่ฝัน แต่สิ่งที่สร้างความเจ็บปวดภายในใจให้กับเขาแต่ละคนได้มากที่สุด กลับมิใช่เพียง “สถานภาพ” ที่ถูกกระชากให้จากไปพร้อมกับร่างกายที่พิการ หากแต่เป็น “ความสัมพันธ์” ของผู้คนรอบข้างซึ่งถูกทำให้เปลี่ยนไป เพียงเพราะรับรู้ร่างกายที่ไม่สมบูรณ์แบบของเขาจะไม่อาจมีคุณค่าที่เท่าเทียมกับผู้อื่นอีกต่อไป ดังเช่นความรู้สึกเจ็บปวดของชานาญที่ว่า “... หลังจากที่ผมตาบอด เมื่อยอยู่กับผมได้ปีกว่า ๆ หลังจากนั้นเขาก็ไป พี่น้องเขาบอกว่าขึ้นอยู่ไปแกก็ต้องทำเลียงมัน มันตาบอดจะทำอะไรได้ แกคิดดูให้ดีนะ แล้วเมื่อยผมเขาก็ไปตั้งแต่นั้น” หรือความรู้สึกของดนัยที่ว่า “... แม่ไม่เคยเข้าใจเรา แม่ไม่เคยก้าวเข้ามาอยู่ในโลกของเรา อย่างเวลาที่เขาไปไหน เขาก็จะทิ้งให้เรายู่บ้านคนเดียว แล้วพูดว่าพิการแล้วอยู่บ้านไป” หากเพียงมนุษย์จะไม่ปล่อยให้ความรู้หรือกฎเกณฑ์ใดใด เข้ามารอบงำความรักความเข้าใจที่เรามีต่อคนรอบข้าง แมื่งคงจะได้รับรู้ว่า ดนัยมีได้ต้องสิ่งใดที่มากกว่าการกระทำและคำพูดของแม่ที่ยังคงแสดงออกว่ารักและเข้าใจตัวเขาเช่นเดิม ส่วนอมรและชานาญแม้ว่าเขาทั้งคู่จะเข้าใจดีว่าการจากไปของภรรยาอาจทำให้เธอและลูกมีอนาคตที่ดีกว่า แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่า เขาทั้งคู่จะไม่เคยรู้สึกเจ็บปวดใดใดต่อการที่ต้องดำเนินชีวิตอยู่เพียงลำพัง โดยไม่มีแม่แต่คนที่ตนเองรักยืนอยู่เคียงข้าง

มาถึงจุดนี้ หากใครหลายคนที่กำลังคิดกล่าวโทษครอบครัวของนารีที่ทอดทิ้งให้เธอต้องเผชิญชีวิตอยู่เพียงลำพัง หรือคิดกล่าวโทษครอบครัวของमाणพที่เลี้ยงดูเขาอย่างทิ้งขว้าง รวมถึงกำลังคิดกล่าวหาภรรยาของอมรและชานาญที่ดีจากสามี เพียงเพราะทั้งคู่มีร่างกายที่ไม่เหมือนเดิม แต่ผู้วิจัยกลับอยากชี้ชวนให้เราได้หันมาขบคิดว่า แท้ที่จริงแล้วมนุษย์มีอิสระในการที่จะ “ได้เลือก” จริงหรือไม่? หรืออาจเป็นเพราะอานุภาพของการให้ความหมาย มิได้ถูกทำให้จำกัดขอบเขตของการกระทำแต่เฉพาะมนุษย์ที่มีเรือนร่างไม่เป็นไปตามมาตรฐาน ในทันทีที่น้องจอมต้องถูกนิยามให้เรียกว่าเด็กออทิสติก (Autistic) ชีวิตของผู้หญิงคนหนึ่งก็ถูกทำให้เปลี่ยนไป

“... ตอนเขาบอกว่า เราเริ่มสงสัยว่าลูกเป็นอะไร ทำไม่ไม่พูด ไม่เล่นเหมือนเด็กคนอื่น ก็เลยตระเวนพาเขาไปหาหมอ ตอนที่เราว่าเขาเป็นแบบนี้ เราแอบร้องไห้กลัวไปสารพัด แล้วแฟนก็ยังมาโทษว่าเป็นความผิดของเราที่ลูกต้องเป็นแบบนี้ ตั้งแต่นั้นเขาก็ไม่เคยจับ ไม่เคยสนใจลูก ไม่เคยแม้แต่จะถามว่าลูกเป็นยังไง เราทะเลาะกันทุกครั้งเมื่อพูดเรื่องลูก บางครั้งเขาก็ขอหย่า ขอเลิกกับเราก็มี ... มีอยู่ช่วงหนึ่งที่เราคิดว่าเราไม่ไหวแล้ว เงินที่เก็บไว้ก็เริ่มร่อยหรอ งานที่ทำอยู่ก็ต้องเลิกเพราะไม่มีเวลา แฟนก็ไม่กลับบ้านเป็นเดือน ลูกก็ยังไม่วอมพูด มันไม่มีอะไรที่บอกให้รู้เลยว่าเขาจะดีขึ้น ตอนนั้นก็คิดอยู่เหมือนกันว่าจะเอาอย่างไรให้ตัวเองกิน จะได้อบ ๆ กันไปสักที! แต่พอเห็นสายตาที่เขาจ้องมองเรา ก็เลยเปลี่ยนใจ ...”

เกือบสิบปีที่เธอทุ่มเทเวลาทั้งหมดในการดูแลลูก เพียงเพื่อหวังว่าเขาจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี แต่อาจเป็นเพราะโลกใบนี้ไม่เคยมีที่ว่างให้กับมนุษย์ซึ่งถูกนิยามว่า “ไม่เป็นที่ต้องการ” ภายใต้การกระทำซึ่งถูกระบุคุณค่าว่าเป็นสิ่งดีงาม สังคมก็กลับไม่เคยสร้างสิ่งใดเพื่อทำให้เธอกับลูกได้ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมอย่างเสมอภาค หลายครั้งที่เธอต้องตระเวนไปตามโรงพยาบาลต่าง ๆ เพียงเพื่อให้ลูกได้พูด ได้ติดต่อสื่อสารเพื่อบอกเล่าให้ใครต่อใครบนโลกใบนี้ได้เข้าใจถึงความรู้สึกของตน หลายหนที่เธอต้องตระเวนไปตามโรงเรียนต่าง ๆ เพียงเพื่อจะได้พบใครสักคนที่เต็มใจจะรับลูกเข้าศึกษาด้วยความยินดี หรือหลายเวลาที่เธอต้องตระเวนไปตามสถานที่ต่าง ๆ เพียงเพื่อจะหาใครสักคนเพื่อแบ่งปันความทุกข์ที่เธอแบกไว้ และแม้ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นจะสร้างความยากลำบากให้กับเธอเพียงใด แต่ก็ไมอาจทำให้เธอต้องเจ็บปวดทรมานได้มากเท่ากับการกระทำและคำพูดของคนรอบข้างที่มีต่อลูกชายเธอ

“เรารู้ว่าหมอรังเกียจลูกเรา อย่างเวลาที่เขาตรวจ เขาก็แทบไม่ได้จับตัวลูกเรา เขาคงกลัวน้ำลายลูกเรา จะไปโดนเขา คุยกับเรานิดเดียว เขาก็ให้เรามาจากห้อง ไปอยู่ 4-5 ครั้งก็เป็นอย่างนี้ตลอด เราก็กเลยเปลี่ยนโรงพยาบาล ... มีอยู่ครั้งหนึ่งตอนไปหาโรงเรียนให้ลูก แม้ว่าเราจะรู้ว่าเขาพยายามพูดบ้ายเบี่ยงเพื่อที่จะไม่รับลูกเรา แต่สิ่งที่ทำให้เราเสียใจมากกว่า ก็ตอนที่เราเห็นว่า เขาแอบมองลูกเราด้วยท่าทีที่เหมือนเป็นตัวอะไรสักอย่างที่น่าขยะแขยง ... ”

หากเพียงภาพสะท้อนจากความเจ็บปวดของใครหลายคน จะทำให้มนุษย์ได้เข้าใจว่าเราไม่อาจ “ตัดสิน” คุณค่าความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น ไปตาม “ความจริง” ซึ่งถูกทำให้รับรู้แต่เพียงประการเดียว เพราะทุกสิ่งทุกอย่างอาจถูกพรากให้ไปจากชีวิตของคนเราได้ เว้นแต่สิ่งเดียวคืออิสรภาพในการเลือกวิถีแห่งความเฉพาะของตัวตน เมื่อเป็นเช่นนี้ เราจึงไม่อาจมีชีวิตอยู่เพียงเพื่อตัวเองแต่เพียงเท่านั้น ด้วยว่ายังมีสายสัมพันธ์อีกนับหมื่นนับแสนที่โยงใยเราไว้กับเพื่อนมนุษย์ร่วมโลก อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางสังคมที่แม้จะไม่มีกฎเกณฑ์ซึ่งกำหนดคุณค่าของความเป็นคนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่มนุษย์ก็กลับถูกทำให้มีวิธีคิดที่เป็นมาตรฐานเดียวกันไปหมด จนทำให้ใครก็ตามซึ่งถูกมองว่าผิดเพี้ยนไปจากมาตรฐาน มนุษย์คนนั้นนั้นก็จะถูกจัดให้ลดหลั่นคุณค่าของความเป็นคนลงไปตามลำดับความผิดเพี้ยนที่ปรากฏให้เห็น และเมื่อความพิการคือสิ่งที่ไม่อาจซ่อนเร้นให้รอดพ้นจากการจับจ้องของผู้อื่นได้ คนพิการจึงต้องถูกทำให้กลายเป็นสิ่งที่ไร้คุณค่าโดยไม่มีใครเคยรับรู้ ว่า ส่วนหนึ่งของความทุกข์ทรมานที่เกิดขึ้นกับชีวิตของเขา อาจเกิดขึ้นจากการรับรู้ของตัวเราต่อคุณค่าในความเป็นมนุษย์ของผู้อื่นนั่นเอง ดังนั้น ไม่ว่าสังคมจะปฏิบัติต่อคนพิการในลักษณะเช่นไร แต่ตราบดีที่มนุษย์ยังไม่อาจมองเห็นว่า “ความไร้คุณค่า” ของคนพิการเกิดขึ้นจาก “การทำงานของอำนาจ” นั้นหมายความว่า จะต้องมียุทธศาสตร์อีกที่ร้อยก็พันคนที่จะต้อง “สังเวทชีวิต” ให้กับการกระทำของอำนาจ หรือจะต้องถูกทอดทิ้งให้มีชีวิตอยู่เพียงเพื่อ “รอวันตาย” และเมื่อเป็นเช่นนี้ สิ่งที่เกิดขึ้นก็คงไม่มีความแตกต่างอะไรกับการนำทารกพิการไปฆ่าทิ้งเหมือนดังเช่นร่องรอยที่ปรากฏในประวัติศาสตร์

การสร้างภาพลักษณ์ให้กลายเป็น “คนหน้าเวทนาสงสาร”

“ความหน้าเวทนาสงสาร” ได้ถูกทำให้ปรากฏตัวขึ้นในประวัติศาสตร์และขึ้นมาซ้อนทับกับ “ความไร้คุณค่า” เมื่อศาสนจักรได้ขึ้นเถลิงอำนาจเป็นใหญ่ในการครอบครองความคิดของผู้คนในสังคม และเปลี่ยนเจตจำนงในการใช้ประโยชน์จากความแข็งแรงของร่างกาย ไปสู่การใช้ประโยชน์จากการบริจาคและให้ทานของมนุษย์ เพื่อเป็นฐานอำนาจในการสร้างความมั่นคงให้กับศาสนจักรที่เป็นเช่นนั้น เพราะการล่มสลายของอาณาจักรอันรุ่งโรจน์ย่อมเป็นประจักษ์พยานที่แสดงให้เห็นว่า หากอาศัยการควบคุมโดยใช้พลกำลังแต่เพียงประการเดียว ก็คงไม่อาจเพียงพอที่จะดำรงความเป็นใหญ่ของตนเองไว้ได้ เพราะการใช้อำนาจที่แสดงออกด้วยการบังคับและกดขี่อย่างชัดเจนนั้น ย่อมทำให้เกิดการต่อต้านได้ง่าย ในแง่นี้ ศาสนจักรจึงเปลี่ยนรูปแบบในการใช้อำนาจให้มีความแบบยลและแนบเนียน ด้วยการสร้างความจริงอีกชุดหนึ่งเพื่อทำให้มนุษย์เชื่อว่า ศาสนจักรดำรงสถานะอยู่เหนือรัฐ เพราะเป็นสถาบันที่ปฏิบัติภารกิจตามพระบัญชาของพระเจ้าเป็นเจ้า จึงสามารถนำพามนุษย์ไปสู่สรวงสวรรค์ที่ร่มเย็นเป็นสุขได้ (Stiker. 1999 : 18-20) และเมื่อความจริงชุดใหม่เกี่ยวกับความเป็นมนุษย์ได้ถูกทำให้ก่อตัวขึ้นในประวัติศาสตร์ นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมามนุษย์จึงถูกทำให้เชื่อว่า การเกิดเป็นมนุษย์ของตนเองเป็นการเกิดมาเพื่อชดใช้บาปดั้งเดิม และหนทางเดียวที่จะทำให้ชีวิตหลังความตายรอดพ้นจากการทรมานทุกข์ทรมาน ก็คือ มนุษย์จะต้องมีความศรัทธาต่อพระเจ้า มีความอ่อนน้อมถ่อมตน และพร้อมกลับใจยอมรับผิดเพื่อไถ่บาปจากพระองค์

เมื่อความเป็นมนุษย์ได้ถูกทำให้สังคมรับรู้ใหม่ว่า เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการมีบาปดั้งเดิมที่ติดตัวมาและเป็นชะตากรรมที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ (Stiker. 1999 : 27) ในขณะเดียวกันนั้น สังคมก็ต้องเผชิญกับความอดอยาก ความยากจน และการแพร่ระบาดของโรคติดต่อ จนทำให้ผู้คนส่วนใหญ่ต้องประสบกับความยากลำบากอย่างแสนสาหัส (Mahendra. 1985 : 391) ศาสนจักรซึ่งสามารถยึดครองความศรัทธาของผู้คนในขณะนั้นไว้ได้ จึงกลายเป็นสถาบันที่ถูกยกย่องให้ขึ้นมาเป็นหลักในการนำพาให้สังคมรอดพ้นจากภาวะวิกฤต โปสถ์จึงถูกใช้เป็นศูนย์กลางในการปกครอง การศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม และศิลปวิทยาการอื่น ๆ แขนงรัฐ ส่วนพระสงฆ์หรือบาทหลวงก็ถูกทำให้กลายเป็นผู้ทรงภูมิรู้ที่เข้ามาทำหน้าที่แทนขุนนางหรือข้าราชการ ภายใต้ความเชื่อที่ว่าหากมนุษย์ยอมรับต่อสภาพสังคมที่ตนเองกำลังเผชิญอยู่ มนุษย์จะค้นพบหนทางในการขจัดความยากลำบากให้หมดไป และนำพาตนเองไปสู่ความมั่งคั่งได้โดยการบริจาคหรือให้ทาน (Spierenburg. 1984 : 32-34) ด้วยนัยยะเช่นนี้ ความไม่สมบูรณ์แบบของร่างกายมนุษย์จึงถูกนำมาใช้เพื่อยืนยันการมีอยู่จริงของบาปกรรม จากนั้นก็สร้างมายาคติเพื่อทำให้เรือนร่างของคนพิการกลายเป็นสิ่งที่เป็นมลทินทางศาสนาซึ่งเกิดขึ้นจากบาปที่เจ้าตัวได้กระทำไว้เอง อย่างเช่นคำสอนที่ระบุว่า “หากมนุษย์ไม่มีศีลธรรม ดวงตาของเจ้าจะมีตบอดลง” หรือ “พระเยซูจะรักษาคนง่อยให้หายได้ หากคนคนนั้นได้สารภาพบาป และบาปของเขาได้รับการให้อภัยจากพระองค์” (Barnes. 1997 : 15) ส่วนคนทั่วไปแม้จะไม่ถูกนิยามให้กลายเป็นมนุษย์ที่มีมลทินทางศาสนา แต่ก็ยังเป็นมนุษย์ที่มีบาป

ตั้งเดิมติดตัวมาตั้งแต่เกิด จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่มนุษย์ทุกคนจะต้องทำความดีเพื่อไถ่บาปของตนเอง (Stiker. 1999 : 27) เมื่อเป็นเช่นนี้ ความโอบอ้อมอารีและการทำทาน (Catholicism & Charity) จึงถูกสถาปนาให้ขึ้นมาเป็นค่านิยมหลักของสังคมในขณะนั้น (Depoy and Gilson. 2004 : 14) ทั้งนี้ก็เพื่อป้องกันการให้มนุษย์ต้องดำเนินชีวิตไปตามเจตจำนงแห่งอำนาจนั่นเอง

เมื่ออำนาจได้เปลี่ยน “เจตจำนง” ในการใช้ประโยชน์จากร่างกายของมนุษย์ ศาสนจักรจึงจำเป็นต้องสร้างความจริงชุดใหม่ผ่านคำสอนทางศาสนาเพื่อทำให้มนุษย์เชื่อว่า คนพิการคือคนที่อยู่ในฐานะที่ด้อย อ่อนแอ และโชคร้ายกว่าคนอื่น ผู้คนทั่วไปจึงสมควรต้องให้ความเมตตาต่อเขาด้วยการให้ทาน ให้เงินบริจาค หรือให้การดูแลช่วยเหลือโดยตรง (Davis.1989 : 27-29) ในแง่นี้ พื้นที่ของโบสถ์จึงถูกทำให้กลายเป็นโรงพยาบาล เพื่อเปิดรับบริจาคในการระดมความช่วยเหลือให้แก่ผู้คนในสังคมที่ได้รับความเดือดร้อน โดยเฉพาะคนพิการจะได้รับอนุญาตให้อาศัยอยู่ในโรงพยาบาลและได้รับการดูแลช่วยเหลือเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ตามสมควร (Winzer. 1997 : 89) ตัวอย่างเช่น ในซีเรีย นักบุญเซนต์ลิมนาส (Saint Lymnaeus) ได้สร้างบ้านพักสำหรับคนตาบอดเพื่อสอนให้คนตาบอดร้องเพลง และใช้การร้องเพลงทำงานแลกกับการบริจาคและให้ทานของผู้คนในสังคม ในอิสราเอล นักบุญเซนต์บาซิล (Saint Basil) ได้สร้างสถานดูแลคนพิการทุกประเภทขึ้นที่เมืองเซสซารี (Caesarea) เพื่อเป็นสถานที่ในการสอนศาสนา สาราพบาป และฝึกอาชีพให้ตามความเหมาะสมกับความบกพร่องทางร่างกาย (Barr. 1913 : 20 – 23) ในอังกฤษ นักบุญเซนต์จอห์น (Saint John) ได้สร้างสถานดูแลคนหูหนวก เพื่อใช้เป็นสถานที่ในการประทานพรของพระเจ้าผู้เป็นเจ้า ฝึกอาชีพ และให้การศึกษาแก่คนหูหนวก (Porter. 1847 : 33–34) ในอาหรับและเยอรมัน มีการสร้างบ้านพัก (Asylum and Madhouse) สำหรับดูแลช่วยเหลือคนพิการด้านจิตใจ ส่วนในอังกฤษและสเปน มีการสร้างโรงพยาบาลเพื่อดูแลรักษาคนพิการด้านจิตใจ โดยเฉพาะในอังกฤษ โรงพยาบาลที่นักบุญเซนต์แมรี (Saint Mary) สร้างขึ้นนั้น ในเวลาต่อมาได้กลายเป็นโรงพยาบาลที่มีชื่อเสียงของยุโรป ในการดูแลรักษาคนพิการที่มีภาวะบกพร่องทางจิตใจอีกด้วย (Braddock and Parish. 2001 : 19 – 20)

ในส่วนของสังคมไทย “ความน่าเวทนาสงสาร” ของคนพิการ ก็ได้ถูกทำให้ปรากฏตัวขึ้นในประวัติศาสตร์ด้วยเจตจำนงแห่งอำนาจที่ไม่แตกต่างกัน เพราะศาสนาจักรที่สามารถครอบครองความคิดความเชื่อของผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมไทยไว้ได้นั้น ก็มีการสร้างความจริงเกี่ยวกับความเป็นมนุษย์ในอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งอธิบายว่า “ความเป็นมนุษย์เกิดขึ้นจากองค์ประกอบ 2 ด้าน คือ รูปขันธ์และนามขันธ์ มีอายตนะทั้ง 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นเครื่องมือในการรับรู้โลก แล้วแสดงออกผ่านทวารทั้ง 3 คือ กายทวาร วจิทวาร มโนทวาร ซึ่งการแสดงออกต่อโลกนี้อาศัยกรรมคือการกระทำ ประกอบด้วย กายกรรม วจกรรม มโนกรรม ...” (พิทยา ศรีโกตะเพ็ชร. 2545 : 46) ในแง่นี้ การรับรู้เกี่ยวกับ “ความเป็นมนุษย์” จึงถูกตีความให้เป็นไปตามกฎแห่งกรรม การอธิบายความพิการที่ปรากฏอยู่ในคำสอนทางศาสนา จึงถูกอธิบายให้เป็นไปในเรื่องของบุญกรรมที่ทำไว้แต่ชาติปางก่อน ดังเช่น “เหตุที่ชาตินี้ดวงตามืดบอด เพราะชาติก่อนช้ทางผิดทำให้คนหลงทาง”

“เหตุที่ชาตินี้หุนหันกเป็นไป เพราะชาติก่อนแข่งด่าพ่อแม่” “เหตุที่ชาตินี้หลังค่อม เพราะชาติก่อนหัวเราะเยาะคนโง่” “เหตุที่ชาตินี้มือหงิกงอ เพราะชาติก่อนใช้มือสร้างกรรม” หรือ “เหตุที่ชาตินี้ขี้พิการ เพราะชาติก่อนเป็นโจรตักปล้นทรัพย์” เป็นต้น (ณรงค์ เสรีจินตกุล. 2544 : 50-51, 54-61 ,82-83) เมื่อคำอธิบายดังกล่าวได้สร้างความจริงที่ทำให้มนุษย์เชื่อว่า “ความพิการเกิดจากกฎแห่งกรรม บัณฑิตบุคคลใดกระทำอกุศลกรรมคือ กรรมชั่วหรือกรรมไม่ดีในอดีตชาติ จึงต้องมารับกรรมในชาตินี้” (มูลนิธิธิริธรรม. 2542 : 12) ดังนั้น การเกิดมาเป็นคนพิการจึงถูกทำให้กลายเป็นสัญลักษณ์ของความไม่ดี และถูกทำให้รับรู้ทั่วไปในสังคมว่าความพิการคือผลผลิตของความชั่ว ซึ่งเกิดขึ้นจากการกระทำที่ไม่ดีของคนคนนั้นเอง และเมื่อเขากระทำไม่ดีมันจึงเป็นการสมควรแล้วที่คนคนนั้นจะต้องก้มหน้ารับใช้กรรมในชาตินี้ จะต้องสำนึกในบาปที่ตนเองกระทำ จะต้องสงบเสถียรใจ และจะต้องยอมจำนนต่อสิ่งที่สังคมหยิบยื่นให้โดยไม่มีข้อต่อรองใดๆ

ขณะเดียวกัน การสร้างความจริงเกี่ยวกับ ความเป็นมนุษย์ อีกชุดหนึ่งที่ปรากฏในสังคมก็ทำให้มนุษย์เชื่อว่า “มนุษย์ควรละชั่ว ทำดี ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ เพื่อเป็นไปในทางดับทุกข์” (พิทยา ศรีโกตะเพ็ชร. 2545 : 49) หรือเชื่อว่า “มนุษย์ควรชวนช่วยทำบุญและปฏิบัติธรรม เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นในชาตินี้ ชาติหน้า ไปสู่สรวงสวรรค์หรือไปสู่นิพพาน” (ประสิทธิ์ แสงทับ. 2535 : 13) ในแง่นี้ การอธิบายความสมบูรณ์แบบของมนุษย์ทั้งชาตินี้และชาติหน้า จึงถูกกำหนดให้เป็นไปตาม “ผลแห่งกรรมดี” ที่คนคนนั้นได้เป็นผู้ก่อไว้เอง อย่างเช่น “เหตุที่ชาตินี้มีเสื้อผ้าอาหารบริบูรณ์ เพราะชาติก่อนบริจาคอาหารแก่คนยากจน” “เหตุที่ชาตินี้มีบ้านเรือนใหญ่โต เพราะชาติก่อนบริจาคอาหารแก่วัดวาอาราม” “เหตุที่ชาตินี้สมบูรณ์พลสุข เพราะชาติก่อนสร้างวัดสร้างศาลา” หรือ “เหตุที่ชาตินี้ฉลาดปราดเปรื่องเรื่องปัญญา เพราะชาติก่อนสวดมนต์ถือศีลกินเจ” เป็นต้น (ณรงค์ เสรีจินตกุล. 2544 : 12-13 ,16-19 ,22-23) ดังนั้น แม้ว่าการสร้างความจริงในเรื่อง “กฎแห่งกรรมและการไถ่บาป” อาจมีส่วนในการช่วยจรรโลงสังคมให้เกิดความสงบสุข แต่การที่ศาสนจักรได้ใช้ร่างกายของคนพิการ เป็นประจักษ์พยานในการยืนยันให้สิ่งที่ถูกสร้างขึ้นกลายเป็นความจริงนั้น ก็กลับทำให้สังคมรับรู้ต่อความเป็นมนุษย์ของคนพิการในฐานะที่เป็น “คนบาป” และมีคุณค่าแค่เพียงการเกิดมาเพื่อ “ชดใช้กรรม” ดังนั้น แม้ว่าศาสนจักรจะสร้างนิยามความหมายให้ “ความพิการ” แตกต่างไปเพียงใดก็ตาม แต่รากเหง้าของการให้ความหมายเหล่านั้น ก็ยังคงทำให้มนุษย์รับรู้ต่อ “ความพิการ” ในฐานะที่เป็นสิ่งชั่วร้าย และไม่ว่าความหมายดังกล่าวจะถูกสร้างขึ้นด้วยวัตถุประสงค์เช่นใด แต่การรับรู้ของสังคมที่มีต่อ “ความพิการ” ในลักษณะเช่นนี้ ก็บีบคั้นให้ “คนพิการ” ต้องกลายเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาอยู่ต่อไป

อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางสังคมที่สร้างให้เรือนร่างของคนพิการต้องกลายเป็นสัญลักษณ์ของ “คนบาป” ขณะเดียวกันก็ผลิตให้ภาพของการแสดงความเวทนาสงสารกลายเป็นสัญลักษณ์ของ “คนดีที่ควรยกย่อง” ในแง่นี้ “การแสดงความสงสาร” ต่อคนพิการจึงถูกทำให้มีความชอบธรรมในการปรากฏตัวต่อสังคมอย่างเปิดเผย และขึ้นมาซ้อนทับอยู่กับ “ความไร้คุณค่า” จนทำให้วิถีชีวิตของคนพิการต้องได้รับความเจ็บปวดอย่างแสนสาหัส สำหรับบรรจบแม้ว่าความเชื่อในเรื่อง “บาป

กรรม” อาจเคยถูกใช้เป็นเหตุผลเพื่อให้ตัวเขายอมรับที่จะอยู่กับความพิการของตนเองให้ได้ แต่การรับรู้ในเรื่องเดียวกันของผู้คนรอบข้าง ก็กลับทำให้เขาต้องไร้พื้นที่ในสังคม “... ย่าเล่าให้ฟังว่า ตั้งแต่เกิดพ่อกับแม่ตั้งใจที่จะปล่อยให้ผมตาย เขาคิดว่าผมเป็นตัวช่วย เป็นตัวบาป กลัวว่าเลี้ยงไว้จะทำให้เขาโชคร้าย ถ้าไม่มียาที่คอยป้อนข้าวป้อนน้ำ ป่านนี้ผมก็คงตายไปนานแล้ว” ความเจ็บช้ำที่เกิดขึ้นกับชีวิตบรรจบมิใช่เรื่องราวแรกที่ผู้วิจัยรับรู้ หลายต่อหลายครั้งที่ได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในประสบการณ์ชีวิตของเพื่อนผู้พิการแต่ละคน ทำให้ผู้วิจัยอดที่จะตั้งคำถามกับตนเองไม่ได้ว่า ถ้าเพียงแต่ความพิการจะไม่ถูกนิยามให้อยู่ภายใต้กรอบของความหมายและคุณค่าเชิงลบ วิธีชีวิตของเขาแต่ละคนจะถูกทำให้เป็นไปเช่นนี้หรือไม่? และไม่ว่ามนุษย์จะถูกทำให้เชื่อต่อความพิการในลักษณะเช่นใด แต่เรื่องราวที่พรุ่งพรูจากน้ำเสียงที่สั่นเครือของบรรจบ ก็คืออีกหนึ่งประสบการณ์ที่บอกเล่าให้ผู้วิจัยได้รับรู้ว่า เขาเจ็บช้ำเพียงใดกับการที่ต้องถูกทำให้เติบโตขึ้นมาเพื่อมี “คุณค่า” แค่เพียงการ “ชดใช้กรรม” ตั้งแต่วัยเด็กเขาถูกเลี้ยงอย่าง “หึงหวัง” ถูกแกล้งถูกล้อเลียนว่าเป็น “ไอ้กุด” “ไอ้ตัวน” ถูกบังคับให้ “คลานหนี” เพื่อสร้างความสนุกสนานให้กับเพื่อน ๆ ถูกหินไล่ปาเพียงเพราะคนรอบข้างรู้ว่าเขาคือ “ตัวช่วย” และทุกครั้งที่เขาต้องการกำลังใจจากใครสักคน สิ่งที่ได้ยินจากคำพูดของยาก็ไม่มีอะไรที่มากไปกว่า การปลอบประโลมให้เขาต้องก้มหน้ายอมรับต่อ “เวรกรรม” ของตนเอง ครั้นเมื่อเติบโตขึ้น เขาก็มีความปรารถนาที่จะสร้างเนื้อสร้างตัว สร้างครอบครัว โดยไม่แตกต่างกับมนุษย์คนอื่นในสังคม แต่คำพูดที่มักได้ยินอยู่เสมอว่า “ไม่เป็นไร กลับไปเถอะ เดี่ยวเอาอะไรไปให้” ก็กลับทำให้บรรจบรู้สึกว่ “เขาเห็นเราเป็นแค่ขอทาน”

สำหรับมาณพ การรับรู้ของคนในครอบครัวที่มีต่อความเป็นมนุษย์ของเขา มิใช่แค่เพียงการมองเห็น “ความไร้คุณค่า” ซึ่งถูกทำให้ประทับอยู่บนเรือนร่าง และกระทำต่อเขาจนเกือบต้องเดินเข้าสู่ความตาย แต่การรับรู้ในเรื่อง “บาปกรรม” ก็กลับเข้ามาโหมกระหน่ำจนทำให้ชีวิตที่ดำรงอยู่ของเขาต้องถูกกระทำจนยิ่งกว่าตายทั้งเป็น “ตอนเด็ก ๆ เราไม่ได้คิดอะไรมาก เพราะเกิดมาเราก็นั่งอยู่บนรถเข็นแล้ว เราก็เลยไม่เคยรู้สึกอะไรกับความพิการของเรา แต่พอมายู่กับพ่อ ไอ้ตัวเวรกรรมทั้งหลาย มันก็เข้ามาอยู่ในสมอง ซาติทีแล้วเราทำอะไรมาหรือ เราตีขำปูขำปาลามาหรือ พ่อพูดกรอกหูเราทุกวัน ไอ้ตัวเวรกรรม ไอ้ตัวช่วย มันตอกย้ำจนทำให้เรารู้สึกว่า มันเป็นเวรกรรมของเราเอง ...” แต่สำหรับโกมล แม้ว่าการรับรู้ของคนในครอบครัวที่มีต่อความเป็นมนุษย์ของเขาจะเป็นแรงสนับสนุนที่ทำให้เขาเชื่อมั่นในตัวตนเอง และสามารถฟันฝ่าอุปสรรคจนประสบความสำเร็จในการสร้างตัวตนตามความปรารถนา แต่การรับรู้ในเรื่อง “บาปกรรม” ของคนรอบข้าง ก็กลับตอกย้ำให้ตัวตนของเขาต้องตกอยู่ภายใต้ภาพลักษณ์ที่สังคมหยิบนินทาให้ จนทำให้ความรู้สึกภายในใจของโกมลต้องเจ็บช้ำตลอดมา “... สิ่งที่เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่ากับตัวผมมาตลอด แล้วผมทนไม่ได้ที่สุดก็คือ คำพูดที่ตนเองมักได้ยินอยู่เสมอว่า การตาบอดของเราเป็นผลพวงจากการทำชั่ว เป็นผลพวงจากการทำบาปของตัวเรา เราต้องสำนึกในบาปนั้น เราต้องเสียดมเจียมตน สิ่งนี้คือสิ่งที่ผมถูกย้ำซ้ำมาตลอดตั้งแต่เรียนชั้นประถม แล้วทุกวันนี้ผมก็ยังได้ยินคำพูดอย่างนี้อยู่เสมอ แม้แต่คนใกล้ชิดหรือคนที่เรารักบางทีเขาก็เผลอพูด ...”

หากเพียงเรื่องราวที่ถ่ายทอดจากความเจ็บปวด ของผู้เป็นเจ้าของประสบการณ์แต่ละคน จะทำให้ใครหลายคนได้เรียนรู้ว่า เราไม่อาจปล่อยให้ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ต้องเป็นไปตามค่านิยมของอำนาจแต่เพียงประการเดียวได้ เพราะการให้ความหมายว่าเป็นคนบาปมิได้ถูกทำให้จำกัดขอบเขตของการกระทำแต่เฉพาะมนุษย์ที่ปรากฏความผิดตั้งแต่เมื่อแรกคลอด หากแต่ในทันทีที่มนุษย์คนใดต้องมีเรือนร่างไม่เป็นไปตามมาตรฐาน มนุษย์คนนั้นนั้นก็จะถูกกระทำจนได้รับความบอบช้ำโดยไม่แตกต่างกัน สำหรับวาทีน แม้ว่าก่อนหน้านี้ตัวเขาก็เคยถูกทำให้คิดว่า “ความผิดเป็นเรื่องของเวรกรรม” และภาพที่เขาถูกทำให้คุ้นชินตาอยู่เสมอเมื่อนึกถึงคนผิดก็หนีไม่พ้น “ภาพขอลาน” ที่อยู่ตามท้องถนน แต่เมื่อถึงวันที่ชีวิตต้องเดินเข้าสู่การเปลี่ยนแปลง วาทีนจึงเพิ่งได้เรียนรู้ว่า ไม่มีสิ่งใดที่จะทำให้มนุษย์ต้องดู “น่าสมเพช” ได้มากเท่ากับการถูกตอกย้ำให้ต้องสำนึกในบาปกรรม เพราะแค่เพียงการยกเรื่องดังกล่าวขึ้นมาอ้างอิง มันก็ทำให้คนรอบข้างสามารถที่จะปฏิบัติต่อตัวตนของเขาเช่นใดก็ได้ด้วยความชอบธรรม แต่สำหรับตนแม้ว่าการรับรู้ในเรื่องบาปกรรมของคนรอบข้าง จะไม่ได้กระทำต่อตัวตนของเขาในลักษณะของการตอกย้ำให้สำนึกในบาปกรรมที่ตนเองได้เคยก่อไว้ แต่การถูกลบประโลมด้วยคำพูดในเชิงเวทนาสงสาร ก็ไม่ได้หมายความว่าเขาจะไม่รู้สึกเจ็บปวดแต่อย่างใด ตรงกันข้ามคำพูดเหล่านั้นกลับยิ่งเป็นการตอกย้ำให้เขาต้องรู้สึกไร้คุณค่ามากขึ้นนั่นเอง “เราไม่อยากจะใครมาเหยียด เพราะเราอาจรู้สึกดีใจที่เค้ามา แต่พอเขากลับไปปั๊บ! เราก็จะรู้สึกแย่มากกว่าเดิม มันเหมือนเราค่อย ๆ ปีนขึ้นจากกันเหว แล้วพอใกล้ ๆ ถึงปากเหว ไอ้คำพูดในเชิงสมเพชทั้งหลาย! ที่เขาพูดไว้กับเรา มันก็เหมือนกับว่า มันบีบเราให้กลับลงไปข้างล่างอีกครั้ง ...”

นอกจาก “การให้ความหมาย” จะถูกใช้เป็นเทคนิคของอำนาจ เพื่อสร้างภาพลักษณ์ให้คนผิดกลายเป็นคนบาปที่น่าสมเพช “การกำหนดกฎเกณฑ์” ก็ถูกนำมาใช้เป็นเทคนิคอีกส่วนหนึ่งของอำนาจ เพื่อสร้างให้การเป็น “คนบาป” ของคนผิดกลายเป็นความจริงที่มนุษย์สามารถสัมผัสและจับต้องได้ และท้ายที่สุดความจริงดังกล่าวก็สร้างให้ภาพความต่างชั้นระหว่างความเป็นมนุษย์ของคนผิดกับคนทั่วไปดูชัดเจนยิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น ในพระวินัยมีการบัญญัติกฎเกณฑ์เกี่ยวกับบุคคลที่ถูกห้ามไม่ให้บรรพชาหรืออุปสมบทโดยเด็ดขาด ได้แก่ ชายที่ชอบประพฤตินอกเรีตในการเสพกาม ชายที่ถูกตอน คนที่เป็นกระเทยโดยกำเนิด คนสองเพศ คนฆ่ามารดา คนฆ่าบิดา คนฆ่าพระอรหันต์ คนทำลายสงฆ์ให้แตกกัน คนทำร้ายพระพุทธเจ้าจนห่อพระโลหิต คนประทุษร้ายภิกษุณี และคนที่เคยต้องอาบัติปาราชิกเมื่อบวชครั้งก่อน (วิ.ม.4/109-116 /173-180. อังในพิทยา ศรีโกตะเพ็ชร. 2545 : 58) รวมถึงมีการระบุในพุทธพจน์ที่กล่าวห้ามไม่ให้บุคคลประเภทต่าง ๆ บวชไว้ว่า “... ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงบรรพชาคนมือด้วน ไม่พึงบรรพชาคนจมูกแหวก ไม่พึงบรรพชาคนหูขาดจมูกแหวก ไม่พึงบรรพชาคนนิ้วมือนิ้วเท้าขาด ไม่พึงบรรพชาคนง่ามมือง่ามเท้าขาด ไม่พึงบรรพชาคนค่อม ไม่พึงบรรพชาคนเตี้ย ไม่พึงบรรพชาคนคอกอก ... ไม่พึงบรรพชาคนมีรูปร่างไม่สมประกอบ ไม่พึงบรรพชาคนตาบอดข้างเดียว ไม่พึงบรรพชาคนง่อย ไม่พึงบรรพชาคนตาบอดสองข้าง ไม่พึงบรรพชาคนใบ้ ไม่พึงบรรพชาคนหูหนวก

ไม่พึงบรรพชาคนทั้งบอดและใบ้ ไม่พึงบรรพชาคนทั้งบอดและหนวก ไม่พึงบรรพชาคนทั้งใบ้และหนวก ไม่พึงบรรพชาคนทั้งบอดใบ้และหนวก รูปใดบรรพชาให้ต้องอาบัติทุกกฏ ...” (วิ.ม.4/136/177. อ้างในพิทยา ศรีโกตะเพ็ชร. 2545 : 58-59) ด้วยนัยยะเช่นนี้ กฎเกณฑ์ที่ถูกสร้างขึ้นจึงเป็นเสมือนการสร้างพื้นที่เพื่อแบ่งแยก “ความดี” กับ “ความไม่ดี” อย่างเด็ดขาด และตอกย้ำให้ภาพการเป็น “คนบาป” ผังติดอยู่บนเรือนร่างของคนพิการมากยิ่งขึ้น เพราะในขณะที่พระวินัยได้ห้ามไม่ให้บุคคลซึ่งเชื่อว่ามีคุณสมบัติชั่วร้ายบรรพชาหรืออุปสมบท ในขณะเดียวกันพระวินัยก็ห้ามไม่ให้คนพิการบรรพชาหรืออุปสมบทด้วยเช่นกัน

ดังนั้น ไม่ว่ากฎเกณฑ์ดังกล่าวจะถูกสร้างขึ้นด้วยจุดมุ่งหมายเช่นใด แต่การตีความของมนุษย์ต่อกฎเกณฑ์ที่ถูกสร้างขึ้นเหล่านั้น ก็กลับแบ่งแยกให้คุณค่าในความเป็นคนของผู้พิการไม่อาจเท่าเทียมกับผู้อื่นได้เลย เพราะท่ามกลางสังคมที่สร้างให้ความหมายของ “การบวช” กลายเป็นหนทางหนึ่งในการบำเพ็ญบุญกุศลอันยิ่งใหญ่ เพื่อสร้างสมผลแห่งกรรมดีให้กับตนเองในชาติหน้า และกลายเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญในการถ่ายทอดบุญกุศลเหล่านั้น เพื่อทดแทนพระคุณของบุพการี แต่สำหรับคริสต แม้ว่าจะพ่อกับแม่จะเป็นบุคคลที่ให้ชีวิต ให้ความรัก ให้กำลังใจ ให้ความรู้ และให้พื้นที่ในการสร้างตัวตนของเขาให้เติบโตขึ้นมาอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี แต่เมื่อถึงวันที่คริสตปรารถนาที่จะทำหน้าที่ของลูกเพื่อทดแทนพระคุณของบิดามารดา กฎเกณฑ์ซึ่งถูกนำมาใช้อย่างเป็นสากลเหล่านั้น ก็กลับแปรเปลี่ยนความภาคภูมิใจในตัวตนของลูกผู้ชายคนหนึ่ง ให้กลายเป็นคมมีดที่บาดลึกอยู่ภายในใจของเขาตลอดมา

“... ผมพยายามไปดื่มน้ำที่วัดเพื่อขอบวชอยู่ 7 ปี แต่เขาก็จะบอกว่า ผมไม่ครบสามสิบสอง เขาบอกว่า ศาสนาพุทธบัญญัติไว้ว่า คนที่สามารถจะบวชเป็นพระหรือเณรได้ ต้องมีอายุครบสามสิบสอง ถ้าไม่ครบก็ไม่ได้บวช ตอนนั้นผมอยากร้องไห้! อยากร้องไห้ที่สุด ... ผมว่าอย่างน้อยเวลาที่พ่อแม่เราแก่ไป เขาอาจจะจำชื่อเราไม่ได้ แต่อย่างน้อยเขาก็ยังรู้ว่าเราบวชให้เขา ผมก็เลยพยายามไปดื่มน้ำขอบวชมาโดยตลอด แล้วพอเขาไม่ให้บวช ผมก็รู้สึกเสียใจว่าทำไมในครอบครัวของผม มีผมคนเดียวที่ทำไม่ได้...”

การสร้างภาพลักษณ์ให้ผู้พิการกลายเป็น “คนบาปที่ดูน่าสมเพช” มิได้กระทำแต่เฉพาะบรรจบ มาณพ โกมล วาทิน ดนัย หรือคริสตแต่เพียงเท่านั้น เพราะตราบโศกที่มนุษย์ยังคงถูกทำให้มองเห็นคุณค่าของความเป็นคนแค่เพียงมิติเดียว มนุษย์ซึ่งมีคุณลักษณะ “ตรง” กับแบบที่สังคมต้องการ จึงย่อมต้องถูกสร้างภาพให้กลายเป็นเจ้าของพื้นที่ ในขณะที่มนุษย์ซึ่งมีคุณลักษณะที่ “ต่าง” ออกไป ก็ย่อมถูกทำให้กลายเป็นส่วนเกินของสังคม เมื่อเป็นเช่นนี้ ทุกทุกพื้นที่ทางสังคมจึงถูกสร้างขึ้นเพื่อเอื้อประโยชน์ให้กับมนุษย์ซึ่งมีคุณลักษณะเพียงแบบเดียว การเข้าสู่พื้นที่ทางสังคมของคนพิการ จึงถูกทำให้ขึ้นอยู่กับความเวทนามาสงสารของคนทั่วไป คนพิการจะได้เข้าเรียนหรือไม่ จะได้เข้าทำงานหรือไม่ รวมถึงจะได้ทำกิจกรรมในสังคมมากน้อยเพียงใด ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนถูกทำให้ขึ้นอยู่กับความเมตตาสงสารของคนทั่วไปทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม เมื่อ “ความน่าเวทนามาสงสาร” ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นจากความสำนึกหรือจากการรับรู้ความเป็นตัวของตัวเองกับโลกภายนอก

ด้วยความเป็นเหตุเป็นผล แต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากความแยบยลของศาสนจักรในการสร้างความจริงชุดใหม่ของสังคม ผ่านการสร้างความรู้เกี่ยวกับพระเจ้า สวรรค์ และนรก ซึ่งแม้ว่าสิ่งที่ศาสนจักรสร้างขึ้นอาจทำให้คนพิการดูเหมือนมีสภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เพราะอย่างน้อยก็ได้รับการดูแลช่วยเหลือจากสังคมโดยไม่ถูกนำไปทรมานหรือฆ่าทิ้งเหมือนเช่นเดิม แต่หากมองให้ทะลุถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เราจะมองเห็นภาพอีกด้านหนึ่ง ซึ่งเป็นภาพที่ทำให้คนพิการถูกจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของความเป็นมนุษย์ไม่เท่าเทียมกับมนุษย์คนอื่น ๆ เพราะความจริงที่ถูกสร้างขึ้นยังคงปรุ่งแต่งให้ตัวตนของคนพิการต้องตกอยู่ภายใต้ภาพลักษณ์เพียงหนึ่งเดียว และการที่ต้องถูกทำให้มีภาพลักษณ์ “ที่น่าสงสาร” เพียงประการเดียวนี้เอง จึงเป็นตัวแบ่งแยกให้สถานะของ “ผู้มอบความสงสาร” อยู่เหนือกว่า “ผู้นำเวทนาสงสาร” ตลอดมา ในแง่นี้ การมาในรูปแบบของนักบุญผ่านการสร้างสถาบันที่เกิดขึ้นอย่างมากมายในสังคม จึงมีนัยยะไม่แตกต่างกับเป็นการสร้างพื้นที่เพื่อปิดล้อมให้คนพิการต้องถูกตรึงอยู่ภายใต้กรอบของความหมายและคุณค่าเชิงลบ จนตอกย้ำให้มีภาพลักษณ์ที่นอกจากจะ “ไร้คุณค่า” แล้ว ยังเป็น “ภาระของสังคม” อีกด้วย

การสร้างภาพลักษณ์ให้กลายเป็น “คนไร้ความสามารถ”

“การไร้ความสามารถ” ของคนพิการถูกทำให้เผยตัวขึ้นในประวัติศาสตร์ เมื่อศาสนจักรเริ่มเสื่อมอำนาจในการครอบครองความเป็นใหญ่ และขณะนั้นได้เกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมจนนำไปสู่การสร้าง “ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม” ขึ้นมาในสังคม ภายใต้ระบบเศรษฐกิจที่ใช้ระบบตลาดเป็นกลไกในการทำงาน การแบ่งงานกันทำ (Division of Labor) จึงถูกสถาปนาให้ขึ้นมาเป็นหลักในการทำให้เกิดความชำนาญเฉพาะด้าน (Specialization) ขึ้นมาในส่วนต่าง ๆ ของสังคม และเมื่อถูกนำมาใช้ร่วมกับเทคโนโลยีที่มีความทันสมัย เงื่อนไขของประสิทธิภาพในการผลิตโดยรวมของสังคม จึงเข้ามาเป็นส่วนสำคัญในการกำหนดสร้างอัตลักษณ์และความเป็นตัวตนให้กับมนุษย์ด้วยนัยยะเช่นนี้ สังคมสมัยใหม่จึงปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้อำนาจไปสู่การทำให้มนุษย์มีลักษณะของความเป็นปัจเจกชน (Individualization) ด้วยการสร้างความจริงที่ทำให้มนุษย์เชื่อว่า ความเป็นปัจเจกชนคือคุณลักษณะสำคัญที่ทำให้มนุษย์เป็นอิสระจากการครอบงำแห่งเจตจำนงของผู้อื่น เพราะทำให้มนุษย์สามารถที่จะเลือกวิถีแห่งชีวิตของตนเองได้อย่างอิสระ บนความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล สังคม หรือสังคมใหญ่ ความเป็นปัจเจกชนจึงเป็นพื้นฐานที่มีความสำคัญในการสร้างสิทธิและผลประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่บุคคล เพราะทำให้แต่ละบุคคลกลายเป็นผู้กำหนดเป้าหมายและผลประโยชน์ของตนเอง รวมทั้งยังเป็นผู้กำหนดหนทางในการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่เป้าหมายและผลประโยชน์ที่กำหนดไว้ด้วยตนเองอีกด้วย (Crittenden. 1992 : 77)

ยิ่งไปกว่านั้น สังคมสมัยใหม่ยังปรับเปลี่ยนเทคนิคในการใช้อำนาจ ไปสู่การอ้างอิงความถูกต้อง ความเป็นสัจจะ และความเป็นธรรมชาติ จนทำให้มนุษย์มองไม่เห็นความเป็น “เจ้าของอำนาจ” และเมื่อความเป็นเจ้าของอำนาจถูกทำให้คลุมเครือ มนุษย์จึงถูกทำให้เชื่อว่า ปัจเจกชน

ทุกคนมีสิทธิเป็นเจ้าของอำนาจได้ด้วยการใช้สติปัญญาและเหตุผลของตนเอง รวมทั้งถูกทำให้รับรู้ความเป็นมนุษย์ของตนเองใหม่ว่า “การอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ไม่ได้เป็นผลจากการมีบาป แต่เป็นเพราะมนุษย์มีธรรมชาติที่มีเหตุผล มนุษย์จึงมีคุณธรรมในการอยู่ร่วมกัน รู้จักรัก รู้จักเสียสละ รู้จักยกย่องความดี รู้จักอาย รู้จักเกรงกลัวต่อบาป และรู้จักใช้สติปัญญาของตนเอง เพื่อพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้าขึ้นได้” (Saint Thomas Aquinas. อ้างจากพิพัฒน์ พสุธารชาติ. 2545 : 95) เมื่อเป็นเช่นนี้ มนุษย์จึงเริ่มผ่อนคลายความเคร่งครัดในการปฏิบัติตามเจตจำนงของพระผู้เป็นเจ้า และหันไปให้ความสำคัญกับการค้นหา “ความจริงแท้” ของความเป็นปัจเจกชน จนทำให้ความรู้ของศาสนจักรซึ่งอยู่บนรากฐานของเหตุผลและความศรัทธา ต้องถูกแทนที่ด้วย “ความรู้สมัยใหม่” ซึ่งอยู่ภายใต้รากฐานของการใช้เหตุผลที่อ้างอิงกับวิธีการทางวิทยาศาสตร์เป็นสำคัญ

ท่ามกลางความคิดที่ถูกแทนที่ด้วยทัศนะในการมองโลกแบบเครื่องจักร “มนุษย์” จึงถูกทำให้กลายเป็น “เป้าหมายของอุดมการณ์” เพื่อพัฒนา “ระบบทุนนิยม” ให้มีความมั่งคั่งมากขึ้น การใช้เหตุผลแบบวิทยาศาสตร์ จึงถูกสถาปนาให้ขึ้นมาเป็นวาทกรรมหลัก จนกลายเป็นระบอบอำนาจแบบใหม่ (New Regime of Power) ที่เข้ามาทำงานแทนที่อำนาจของศาสนจักร และทำให้มนุษย์มองไม่เห็นวาทกรรมอื่น ๆ เป็นเรื่องของอำนาจ แต่กลับสามารถบงการและครอบงำมนุษย์ได้โดยไม่ต้องเกิดขึ้นจากความจงใจ เพราะเป็นอำนาจที่มีอยู่ในทุกหนทุกแห่ง วนเวียน และกระจายไปทั่วความสัมพันธ์ทางสังคมทุกชนิดและทุกขณะที่มีวาทกรรม ด้วยการสร้างความจริงที่ทำให้ผู้คนเชื่ออย่างสนิทใจว่า “การใช้เหตุผลแบบวิทยาศาสตร์ คือ สิ่งที่เป็นกลาง เป็นความจริง เป็นความดีงาม และเป็นความถูกต้อง มนุษย์ซึ่งเป็นปัจเจกบุคคลที่มีเจตจำนงเสรี จึงสามารถกระทำการต่าง ๆ ด้วยการใช้หลักของเหตุผล เพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ” (Turner and Samson. 1995 : 171) ดังนั้น ภายใต้เงื่อนไขที่มนุษย์ยกย่องให้การใช้เหตุผลแบบวิทยาศาสตร์และประสิทธิภาพการผลิตโดยรวมของสังคม ขึ้นมาเป็นใหญ่ในการควบคุมความเป็นไปของตนเอง “บรรทัดฐานใหม่ของความเป็นมนุษย์” ที่เชื่อว่า บุคคลซึ่งมีคุณสมบัติที่ดี (Good Person) หมายถึง บุคคลที่ถูกตัดสินว่ามีสุขภาพที่สมบูรณ์ มีความสวยงาม มีความอิสระ และมีความสามารถในการผลิต (Albrecht. 1976 : 13) จึงถูกทำให้ก่อตัวขึ้นมาในสังคม

ในแง่นี้ มนุษย์ในสังคมสมัยใหม่จึงไม่ได้ถูกจัดกระทำด้วยกลไกของอำนาจทางกฎหมายหรืออำนาจทางศีลธรรมเหมือนที่ผ่านมา หากแต่ถูกจัดกระทำด้วยเงื่อนไขของความสำเร็จทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งเข้ามาครอบงำความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งหมด จนทำให้ประสิทธิภาพการผลิตกลายเป็นเป้าหมายเพียงหนึ่งเดียวของสังคม (Turner and Samson. 1995 : 171 -173) และท้ายที่สุดความสำคัญของมนุษย์ ก็ถูกผูกโยงเข้ากับความสามารถในการสร้างมูลค่าเชิงเศรษฐกิจให้กับสังคม มนุษย์ซึ่งถูกมองว่าไร้ความสามารถในมิตินี้ จึงถูกตีตราให้กลายเป็นบุคคลที่ไร้ความสามารถของสังคมไปด้วยเช่นกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ “การไร้ความสามารถ” จึงถูกสร้างให้ขึ้นมาเป็นภาพลักษณ์ใหม่ของคนพิการ โดยดึงเอาประเด็นที่เขาไม่สามารถจัดแจงตนเองให้สอดคล้องกับบรรทัดฐานใหม่

ซึ่งเปลี่ยนไปให้มีความสำคัญกับประสิทธิภาพในการทำงาน และความสามารถในการเพิ่มมูลค่าเชิงเศรษฐกิจ มาเป็นเครื่องมือในการสร้างความจริงเพื่อกลบเกลื่อนตัวตนที่หลากหลายของคนพิการ และถูกทำให้ขึ้นมาซ้อนทับอยู่กับภาพลักษณ์ “ที่น่าเวทนาสงสาร” และ “ไร้คุณค่า” จนทำให้คนพิการไม่อาจมี “ภาพตัวแทนของความเป็นมนุษย์” ที่เท่าเทียมกับคนอื่นได้เลยสักครั้ง แม้ว่าเจตจำนงของอำนาจจะเปลี่ยนไปเพียงใดก็ตาม

การบงการผ่านการสร้างความรู้ที่เป็นสากล

เมื่อ “การไร้ความสามารถ” ของคนพิการได้ถูกสถาปนาให้ขึ้นมาเป็นความจริงชุดใหม่ของสังคม ด้วยเจตจำนงที่ไม่ต้องการให้มนุษย์มองเห็นการทำงานของอำนาจ การสร้างความหมายและที่มาของ “ความพิการ” จึงถูกอธิบายผ่าน “ความรู้ในเชิงวิทยาศาสตร์” ซึ่งก่อตัวขึ้นนับตั้งแต่การค้นพบครั้งสำคัญของโคเปอร์นิคัส กาลิเลโอ และนิวตัน ซึ่งปฏิเสธทัศนะของปโตเลมีและคัมภีร์ไบเบิลที่ว่าโลกเป็นศูนย์กลางของเอกภพ และเสนอกฎการตกของวัตถุจนสามารถลบล้างความเชื่อในจักรวาลวิทยาแบบเก่า รวมถึงการเสนอทฤษฎีที่สามารถให้คำอธิบายเกี่ยวกับการเคลื่อนที่ของดาวเคราะห์ ดวงจันทร์ ดาวหาง กระแสน้ำขึ้นน้ำลง หรือปรากฏการณ์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับแรงโน้มถ่วงของโลก (ฟริตจอฟ คาปรา. 2542 : 50-51 , 70) และหลังจากนั้นเป็นต้นมา “การค้นหาคำรู้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์” จึงกลายเป็นสิ่งที่เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างมหาศาลและส่งอิทธิพลออกไปอย่างกว้างขวาง จนทำให้มนุษย์ซึ่งเรียกตนเองว่าเป็นสมัยใหม่เชื่อว่า “ความรู้ที่ได้จากการแสวงหาความจริงโดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เป็นความรู้ที่สามารถแยกข้อเท็จจริงออกจากค่านิยมได้ ความรู้ดังกล่าวจึงมีความเป็นวัตถุวิสัย (Objective) ปราศจากอคติ (Value Free) และเป็นสากล (Universal) สามารถนำไปใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ได้ทั่วไป โดยปราศจากข้อยกเว้นหรือมิติด้านเวลาและสถานที่” (Blaikie. 1993 : 13-15)

เมื่อความรู้เชิงวิทยาศาสตร์ได้ถูกสถาปนาให้ขึ้นมาเป็นใหญ่เหนือความรู้อื่น ๆ มนุษย์จึงถูกทำให้เชื่อว่า การแสวงหาความรู้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Method) คือลู่ทางเพียงแบบเดียวที่มีคุณค่าคู่ควรกับการใช้เหตุผลของปัจเจกชน และเพียงพอที่จะใช้ในการอธิบายหรือคาดการณ์องค์ประกอบทั้งหมดของกิจกรรมมนุษย์ได้อย่างครบถ้วน เพราะความรู้ในรูปแบบนี้เป็นความรู้ที่มีอิสระ ไม่ผูกพันกับความเชื่อที่มกมาย และสามารถพิสูจน์ได้ด้วยวิธีการเชิงประจักษ์ ความรู้แบบนี้จึงเป็นสิ่งที่สามารถปลดปล่อยมนุษย์ออกจากกรอบงำของความคิดแบบเก่า และนำพาให้มนุษย์ค้นพบวิถีทางแห่งความเจริญก้าวหน้าได้อย่างอิสระ ด้วยนัยยะเช่นนี้ การแสวงหาความรู้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งมนุษย์เชื่อว่าปราศจากอคติและเป็นสากล จึงถูกนำไปใช้เป็นพื้นฐานในการสร้างความรู้สมัยใหม่ทุกชนิด และถูกนำไปใช้ในทุกหนทุกแห่งและทุกทิศทางโดยที่มนุษย์ไม่เคยตระหนักถึงว่า การมุ่งมั่นแสวงหาความรู้ของตนเองนั้น อาจไม่ได้แสดงถึงความก้าวหน้าขึ้นเรื่อย ๆ จนจวนจะบรรลุความรู้แจ้งของมนุษย์ แต่อาจเป็นเพียงปฏิสัมพันธ์ที่ไม่รู้จบระหว่างความปรารถนาในอำนาจกับความปรารถนาที่จะรู้ของมนุษย์ก็เป็นไปได้ (White.1979 : 91)

เมื่อเป็นเช่นนี้ ความรู้จึงเป็นเพียงส่วนหนึ่งที่แยกไม่ออกจากอำนาจครอบงำชนิดหนึ่ง (Dreyfus and Rabinaw. 1982 : 114) แต่กลับถูกทำให้เผยตัวขึ้นอย่างใสสะอาดและปราศจากการครอบงำ จนทำให้มนุษย์อาจหลงใช้ความรู้ดังกล่าวโดยไม่ระมัดระวัง และเบียดขับให้มนุษย์ด้วยกันเองต้องออกไปจากสังคมโดยไม่รู้ตัว

ความเป็นรูปธรรมของความหมายที่เป็นสากลสำหรับคนพิการ ถูกทำให้ปรากฏตัวขึ้นในสังคม นับตั้งแต่ที่มนุษย์ได้สร้างความรู้เกี่ยวกับกำเนิดของตนเอง (Species) จนสร้างความจริงชุดใหม่เกี่ยวกับความเป็นคนที่ว่า “มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เป็นสัตว์ชนิดหนึ่งในจำพวกสัตว์อื่น ๆ มากมาย การศึกษามนุษย์จึงควรดำเนินไปตามแนวทางของธรรมชาติ มนุษย์จึงนำมาศึกษาในทิศทางของวิทยาศาสตร์ได้อย่างไม่มีข้อยกเว้น” (Markotic. 2003 : 178) และเมื่อมนุษย์ถูกทำให้รับรู้ว่า ตนเองคือสิ่งมีชีวิตชนิดหนึ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ร่างกายของมนุษย์จึงถูกนำไปแบ่งแยกออกเป็นชิ้นส่วนต่าง ๆ ภายใต้การศึกษาด้วยความรู้ทางกายวิภาค ความรู้นี้จึงเป็นเสมือนศาสตร์ในการทำแผนที่มนุษย์ (Science of Cartography) เพราะสามารถชี้และเรื้อนร่างมนุษย์เพื่อแสดงให้เห็นตำแหน่งที่ตั้งของส่วนประกอบต่าง ๆ ภายในร่างกาย อย่างเช่น ผิวหนัง เนื้อเยื่อ อวัยวะ และเลือด ได้อย่างชัดเจน ส่วนความรู้ทางสรีรวิทยา ก็ถูกสร้างให้นำมาใช้ในการอธิบายเพื่อแสดงให้เห็นว่า ส่วนประกอบต่าง ๆ ในร่างกายมีหน้าที่และกลไกการทำงานอย่างไร (Ibid. 2003 : 180) เมื่อเป็นเช่นนี้ มนุษย์จึงถูกทำให้มองเห็นความจริงอีกชุดหนึ่งที่ว่า ร่างกายของตนเองตั้งแต่เกิดจนตายไม่ได้เกิดขึ้นจากการมีบาป การดำเนินชีวิตของตนเองก็ไม่ได้เป็นไปตามกฎแห่งกรรม หากแต่เกิดขึ้นและเป็นไปตามธรรมชาติซึ่งเป็นพยาธิสภาพของแต่ละบุคคล ในแง่นี้ ความพิการจึงเป็นพยาธิสภาพชนิดหนึ่งที่เกิดขึ้นจากความบกพร่องของร่างกาย และเมื่อร่างกายเกิดความบกพร่องขึ้น จึงเป็นกลไกตามธรรมชาติที่สามารถพิสูจน์และยืนยันได้อย่างชัดเจนว่า “ร่างกายที่บกพร่อง” ย่อมไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพเท่ากับ “ร่างกายที่ครบถ้วนสมบูรณ์”

เมื่อร่างกายมนุษย์ได้ถูกแยกออกเป็นชิ้นส่วน เพื่อแสดงให้เห็นว่าส่วนใดเรียกว่าปกติ และส่วนใดเรียกว่าผิดปกติ ความรู้ทางการแพทย์สมัยใหม่ จึงถูกสร้างให้ขึ้นมามีความชอบธรรมในการจัดการนำชิ้นส่วนเหล่านั้นกลับมาหลอมรวมกันใหม่ ภายใต้มายาคติของความก้าวหน้าในการดูแลสุขภาพ โดยเฉพาะกับร่างกายของคนพิการได้ถูกความก้าวหน้าทางการแพทย์สมัยใหม่สร้างคำอธิบายให้กลายเป็น “โรคชนิดหนึ่ง” (Disease) ซึ่งเกิดขึ้นจากความผิดปกติในการทำงานของอวัยวะต่าง ๆ ภายในร่างกาย ในแง่นี้ การบำบัดรักษาคนพิการจึงมุ่งเน้นไปที่การพยายามทำให้อวัยวะซึ่งถูกนิยามว่าผิดปกติ กลับมาทำงานได้อย่างเป็นปกติหรือใกล้เคียงที่สุด และเรียกการบำบัดรักษาในรูปแบบนี้ว่า “การฟื้นฟูสมรรถภาพ” ซึ่งภายใต้คำว่า “ฟื้นฟูสมรรถภาพ” นี้เอง จึงกลายเป็นสัญญาของภาษาที่สร้างความเหลื่อมล้ำระหว่างคนทั่วไปกับคนพิการ เพราะได้สร้างนัยยะที่แตกต่างกันระหว่างคำว่า การบำบัดรักษา (Cure) ซึ่งมีความหมายในเชิงการดูแลสุขภาพสำหรับคนทั่วไป กลับการฟื้นฟูสมรรถภาพ (Rehabilitation) ซึ่งมีนัยยะที่แสดงถึงความบกพร่อง

(Impairment) ความผิดปกติ (Aberrancy) และความขาดแคลน (Deficit) จนจำเป็นต้องสร้างสิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้นมาทดแทนเพื่อซ่อมแซมความบกพร่อง ผิดปกติ และขาดแคลนเหล่านั้น (Stiker. 1999 : 124) ด้วยนัยยะเช่นนี้ ความเจริญก้าวหน้าของความรู้ทางการแพทย์สมัยใหม่ จึงอาจไม่ได้มีความหมายเพียงแค่ การทำให้มนุษย์สามารถรอดพ้นจากการเจ็บป่วยและมีชีวิตที่ยืนยาวอยู่ได้ เพราะการรับรู้ของมนุษย์ต่อความหมายที่ถูกสร้างขึ้นเหล่านั้น ได้ตอกย้ำให้ผู้พิการนอกจากจะต้องตกอยู่ในสภาพของมนุษย์ที่ “ไร้ความสามารถ” แล้ว ยังต้องฟังผู้อื่นเป็นการถาวรอีกด้วย

มิใช่แค่เพียงความรู้แบบวิทยาศาสตร์ที่สร้างให้คนพิการต้องไร้ความสามารถ ในส่วนของความรู้ที่พยายามทำตัวเองให้เป็นวิทยาศาสตร์ (Pseudo-Science) ก็ถูกสร้างให้เข้ามาร่วมกันทำงาน จนทำให้ความบกพร่องของร่างกายต้องกลายเป็นเรื่องเดียวกันกับ การไร้ความสามารถของคนพิการอย่างแยกไม่ออก เพราะแม้ว่าความรู้ดังกล่าวจะเกิดขึ้นจากการนำวิถีชีวิตของมนุษย์ไปสถาปนาให้กลายเป็นทฤษฎี แต่การกลับมาในรูปโฉมของ “ความรู้ในเชิงทฤษฎี” เพื่อใช้อธิบายพฤติกรรมมนุษย์ต่อสังคมนั้น ก็กลับมีอำนาจที่แยบยลมหาศาลจนทำให้คนพิการต้องสูญเสียความเป็นตัวตนของตนเองไป ตัวอย่างเช่น ในทฤษฎีปมด้อย ได้อธิบายว่า “ความบกพร่องของร่างกายจะทำให้มนุษย์เกิดความแปรปรวนทางด้านจิตใจ เพราะเขาจะรู้สึกถึงความไม่มั่นคงของชีวิตที่ต้องฟังผู้อื่น เขาจึงพยายามแสดงพฤติกรรมที่เกินความพอดี เพื่อสร้างความรู้สึกเด่นขึ้นมาทดแทนหรือชดเชยปมด้อยของตนเอง” (Alder. 1927 : 4-11) หรือในทฤษฎีรูปลักษณะ ซึ่งอธิบายว่า “เมื่อบุคคลใดต้องสูญเสียอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งไป บุคคลนั้นก็จะยังคงย้อนระลึกถึงรูปลักษณะของตนเองในขณะที่ยังไม่สูญเสียอวัยวะ และมีความปรารถนาที่จะกลับไปสวมใส่รูปลักษณะนั้นอยู่ตลอดเวลา จึงทำให้สภาพจิตใจและอารมณ์เกิดความแปรปรวนได้ง่าย จนอาจแสดงพฤติกรรมถดถอยหรือพฤติกรรมก้าวร้าวออกมาโดยไม่รู้ตัว” (Schilder. 1950 : 2 - 10) ในแง่นี้ ภาพลักษณ์ของคนพิการจึงถูกนำไปเชื่อมโยงกับการให้คุณค่า ตามคำอธิบายที่ถูกสร้างขึ้นจากความรู้เหล่านั้น และเมื่อคนพิการต้องถูกตีความอยู่ภายใต้กรอบของมนุษย์ซึ่งมีพฤติกรรมที่เปี่ยมเบน เขาจึงต้องถูกจับจ้องจากสังคมในฐานะของมนุษย์ที่มีความผิดปกติอยู่ตลอดเวลา และถูกทำให้กลายเป็นคนที่ไร้ความสามารถของสังคมไปโดยปริยาย

การถูกจับจ้องด้วยความผิดปกติ มิได้ถูกทำให้เกิดขึ้นแต่เฉพาะในเรื่องของพฤติกรรม เพราะในแง่ของความรู้ที่ว่าด้วยการจัดระเบียบทางสังคม ร่างกายซึ่งถูกมองว่า “บกพร่อง” ก็ถูกนำมาใช้เป็นเงื่อนไขสำคัญในการจัดแยกให้คนพิการไม่อาจ “เข้ากลุ่มเข้าพวก” กับคนทั่วไปในสังคม เมื่อเป็นเช่นนั้น คนพิการจึงถูกปฏิเสธการมีปฏิสัมพันธ์กับคนทั่วไปด้วยความเสมอภาค และสิ่งที่เขามักถูกตั้งคำถามจากสังคมก็จะเป็นคำถามที่ว่า “เขาไม่สามารถทำอะไรได้บ้าง” มากกว่าที่จะถามว่า “เขาสามารถทำอะไรได้บ้าง” ยิ่งไปกว่านั้น ความผิดปกติของคนพิการยังถูกอธิบายให้มีนัยยะที่แตกต่างกับความผิดปกติของคนกลุ่มอื่น ๆ เพราะภายใต้ความหมายที่ถูกสร้างขึ้นได้ทำให้สังคมรับรู้ได้ว่า ความผิดปกติของเขาเกิดขึ้นจากสภาพเงื่อนไข (Condition) มากกว่าเรื่องของพฤติกรรม (Behavior) ดังนั้น แม้ว่าคนพิการจะมีความเก่งกล้าสามารถ มีความเชี่ยวชาญ มีความมุ่งมั่น

พยายาม หรือมีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับบรรทัดฐานของสังคมเพียงใด แต่หากเขาไม่สามารถจัดแจงและควบคุมเงื่อนไขของตนเองให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของสังคมได้ คนพิการก็จะยังคงเป็นมนุษย์ที่ถูกจ้องมองด้วยความผิดปกติอยู่เสมอ เพราะผู้คนในสังคมก็จะยังคงประเมินค่าคนพิการจากบรรทัดฐานซึ่งถูกทำให้เชื่อว่าเป็นเงื่อนไขที่ปกติของสังคมต่อไป (Clinard and Meier. 2001 : 441 - 445) นอกจากนี้ ภายใต้เจตจำนงที่ต้องการสร้างความชอบธรรมในการผลักไสสิ่งทีระบบทุนนิยมเชื่อว่า ไม่สามารถสร้างมูลค่าเชิงเศรษฐกิจไปสู่การควบคุมดูแลของรัฐสวัสดิการ (Welfare State) คนพิการก็ยังคงถูกสร้างคำอธิบายให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของ “กลุ่มคนผู้ด้อยโอกาส” ที่สมควรได้รับการดูแลช่วยเหลือ และแม้ว่าความรู้ภายใต้เจตจำนงดังกล่าวจะสร้างมายาคติให้ดูเหมือนว่าคนพิการจะได้รับการแก้ไข ฟื้นฟู พัฒนา และสงเคราะห์ช่วยเหลือจากรัฐหรือสังคม แต่การถูกนิยามความหมายเช่นนี้ ก็กลับเป็นการตอกย้ำให้ภาพลักษณ์ “ที่ไร้ความสามารถ” ผังติดอยู่กับความคิดคำนึงของมนุษย์อย่างแยกไม่ออก จนกลายเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้คนพิการต้องถูกผลักไสให้ตกไปอยู่ในสถานะทางสังคมที่ด้อยกว่าผู้อื่น และเมื่อเขาต้องถูกทำให้กลายเป็นบุคคลที่ต้องพึ่งพิงผู้อื่นอย่างถาวร คนพิการจึงถูกทำให้กลายเป็นมนุษย์ที่ไม่สามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองเพื่อนำไปสู่การเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตได้เลย (Schoeman. 2002 : 15)

เมื่อไม่มีความรู้ใต้ที่ดำรงอยู่โดยปราศจากอำนาจ ความรู้จึงยอมไม่ใช้ผลงานที่เกิดขึ้นจากการค้นพบของมนุษย์เพื่อนำไปสู่ความเป็นศิวิไลซ์ตามที่กล่าวอ้าง แต่อาจเป็นเพียงผลผลิตของอำนาจ ซึ่งเกิดขึ้นเพื่อควบคุมและบงการให้แรงงานของมนุษย์ต้องกระทำการ เพื่อนำไปสู่การเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต (Foucault. 1979 : 27 - 28) ในแง่นี้ ความรู้ที่ถูกผลิตขึ้นอย่างมากมายในยุคสมัยใหม่ จึงร่วมกันทำงานจนทำให้ภาพลักษณ์ “ที่ไร้ความสามารถ” ต้องกลายเป็นความจริงเพียงหนึ่งเดียวสำหรับคนพิการ และยิ่งวงล้อมของความเจริญก้าวหน้ามนุษย์ขึ้นเร็วเพียงใด ก็กลับยิ่งเหวี่ยงให้คนพิการซึ่งถูกมองว่าไม่สามารถเป็นส่วนหนึ่งของระบบการผลิต ต้องหลุดออกจากการเข้าสู่พื้นที่ทางสังคมมากขึ้นเท่านั้น เพราะในขณะที่สังคมได้สร้างให้การศึกษากลายเป็นสถาบันที่สำคัญในการสถาปนาความชำนาญเฉพาะด้านให้กับมนุษย์ แต่สำหรับเสาวภาแม้ว่าแม่จะสนับสนุนให้เธอได้เข้าเรียน แม้ว่าพ่อกับพี่ชายจะเต็มใจเป็นสารพัดให้เธอขี่หลัง และแม้ว่าเธอจะเคยไม่อยากไปโรงเรียนเพราะรู้สึก “อับอาย” ต่อการถูกจับจ้องจากสายตาของผู้อื่น แต่เพราะ “การเรียน” คือความรักของทุกคนในครอบครัวที่มอบให้กับเธอ แม้จะต้อง “คลานไปทั่วโรงเรียน” จะต้องถูกเพื่อน “หัวเราะเยาะ” หรือจะรู้สึกลำบากเมื่อ “ต้องคลานเข้าห้องน้ำ” แต่เธอก็ไม่เคยคิดที่จะขาดเรียนเลยสักครั้ง จนกระทั่งวันหนึ่งเมื่อผู้บริหารคนใหม่ก้าวเข้ามา แม้จะไม่มีกฎเกณฑ์ใดที่เป็นข้อห้าม แต่การรับรู้ต่อความพิการของเขาก็กลับทำให้ความหวังของเธอต้องดับวูบลง

“ตอนเด็ก ๆ พี่เป็นเด็กที่มีความประพฤติดี สอบได้ที่หนึ่งทุกปีทุกชั้น คัดไทยก็ได้ที่หนึ่ง แต่พอเรียนถึงชั้น ป.5 วันที่สอบไล่ ครูใหญ่ก็มาบอกให้เราออกซะ เขาไม่ให้เด็กพิการเรียน โอ้ย! เราไม่เคยร้องไห้ ร้องให้ทั้งวันเลย เขามอบกับเราคนเดียวไม่พอ เขายังชี้รถไปที่บ้านเราด้วยนะ ไปบอกกับเดียวกับแม่ว่า เขาไม่ให้เราเรียนแล้วนะ ...”

มิใช่แค่เพียงเสาวภาที่ถูกปิดกั้นมิให้เข้าสู่พื้นที่ทางการศึกษา เพราะสำหรับครรชิต แม้ว่าเขาจะมีความมุ่งมั่นพยายามจนสามารถเข้าสูการเรียนในระดับอุดมศึกษาได้สำเร็จ แต่การรับรู้ของคนรอบข้างที่มีต่อการตาบอดของเขา ก็กลับทำให้ครรชิตต้องถูกปฏิเสธการเข้าเรียนในสาขาที่ตนเองรัก เพียงเพราะอาจารย์ไม่เคยเชื่อมั่นว่าคนพิการอย่างเขาจะสามารถทำได้

“จริง ๆ แล้วผมอยากเรียนวิทย์คอม แต่ที่นั่นเขาบอกว่า ไม่เอา! ไม่ให้เรียน! สอนไม่ได้! เขาบอกว่า ผมไม่รู้จะสอนคุณยังไง ผมก็บอกว่า อาจารย์ให้ผมเรียนเถอะครับ ถ้าเรียนไม่ได้ผมจะถอยเอง แต่อาจารย์เขาก็บอกว่า ไม่เอา! ไม่เอา! อย่าเสียเวลา ไปเรียนอย่างอื่นเถอะ คุณตาบอดเรียนไปก็เอาไปทำอะไรไม่ได้...”

อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางความรู้ที่สร้างให้ “การไร้ความสามารถ” ต้องติดประทับอยู่บนเรือนร่างของคนพิการ ในอีกมุมหนึ่งของสังคม ยุพาก็คือเจ้าของประสบการณ์อีกคนหนึ่งที่ได้รับความสะดวกจากการกระทำของอำนาจโดยไม่แตกต่างกับผู้พิการคนอื่น ๆ เกือบเจ็ดปีแล้วที่เธอไปสมัครสอบแข่งขันเพื่อบรรจุเข้าเป็นเจ้าหน้าที่ในองค์กรแห่งหนึ่ง และแม้ว่าเธอจะสามารถสอบผ่านข้อเขียนได้ทั้งหมด แต่เมื่อถึงขั้นตอนของการสัมภาษณ์ ก็กลับไม่มีคำถามใดใดที่สนทนาพูดคุยในเรื่องของการทำงาน เพราะทันทีที่เธอใช้ไม้ค้ำยันเดินเข้าไปในห้องสอบ สิ่งและผู้สัมภาษณ์ปฏิบัติต่อเธอก็ไม่มีอะไรที่มากไปกว่า การจ้องมองด้วยสายตาที่สมเพชและคำพูดที่ว่า “มาได้ยังไง” มิใช่แค่ยุพาที่ถูกปฏิเสธการรับเข้าทำงาน เพียงเพราะเหตุผลที่มีร่างกายไม่เป็นไปตามมาตรฐาน เพราะสำหรับดณัย เขาก็เคยถูกทำให้ผ่านความเจ็บปวดเช่นนี้มานับครั้งไม่ถ้วน และหากมนุษยียังคงถูกทำให้เชื่อว่า คนพิการไม่จำเป็นต้องเรียน ไม่จำเป็นต้องทำงาน ไม่จำเป็นต้องใช้ชีวิตที่เท่าเทียมกับผู้อื่น นั่นหมายความว่า จะต้องมีคนมนุษยียกอีกสักกี่คน ที่จะต้องได้รับความบอบช้ำ การกระทำของมนุษยย์ด้วยกันเองต่อไป

“... ตอนไปสมัครงานที่โรงพิมพ์ ผมจะโทรไปก่อน เขาก็บอกโอเค! ได้ได้! ผมก็บอกว่า ผมส่งงานให้พี่ดูก่อนนะครับ ถ้าพี่ไม่พอใจ พี่จะให้ผมแก้ตรงไหน พี่บอกได้เลย ผมเต็มที่ ผมก็แก้จนเขาพอใจ เขาก็บอกว่าโอเค! ได้ได้! มาทำงานได้เลย! ผมก็บอกเขาว่าพี่ครับแต่ผมเป็นคนพิการนะครับ เขาก็ตอบว่า ถ้าเป็นคนพิการตอนนี้ที่ทำงานเรายังไม่รับ ผมไปสมัครอยู่ 6-7 ที่ โดยโทรไปก่อนแบบนี้ พอเขาเห็นผลงานผมเขาก็รับ แต่พอวันที่รู้ว่าผมพิการ ผมก็จะถูกปฏิเสธด้วยเหตุผลที่คล้าย ๆ กันแบบนี้...”

การควบคุมความเป็นไปทางสังคมผ่านการสร้างผู้เชี่ยวชาญ

แม้ว่าอำนาจของความรู้สมัยใหม่จะผูกขาดการสร้างความจริง จนถูกนำมาใช้เป็นพื้นฐานสำคัญในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับความพิการ และกลายเป็นความรู้ที่ทรงอิทธิพลในการกำหนดเงื่อนไขทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับคนพิการได้สำเร็จ แต่หากไม่มีสิ่งใดมาทำหน้าที่ในการสืบทอดเพื่อผลิตซ้ำให้วาทกรรมดำรงอยู่ตลอดเวลา ในที่สุดวาทกรรมก็อาจเสื่อมคลายอำนาจในการอธิบายความเป็นไปของสังคม ด้วยนัยยะเช่นนี้ ผู้เชี่ยวชาญจึงถูกสถาปนาให้กลายเป็นกลุ่มคน

ที่เข้ามามีอิทธิพลในการกำหนดความเป็นไปของสังคม โดยใช้ความรู้ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะ (Specialize Knowledge) และอ้างอิงความเป็นวิทยาศาสตร์ เป็นฐานอำนาจในการสร้างความชอบธรรมให้กับตนเองในการอธิบายเรื่องต่างๆ ต่อสังคม ในแง่นี้ ผู้เชี่ยวชาญที่ถูกผลิตขึ้นในสาขาวิชาต่าง ๆ อย่างเช่น แพทย์ พยาบาล นักจิตวิทยาคลินิก นักสังคมสงเคราะห์ นักอาชีวบำบัด นักกายภาพบำบัด นักกายอุปกรณ์เทียม หรือนักโสตสัมผัสวิทยา จึงอาจไม่ได้ถูกผลิตขึ้นเพื่อให้มีความหมายเพียงแค่การนำไปสู่ประสิทธิภาพในการดูแลรักษาแต่เพียงเท่านั้น แต่อาจเป็นการเพิ่มอำนาจในการควบคุมความเป็นไปทางสังคมของคนพิการอีกด้วย เพราะทันทีที่กฎหมายได้สร้างอำนาจให้กับ “แพทย์” ในการนิยามความหมายให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งต้องกลายเป็น “คนพิการ” นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา วิถีชีวิตของมนุษย์ที่ถูกยึดเยียดให้สวมใส่ภาพลักษณ์ของคนพิการ ก็ต้องถูกบงการและควบคุมจากผู้เชี่ยวชาญซึ่งถูกสร้างไว้ตามลำดับอย่างเข้มงวด จนไม่อาจดำเนินชีวิตได้อย่างเท่าเทียมกับคนทั่วไป

อย่างไรก็ตาม เมื่อผู้เชี่ยวชาญที่ถูกผลิตขึ้นภายใต้อุดมการณ์ดังกล่าว เป็นเพียง “ผู้รู้” แต่ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ มันจึงไม่ได้หมายความว่า เขาจะสามารถปฏิบัติต่อผู้อื่นเช่นใดก็ได้ด้วยความชอบธรรม เพราะภายใต้ความรู้ที่แยกส่วน “ร่างกาย” และ “จิตใจ” ออกจากกันอย่างเด็ดขาด การใช้อำนาจของผู้เชี่ยวชาญ จึงอาจกลายเป็นที่มาของความทุกข์ทรมานที่เขาสร้างให้กับผู้อื่นโดยไม่รู้ตัว เพราะสำหรับคนไข้ แม้ว่าตลอดหกเดือนของการรักษา เขามีชีวิตอยู่ด้วยความหวัง และแม้ว่าความพิการอาจกระชากให้ตัวตนของเขาต้องสูญเสียไป แต่การรับรู้โดยมีทันได้เตรียมใจก็กลับกลายเป็นเงื่อนไขที่ทำให้ “ความตาย” ต้องกลายเป็นทางเลือกเพียงหนึ่งเดียวสำหรับเขา

“... ตอนรักษาตัวที่โรงพยาบาล อยู่ดีดีหมอเขาก็มาถามว่า เป็นไงพิการแล้วทำไมใจได้หรือยัง ตอนได้ยินคำแรกผมไม่เชื่อนะครับ ผมถามว่าอะไรนะ เขาก็บอกว่าพิการแล้วคุณทำไมใจได้หรือยัง! ตอนนั้นมันเหมือนกับว่ามีคนมาปิดสวิทช์ ไอ้ความรู้สึกว่า เฮ้ย! เดี่ยวเราก็คงกลับไปเรียนแล้ว ได้กลับไปทำงานไปเล่น อะไรแบบนี้มาโดยตลอด แต่พอมาพูดแบบนี้ มันเหมือนกับว่าเขาหักมุมเลย เขาทำร้ายความรู้สึกของเรามาก มันเป็นคำพูดที่เราารู้สึกว่ามันแรง เราตั้งตัวไม่ทัน เราจับไม่ได้ เรารู้สึกว่าอย่ามาพูดเล่นนะ จากที่เมื่อก่อนเคยทำโน้นทำนี่ ทำอะไรต่ออะไร แต่พอเขาพูดแบบนี้ มันเหมือนกับว่า เราพอเลย เราจบแล้ว เราไม่เอาอีกแล้ว เราเป็นคนพิการแล้ว เราอยากตาย! ...”

เมื่อความรู้ไม่ใช่สิ่งที่อยู่นิ่งเพื่อคอยให้ใครเข้าไปค้นพบ แต่ความรู้ถูกสร้างขึ้นอยู่ตลอดเวลาจากปฏิสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างมนุษย์ ทั้งจากประสบการณ์ของตนเองและการสังเคราะห์จากประสบการณ์ของผู้อื่น ในแง่นี้ ผู้เชี่ยวชาญจึงไม่อาจผูกขาดการใช้อำนาจของความรู้เพียงด้านใดด้านหนึ่งเพื่อเป็นข้ออ้างในการดูถูกความรู้ของผู้อื่น และไม่อาจใช้ความรู้ของตนเองเข้าไปกำกับให้ผู้อื่นต้องเป็นไปตามมาตรฐานเพียงแบบเดียว เพราะวิถีชีวิตของมนุษย์ต่างก็เต็มไปด้วยความแตกต่างหลากหลายซึ่งยากจะจัดระเบียบให้เป็นมาตรฐานเดียวได้ ในแง่นี้ ประสบการณ์ที่สั่งสมขึ้นจากการใช้ชีวิตของมนุษย์แต่ละคน ซึ่งหมายรวมถึงประสบการณ์ของอมรและวาทีน จึงสมควร

มีศักดิ์และสิทธิในการที่จะเรียกว่า “ความรู้” และมีคุณค่ามากเพียงพอที่จะนำมาใช้ในการอธิบายต่อสังคมได้โดยไม่แตกต่างกับความรู้ของผู้เชี่ยวชาญ

“ตอนอยู่โรงพยาบาล นักกายภาพบำบัดเขาจะมาสอนให้ผมพลิกตัวบนเตียงแคบ ๆ แล้วมีคนมาคอยเฝ้าไม่ให้ตกเตียง ผมก็บอกว่ามันทำไม่ได้เตียงมันแคบ เขาก็ไม่พอใจที่ผมเถียง เขาต่อว่าผมแล้วก็เดินหนีไป พอกลับมาบ้าน ผมไม่เอาเลยเตียงโรงพยาบาล ผมใช้ที่นอน 6 ฟุต มันกว้างทำให้ห้อยตัวพลิกตัวได้ง่าย โอกาสตกเตียงก็น้อยกว่า แล้วผมก็อยู่ของผมคนเดียวได้ ไม่ต้องให้ใครมาเป็นภรรยา คอยนั่งเฝ้า ...”

“เคยมีเจ้าหน้าที่เข้ามาพบเราที่บ้าน แล้วพยายามเข้ามาสอนเรื่องโน้นเรื่องนี้ อย่างเรื่องออกกำลังกายที่เราทำได้เองอยู่ทุกวัน แต่พอเขาเข้ามาบิ๊ป เขาก็จะมาพูดมาสอนอะไรที่เราารู้สึกว่า มันเป็นไปได้ไม่ได้กับความพิการของเรา หรืออย่างสอนเรื่องการขึ้นเตียงลงเตียง เขาก็สอนตามตำรา แต่มันไม่ถนัดกับตัวเรา บางทีเราสามารถขึ้นลงได้อีกแบบหนึ่ง แล้วเราก็คิดว่ามันสะดวกกว่า แต่เขาก็จะบอกให้เราทำอีกแบบหนึ่ง ซึ่งเรารู้สึกว่ามันลำบากกับตัวเรา ...”

เมื่อเป็นเช่นนั้น การเกิดขึ้นอย่างมากมายของผู้เชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ ที่เราพบเห็นอยู่ทั่วไปในสังคม จึงอาจไม่ได้มีความหมายเพียงแค่การบ่งบอกถึงความเจริญก้าวหน้าของความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่ แต่อาจเป็นส่วนประกอบหนึ่งในการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของผู้เชี่ยวชาญให้อยู่ในฐานะของกลุ่มคนที่ขึ้นมาเป็นหลักในการครอบงำ และปรุงแต่งคำอธิบายเกี่ยวกับความพิการขึ้นมาในสังคม (Kane ,Kane and Ladd. 1998 : 36) ในแง่นี้ ผู้เชี่ยวชาญจึงเป็นเสมือนผู้คุ้มครอง (Guardian) หรือเป็นผู้เฝ้ามอง (Gatekeeper) วิถีทางสังคมของคนพิการ เพื่อกำหนดและควบคุมให้เป็นไปตามเจตจำนงของอำนาจ (Gleeson.1997 : 186) การพัฒนาระบบผู้เชี่ยวชาญ จึงอาจไม่ได้มีผลในเชิงการครอบงำเพียงประการเดียว หากแต่มีผลที่ทำให้คนพิการต้องตกอยู่ในสถานะของบุคคลที่ต้องพึ่งพิงผู้อื่นอีกด้วย (Starr.1982 : 79) ที่เป็นเช่นนั้นเพราะผู้เชี่ยวชาญมักใช้อภิสิทธิ์ผูกขาดการสร้างคำอธิบายที่เป็นสากล เพื่อให้นิยามความหมายซึ่งมีนัยยะที่ทำให้คนพิการต้องกลายเป็นภาระของผู้อื่นอยู่เสมอ ในแง่นี้ การดำรงอยู่ของภาพลักษณ์ที่ “ไร้ความสามารถ” จึงไม่ได้เป็นไปโดยธรรมชาติตามสภาพร่างกายที่ปรากฏให้เห็น หากแต่ถูกผลิตซ้ำจากปฏิบัติการแห่งอำนาจของผู้เชี่ยวชาญ ที่ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของระบบทุนนิยมในการจัดเตรียมโอกาสที่เป็นเลิศเพื่อพัฒนาความก้าวหน้าให้กับระบบเศรษฐกิจนั่นเอง (Friedson. 1980 : 62-64)

การจำกัดพื้นที่ทางสังคมผ่านการสร้างสถาบัน

สถาบันสมัยใหม่ คือ เทคนิคการใช้อำนาจในอีกรูปแบบหนึ่งที่ถูกสถาปนาขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ในการจัดระเบียบและควบคุมให้สรรพสิ่งเป็นไปตามความจริงที่ถูกสร้างขึ้น เพราะเมื่ออำนาจของความรู้และผู้เชี่ยวชาญ ได้ร่วมกันทำงานจนทำให้ “การไร้ความสามารถ” ของคนพิการ กลายเป็นความจริงแท้ของสังคม สถาบันสมัยใหม่จึงถูกผลิตขึ้นเพื่อจำกัดพื้นที่ให้คนพิการต้องตก

อยู่ภายใต้ภาพลักษณ์ที่ “ไร้ความสามารถ” อยู่เสมอ เมื่อเป็นเช่นนี้ การเกิดขึ้นของสถานสงเคราะห์ สถานฟื้นฟูสมรรถภาพ สถานศึกษาพิเศษ หรือสถานฝึกอาชีพ จึงมีนัยยะไม่แตกต่างกับการสร้างโรงงาน ในแง่ของการจำกัดพื้นที่เพื่อกีดกันให้คนพิการต้องออกไปจากสังคม แต่ในแง่ของเทคนิค การใช้อำนาจกลับมีความแนบเนียนและแยบยลกว่าอำนาจของศาสนจักร เพราะสถาบันสมัยใหม่ไม่ได้ถูกทำให้เกิดขึ้น ด้วยเจตจำนงที่ต้องการตอกย้ำให้ภาพความไม่เท่าเทียมของมนุษย์ชัดเจนในทางตรงกันข้าม สถาบันเหล่านั้นกลับถูกสถาปนาให้เกิดขึ้นด้วยเจตจำนงที่ต้องการสร้างให้ภาพความเท่าเทียมของมนุษย์ชัดเจนขึ้น เพราะภายใต้เจตจำนงดังกล่าวได้ทำให้มนุษย์เห็นว่า ทุกคนต่างก็ได้รับสิทธิที่ไม่แตกต่างกัน เพราะไม่ว่าคนทั่วไปจะได้รับการจัดสรรพื้นที่ทางสังคมเพียงใด คนพิการก็จะได้มีการจัดสรรพื้นที่เหล่านั้นเท่าเทียมกันทุกประการ ไม่ว่าจะเป็น การสร้างสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา อาชีพ การดูแลสุขภาพ และการช่วยเหลือต่าง ๆ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ภายใต้หลังฉากของมายาภาพที่สร้างให้คนพิการมีคุณค่าและศักดิ์ศรีที่เท่าเทียมกับคนทั่วไป พื้นที่เหล่านั้นกลับถูกสถาปนาให้กลายเป็นเครือข่ายของอำนาจ (Network of Power) ในการประกอบพิธีกรรมของการสร้างความเป็นสถาบัน (Institutionalization) ให้กับอำนาจของความรู้ อำนาจของผู้เชี่ยวชาญ และอำนาจของวินัยซึ่งเกิดขึ้นจากการกำหนดกฎเกณฑ์ของสังคม และเมื่ออำนาจของความรู้ ผู้เชี่ยวชาญ และกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ได้ผ่านพิธีกรรมของการสถาปนาเรียบร้อยแล้ว สถาบันที่เกิดขึ้น อย่างเช่น โรงพยาบาล สถานสงเคราะห์ สถานฝึกอาชีพ จึงถูกทำให้กลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่ผู้เชี่ยวชาญสามารถนำความรู้และกฎเกณฑ์ต่าง ๆ มาใช้ได้ อย่างชอบธรรม จนทำให้คนทุกคนที่ย่างก้าวเข้าไปในพื้นที่ดังกล่าว ต้องถูกทำให้ตกอยู่ในสภาพของมนุษย์ที่ไร้อำนาจ เพราะต้องเชื่อฟังบุคลากรในพื้นที่นั้น ๆ อย่างว่าง่าย และต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของพื้นที่อย่างเคร่งครัด ในแง่นี้ คนพิการซึ่งถูกกำหนดขอบเขตให้ต้องอยู่แต่เฉพาะในพื้นที่ดังกล่าว จึงต้องถูกกำกับให้มีวิถีชีวิตที่เป็นไปตามคำสั่งการของอำนาจแต่เพียงประการเดียว ดังนั้น หากมีคนพิการซึ่งปรารถนาจะทำอะไรที่แตกต่างออกไป คนคนนั้นก็就会被ทำให้กลายเป็น “ความผิดปกติ” และหากใครที่ไม่สามารถทนต่อการจับจ้องได้ เขาก็จะถูกผลักไสให้กลับไปอยู่ในพื้นที่เฉพาะของตนเองต่อไป สำหรับเสาวภา แม้ว่าการเริ่มฝึกทักษะการใช้คอมพิวเตอร์จะสร้างความยากลำบากให้กับชีวิตในวัย 39 ปีของเธอสักเพียงใด และแม้ว่าพื้นที่บนท้องถนนจะไม่เคยมีสิ่งอำนวยความสะดวกใดใดที่เอื้อให้รถเข็นของเธอได้ปั่นไปอย่างราบรื่น แต่เพราะการได้ออกไปทำงานคือความสุขอีกแบบหนึ่งที่เธอปรารถนา อุปสรรคที่เกิดขึ้นจึงไม่เคยทำให้เธอต้องคิดยอมแพ้ได้มากเท่ากับปฏิสัมพันธ์ที่คนรอบข้างมีต่อเธอ

“... ครั้งแรกที่ย่างออกมาทำงาน เราเหมือนคนไร้วิญญาณ เขามองเราแล้วก็ผ่านไป ไม่พูดไม่คุย ไม่มีงานมาให้ทำ เราก็เลยรู้สึกว้า เราอยู่บ้านเราเก่งนะ เราเป็นใหญ่ในบ้าน เรามีความคิด เราสามารถเป็นที่ปรึกษาให้ใคร ๆ ก็ได้ แต่ทำไมเขาต้องทำแบบนี้กับเราด้วย มันรู้สึกเหมือนถูกตบหน้ากับสายตาที่เขามองเรา ก็เลยคิดเหมือนกันว่า จะไม่เอาแล้ว กลับไปอยู่บ้านเหมือนเดิมดีกว่า ...”

สำหรับวาทีน แม้ว่าการมีเป้าหมายในชีวิตจะทำให้การดำรงอยู่ของเขามีความหมายที่เพิ่มขึ้น และแม้ว่าการได้กลับมาทำงานจะทำให้ตัวตนของเขามีตำแหน่งแห่งที่ที่มั่นคง แต่ตราใบที่ผู้คนในสังคมยังคงถูกทำให้เชื่อว่า “บ้าน” คือพื้นที่ที่เพียงพอแล้วสำหรับคนพิการ สิ่งที่ว่าทีนวาดหวัง เพื่อต้องการจะเห็นการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับคนพิการ ก็คงเป็นความฝันที่ไกลเกินเอื้อม

“... มีอยู่ครั้งหนึ่งผมไปร่วมกลุ่มสมมนาที่ อบต. เราพยายามพูดเรื่องการมีส่วนร่วม และความเท่าเทียมที่คนพิการควรมีโอกาสได้ออกมาใช้ชีวิตในสังคม ปลัดก็พูดสวนขึ้นมว่า ถ้าเป็นเขา เขาไม่ออกมาหรอก อยู่ที่บ้านมีความสุขสบายกว่า ไม่ต้องออกมาเจออะไร! ผมก็บอกกลับไปว่า ชีวิตคนเรานั้นไม่ได้มีความสุขอยู่กับบ้านเพียงอย่างเดียว มันต้องได้ออกมาเจอคนอื่นบ้าง ปลัดแกก็ยืนยันเสียงดังว่า แต่ผมคิดว่าอยู่บ้านมีความสุขกว่า ถ้าผมพิการให้ผมอยู่บ้านก็น่าจะมีความสุขแล้ว ไม่ต้องออกมาด้รอะไร”

มาถึงจุดนี้หากผู้วิจัยจะเกิดคำถามว่า ทำไมการสร้างพื้นที่ทางสังคมจึงไม่อาจทำให้มนุษย์ที่มีความแตกต่างหลากหลายสามารถเข้าไปใช้พื้นที่เหล่านั้นได้อย่างเท่าเทียมกัน? คำตอบที่ผู้วิจัยจะได้รับ อาจไม่ได้อยู่ที่คุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ตามที่กล่าวอ้าง แต่อาจไปอยู่ที่ว่า การสร้างพื้นที่เหล่านั้นจะเกิดความคุ้มค่าและเกิดประสิทธิภาพกับการลงทุนมากน้อยเพียงใด เพราะภายใต้กระบวนการที่การให้ความสำคัญกับมนุษย์ ได้ถูกเปลี่ยนไปเป็นการให้ความสำคัญกับผลผลิตในการทำงาน ก็ย่อมทำให้ผู้คนในสังคมเชื่อว่า การจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เพื่อทำให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดนั้น ต้องจัดสรรเพื่อ “คนส่วนใหญ่” ของสังคม เมื่อเป็นเช่นนี้ การลงทุนเพื่อสร้างพื้นที่ซึ่งมากเกินความจำเป็นสำหรับคนส่วนใหญ่ จึงถูกทำให้มองเห็นว่าเป็นเรื่องที่ไร้ประสิทธิภาพและไม่คุ้มค่าต่อการลงทุน และเมื่อสังคมไม่อาจยกย่องให้ความคิดในเรื่องศักดิ์ศรีของความเป็นคนขึ้นมายุ่งเหี่ยวความคิดในเรื่องประสิทธิภาพและกำไร นั่นหมายความว่า การสร้าง “สถาบันพิเศษ” สำหรับคนส่วนน้อยของสังคม จึงย่อมกลายเป็นมายาคติที่ทำให้มนุษย์มองเห็นว่าเพียงพอแล้วสำหรับคนพิการ

“... พวกเราเคยเข้าไปพบผู้ใหญ่คนหนึ่งของจังหวัด เขามองพวกเราเหมือนเบื่อหน่าย แล้วก็บอกว่า พวกคุณมาพูดเรื่องการจัดสภาพแวดล้อม มันไม่มีความสำคัญ! ประเทศเรายังไม่ได้ร่ำรวยขนาดนั้น! ต้องไปเก็บภาษีคนอื่นอีกเท่าไร ถึงจะมาทำแบบนั้นได้ ถ้าพวกคุณมาพูดเรื่องการฝึกอาชีพ ผมอาจจะมีความสุขมากกว่านี้...”

เมื่อเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ กลายเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการหล่อหลอมความคิดและการตอบสนองของสังคมต่อสรรพสิ่ง คนพิการซึ่งถูกมองว่าไม่สามารถเป็นส่วนหนึ่งของระบบการผลิต จึงถูกเบียดขับให้กลายเป็นมนุษย์ที่ไม่มีคุณค่าพอที่จะใช้ชีวิตอยู่ในสังคมเหมือนคนทั่วไป หรืออาจไม่มีคุณค่าพอที่จะมีชีวิตอยู่บนโลกใบนี้ด้วยซ้ำไป เรื่องราวที่เกิดขึ้นในชีวิตของเสาวภา ชำนาญมานพ ครรชิต ดนัย โกมล วาทีน นฤมล อมร และผู้พิการอีกหลายคน ต่างก็สะท้อนให้เห็นถึง

ความรุนแรงในเรื่องดังกล่าวได้เป็นอย่างดี เพราะทันทีที่เขาต้องถูกยึดเยียดให้สวมใส่ภาพลักษณ์ของคนพิการ วิธีชีวิตของแต่ละคนก็ถูกทำให้ไม่มีทางเลือกอื่นใด นอกจากการต้องยอมจำนนต่อสิ่งที่สังคมหยิบยื่นให้ เพราะทุกสิ่งทุกอย่างล้วนแต่ถูกกำหนดไว้ในเส้นทางของมนุษย์เพียงแบบเดียว มนุษย์คนใดที่ถูกนิยามว่าไม่เป็นไปตามมาตรฐาน ก็จะถูกคัดแยกให้ออกจากสังคมโดยอัตโนมัติ หรือหากว่ามีเส้นทางอื่นที่สังคมหยิบยื่นให้ เส้นทางนั้นก็จะไม่ใช่เส้นทางที่ทำให้มนุษย์ซึ่งถูกบีบให้ต้องเดินเข้าไป จะสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรีที่เท่าเทียมกับคนทั่วไป ตรงกันข้าม เส้นทางนั้นกลับเป็นเส้นทางที่ตอกย้ำให้ “ภาพความต่างชั้นระหว่างความเป็นมนุษย์” ของคนที่ต้องเดินเข้าไปกับมนุษย์คนอื่นในสังคมดูชัดเจนนั่นเอง

การลดการต่อต้านผ่านการสร้างกฎเกณฑ์ทางสังคม

กฎเกณฑ์กติกาที่เกิดขึ้นในสังคม คือ เทคนิคของการใช้อำนาจในอีกรูปแบบหนึ่งที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อทำให้เกิดความชอบธรรมในการควบคุมการต่อต้าน และทำให้มนุษย์ต้องเชื่อฟังหรือปฏิบัติตามระบบแห่งอำนาจอย่างว่าง่าย (Danaher , Schirato and Webb. 2000 : 36-38) ในแง่นี้ กฎเกณฑ์กติกาจึงถูกสร้างขึ้นด้วยเจตจำนงที่ต้องการฝึกฝนให้มนุษย์รับรู้ ว่าตนเองคือผู้สร้างอัตลักษณ์ของตนเองขึ้นมาเอง เพราะ “กฎเกณฑ์กติกา” จะเป็นตัวสร้างเงื่อนไขและข้อกำหนดว่าใครสามารถทำอะไรได้ ใครไม่สามารถทำอะไรได้ และจากข้อกำหนดนี้เองจึงเป็นเสมือนวินัยที่ถูกทำให้เป็นส่วนหนึ่งของชีวิต และถูกทำให้กลายเป็นเป้าหมายของตัวมันเองในการแบ่งแยกความเป็นมนุษย์ไปโดยปริยาย ด้วยนัยยะเช่นนี้ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างมากมายในสังคมปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็น กฎหมาย กฎกระทรวง กฎระเบียบ ข้อบังคับ หรือแผนพัฒนาต่าง ๆ จึงถูกทำให้กลายเป็นเป้าหมายสูงสุดในการเรียกร้องของมนุษย์ และถูกทำให้กลายเป็นสัญญาของจุดสิ้นสุดในการต่อต้านอำนาจ เมื่อเป็นเช่นนี้ มนุษย์จึงถูกทำให้เชื่อว่า หากมีการกำหนดสิทธิใดใดออกเป็น “ลายลักษณ์อักษร” ก็เพียงพอแล้วสำหรับการสร้างความเสมอภาคในสังคม ในแง่นี้ มนุษย์จึงถูกทำให้เพิกเฉยต่อการตรวจสอบอำนาจ และละเลยต่อความเป็นไปของสังคม จนไม่มีใครเคยรับรู้ ว่าวิถีชีวิตของไพร่จวนจะถูกกำกับให้ต้องเป็นไปเช่นใด ภายใต้มายาคติของการบังคับใช้กฎเกณฑ์เหล่านั้น

“ผมทำงานที่นี่ได้รับเงินเดือนแค่สี่พันบาท ทำตั้งแต่เช้ายันค่ำ แล้วก็ทำทุกอย่างตั้งแต่เตรียมร้าน ถ่ายเอกสาร เองานไปส่งให้ลูกค้า มีอยู่ครั้งหนึ่งเขาใช้ให้ผมไปส่งงาน ผมต้องเดินกะเผลก! กะเผลก! ไปไกลมาก เอกสารก็หนัก แล้วก็ต้องข้ามสะพานลอยไปอีกฟากหนึ่ง พอกลับมาข้าเขาก็ต่อว่าผม บางทีก็ขู่ว่าจะไล่ออก เขาบอกว่าคนพิการแบบผม ไม่มีใครเขาอยากจ้างหรอก อุตส่าห์ใจดีรับเข้าทำงานแล้ว ยังทำได้ไม่คุ้มค่างับเงินของเขาอีก ผมจะดีกว่าแบบนี้เป็นประจำ เคยคุยให้เพื่อนที่พิการด้วยกันฟัง เขายังบอกให้ผมลาออก มาทำแบบเขาก็ได้ ไม่ต้องทำอะไร พอถึงสิ้นเดือนก็ไปเซ็นเช็ครับเงินที่โรงงานเดือนละพันห้า เพราะเขาแค่เอาชื่อเราไปส่งว่ารับคนพิการเข้าทำงานแล้ว แต่ผมไม่อยากทำแบบนั้น ก็เลยต้องทนต่อไป...”

เมื่ออำนาจของความรู้ ผู้เชี่ยวชาญ สถาบัน รวมถึงอำนาจของวินัยซึ่งเกิดขึ้นจากการกำหนดกฎเกณฑ์ของสังคม ได้ร่วมกันทำงานจนสร้างให้ “การไร้ความสามารถ” ของคนพิการกลายเป็นระบอบของความจริง และเมื่อระบอบของความจริงได้ถูกสถาปนาจนมั่นคงแล้ว อำนาจของมันจึงแทรกซึมเข้าไปในทุกทิศทุกทางและทุกส่วนของสังคม จนกลายเป็นสุดยอดของเทคนิคในการใช้อำนาจ เพราะเป็นอำนาจซึ่งมีเจตจำนงที่มาในรูปแบบของอุดมการณ์ จึงไม่อาจแยกแยะได้อย่างเด็ดขาดว่ามีใครเป็นเจ้าของ มนุษย์ซึ่งถูกทำให้เชื่อว่าทุกคนคือเจ้าของอำนาจ จึงถูกทำให้กลายเป็นผู้ควบคุมและบงการตนเองอย่างเคร่งครัด ด้วยนัยยะเช่นนี้ การเผยตัวของภาพลักษณ์ “ที่ไร้ความสามารถ” จึงถูกทำให้แตกต่างกับทุกเจตจำนงที่ผ่านมา เพราะทำให้มนุษย์เชื่ออย่างสนิทใจว่า “การไร้ความสามารถ” ของคนพิการ เป็นความจริงที่เกิดขึ้นตาม “ความบกพร่อง” ของร่างกาย และเมื่อมนุษย์ถูกทำให้เชื่อว่า ภาพลักษณ์ดังกล่าวเป็นความจริงที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ มนุษย์จึงหลงคิดไปว่า ภาพลักษณ์ของคนพิการเป็นสิ่งมั่นคง ถาวร แปรเปลี่ยนไม่ได้ และปล่อยให้มันดำรงอยู่ในสังคมเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

จากการสืบสาวกลับไปในประวัติศาสตร์ความพิการดังกล่าวข้างต้น ย่อมเป็นสิ่งที่ขุดคุ้ยให้เห็นถึงที่มาของความคิดในตัวเอง การยึดติดของเรา และการตอบสนองของเราเกี่ยวกับความพิการได้เป็นอย่างดี จึงไม่น่าแปลกใจที่ในทุกวันนี้ มีผู้คนจำนวนมากที่ไม่สามารถมองเห็น “ความไร้คุณค่า” “ความน่าเวทนาสงสาร” และ “การไร้ความสามารถ” ของคนพิการในฐานะที่เป็นการประกอบสร้างทางสังคมได้อย่างชัดเจน นั่นเป็นเพราะภาพลักษณ์ดังกล่าวได้ถูกทำให้ก่อตัวขึ้นพร้อมกับที่มนุษย์ได้ก่อร่างสร้างสังคมของตนเองให้เกิดขึ้นมาบนโลกใบนี้ จากนั้นก็ถูกผลิตซ้ำแล้วซ้ำเล่าเป็นเวลาเรื่อยมาอย่างยาวนาน จนทำให้คนพิการต้องตกอยู่ในสภาพของมนุษย์ที่ถูกกระทำจากอำนาจมาโดยตลอด ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อภาพลักษณ์ของคนพิการได้ถูกทำให้ผูกติดอยู่กับวิถีของการใช้อำนาจในแต่ละช่วงเวลา ที่ผลิตความรู้และสร้างภาคปฏิบัติการต่าง ๆ จนเข้ามามีบทบาทกับการรับรู้ของมนุษย์และทำให้มนุษย์มองเห็นโลกในแบบมาตรฐานเดียว แต่สำหรับสังคมซึ่งเต็มไปด้วยความซับซ้อนและแตกต่างหลากหลาย การมองเห็นโลกในแบบมาตรฐานเดียวจึงกลายเป็นสิ่งที่ทำให้คนพิการต้องกลายเป็นอื่น และถูกขับออกไปจากการมีส่วนร่วมในอำนาจมาโดยตลอด อย่างไรก็ตาม การได้เข้าไปรับรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกับผู้พิการและผู้คนที่อยู่รอบข้าง ทำให้ผู้วิจัยได้มองเห็นถึงปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากผู้พิการและผู้คนที่อยู่รอบข้าง ภายใต้ปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวจึงกลายเป็นระบบความสัมพันธ์ชุดใหม่ที่ทำให้ผู้เป็นเจ้าของประสบการณ์ 9 คน อันได้แก่ มาณพ ดนัย วาทิน ชำนาญ อมร โกมล ครรชิต เสาวภา และนฤมล สามารถทลายกรงขังของวาทกรรมและสร้างตัวตนของตนเองให้เกิดขึ้นมาในสังคมของเขาได้อย่างเสมอภาค จนทำให้ผู้วิจัยได้นำเรื่องราวดังกล่าวมาสร้างสรรค์เป็นความรู้ในบทต่อไป ทั้งนี้ก็เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงพลังอำนาจของมนุษย์ในการร่วมกันสร้างปฏิสัมพันธ์เพื่อหลีกเลี่ยงจากการเป็นผู้ถูกกระทำแต่เพียงฝ่ายเดียว

บทที่ 5

นัยสำคัญของสุนทรียะในการดำรงอยู่ ผ่านการสร้างเทคโนโลยีแห่งตัวตน

ภายใต้เจตจำนงที่สร้างให้ความสมบูรณ์แบบของร่างกาย กลายเป็นความปกติของสังคม จนลดทอนให้ความแตกต่างหลากหลายของมนุษย์ ต้องกลายเป็นเพียงคุณลักษณะหนึ่งเดียวตาม ที่ผู้มีอำนาจเหนือกว่าต้องการ และท้ายที่สุดคุณค่าของความเป็นมนุษย์ก็ถูกกำกับให้เป็นไปตาม ความต้องการของอำนาจอยู่เสมอ ด้วยนัยยะเช่นนี้ ผู้คนในสังคมจึงถูกทำให้เพิกเฉยและละเลยต่อ คุณลักษณะเฉพาะแห่งตัวตน จนทำให้คนพิการซึ่งถูกมองว่ามีเรือนร่างที่อยู่ตรงข้ามกับความปกติ ต้องตกอยู่ในสภาพของมนุษย์ที่ไร้คุณค่า นำเวทนาสงสาร ไร้ความสามารถ และขาดศักดิ์ศรีใน ความเป็นตัวตนของตนเองมาโดยตลอด อย่างไรก็ตาม หากทุกอย่างก้าวของชีวิตคือการเรียนรู้ที่มี นัยยะต่อการสร้างสมความเป็นตัวตนของมนุษย์ ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ของแต่ละ บุคคลจึงมีลักษณะเฉพาะที่ทำให้มนุษย์มีประวัติศาสตร์เป็นของตนเอง และสั่งสมเป็นความรู้ซึ่ง ทำให้หลุดพ้นจากการครอบงำของระบอบแห่งอำนาจ จนสามารถสร้างสรรค์ความเป็นตัวตนของ ตนเองได้ตามใจปรารถนา เมื่อเป็นเช่นนั้น คนพิการซึ่งถูกกระทำจากอัตลักษณ์ทางสังคมจนทำให้ ความเป็นตัวตนของเขาต้องสะดุดหรือหยุดลง ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง จึงสามารถกลับมาทบทวน เรื่องราวในประวัติศาสตร์แห่งชีวิตของตนเอง และใช้ภาพสะท้อนดังกล่าวสร้างเป็นความรู้ที่ทำให้ ตระหนักได้ว่า เขาไม่จำเป็นต้องยอมจำนนต่ออัตลักษณ์ที่สังคมหยิбыื่นให้ แต่สามารถสนองตอบ คำเรียกร้องภายในใจของตนเอง ด้วยการใช้ศิลปะของการดำรงอยู่เป็นทางเลือกในการสร้างนิยาม ความหมายใหม่ให้กับตัวตนของตนเอง จนสามารถกลับมาดำเนินชีวิตอย่างอิสระและมีความสุข เเจกเช่นเดียวกันกับคนทั่วไปอีกครั้ง

อย่างไรก็ตาม เรื่องราวต่างๆ ที่ถ่ายทอดจากประสบการณ์ซึ่งเกิดขึ้นภายในกระบวนการ สร้างตัวตนของผู้พิการแต่ละคน ได้สะท้อนให้ผู้วิจัยมองเห็นว่า สุนทรียะที่เกิดขึ้นภายในตัวตนอัน หลากหลายของผู้เป็นเจ้าของประสบการณ์แต่ละคน ไม่ว่าจะเป็น มาณพ ครรชิต โกมล เสาวภา วาทิน อมร ชำนาญ ดนัย หรือณฤมล ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะการรู้เท่าทันต่ออำนาจซึ่งเกิดจากการ สร้างเทคโนโลยีแห่งตัวตนของตนเองแต่เพียงลำพัง หากแต่เกิดขึ้นเพราะผู้คนที่อยู่ล้อมรอบเขา ไม่ได้มองเห็นโลกและความเป็นไปของสรรพสิ่ง ในแบบมาตรฐานเดียวเหมือนที่วาทกรรมกำหนด ด้วยนัยยะเช่นนี้ ผู้เป็นเจ้าของประสบการณ์และผู้คนที่อยู่ล้อมรอบเขาแต่ละคน จึงสามารถจัดแจง ความสัมพันธ์เชิงอำนาจไปสู่ความสัมพันธ์ที่เสมอภาค จนเอื้อให้อำนาจของทุกคนในพื้นที่แห่งนั้น สามารถทำงานได้อย่างเท่าเทียมกัน และท้ายที่สุดผู้พิการแต่ละคนก็สามารถเปิดพื้นที่แห่งตัวตน ของตนเองขึ้นมาในสังคมของเขาได้ตามใจปรารถนา และมีสุนทรียะในการดำรงอยู่ที่เท่าเทียมกัน เมื่อเป็นเช่นนั้น ตัวตนของเขาจึงเลื่อนไหลไปตามบริบทที่แต่ละคนใช้ชีวิตอยู่ บางขณะก็ดูชัดเจน

บางขณะก็ดูพรัมัว บางขณะก็ดูริบหรี่ หรือบางขณะก็มองไม่เห็น ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับว่าผู้คนในแต่ละพื้นที่จะมีปฏิสัมพันธ์ต่อผู้เป็นเจ้าของประสบการณ์แต่ละคนในลักษณะเช่นใด และเอื้อให้อำนาจแห่งตัวตนของเขาทำงานได้เพียงใดนั่นเอง

นัยยะของการก่อกำเนิดตัวตน

“เมื่อทารกถือกำเนิด เนกเช่นชาวสเปน เขาจะถูกตรวจสอบ หากตัวเล็กหรืออ่อนแอ หรือไข้โรคหรือพิการ เขาจะต้องถูกกำจัด เมื่อถึงเวลาที่เขายืนได้ จะเข้าพิธีล้างบาป ไฟแห่งการต่อสู้ ถูกสอนไม่ให้ถอย ไม่ให้ยอมปราชัย ถูกสอนว่าการตายในสมรภูมิ เพื่อเป็นการรับใช้สเปนาคือ เกียรติยศสูงสุดที่จะได้รับในชีวิต ในวัย 7 ปีตามประเพณีแห่งสเปน เด็กชายจะถูกพรากไปจากแม่สู่โลกของความรุนแรง ระบบฝึกฝนบังคับให้ต่อสู้และเอาตัวรอดในช่วงเวลาที่อยู่ในป่า เพื่อจะกลับไปหาชาวเมืองในฐานะชาวสเปน หรือไม่กลับไปอีก...” บทบรรยายในภาพยนตร์ประวัติศาสตร์ เรื่องหนึ่งที่พยายามถ่ายทอดให้เห็นถึงที่มาของความกล้าหาญในตัวนักรบชาวสเปน ที่สามารถต่อสู้กับนักรบเปอร์เซียจำนวนนับหมื่นคนด้วยความเข้มแข็ง ทั้งที่มีกำลังขุนศึกอยู่เพียง 300 คน ตำนานดังกล่าวแม้จะผ่านพ้นมาเป็นเวลาหลายร้อยหลายพันปี แต่ก็ถูกจารึกลงประวัติศาสตร์และถูกเล่าขานลงสู่สมาชิกในสังคมรุ่นแล้วรุ่นเล่าจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางเนื้อหาสำคัญที่ภาพยนตร์ต้องการสื่อให้เห็นถึงความกล้าหาญเยี่ยงวีรบุรุษของนักรบเหล่านั้น แต่ในอีกด้านหนึ่งก็นำเสนอให้เห็นถึง “ความผิดพลาดอันใหญ่หลวง” ของชาวสเปน ที่หลงลืมต่อการตรวจสอบ จนปล่อยให้ทารกพิการคนหนึ่งหลีกหนีจากการถูกฆ่าทิ้งจนอยู่รอดเติบโต และท้ายที่สุดคนพิการดังกล่าวก็กลายเป็นไส้ศึกที่บอกเส้นทางลับในการเข้าโจมตีฐานที่ตั้งของชาวสเปน จนกลายเป็นต้นเหตุที่ทำให้นักรบเกือบทั้งหมดต้องตายในสมรภูมิและพ่ายแพ้ให้แก่ชาวเปอร์เซีย ในแง่นี้ สารที่นำเสนอในภาพยนตร์จึงยังเป็นการตอกย้ำให้เห็นถึงความไร้คุณค่าของคนพิการ ซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่ตรงข้ามกับความเป็นวีรบุรุษของคนทั่วไปมากยิ่งขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้ เรื่องราวดังกล่าวจึงสะท้อนให้ผู้วิจัยตระหนักได้ว่า ไม่ว่าวันเวลาจะล่วงเลยหรือผ่านพ้นไปนานสักเท่าใด และสังคมจะเปลี่ยนแปลงเจตจำนงการใช้อำนาจไปสักกี่ครั้ง แต่ตราบไคที่ร่างกายของมนุษย์ยังคงถูกใช้เป็นแรงงานสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ตราบนั้นอัตลักษณ์ที่สร้างความหมายและคุณค่าเชิงลบให้กับคนพิการก็ยังคงถูกส่งต่อและแฝงเร้นอยู่ในความคิดของผู้คนในสังคมอย่างไม่เคยเปลี่ยนแปลง

อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางสังคมที่สร้างความพิการยังคงกลายเป็นสุดยอดของสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาในตัวมนุษย์ คนพิการซึ่งถูกกระทำจากอัตลักษณ์อย่างหนักหน่วง จึงสามารถที่จะตรวจสอบตนเองผ่านประวัติศาสตร์ในชีวิตที่ “ถูกรังแก” “ถูกเยาะเย้ย” “ถูกปฏิเสธ” “ถูกข่มขู่” “ถูกเวทนาสงสาร” “ถูกทำให้สำนึกในบาป” “ถูกทำให้สงบเสงี่ยมเจียมตน” หรือแม้กระทั่ง “ถูกรังเกียจจากคนที่ตนเองรัก” เพื่อทำให้เขาหันมาตั้งคำถามกับตนเองจนเกิดความตระหนักรู้ได้ว่า แท้ที่จริงแล้วสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับชีวิตของเขาเป็นเพียงผลผลิตของอำนาจ ซึ่งเกิดขึ้นโดยไม่ได้

คำนึงถึงความหลากหลายในตัวคนของมนุษย์ เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้พิการแต่ละคนซึ่งหมายรวมถึงคนวัย และวาทีน จึงสามารถที่จะต่อต้านอำนาจด้วยการใช้พลังแห่งตัวตน เป็นแรงขับเคลื่อนที่ทำให้ชีวิต ของเขามีความเข้มแข็ง มีความตั้งใจ และมีความมุ่งมั่นที่จะไปให้ถึงเป้าหมายที่ตนเองกำหนดไว้ เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ในฐานะที่เป็นนายของตนเองอย่างแท้จริง

“บางครั้งแม้มักจะพูดแรง ๆ กับเราว่า ให้อยู่บ้าน อะไรบ้าง เราก็จะมีความรู้สึก ว่านี่แหละ ยังพูดกับ เราแบบนี้ อย่างเวลาที่เขาไปไหน เขาก็จะทิ้งให้เราอยู่บ้านคนเดียว แล้วบอกว่าพิการแล้วอยู่บ้านไป จนวันหนึ่งเราบอกกับตัวเองว่า ช่างมันไม่หายก็ช่างมัน เพราะเรารู้สึกว่า เราเบื่อแล้วชีวิตแบบนี้ กลับมาแล้วก็นอน นอนแล้วก็ไปโรงพยาบาล เรารู้สึกว่า เราอยากออกไปข้างนอกบ้าง แต่เราก็กัง อายนะ อย่างออกไปข้างนอก ขอให้ได้นั่งรถกระบะออกไป แต่ไม่ต้องลง ขอให้ได้เห็นตรงโน้นตรงนี้ แต่ไม่ต้องลง เราก็อพอใจแล้ว...”

“ตลอดเวลาเกือบห้าปี ที่ผมไม่ได้ออกไปไหน ชีวิตผมมันก็จะวนเวียนอยู่กับการตื่นเข้ามาล้างหน้า แปรงฟันกินข้าว กินข้าวเสร็จแล้วก็นอนทั้งวัน เย็นมากก็กินข้าว กินข้าวเสร็จแล้วก็นอน ชีวิตมันอยู่ แบบนี้จริง ๆ วันหนึ่งเต็มทีลุกขึ้นมาล้างจานได้ประมาณสองชั่วโมง แต่ถ้าวันไหนไม่มีคนช่วยอุ้ม ก็ไม่ได้ล้าง หรือถ้าวันไหนไม่มีคนช่วยก็จะไม่ได้อาบน้ำ นาน ๆ จะได้อาบน้ำสักครั้งหนึ่ง... จนวันหนึ่ง ผมรู้สึกว่า เราต้องเริ่มฝึกตัวเองเพื่อให้อยู่ช่วยเหลือตัวเองได้บ้าง ให้นั่งอยู่บนวีลแชร์แล้วทำอะไรได้บ้าง จะได้ไม่ต้องนอนรอให้ใครมาทำให้เรา...”

บ้าน : พื้นที่แรกเริ่มแห่งการก่อกำเนิดตัวตน

สิ่งสำคัญที่จะทำให้ตัวตนของผู้พิการแต่ละคนก่อกำเนิดขึ้น นอกจากจะขึ้นอยู่กับ การตรวจสอบตนเอง จนตระหนักถึงความสำคัญของการดำรงอยู่ภายใต้แรงปรารถนาของตนเองแล้ว นโยบายสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะเอื้อให้ตัวตนของผู้พิการแต่ละคนก่อกำเนิดได้มากนักเพียงใดนั้น ยังขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างตัวเขากับผู้คนที่อยู่ล้อมรอบเขาแต่ละคน ว่าจะเข้าไปในลักษณะ ที่สร้างสรรค์หรือยึดหยุ่นเพียงพอที่จะทำให้คนพิการแต่ละคน ดำเนินไปสู่การสร้างตัวตนที่เข้มแข็ง ต่อไปหรือไม่ เรื่องเล่าในกระบวนการสร้างตัวตนของผู้พิการแต่ละคนได้สะท้อนให้ผู้วิจัยเห็นว่า ความสัมพันธ์ดังกล่าวไม่สามารถกำหนดเป็นรูปแบบที่แน่นอนตายตัว และไม่สามารถสร้างเป็น มาตรฐานเพื่อให้ใครนำไปใช้ได้ในทุกทุกที่ เพราะความสัมพันธ์ดังกล่าวไม่ได้ถูกทำให้เป็นไปอย่าง ฉาบฉวยซึ่งเกิดจากการกำกับโดยอัตลักษณ์ แต่เป็นความสัมพันธ์ที่มีลักษณะเฉพาะและก่อตัวขึ้น จากการที่ทั้งสองฝ่ายต่างมองเห็นถึง ความเสมอภาคของการดำรงอยู่ร่วมกันในฐานะเพื่อนมนุษย์ ดังนั้น ท่ามกลางสังคมที่สร้างให้มนุษย์มีความเป็นปัจเจก และมองเห็นโลกในแบบมาตรฐานเดียว จนทำให้มนุษย์คำนึงถึงแต่เรื่องของการแข่งขัน และการแย่งชิงเพื่อสนองตอบความต้องการอย่าง ไม่ขีดจำกัด แต่สำหรับโกลมแม้ว่าเขาจะมองไม่เห็นตั้งแต่เกิด ส่วนชีวิตกับบุญจะสูญเสีย ดวงตาตั้งแต่มีอายุได้เพียง 3 ปี และเสาวภาจะป่วยเป็นโปลิโอจนทำให้เดินไม่ได้เหมือนเด็กทั่วไป แต่ตัวตนของเขาแต่ละคนก็สามารถก่อกำเนิดขึ้น จากความสัมพันธ์ของสมาชิกทุกคนในครอบครัว

ซึ่งมองข้ามความพิการที่ปรากฏบนเรือนร่างเขา จนสร้างให้สายสัมพันธ์ที่ถักทอขึ้นกลายเป็นพื้นที่แห่งความเสมอภาคที่เอื้อให้ตัวตนของแต่ละคนก่อกำเนิดได้ง่ายขึ้น จากนั้นก็ค่อย ๆ สังสมจนเกิดความเข้มแข็ง และมีความพร้อมในการต่อรองกับการกระทำ หรือการจับจ้องของผู้อื่น เมื่อต้องก้าวออกสู่สังคมที่กว้างขึ้นต่อไป

สำหรับโกมล ครรชิต และนฤมล สิ่งที่มาชิกทุกคนในครอบครัวปฏิบัติต่อเขาแต่ละคนเป็นเสมือน “เสียงสว่าง” ซึ่งทำให้โลกที่มองไม่เห็นไม่เคยมืดมิดเลยสักครั้ง เพราะทั้งสามคนต่างก็สามารถใช้หูในการสังเกตสิ่งต่าง ๆ รอบตัวได้เป็นอย่างดี เมื่อมาประกอบกับคำสอน คำอธิบาย และข้อมูลต่าง ๆ ที่ทุกคนในครอบครัวพร้อมใจกันสร้างให้ จึงทำให้เขาแต่ละคนต่างรู้สึกตรงกันว่า “ไม่เคยรู้สึกลำบากใจในการใช้ชีวิต” เพราะสำหรับโกมลเขามีพ่อและแม่เป็นเสมือนแรงสนับสนุนในทุกเรื่องที่ต้องการทำ โดยเฉพาะในด้านการศึกษา พ่อจะพยายามเสาะหาข้อมูลเรื่องสถานศึกษา และเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องให้กับเขาอยู่ตลอดเวลา จนวันหนึ่งเมื่ออาม่าบอกว่าในจังหวัดแห่งนี้มีโรงเรียนเปิดสอนคนตาบอด พ่อจึงไม่รีรอที่จะส่งเขาเข้ารับการศึกษามิฉะนั้นจะถูกเพื่อนบ้านประณามว่าเอาลูกไปทิ้ง หรือสถานที่แห่งนั้นจะอยู่ไกลบ้านเพียงใดก็ตาม นอกจากนี้ เขายังมีพี่สาวซึ่งเป็นเสมือนเพื่อนที่คอยแนะนำสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเพื่อให้เขารู้จักและคุ้นเคย รวมถึงการอ่านหนังสือให้ฟังอยู่เสมอ จนกลายเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้เขารักการอ่านและมุ่งมั่นต่อการเรียนในเวลาต่อมา ส่วนครรชิต แม้ว่าญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านใกล้ชิดจะคอยตอกย้ำให้คนในครอบครัว มองเห็นถึงความไร้คุณค่าที่มีอยู่ในตัวเขาและความโชคร้ายที่ต้องแบกรับภาระในการเลี้ยงดูลูกที่มีความพิการ แต่พ่อและแม่กลับไม่ใส่ใจในคำพูดเหล่านั้น และเลือกที่จะเลี้ยงดูเขาโดยไม่แตกต่างกับลูกคนอื่น ๆ บ่อยครั้งที่แม่มักจะใช้ให้เขาไปซื้อของที่ตลาด บ่อยครั้งที่พ่อมักจะพาเขาออกไปเรียนรู้การจับปลา และบ่อยครั้งที่เขามักจะไปปีนต้นไม้ ขี่จักรยาน หรือวิ่งเล่นกับพี่น้องอย่างสนุกสนาน จนเมื่อถึงวันที่เขาต้องเข้าสู่ระบบการศึกษา ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในครอบครัวก็กลายเป็นภาพสะท้อนที่ฉายอยู่ในความทรงจำ จนทำให้ตัวตนของเขาไม่ถูกกลบเกลื่อนด้วยความเป็นสถาบัน แต่ค่อย ๆ เติบโตขึ้นอย่างเข้มแข็ง และกลายเป็นพลังที่ทำให้เขาเกิดความมุ่งมั่นที่จะลบคำสบประมาทของเพื่อนบ้านเพื่อสร้างความภาคภูมิใจให้กับพ่อแม่ต่อไป

สำหรับเสาวภา แม้ว่าสถานศึกษาจะใช้ “ความพิการ” ในตัวเธอ มาเป็นเงื่อนไขในการปฏิเสธที่จะรับเธอเข้าเรียนต่อหลังจากที่จบชั้น ป.7 ส่วนนฤมลแม้ว่าพ่อและแม่เลือกที่จะให้เธอใช้ชีวิตอยู่กับบ้านโดยไม่ส่งเข้าสู่ระบบการศึกษา แต่พื้นที่ภายในบ้านก็กลับกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ทำให้แต่ละวันเวลาที่ผ่านไปไม่เคยสูญเปล่า และทำให้ก้าวย่างต่อมาในชีวิตของเธอทั้งสองคน กลับเต็มไปด้วยความมั่นคง เพราะความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในครอบครัวต่างก็ไม่เคยทำให้ทั้งสองคน รู้สึกว่าเธอคือภาระที่ต้องให้คนอื่นมาคอยดูแล ตรงกันข้ามทุกคนกลับรู้สึกว่าเขาช่วยแบ่งเบาภาระของครอบครัวได้ไม่แตกต่างกับพี่น้องคนอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็น การทำงานบ้าน การหุงหาอาหาร สำหรับทุกคนในครอบครัว การช่วยเหลือหลานเมื่อคนอื่น ๆ ออกไปทำงาน หรือการช่วยงานของครอบครัว อย่างเช่น การรื้อเตียง การเลี้ยงไก่หรือเลี้ยงหมู เป็นต้น ดังนั้น แม้ว่าโลกแห่งการเรียนรู้

ของเธอทั้งสองคนอาจเกิดขึ้นท่ามกลางสภาพร่างกายที่แตกต่างกัน เพราะสำหรับนฤมลแม้ว่าเธอจะไม่ได้ใช้ประสาททางตา แต่เธอก็สามารถใช้ประสาทสัมผัสด้านอื่น ๆ ในการสังเกตและจดจำสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเพื่อสร้างเป็นความรู้ซึ่งทำให้ง่ายต่อการดำรงชีวิต ดังคำบอกเล่าที่ว่า “หากจะทำอาหารหรือต้มปลาซักตัว เราก็ต้องเรียนรู้ว่าจะจุดไฟอย่างไร และอาศัยการกะเวลาว่าเมื่อไหร่มันถึงจะสุก ถ้าปลาน้อยต้องใช้เวลาแค่ไหน ถ้าปลามากต้องใช้เวลาแค่ไหน ตอนแรก ๆ เราจะต้องสังเกตจากฟืนน้องทำ เราต้องสังเกตว่าไฟเราใช้เวลาประมาณนี้นะ ปลาถึงจะสุก ถึงจะกินได้ ...” ส่วนเสาวภาแม้ว่าเธอจะเคลื่อนไหวร่างกายได้ไม่เหมือนกับคนทั่วไป แต่เธอก็สามารถคิดวางแผนในการเตรียมข้าวของเครื่องใช้ภายในบ้าน เพื่อให้สามารถหยิบจับฉวยได้อย่างสะดวกและสอดคล้องกับข้อจำกัดทางร่างกายของตนเอง จนทำให้อุปสรรคที่เกิดขึ้นไม่ใช่เรื่องสำคัญสำหรับการดำเนินชีวิตอีกต่อไป ดังคำบอกเล่าที่ว่า “เราไม่เคยหนึ่งดูตาย เราช่วยอะไรได้เราก็ต้องทำ ถึงจะเป็นโปลิโอ เราก็จะคลานเก่งมาก บ้านเนีย! เราดูซะเรียบ สะอาดเรียบร้อย ไม่มีฝุ่นเลย เราถือว่าเรามีบทบาทในบ้าน เราดูแลความเรียบร้อยภายในบ้าน เราจึงรู้สึกว่ามีคุณค่าเหมือนพี่ ๆ เหมือนคนอื่น ๆ ในครอบครัว ...” เมื่อเป็นเช่นนี้ ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นและผ่านเข้ามาในชีวิตจึงค่อย ๆ ซึมซับเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ จนก่อกำเนิดความเป็นตัวตนของเธอทั้งสองคนโดยมีความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวเป็นฐานพลังที่ทำให้การเรียนรู้ไม่เคยสิ้นสุด และดำเนินไปอย่างสอดคล้องกับความปรารถนาแห่งตัวตนอย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าแต่ละครอบครัวจะสร้างทางเลือกในการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกัน จนทำให้การก่อกำเนิดตัวตนของโกมล ครรชิต นฤมล และเสาวภา อาจมีความหลากหลายไปตามสุนทรียะในการดำรงอยู่ของแต่ละครอบครัว แต่จุดร่วมซึ่งทำให้อัตลักษณ์ที่สังคมยึดเยียดให้กับคนพิการไม่สามารถเข้าไปละเมิดหรือเข้าไปกระทำต่อตัวตนของแต่ละคนได้ นั่นเป็นเพราะต้นทุนที่ได้รับจากประสบการณ์ภายในบ้าน ไม่เคยลดทอนให้ความเป็นมนุษย์ของเขาแต่ละคนดูด้อยค่าลงไปกว่าสมาชิกคนอื่น ๆ ในครอบครัว ตรงกันข้ามโลกภายในบ้านกลับมีส่วนในการบ่มเพาะให้แต่ละคนเกิดความเชื่อมั่นในคุณค่าของตนเองมาโดยตลอด และแม้ว่าการใช้ชีวิตในช่วงต่อไปอาจต้องก้าวออกสู่โลกภายนอกซึ่งเต็มไปด้วยการจับจ้องจากสายตาของผู้อื่น โดยไม่มีคนในครอบครัวอยู่ข้าง ๆ แต่ความสัมพันธ์ที่ถักทอขึ้นอย่างเสมอภาคจากสมาชิกทุกคนภายในบ้าน ก็กลับกลายเป็นพลังที่ถูกเติมเต็มอย่างไม่วันหมด จนกลายเป็นเกราะป้องกันที่แข็งแกร่งซึ่งทำให้ตัวตนของแต่ละคนสามารถต้านทานต่อแรงเสียดทานของสังคมและดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข ดังนั้นแม้ว่าโกมล ครรชิต นฤมล และเสาวภา อาจไม่ได้ทำในทุกสิ่งเหมือนที่ทุกคนในครอบครัวได้ทำ แต่การที่เขาได้รับรู้ในทุกอย่างเหมือนที่ทุกคนในครอบครัวได้รับรู้ ข้อมูลเหล่านั้นจึงเป็นเสมือนความรู้ที่มีนัยยะต่อการดำรงอยู่ของแต่ละคน เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้เขากลายเป็นผู้สร้างทางเลือกในการดำเนินชีวิตด้วยตัวเอง และแม้ว่าทางเลือกดังกล่าวอาจไม่ใช่เส้นทางที่เป็นไปตามความคาดหวังของคนส่วนใหญ่ในสังคม แต่ทางเลือกเหล่านั้นก็เป็นพื้นที่ซึ่งทำให้ตัวตนของเขาแต่ละคนสามารถโลดแล่นอยู่ในสังคมได้อย่างมีสุนทรียะและมีศักดิ์ศรีที่ไม่แตกต่างกับคนทั่วไป

สังคมใกล้ชิด : การเติมเต็มเมื่อวันที่ไร้พื้นที่ในบ้าน

แม้ว่าความสัมพันธ์ภายในครอบครัว จะมีนัยสำคัญต่อการก่อกำเนิดตัวตนของมนุษย์ แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่า “ครอบครัว” จะกลายเป็นพื้นที่ที่ทำให้มนุษย์ทุกคนสามารถก่อกำเนิดตัวตนของตนเองได้เสมอไป เพราะสำหรับมานพและदनัย ครอบครัวไม่เพียงแต่ไม่เอื้อให้ตัวตนของเขาได้ก่อกำเนิดขึ้น แต่ยังเป็นพื้นที่ที่จ้องจำให้เขาทั้งสองคนต้องสวมใส่อัตลักษณ์ของคนพิการอยู่ตลอดไป เป็นเวลาสิบกว่าปีแล้วที่มานพได้ย้ายเข้ามาอยู่กับพ่อหลังจากที่ย้ายกับแม่เสียชีวิตลง แม้ในใจจะรู้สึกอยู่เสมอว่า “ไม่อยากอยู่กับพ่อ” แต่ก็ไม่มีสิทธิเลือกเพราะไม่เคยมีใครต้องการเขา ความรู้สึกในวันแรกนับตั้งแต่เดินเข้าสู่พื้นที่ในบ้านพ่อ เขาจำได้ไม่เคยลืมเลือน “ไอ้ตัวช่วย ไอ้ง้อย ไอ้แป๊ะ ทำไมไม่ตายสักที อยู่ให้เป็นภาระคนอื่น ...” คำพูดเหล่านั้นยังคงดังก้องอยู่ในความคิดคำนึงของเขาตลอดมา ทั้งที่ก่อนหน้านี้โลกในบ้านของยายไม่เคยทำให้เขารู้สึกว่า ตัวเองพิการแม้จะต้องนั่งอยู่บนรถเข็น แต่แล้วโลกภายในบ้านหลังใหม่ของพ่อก็กลับทำให้มานพรู้สึกทันทีว่า “เราพิการ เราเหมือนหมาตัวหนึ่งที่ถูกเลี้ยงเพื่อให้ตาย อยากออกไปไหนก็ได้ ทั้งที่เมื่อก่อนนี้ เราอยากออกไปไหนเราได้ไป แต่ตอนนี้ต้องอยู่แต่ในห้อง ต้องทำตามกิจกรรม ทำตามเวลาที่เขากำหนด ...” คงไม่มีใครเคยรับรู้ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นกับชีวิตในแต่ละวันของมานพจะดำเนินไปเช่นใด คงไม่มีใครเคยมองเห็นว่าอัตลักษณ์ที่สังคมมักเชื่อว่าเป็นไปโดยธรรมชาตินั้น จะเข้าไปกระทำต่อตัวตนของเขาจนบอบช้ำไปเท่าไร และคงไม่มีใครเคยใส่ใจที่จะตอบคำถามซึ่งติดค้างอยู่ในใจของเขาตลอดมาว่า “พ่อทำกับเราแบบนี้ เพราะพ่อไม่เคยรัก ไม่เคยต้องการเรา ตั้งแต่แรกอยู่แล้ว หรือเป็นเพราะเราเกิดมาเป็นคนพิการ?”

หากเพียงคำถามที่มานพตั้งขึ้นจะมีเสียงดังพอที่จะทำให้दनัยได้ยิน เขาก็อาจเป็นอีกคนหนึ่งที่จะช่วยตอบคำถามดังกล่าวได้ ด้วยความรู้สึกที่ไม่แตกต่างกันมากนัก เพราะแม้ว่าदनัยจะไม่ได้พิการแต่กำเนิดเหมือนมานพ และแม้ว่าก่อนหน้านี้โลกภายในบ้านจะเป็นพื้นที่ที่ทำให้ตัวตนของเขาแจ่มชัดอยู่เสมอ เพราะเขาคือลูกชายคนเดียวที่เป็นความหวังในการสานต่อกิจการอู่ซ่อมรถของครอบครัวหากเรียนจบในสาขาวิศวกรรมเครื่องยนต์ แต่ทันทีที่เขาต้องถูกประทับตราให้กลายเป็นคนพิการ พื้นที่ภายในบ้านก็กลับกลายเป็นโลกที่ทำให้ตัวตนของเขาต้องดับวูบลงเป็นเวลาเกือบห้าปีที่दनัยต้องใช้ชีวิตนั่งๆ นอนๆ อยู่กับบ้านไปวันๆ เพราะแม่ไม่เคยสนับสนุนให้เขาทำอะไรที่มากเกินไปกว่านี้ คำพูดที่เขา มักได้ยินอยู่เสมอว่า “อยู่เฉยๆ ดีกว่า นอนอยู่เฉยๆ ดีแล้ว” และบางครั้งหากเขาต่อต้านดื้อรั้นหรือไม่ยอมเชื่อฟัง แม่ก็มักจะพูดแรงๆ ว่า “ไอ้ง้อยบ้าง อะไรบ้าง พิการ์แล้วอยู่บ้านไป” ในเวลานั้นदनัยจึงได้แต่คิดว่า การอยู่บ้านเดียวกัน การเห็นหน้ากันทุกวัน หรือการที่แม่จ้างคนมาดูแลในเรื่องกิจวัตรประจำวันให้กับเขา สิ่งเหล่านี้ไม่สามารถทำให้แม่เข้าใจและก้าวเข้ามาอยู่ในโลกของเขาได้เลย เพราะแม่ไม่เคยรับรู้ว่าการกินข้าวได้เอง ใส่เสื้อผ้าได้เอง ขยับแขนขาหรือเขยื้อนร่างกายได้เอง อาจเป็นเพียงเรื่องธรรมดาที่คนทั่วไปมองข้าม แต่การที่दनัยได้ทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเองมันกลับเป็นพลังขับเคลื่อนที่ยิ่งใหญ่สำหรับเขา เพราะกำลังใจที่ได้จากสิ่งเหล่านั้นอาจเป็นต้นทางที่ช่วยกอบกู้ความเชื่อมั่นในตัวตนของเขาให้คืนกลับมา และแม้ว่าฐานะ

การทำงานของครอบครัวอาจไม่เคยทำให้แม่รู้สึกกังวลว่าจะเลี้ยงดูเขาไม่ได้ แต่แม่ก็ไม่เคยเข้าใจว่า สิ่งที่ตนต้องการมากกว่าเงินที่แม่หยิบยื่นให้ก็คือ เขาต้องการตำแหน่งแห่งที่ของตนเองจากกำลังความสามารถของตัวเอง เมื่อเป็นเช่นนี้ ดนัยจึงไม่เคยคิดที่จะหยุดความไฝฝันของตนเองไว้เพียงอาณาบริเวณของรั้วบ้าน แม้จะรู้สึกกลัวต่อการจับจ้องจากสายตาของผู้อื่นเพียงใดก็ตาม

เมื่อโลกภายในรั้วบ้าน ไม่ใช่พื้นที่ที่จะทำให้ตัวตนของดนัยและมานพได้ก่อกำเนิดขึ้น ดังนั้น แค่เพียงความรักความเข้าใจจากคนในครอบครัวจึงไม่อาจเพียงพอที่จะทำให้ทุกชีวิตในโลกใบนี้อยู่ร่วมกันได้อย่างเสมอภาค เพราะชีวิตของมนุษย์ต่างเต็มไปด้วยความแตกต่างหลากหลาย ซึ่งไม่สามารถกำกับให้ทุกครอบครัวเป็นไปในแบบฉบับเดียวกันได้ ด้วยนัยยะเช่นนี้ บนเส้นทางของการสร้างตัวตน มนุษย์ทุกคนในสังคมจึงสามารถเข้ามาเป็นเพื่อนร่วมทางเพื่อสร้างพลังในการเปิดพื้นที่ให้แก่กันและกันได้อยู่เสมอ เพราะในช่วงเวลาที่มานพกำลังเกิดความรู้สึกท้อและคิดว่าชีวิตของตนเองมีลมหายใจอยู่เพียงเพื่อรอวันตาย แต่แล้ววันหนึ่งพี่ตายก็เข้าไปพบเขาที่บ้านและชักชวนให้ออกมาทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนผู้พิการคนอื่นๆ ในเวลานั้นแม้ว่ามานพจะไม่ได้ใส่ใจในเรื่องการเข้ากลุ่มมากนัก แต่ก็คิดว่ามันคงดีกว่าการอยู่กับบ้านเฉยๆ การตัดสินใจหนีพ้อออกไปในครั้งนั้นแม้จะถูกทำโทษเมื่อกลับเข้าบ้าน แต่ประสบการณ์ดังกล่าวก็เป็นการเริ่มต้นที่ดีซึ่งทำให้ชีวิตของเขาเริ่มมีความหวัง และแล้วการออกไปในครั้งต่อมาก็ทำให้เขาได้พบกับอาจารย์สมชาย เรื่องราวที่ถ่ายทอดจากประสบการณ์ของสมชายทำให้เขาเกิดความรู้สึกว่า “อาจารย์พิการรุนแรงต้องมีคนมาป้อนข้าวให้ แต่เขาสามารถเป็นผู้นำได้ ทุกคนฟังเขา แต่เราไม่เคยเป็นแบบนี้ เราเป็นผู้ตามตลอดพ้อให้อยู่ยังงี้เราก็คืออย่างนั้น แต่อาจารย์เขาสามารถนำคนอื่นได้มันก็เลยเป็นเหมือนแรงบันดาลใจที่ทำให้เราอยากวาดรูปเก่ง ...”

หลังจากวันนั้นการได้ออกไปทำกิจกรรม จึงไม่ใช่แค่สิ่งที่เขาคิดว่าดีกว่าอยู่บ้านเฉยๆ แต่มันคือโลกใบใหม่ที่เขายวนให้เขาอยากออกไปลิ้มลอง และแล้วการได้รู้จักพูดคุยกับพี่ตันก็ถือเป็นอีกหนึ่งประสบการณ์ที่ทำให้เป้าหมายในชีวิตของเขาชัดเจนมากขึ้น “พี่ตันคือต้นแบบในการเรียน พี่เขาพิการหนักกว่าผม แต่เขาเรียนจบปริญญาตรี ผมก็นั่งคิดว่าเขาเรียนยังงั้นนะ ...” ตั้งแต่วันนั้นชีวิตของเขาจึงไม่ได้อยู่เพียงเพื่อรอวันตายเหมือนที่ผ่านมา และการถูกพ้อทำโทษก็ไม่ใช่เรื่องใหญ่สำหรับเขาอีกต่อไป เพราะแรงบันดาลใจที่ได้รับจากอาจารย์สมชายและพี่ตัน คือพลังสำคัญที่ปลุกให้ตัวตนของเขาได้ตื่นขึ้นมาอีกครั้ง “อยากมีภาพสวยสวยที่วาดจากปากของเราเอง” “อยากเรียนจบปริญญาตรี” เสียงเรียกร้องที่ตั้งก้องอยู่ในใจของมานพ คือสิ่งที่ทำให้เขาพยายามฝึกฝนการวาดรูปด้วยปากและเริ่มต้นหาข้อมูลในเรื่องการศึกษา แม้จะเข้าไปถึง 17 ปีแต่พี่ตายกับพี่เต้ยก็เข้ามาสนับสนุน เป็นที่ปรึกษา และเป็นกำลังใจในวันที่เขารู้สึกท้อ จนทำให้เสียงเรียกร้องของเขาไม่ถูกหยุดไว้แค่เพียงความคิด ในเวลานั้นแม้ว่าพ้อจะขัดขวางในทุกเรื่องที่เขาอยากทำ และแม้ว่าหนทางข้างหน้าจะต้องล้มลงสักกี่ครั้ง แต่เขาก็ไม่เคยรู้สึกหวาดหวั่นต่ออุปสรรคที่จะเกิดขึ้น เพราะความสัมพันธ์ที่ถักทอขึ้นจากเพื่อนผู้พิการที่อยู่ล้อมรอบ ได้ปลดปล่อยร่างกายของเขาให้ออกจากพันธนาการของอำนาจ จนทำให้พลังแห่งตัวตนของเขาได้กลับมาทำงานอย่างเสมอภาคอีกครั้ง

ตลอดระยะเวลาเกือบห้าปีที่ชีวิตของดณัยมีพื้นที่แค่เพียงบ้านกับโรงพยาบาล จนทำให้เขาพยายามหาคำตอบให้กับตนเองว่า “เราจะเป็นอย่างไร” “ใครจะอยู่กับเรา” “ใครจะช่วยเรา” เพราะหลังจากน้องสาวแต่งงานแยกครอบครัวออกไป โลกในบ้านก็มีเพียงแต่เขากับแม่แค่สองคน และแม้ว่าประสบการณ์ในโรงพยาบาลจะทำให้เขาได้เรียนรู้ชีวิตจากเพื่อนผู้พิการคนอื่นๆ แต่ดณัยก็ยังคงตั้งคำถามเวียนวนอยู่ในใจตลอดมาว่า “บางคนเขามีครอบครัวเป็นกำลังใจ แต่ครอบครัวผมไม่เหมือนเขา แล้วผมจะอยู่ได้ยังไง” ในขณะที่เขากำลังต่อสู้กับความคิดและความกลัวของตนเอง แต่แล้ววันหนึ่งเสียงเรียกร้องภายในใจที่ “อยากออกไปข้างนอก” “อยากใช้ชีวิตเหมือนคนทั่วไป” ก็ทำให้ดณัยไม่อาจหยุดร่างกายที่พิการไว้เพียงแค่พื้นที่แคบ ๆ บนเตียง และหากเป็นก่อนหน้านี้ “การออกนอกบ้าน” คงไม่ใช่เรื่องใหญ่สำหรับดณัย แต่ในวันที่ตัวตนของเขาต้องถูกทำลายลงไปพร้อมกับร่างกายที่พิการ แค่นี้เพียงสายตาและคำพูดของใครบางคนที่ว่า “พิการแล้วจะออกมาทำไมให้ลำบาก ให้เป็นภาระคนอื่น” เพียงเท่านั้น “การออกนอกบ้าน” ก็กลายเป็นสิ่งที่ยากเกินกว่าที่เขาจะหมุนล้อออกมาเพียงลำพังคนเดียว ในเวลานั้นหากพี่กบไม่เสนอตัวกับแม่เพื่อเดินเข้ามาเป็นเพื่อนร่วมทางการเริ่มต้นก็คงไม่เกิดขึ้น พี่กบคือช่างเพียงคนเดียวในอู่ซ่อมรถที่แม่จ้างให้มาดูแลเขาในเวลาที่คนดูแลประจำไม่อยู่ แต่ความสัมพันธ์ระหว่างดณัยกับพี่กบกลับไม่ได้ดำเนินไปในแบบนายจ้างกับลูกจ้าง เพราะพี่กบจะเป็นเสมือนเพื่อนที่คอยดูแล คอยแลกเปลี่ยนความคิด และคอยรับฟังเสียงเรียกร้องภายในใจของเขาอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น แม้ว่าแม่จะไม่เห็นด้วยแต่เมื่อพี่กบเต็มใจอาสา เสียงของแม่จึงไม่อาจจุดรั้งความปรารถนาแห่งตัวตนของเขาได้อีกต่อไป

“ความตื่นตาตื่นใจ” จากการที่ได้เห็นความเปลี่ยนแปลงในจังหวัดซึ่งเป็นบ้านเกิดของตนเอง ได้สร้าง “ความตื่นเต้น” และ “ความสนุก” ให้กับดณัย จนกลายเป็นพลังที่ผลักดันให้เขาเริ่มมีเป้าหมายในชีวิต ซึ่งหากเป็นเมื่อก่อนนักศึกษาวิศวะอย่างเขาคงมีความฝันที่มากกว่า “การอยากใช้คอมพิวเตอร์” แต่ในวันที่ความคิดของเขาสามารถสร้างร่างกายให้ใช้มือได้เพียงบางส่วนเท่านั้น แค่นี้เพียงได้ใช้คอมพิวเตอร์ก็สามารถทำให้ชีวิตของเขามีความสุขมากแล้ว การออกไปซื้อหนังสือเพื่อนำกลับมาอ่านและเรียนรู้ด้วยตัวเอง จึงกลายเป็นภารกิจสำคัญที่ความคิดได้สั่งให้ร่างกายของเขาต้องเริ่มปฏิบัติอย่างจริงจัง แต่ในเมื่อพี่กบไม่สามารถออกไปกับเขาได้ทุกครั้งที่ต้องการ ก้อนซึ่งเป็นเพื่อนสนิทเพียงคนเดียวที่ยังคงติดต่อกับเขาอยู่ในเวลานั้น จึงอาสาเข้ามาเป็นเพื่อนร่วมทางที่คอยสลับสับเปลี่ยนกับพี่กบ เพื่อเติมเต็มให้การออกนอกบ้านของเขาเป็นไปตามความปรารถนาแห่งตัวตน บ่อยครั้งที่ก้อนต้องอุ้มเขา เมื่อต้องเข้าไปในสถานที่ที่ไม่เคยมีใครคิดจะสร้างพื้นที่เพื่อทำให้ล้อรถของดณัยได้หมุนไปโดยไม่ติดขัด บ่อยครั้งที่ก้อนต้องขอความช่วยเหลือจากคนรอบข้างเพราะไม่สามารถรับน้ำหนักของเขาได้เพียงคนเดียวบนเส้นทางที่ลาดชัน และบ่อยครั้งเช่นกันที่เขาทั้งคู่ต้องถูกปฏิเสธพร้อมกับคำพูดในเชิงสมเพช แต่ก้อนก็ไม่เคยคิดที่จะหยุดตัวตนของเพื่อนไว้แค่เพียงอุปสรรคเหล่านั้น ก้อนจึงมักจะหันมายิ้มและพูดให้กำลังใจกับดณัยอยู่เสมอว่า “ไม่เป็นไร คนนี้ไม่ได้ ขอไปเรื่อย ๆ มันต้องมีสักคนที่ได้...” ในเวลานั้นสำหรับดณัยแค่นี้เพียงพี่กบกับก้อนอุปสรรคใดใดก็ไม่สามารถทำให้ตัวตนของเขาต้องสะดุดหรือหยุดลงได้อีกแล้ว

พื้นที่สาธารณะ : พื้นที่แห่งความเป็นมนุษย์

“... ความพิการมันก็แค่ร่างกายที่ใช้งานไม่ได้ คนพิการเขาก็เป็นคนคนหนึ่งนั่นแหละ! แต่พอมีคำว่าพิการมาต่อท้าย เขาก็เลยดูแยกจากคนอื่น ถ้าเรียกว่าคนพิการ และตัดคำว่าพิการออก แล้วเรียกเป็นคน มันก็คือคนเหมือนคนอื่น ๆ นั่นแหละ ...” หลังจากสิ้นสุดคำพูดที่ถ่ายทอดออกมา จากความคิดของปราบ ความรู้สึกเบิกบานและอึดอัดก็เกิดขึ้นกับผู้วิจัยโดยไม่รู้ตัว เพราะเพียงแค่ ถ้อยคำที่ปราบได้บอกเล่าให้ผู้วิจัยได้รับรู้ถึงความคิดอันยิ่งใหญ่ ก็ทำให้ผู้วิจัยตระหนักได้ทันทีว่า ถนนแห่งการต่อสู้อันยาวนานของผู้พิการ อาจจะสิ้นสุดลงในระยะเวลาอันใกล้ หากมีคนในสังคม ที่คิดแบบปราบมากขึ้น เพราะอัตลักษณ์ที่ถูกสร้างและฝังรากลึกอยู่ในสังคมมาอย่างยาวนานนั้น ได้ตอกย้ำให้ผู้คนทั่วไป ไม่อาจจินตนาการถึงภาพของคนพิการที่หลากหลายไปกว่าสิ่งที่อัตลักษณ์ กำหนดได้ ดังนั้น แม้ว่าชานาญ อมร และวาทีน จะสามารถใช้เทคโนโลยีแห่งตัวตนเป็นแนวทาง ในการทลายกรงขังของวาทกรรมจนนำไปสู่การก่อกำเนิดตัวตนของตนเองได้สำเร็จ แต่หากผู้คน ในแต่ละพื้นที่ทางสังคมไม่มีใครเคยมองเห็นมายาคติของอัตลักษณ์เหล่านั้น ไม่มีใครเริ่มท้าทาย ต่อค่านิยม บรรทัดฐาน และรูปแบบการใช้ชีวิตแบบเดิมๆ ของคนส่วนใหญ่ เพียงแค่ความสัมพันธ์ ของสมาชิกในครอบครัวหรือบุคคลใกล้ชิด ก็คงไม่อาจเพียงพอที่จะทำให้มนุษย์ทุกคนสามารถอยู่ ร่วมกันได้อย่างมีศักดิ์ศรี และคงไม่อาจเพียงพอที่จะทำให้การสร้างตัวตนของเขาทั้งสามคนประสบความสำเร็จจนสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีสุนทรียะ

เพราะท่ามกลางสังคมที่สร้างให้ “ความพิการ” กลายเป็นวาทกรรมที่ทำให้มนุษย์ซึ่งมี เรือนร่างที่ไม่เป็นไปตามมาตรฐาน ต้องถูกจัดลำดับให้กลายเป็นแรงงานที่ไร้ประสิทธิภาพ ดังนั้น แม้ว่าชานาญจะเคยใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้เฉกเช่นเดียวกันกับคนทั่วไป จะเรียนจบปริญญาตรีด้าน กฎหมาย จะเคยประกอบอาชีพเป็นทนายความ เคยมีครอบครัว และกำลังจะเข้ารับราชการตำรวจ ตามเส้นทางที่ตนเองใฝ่ฝัน แต่แล้ววันหนึ่งเมื่ออุบัติเหตุได้ทำให้เขาต้อง “สูญเสียดวงตา” ทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิตก็กลับถูกทำให้สูญเสียไปในเวลาเดียวกัน สำหรับชานาญแม้ว่าการถูกยึดเยียดให้ ต้องสวมใส่ภาพลักษณ์ของคนพิการ จะทำให้เขาต้องติดอยู่ในกับดักของอำนาจจนเกือบต้องเลือก “ความตาย” เป็นทางออกให้กับตนเอง และแม้ว่าการจากไปของภรรยาจะทำให้เขารู้สึกเจ็บปวดกับ การที่ต้องใช้ชีวิตอยู่เพียงลำพังในโลกมืด แต่หลังจากที่ได้ใช้เวลาทบทวนและตรวจสอบเรื่องราวที่ เกิดขึ้นกับชีวิตของตนเอง เขาก็สามารถให้คำตอบกับตัวเองได้ว่า “ทราบใดที่ยังไม่ตาย เราต้องสู้” ซึ่งแม้ว่าภาพในอดีตจะยังคงเด่นชัดและลอยวนอยู่ในความคิดคำนึง แม้ว่าจะอยากเป็นตำรวจหรือ อยากกลับไปเป็นทนายความ แต่เพราะคงไม่มีใครบนโลกใบนี้ที่คิดว่าคนตาบอดอย่างเขาจะทำได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ ชานาญจึงเริ่มฝึกทักษะการใช้ชีวิตด้วยตนเอง โดยไม่เคยคิดที่จะเข้าสู่สถาบันใดใด เพราะอย่างน้อยสภาพแวดล้อมที่เขาคุ้นเคยมาเกือบครึ่งชีวิต กับความสัมพันธ์ในชุมชนซึ่งยังคงมี พื้นที่ที่จะยอมรับความแตกต่างหลากหลาย และเปิดกว้างมากพอที่จะไม่มอง “ความไม่เหมือน” ของเขาว่าเป็นความผิดปกติของชุมชน เพียงเท่านี้ก็คงเพียงพอแล้วที่จะทำให้ชานาญมั่นใจได้ว่า เขาจะสามารถก้าวเดินพร้อมกับไม้เท้าคู่ใจและตัวตนของตนเองได้อย่างมั่นคง

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าชานาญจะตระหนักได้ว่า “วัตถุเงินทอง” ไม่ใช่สิ่งสำคัญที่จะทำให้สุนทรียะในชีวิตของตนเองเกิดขึ้นได้ แต่อาจเป็นเพราะเขายังคงต้องดำรงอยู่ท่ามกลางสังคมที่ถูกกำกับให้เป็นไปตามกระแสของทุน การรับจ้างแบกข้าวสาร จึงกลายเป็นสิ่งที่เขาเลือกทำเพื่อสร้างความเป็นอิสระจากการต้องพึ่งพิงผู้อื่นและสร้างตำแหน่งแห่งที่ให้กับตนเอง ในเวลานั้นคำพูดของป้ามาลัยภรรยาเจ้าของโรงสีที่ว่า “ถ้าเขาคิดว่าทำได้ เราก็น่าที่จะรับเขา” จึงกลายเป็นอีกสิ่งที่ทำให้ชานาญรู้ว่า เส้นทางในการสร้างตัวตนของเขาจะไม่โดดเดี่ยวอีกต่อไป หลังจากทำงานอยู่ที่โรงสีเกือบสองปี ประสบการณ์และข้อมูลมากมายที่ได้รับจากคนรอบข้าง รวมถึงการช่วยติดต่อนของป้ามาลัย ก็กลายเป็นสายสัมพันธ์ที่ทำให้เขาตัดสินใจเข้าไปเรียนนวดแผนโบราณที่กรุงเทพฯ แม้จะกินนอนอยู่ที่โรงเรียนเป็นหลัก แต่การเดินทางในสภาพแวดล้อมที่ไม่คุ้นชินบนพื้นฐานที่ไม่มีสิ่งใดเอื้อให้กับคนตาบอดอย่างเขา รวมถึงสัมพันธภาพในเชิงสมเพชที่ได้รับจากคนรอบข้างก็กลับทำให้เขารู้สึกว่า “ที่นั่นไม่เหมาะสำหรับผม” ทั้ง ๆ ที่ก่อนหน้านี้คำบอกเล่าของใครหลายคนได้ผลักดันให้เขาต้องเดินทางมาที่นี่ เพราะคิดว่าจะมีงานที่เบากว่ารอเขาอยู่ แต่ประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้ด้วยตนเองกลับบอกแก่เขาว่า เมืองที่เรียกตัวเองว่าเป็นศิวิไลซ์แห่งนี้ ได้ทำให้ผู้คนส่วนใหญ่พร้อมที่จะหลงลืมคนไร้อำนาจ จนไม่เคยมีใครคิดที่จะแบ่งพื้นที่อันเหลือเฟือ เพื่อทำให้คนพิการอย่างเขาได้ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีศักดิ์ศรี ดังนั้น แค่เพียงปีเศษชานาญจึงตัดสินใจกลับมาอยู่บ้านอีกครั้ง ซึ่งแม้ว่าประสบการณ์ที่ผ่านมามีอาจจะจะมีลูกขลังบ้างในบางครั้ง แต่มันก็สอนให้เขาได้เรียนรู้การใช้ชีวิตในโลกมีตอย่างคล่องแคล่วขึ้น และแม้ว่า “ตา” จะมองไม่เห็น แต่ “หู” ของเขาก็ยังทำงานอยู่ การกลับมาเริ่มต้นครั้งนี้เขาจึงมาพร้อมกับความมั่นใจที่เกินร้อย และคิดว่าการรับจ้างเล็กๆ น้อยๆ ก็คงเพียงพอที่จะทำให้ชีวิตของเขามีความสุข และก็คงเป็นความสุขที่ยั่งยืนเพราะเกิดจากใจมิใช่เพียงสถานะที่ฉาบไว้ภายนอกเหมือนที่ผ่านมา

“... ผมคิดว่าชีวิตตอนที่ตาเสีย มันรุ่งกว่าตอนที่ตาไม่เสียอีก รุ่งกว่ายังงี้รู้มัย อย่างตอนที่ตาไม่เสียอัดเพลงก็ไม่ดัง เล่นลิเกเขาก็ขำโรง ไปเป็นทนายก็ลาออก ไปเป็นผู้คุมนักโทษก็เลิก ... ทุกวันนี้บอกตรงๆ เลย แม้คุณเอ๊ย! ให้ผมกลับไปเป็นแบบเดิม ผมไม่เอาหรอก อยู่แบบนี้ดีกว่า อยู่กับดินกับทรายนอนก็หลับ กินก็อิ่ม มีของมามากมาย ก็เป็นแค่เครื่องประดับ เต็มมันก็อยู่ เต็มมันก็ไป ...”

แต่สำหรับอมร แม้ว่าอุบัติเหตุจะไม่ได้ทำให้ดวงตาของเขาต้องสูญเสีย “การทำหน้าที่” แต่เมื่อแขนขาไม่อาจเคลื่อนไหวได้ตามใจปรารถนา ไม่ว่าจะตาบอดหรือเป็นอัมพาต ทั้งชานาญและอมรต่างก็ถูกกระทำจนได้รับความบอบช้ำที่ไม่แตกต่างกัน เพราะแม้ว่าก่อนหน้านี้ อมรก็เคยมีครอบครัว มีลูกชายสามคน และมีกิจการที่กำลังดำเนินไปได้ด้วยดี แต่ทันทีที่เขาต้องถูกนิยามความหมายให้กลายเป็น “คนพิการ” ทั้งครอบครัวและกิจการก็ถูกทำให้สูญเสียไปในเวลาเดียวกัน คงไม่มีใครเคยรับรู้ว่าการที่ต้องถูกทำให้ใช้ชีวิตอยู่เพียงลำพัง ท่ามกลางเรือนร่างซึ่งถูกนิยามว่า “ไม่เป็นที่พึงปรารถนา” จะสร้างความทุกข์ทรมานให้กับมนุษย์ได้มากมายเพียงใด? แต่สำหรับอมร แม้ว่าการสูญเสียจะทำให้เขาต้องรู้สึกเจ็บปวด แต่เขาก็จำเป็นต้อง “เก็บอาการ” และยิ้มรับต่อสิ่งที่

เกิดขึ้น เพื่อไม่ต้องการให้คนรอบข้างรู้สึกว่าเขาคือ “ภาระที่น่ารำคาญ” ซึ่งแม้ว่าจะต้องนอนอยู่ กับบ้านไปวัน ๆ เกือบหกปี แม้จะรู้สึกเจ็บปวดกับสายตาและคำพูดในเชิงสมเพชของคนรอบข้าง หรือบ่อยครั้งที่ต้อง “ทนนั่งหลับบนรถเข็น” เพราะไม่กล้าเรียกญาติพี่น้องที่อยู่บ้านข้าง ๆ มาอุ้ม แต่เพราะในเวลานั้นยังมี “หนังสือ” ซึ่งเป็นเสมือนเพื่อนที่ทำให้คลายความทุกข์ คลายความเหงา ให้ความรู้ และให้ประสบการณ์ที่ดีที่สุดสำหรับเขา รวมถึง “การให้” ของหนังสือ ก็ไม่เคยถูกทำให้ แฝงเร้นไปด้วยความเหนือกว่า แต่เป็นไปด้วยความเสมอภาค อมรจึงไม่เคยคิดว่า “การรับ” จาก หนังสือจะลดทอนให้ตัวตนของตนเองต้องดูไร้คุณค่าลงไปแต่อย่างใด

ในระหว่างที่อมรกำลังขมุกขมัวกับการสร้างตัวตนผ่านการอ่านหนังสืออยู่นั้น วันหนึ่ง คำชักชวนของต่อ ก็ทำให้เขาเริ่มหมั่นล้อออกสู่โลกภายนอกอีกครั้ง การออกนอกบ้านในครั้งนั้น จึงทำให้เขาได้พบกับอาจารย์สมชาย ซึ่งเป็นแรงบันดาลใจที่ทำให้เขาอยากวาดภาพเพื่อมีรายได้ เป็นของตนเอง แม้จะอยู่ต่างเวลา ต่างสถานที่ แต่คนคนนี้ก็คือคนคนเดียวที่เหมือนกับอาจารย์สมชาย ที่เคยสร้างแรงบันดาลใจให้กับมาณพนั่นเอง คงอาจเป็นเพราะหัวใจที่ไม่เคยหยุดนิ่งไปพร้อมกับ ขาที่ใช้งานไม่ได้ อาจารย์สมชายจึงตระเวนถ่ายทอดประสบการณ์ในการสร้างตัวตนของตนเอง ให้กับเพื่อนผู้พิการคนอื่น ๆ อยู่เสมอ และก็ประสบความสำเร็จเพราะอย่างน้อยการเริ่มก่อกำเนิด ตัวตนของคนสองคนที่ผู้วิจัยรู้จักก็เกิดขึ้นจากอาจารย์สมชาย เมื่อมีแรงบันดาลใจพลังแห่งตัวตน ของอมรก็เกิดขึ้นโดยไม่รู้ตัว “เอากرامةมาให้แน่น ๆ แล้วพวกมันจะนิ่ง” เขาจำเทคนิคที่อาจารย์ สมชายบอกไม่เคยลืม แม้จะพยายามกลับมาฝึกเองที่บ้าน แต่การวาดภาพเพื่อให้ใครสักคนมาซื้อ เพราะความสวยงามไม่ใช่ความสงสารนั้นไม่ใช่เรื่องง่าย หรืออาจเป็นเพราะโลกใบนี้ยังหลงเหลือ คนที่มองเห็นความหลากหลายในคุณค่าของความเป็นมนุษย์อยู่ อมรจึงได้พบกับอาจารย์วิรัตน์ ศิลปินแห่งชาติ ที่เดินทางมาถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้กับกลุ่มวาดภาพที่เขาเป็นสมาชิก แม้จะเดินทางมาไกล แต่ระยะทางก็ไม่อาจตัดความสัมพันธ์ที่ก่อตัวขึ้นอย่างเสมอภาคระหว่างเขา กับอาจารย์ แม้จะต้องใช้รถเข็นแทนขาหรือต้องใช้ปากแทนมือ แต่ทุกเทคนิคและทุกประสบการณ์ ที่อาจารย์วิรัตน์ถ่ายทอด ก็ได้ถ่ายทอดให้ภาพของเขาค่อย ๆ จดงามขึ้น พร้อม ๆ กับหัวใจที่เบ่งบาน ของผู้วาด เพียงระยะเวลาปีเศษในการฝึกฝน ภาพแรกที่ขายได้ในราคา 1,500 บาท ก็กลายเป็น พลังอันยิ่งใหญ่ที่จะทำให้การสร้างตัวตนในก้าวต่อไปของเขามั่นคงมากขึ้น

“เราภาคภูมิใจที่เราพิการ แต่เราไม่ต้องไปขอเงินใคร ไม่ต้องไปนอนรอให้ใครมาช่วย มันเป็นงานที่ ภาคภูมิใจ ที่เราหาเงินและช่วยเหลือตนเองได้ ... อย่างเมื่อก่อนเราอยากกินอะไร เขาซื้อให้เรากิน แต่เดี๋ยวนี้เราอยากกินอะไร เราเอาเงินของเราให้เขาไปซื้อให้กิน มันก็เลยแตกต่างกัน ...”

ในระหว่างที่ชานาญและอมร กำลังเร่ร่อนอยู่กับการสร้างตัวตนของตนเองอย่างอิสระ ในอีกมุมหนึ่งของสังคม วาทีนกลับกำลังจะสูญเสียตัวตนของตนเองไป เพราะก่อนหน้านี้เขาเป็น คนหนุ่มที่มีร่างกายกำยำ มีหน้าที่การงานเป็นของตนเอง และมีอนาคตที่วาดหวังไว้อีกมากมาย แต่เมื่ออุบัติเหตุได้ทำให้วาทีนต้องกลายเป็นคนพิการ โลกของเขาก็ดูว่างเปล่าและเหลือแค่เพียง

พื้นที่แคบ ๆ บนเตียง จะต้องมีคนอีกสักกี่คนที่เป็นเช่นนี้ อีกนานแค่ไหนที่คนในสังคมจะเข้าใจว่า “ความพิการ” ก็ไม่ได้แตกต่างอะไรกับการสายตาสั้นหรือสายตายาว ซึ่งแค่เพียงใส่แว่นเขาก็กลายเป็นคนที่ถูกเรียกว่า “ปกติ” คนพิการก็เช่นกันแค่เพียงทุกคนในสังคมร่วมกันสร้างพื้นที่ที่เอื้อต่อข้อจำกัดทางร่างกายของเขอย่างเสมอภาค เพียงเท่านั้นเขาก็ไม่แตกต่างกับคนทั่วไป แต่เมื่อสังคมยังไปไม่ถึงวันนั้น วาทินจึงต้องจมอยู่กับความทุกข์ทรมานภายในใจเป็นเวลาเกือบห้าปี เพียงแค่ความพิการอาจไม่ใช่ปัจจัยหลักที่ทำให้ชีวิตของเขาต้องเป็นเช่นนี้ แต่เพราะการมีอยู่ของตัวตนได้ถูกทำลายลงไปพร้อมกับร่างกายที่พิการต่างหากจึงทำให้เขาต้องเจ็บปวดเช่นนั้น เมื่อไม่มีตัวตนชีวิตก็ไม่มีจุดหมาย วาทินได้แต่รำพึงรำพันกับตนเองเรื่อยมา “วัน ๆ นอนมองแต่เพดาน ลูกขึ้นมานั่งได้สักพัก ก็ต้องล้มตัวลงนอนเพราะเจ็บ น่าจะตายไปให้พ้นๆ จะได้ไม่ต้องเป็นภาระให้กับคนอื่น โดยเฉพาะแม่ แทนที่จะได้สุขสบายกลับต้องมาลำบากคอยดูแลผม ...”

ในระหว่างที่วาทินกำลังนอนรอจังหวะที่จะตายอยู่นั้น แม้ว่าจะมีหลายหน่วยงานที่ส่งเจ้าหน้าที่เข้ามาพูดคุยที่บ้าน แต่การเข้ามาในเชิงสงเคราะห์ก็ไม่ได้ทำให้เขามองเห็นคุณค่าในชีวิตของตนเอง ซ้ำร้ายกลับยิ่งทำให้เขารู้สึกสมเพชตัวเองมากขึ้น จนกระทั่งวันหนึ่งเมื่อพี่ต้อมได้หมั้นลอรธเข้ามาพบกับเขาที่บ้าน ความคิดของวาทินจึงเริ่มเปลี่ยนไป การทบทวนเรื่องราวในชีวิตแล้วตั้งคำถามว่า “ต้องการทำอะไร” “อยากเป็นอะไร” และ “มีวิธีการอย่างไรที่จะไปให้ถึงเป้าหมายนั้น” คือคำแนะนำที่พี่ต้อมบอกแก่เขา คำถามเหล่านี้ลอยวนเวียนอยู่ในความคิดของเขาวันแล้ววันเล่า จนกระทั่งการเข้ามาในครั้งที่สามของพี่ต้อม เขาก็สามารถให้คำตอบกับตนเองได้ว่า “อยากลูกหนึ่งให้นานกว่านี้” “อยากทำอะไรให้ตัวเองได้บ้าง” ในที่สุดวาทินจึงตัดสินใจไปเข้ากลุ่มร่วมกับเพื่อนผู้พิการคนอื่นๆ แค่เพียงระยะเวลาปีเศษ จากที่เคยนั่งอยู่อย่างเดียวบนรถเข็น โดยไม่กล้าแม้แต่ที่จะสาวล้อ เขาก็เริ่มหมุนมันได้อย่างคล่องแคล่ว จากที่ไม่กล้าและไม่เคยคิดว่าตนเองจะยกตัวจากรถเข็นได้ คำแนะนำและการมองเห็นว่าเพื่อนคนอื่นๆ ทำได้ ก็ปลุกความกล้าของเขาให้คืนกลับมา เมื่อเป้าหมายแรกประสบความสำเร็จ เป้าหมายต่อมาก็เกิดขึ้น “อยากกลับไปทำงาน” คือเสียงเรียกร้องและแรงปรารถนาภายในตัวตนของเขา เมื่อวาทินต้องการพี่ต้อมจึงชักชวนให้เขาเข้ามาทำงานเป็นอาสาสมัครเหมือนตนเอง ในเวลานั้นแม้ว่าเขาจะเดินไม่ได้ แต่หัวใจของเขายังเดินได้อยู่แค่เพียงพื้นที่เปิดกว้างแม้จะไม่ได้รับคำตอบแทน แต่วาทินก็พร้อมที่จะทะยานออกสู่โลกภายนอกด้วยหัวใจที่เบิกบาน

แม้ว่าการตรวจสอบและการรู้จักตนเอง จะทำให้ผู้เป็นเจ้าของประสบการณ์แต่ละคนสามารถปรับเปลี่ยนตนเองจากการเป็นผู้ถูกกระทำมาเป็นนายของตนเองได้สำเร็จ แต่สิ่งที่ป็นนัยสำคัญที่จุดประกายให้ตัวตนของผู้พิการแต่ละคนได้ก่อกำเนิดขึ้นก็คือ ความสัมพันธ์ที่เสมอภาคระหว่างตัวเขากับผู้คนที่อยู่ล้อมรอบเขาแต่ละคนนั่นเอง เพราะความสัมพันธ์ดังกล่าวได้เอื้อให้เขาทั้งสองฝ่ายต่างตระหนักรู้ได้ว่า “ความน่ารังเกียจ” “น่าเวทนาสงสาร” หรือ “ไร้ความสามารถ” นั้น แท้ที่จริงแล้วไม่ได้เกิดขึ้นจากสภาพร่างกายของผู้พิการ หากแต่เกิดขึ้นเพราะอัตลักษณ์ได้สร้างให้มนุษย์มองเห็นแต่เพียงมิติทางด้านกายภาพเป็นสำคัญจนมองข้ามความเป็นมนุษย์ นอกจากนี้

เรื่องเล่าในประสบการณ์ชีวิตของเขาแต่ละคนยังได้บอกเล่าให้ผู้วิจัยรับรู้ ว่าความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นอย่างเสมอภาคนั้น ไม่ได้ถูกจำกัดให้เกิดขึ้นแต่เฉพาะกับคนในครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนสนิท หรือมิตรสหาย หากแต่คนที่ไม่เคยรู้จักกันมาก่อน ก็สามารถเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความ เป็นมนุษย์ให้เกิดขึ้นกับสังคมได้อย่างเท่าเทียมกัน และสังคมที่ว่่านั้นก็ไม่ใช่สังคมใหญ่ในภาพรวม หรือสังคมที่ถูกกำหนดขึ้นจากจำนวนสมาชิกเป็นหลัก หากแต่เป็นสังคมย่อย ๆ ซึ่งถักทอขึ้นจาก ความเสมอภาคที่ทุกคนต่างมองเห็นในตัวตนของกันและกัน ในแง่นี้ มนุษย์ทุกคนจึงมีพลังอำนาจ ในการสร้างกฎเกณฑ์กติกา และรูปแบบการใช้ชีวิตให้กับสังคมตนเองได้อย่างอิสระ โดยไม่จำเป็นต้องมีมาตรฐานเดียวกันกับสังคมอื่น ๆ เพียงแต่ทุกคนจะต้องตระหนักอยู่เสมอว่ากฎเกณฑ์กติกา และรูปแบบการใช้ชีวิตที่ร่วมกันสร้างขึ้นนั้น จะต้องเอื้อให้ตัวตนของสมาชิกทุกคนในสังคมตนเอง ทำงานได้อย่างเสมอภาค โดยไม่มีการปิดกั้นหรือกีดกันให้ใครคนใดคนหนึ่งต้องออกไปจากพื้นที่ และหากเป็นไปได้เช่นนี้ สังคมมนุษย์ก็จะกลายเป็นสังคมของความแตกต่างหลากหลาย ซึ่งไม่ได้มีความหมายเพียงแค่การที่คนพิการจะสามารถเปิดพื้นที่แห่งตัวตนของตนเองขึ้นมาได้เท่านั้น แต่มีความหมายรวมถึงการที่คนทุกคนจะสามารถเปิดพื้นที่แห่งตัวตนของตนเองขึ้นมาได้ด้วยเช่นกัน

เรื่องเล่าจากการสร้างตัวตน

เมื่อความเสมอภาคในความสัมพันธ์ ได้ขับเคลื่อนให้แรงปรารถนาแห่งตัวตนของผู้พิการแต่ละคนได้ก่อกำเนิดขึ้น ในย่างก้าวต่อมาของการสร้างตัวตนก็ไม่ได้หมายความว่า ความสัมพันธ์ดังกล่าวจะสิ้นสุดลง หากแต่ยังคงดำเนินไปพร้อม ๆ กับตัวตนที่ค่อย ๆ เติบโตขึ้น ในบางขณะก็มีเพื่อนร่วมทางที่เข้ามาเสริมกำลังเพื่อให้การก้าวเดินต่อไปมั่นคงขึ้น แต่ในบางขณะก็มีใครบางคน ที่เข้ามาจุดกระชากเพื่อตึงให้เขาต้องกลับไปสวมใส่อัตลักษณ์แบบเดิม ดังนั้น แค่เพียงสายตาและ คำพูดของเราที่แสดงออกต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง แม้จะตั้งใจ หรือไม่ตั้งใจ แต่ก็อาจผลักใส่ให้ชีวิตของเขาต้องจมอยู่กับความทุกข์ทรมาน หรืออาจจุดประกายให้ชีวิตของเขาได้ก้าวเดินต่อไป บนพื้นที่แห่งนั้นด้วยความภาคภูมิใจก็ได้ หากเพียงเราเข้าใจว่า “ตัวตน” ของมนุษย์ไม่ได้เกิดขึ้นจากความเหมือนหรือต่างจากใคร แต่ “ตัวตน” เป็นเพียงภาพสะท้อนที่เกิดขึ้นจากความเข้าใจของผู้สร้างสรรค์แต่ละคน ซึ่งใช้ชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อม ค่านิยม ความคิด และได้รับความบอบช้ำจากการกระทำของวาทกรรมที่ไม่เท่ากัน รวมถึงมีความฝัน ความหวัง และความต้องการที่แตกต่างกัน ด้วยนัยยะเช่นนี้ การสร้างตัวตนของมนุษย์จึงไม่สามารถกำหนดให้เป็นไปในแบบฉบับเดียวกันได้ เพราะการตีความของมนุษย์ต่อสิ่งที่เกิดขึ้นในประสบการณ์ชีวิตของแต่ละคนไม่เหมือนกัน ดังนั้น สิ่งสำคัญที่เราควรจะต้องตระหนักถึงก็คือ เราจะสร้างความสัมพันธ์อย่างไรเพื่อทำให้มนุษย์แต่ละคน เกิดความกล้าในการต่อต้านการกดขี่ และหลีกเลี่ยงจากการครอบงำของระบอบความจริงที่ถูกสร้างจากวาทกรรม ทั้งนี้ก็เพื่อเอื้อให้แต่ละคนสามารถใช้ศิลปะในดำรงอยู่ของตนเองได้อย่างเสมอภาค และสามารถสร้างตัวตนที่สะท้อนออกมาตามแบบที่เจ้าตัวต้องการจะเป็นได้มากที่สุดนั่นเอง

ก็เพียงแค่มุคลิก : เรื่องเล่าจากตัวตนของมาณพ

“... จากช่วงหนึ่งที่เราเคยรู้สึกว่ เราไม่มีคุณค่า ไม่มีอะไรเลย แต่ตอนนี้มันเปลี่ยนไปหมดแล้ว ผมมีเป้าหมาย ผมมีความฝัน มีงานที่ต้องทำ มีฝันที่ต้องไปให้ถึง ผมจึงอยู่ได้จนถึงวันนี้” คงไม่มีถ้อยคำใดที่ผู้วิจัยจะสรรหามาพรรณนาให้เห็นถึง ความมุ่งมั่นในการสร้างตัวตนของมาณพ ได้ดีเท่ากับการนำถ้อยแถลงของตัวเขามาเกริ่นไว้ในข้างต้น เพราะแม้ว่าเขาจะบอกเล่าให้ผู้วิจัยได้รับรู้ถึงประสบการณ์ที่ผ่านแล้วเกือบแปดปี แต่สายตาและท่าทางที่แสดงออกอย่างมีความสุข กลับดูเหมือนเพิ่งผ่านมาเมื่อวันวาน จึงไม่มีใครรับรู้ถึงความยากลำบากในการสร้างตัวตนของเขา ได้ดีเท่ากับตัวเขาเอง แม้ว่าขณะนั้นมาณพจะเริ่มมีเป้าหมายในชีวิตที่ชัดเจน แต่อุปสรรคที่รออยู่ข้างหน้าก็อาจเป็นเงื่อนไขที่ทำให้การสร้างตัวตนของเขาต้องล้มเลิกกลางคันได้ง่ายๆ “จะวาดภาพอย่างไร” “จะไปเรียนอย่างไร” ในเมื่อคำสั่งของพ่อยังดั่งก้องอยู่ตลอดเวลา “มึงไม่ต้องออกไปไหน” และพ่อก็ไม่เคยสนับสนุนสิ่งใดใดให้กับเขาเลย แต่แล้วคำถามที่ครุ่นคิดอยู่ในใจตลอดมา เมื่อได้ถ่ายทอดให้พี่ชายกับพี่เต๋ยได้รับรู้ เขาก็สามารถหาคำตอบให้กับตนเองได้ และตกลงใจในทันทีที่พี่ชายกับพี่เต๋ยชักชวนให้ไปทำงานเป็นอาสาสมัครในศูนย์ฯ แห่งหนึ่ง แม้จะไม่ได้รับค่าตอบแทน แต่ก็มิมีสิ่งสนับสนุนที่พอจะเติมเต็มให้ความฝันของเขาได้ก้าวเดินต่อไป เพราะระยะทางจากบ้านที่ห่างจากตัวเมืองเกือบห้าสิบกิโลเมตร หากไม่ได้รับการสนับสนุน เขาก็คงไม่อาจเดินทางไปถึงเป้าหมายได้เพียงลำพัง และแล้วการก้าวเข้าสู่พื้นที่แห่งใหม่ก็เอื้อให้การสร้างตัวตนของเขาค่อย ๆ ก่อกำเนิดและเติบโตขึ้นอย่างแข็งแรง

อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางสังคมที่สร้างให้ “การคำนึงถึงส่วนรวม” กลายเป็นวาทกรรมที่ถูกยกย่องให้กลายเป็นสัญลักษณ์ของคนดี แม้ว่ามาณพอาจไม่เคยได้สัมผัสกับการกระทำเช่นนั้นจากครอบครัว และแม้ว่าเขาที่เป็นมนุษย์ปุถุชนคนหนึ่งที่มีสิทธิจะเลือกทำในสิ่งที่ตนเองปรารถนา หากว่าสิ่งนั้นมีได้ละเมิดความเป็นมนุษย์ของผู้ใด แต่วาทกรรมดังกล่าวก็ทำให้เขาต้องรู้สึกเขินอายเมื่อได้บอกเล่าให้ผู้วิจัยรับรู้ว่ ในวันที่ตนเองตัดสินใจมาทำงานเป็นอาสาสมัครนั้น ลึก ๆ แล้วภายในใจเขาไม่ได้อยากทำงานสักเท่าไร แต่เพราะนั่นคือหนทางเดียวที่จะทำให้ไปถึงเป้าหมายที่ตนเองตั้งไว้เขาจึงตอบตกลง และแล้วการได้เข้าไปทำงานเป็นอาสาสมัครให้คำปรึกษา รวมถึงการได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์กับเพื่อนผู้พิการคนอื่น ๆ ก็ทำให้เขาตระหนักว่ ตนเองสามารถเป็นผู้ให้และผู้รับในเวลาเดียวกันได้ เพราะการ “ให้” และ “รับ” ของเขาไม่ได้หมายถึงวัตถุเงินทองที่อยู่ภายนอก แต่หมายถึง “มิตรภาพ” ที่ได้รับจากพี่ชาย พี่เต๋ย พี่ตัน และอาจารย์สมชายที่เติมเต็มให้เขาในวันที่รู้สึกท้อแท้และสิ้นหวัง ขณะเดียวกันหากเขาได้ให้ “มิตรภาพ” กับเพื่อนผู้พิการคนอื่น ๆ ไปพร้อมกันด้วย พลังแห่งตัวตนของเขาก็จะเกิดขึ้นอย่างมากมายจนน่าประหลาดใจ

“เวลาที่ผมเห็นคนพิการคนหนึ่งที่ไม่มียอะไรเลย มันเหมือนตัวเราที่เคยเป็นมาก่อน เคยผ่านจุดนั้นมาก่อน มันก็เลยทำให้เรามีความสุข ถ้าเราทำให้เขามีเป้าหมายในชีวิต ... เพื่อนคนพิการด้วยกันเองที่เข้าใจเรา ที่คอยรับฟังปัญหาของเรา คือพลังที่ทำให้เราไม่ท้อ แล้วก็ตัวเราด้วยใจเราด้วย มันก็เลยมีบางครั้งท้อแล้วมันก็ขึ้นมาใหม่ อยู่แบบนี้เรื่อย ๆ ...”

นอกจาก “คำสั่งของพ่อ” แล้ว อุปสรรคสำคัญอีกประการหนึ่งซึ่งทำให้माणพต้องรู้สึกเหนื่อยและท้อมากขึ้นก็คือ “การเดินทาง” เพราะตราใบที่การสร้างพื้นที่ในการบริการสาธารณะของรัฐ ยังไม่เคยคิดถึงอะไรที่มากไปกว่าความคุ้มค่าในการลงทุน माणพก็คงไม่อาจขึ้นรถเมล์ไปทำงานได้เอง และตราใบที่ผู้คนในสังคมยังไม่เคยมองเห็น “ความสามารถ” ในตัวตนของคนพิการ माणพก็คงไม่อาจมีรายได้เพียงพอที่จะเดินทางด้วยรถรับจ้างส่วนบุคคล เมื่อเป็นเช่นนี้ รถที่ศูนย์ฯ จัดมารับจึงเป็นพาหนะเพียงคันเดียวที่มีพื้นที่เหลือเพื่อสำหรับเขา เกือบหนึ่งปีของการทำงาน แม้ว่าหลาย ๆ ครั้งที่เขาจะต้องนอนค้างอยู่ที่ศูนย์ฯ เพราะรถเพียงคันเดียวคงไม่อาจเพียงพอที่จะทำให้เขาสามารถเดินทางไปกลับได้ทุกวัน และหากใครกำลังสงสัยว่า ศูนย์ฯ แห่งนี้ คือหน่วยงานใดในองค์กรของรัฐ คำตอบก็คือ ไม่ใช่หน่วยงานใดใดในองค์กรของรัฐทั้งสิ้น แต่ศูนย์ฯ ดังกล่าวเกิดขึ้นจากความฝัน ความหวัง และกำลังทรัพย์ของพี่ต๋อย ที่คิดจะเปิดพื้นที่เล็กๆ ในบ้านของตนเอง เพื่อเติมเต็มความสุขให้กับเพื่อนผู้พิการด้วยกัน และเมื่อได้รับความร่วมมือจากพี่ต๋อยกับพี่เต๋ย พื้นที่แห่งนั้นก็พร้อมที่จะปฏิบัติการกิจที่ยิ่งใหญ่ในการสร้างความเป็นมนุษย์ การได้เข้าไปทำงานในพื้นที่แห่งนี้ จึงทำให้माणพได้เรียนรู้ประสบการณ์ต่าง ๆ มากขึ้น โดยเฉพาะความเสียสละและการช่วยเหลือเกื้อกูลโดยไม่มีสิ่งใดแอบแฝง รวมถึงงานที่เขา กำลังทำอยู่นั้น ก็ไม่ได้มีความหมายเพียงแค่การปฏิบัติไปตามหน้าที่เพื่อรับเงินในวันสิ้นเดือน แต่มันคืองานที่ทุกคนต่างก็ร่วมคิดร่วมทำเพื่อสร้างให้ครอบครัวที่ไม่ได้เกิดจากความสัมพันธ์ทางสายโลหิตได้เติบโตขึ้นอย่างเข้มแข็งและประคองให้ทุกชีวิตได้ก้าวเดินต่อไปพร้อมกัน

และแล้ววันแห่งการเริ่มต้นของमाणพก็มาถึง เมื่อการศึกษาในระบบยังพอมีพื้นที่ว่างสำหรับเขา แม้ว่าจะเข้าไปเกือบสิบเจ็ดปี แต่การสมัครเข้าเป็นนักเรียนของ กศน. ได้สำเร็จ ก็ทำให้ชีวิตของเขาเริ่มเห็นจุดหมายปลายทางที่ชัดเจน เมื่อความฝันแรกได้เริ่มต้น หลังจากพี่ต๋อย พี่เต๋ย และพี่เต๋ยเห็นด้วยกับความคิดในการตั้งกลุ่มวาดภาพของเขา ความฝันต่อมาจึงถูกสานต่อในทันที แม้ว่าการวาดภาพจะเป็นเป้าหมายแรกที่เขาอยากทำ โดยไม่เคยคิดถึงเรื่องรายได้ แต่ ณ เวลานั้น หากกลุ่มวาดภาพจะทำให้เพื่อนคนอื่น ๆ รวมถึงตัวเขาเอง มีรายได้บ้างก็คงจะดี เพราะอย่างน้อยก็คงจะเอื้อให้การเรียนซึ่งใช้เพียงเบี้ยยังชีพเดือนละ 500 บาท สามารถดำเนินไปได้โดยไม่ลำบากมากนัก สองปีกว่าแล้วที่माणพได้เข้ามาทำงานที่ศูนย์ฯ แต่แล้ววันหนึ่งเมื่อพ่อตามาดูเขาเพราะไม่ได้กลับบ้านหลายวัน และแม้ว่าการมาของพ่อจะทำให้เขารู้สึกว่า “พ่อไม่ได้มาเพราะเป็นห่วง แต่มาเพราะกลัวว่าผมจะสร้างความเดือดร้อนให้กับเขา” และไม่ว่าमाणพจะรู้สึกเช่นใด แต่การมาในครั้งนั้นของพ่อ ก็ทำให้การถูกละทิ้งจากการหนีออกนอกบ้านของเขาหมดไป และแม้ว่าพ่อจะยังคงไม่สนับสนุนสิ่งใดให้กับเขา แต่เมื่อประตูบ้านเปิดกว้างความอิสระในการสร้างตัวตนก็เกิดขึ้น และเข้ามาเติมเต็มให้ตัวตนที่พรำมัวภายในบ้านชัดเจนขึ้นต่อไป

“พ่อดูเราที่ศูนย์ฯ เห็นเราเป็นผู้ใหญ่ขึ้น เราตัดสินใจได้ เราทำงานเพื่อคนอื่นได้ พ่อจึงเริ่มเปลี่ยนความคิดว่าเราออกมาทำงาน ไม่ได้ออกมาเที่ยว... ครอบครัวคือเรื่องที่ทำให้ผมท้อที่สุด เวลาที่ออกมาทำงาน เราจะรู้สึกว่าเราเก่ง เราเป็นต้นแบบให้คนอื่น แต่พอกลับบ้าน เราก็มารู้สึกว่า เราไม่มีใคร ...”

หากเป็นคนทั่วไปซึ่งมีเป้าหมายในชีวิต คือ ใบปริญญาและการเป็นศิลปินวาดภาพ การจะเดินทางไปให้ถึงความฝันก็คงไม่ใช่เรื่องที่ย่ายนั้ เพราะอย่างน้อยก็คงต้องใช้ความพยายาม และความมุ่งมั่นอยู่มากทีเดียว แต่สำหรับมานพเพียงแค่ความพยายาม ความมุ่งมั่น ความวิริยะ และจิตใจที่เข้มแข็ง คงไม่อาจเพียงพอที่จะทำให้การเดินทางของเขาไปถึงเป้าหมายได้เพียงลำพัง เพราะในสภาพร่างกายที่ไม่สามารถสั่งขาและแขนให้ทำงานได้ตามความคิด หากไม่มีใครเข้ามาเป็นเพื่อนร่วมทาง สิ่งที่ผ่านมาทั้งหมดก็อาจต้องล้มเลิกกลางคัน แม้ว่ามานพจะมีทักษะในการใช้ปากคาบฟูกันเพื่อเติมवादสีสันลงบนผืนผ้าใบได้เป็นอย่างดี แต่สำหรับการใช้ปากคาบปากกา เพื่อจดบันทึกสิ่งต่าง ๆ รวมถึงการทำงานส่งอาจารย์คงไม่ใช่เรื่องที่ย่ายนั้ เพราะการวาดภาพซึ่งเป็นไปตามอารมณ์และความรู้สึก กับการเขียนหนังสือซึ่งต้องใช้ความรวดเร็วในการจดบันทึกนั้น มันแตกต่างกัน ทั้งที่ก่อนหน้านี้การใช้คอมพิวเตอร์คือสิ่งที่เขาเห็นพี่เตี้ยกับพี่ต่ายทำอยู่เป็นประจำ แต่ก็ไม่เคยสนใจเพราะคิดว่าเป็นเรื่องที่ยากเกินไปสำหรับตนเอง แต่ในเวลานี้เขากลับเริ่มคิดว่า หากตนเองจะสามารถใช้คอมพิวเตอร์ได้ ก็คงจะช่วยให้อุปสรรคในการเรียนของเขาลดลงได้บ้าง เมื่อมานพต้องการ แม้จะมีคอมพิวเตอร์อยู่เพียงเครื่องเดียว แต่พี่ต่ายกับพี่เตี้ยก็ไม่รีรอที่จะสอนการใช้และเทคนิคต่าง ๆ ให้กับเขา พี่อยู่เกือบสามเดือนแม้จะเบื่อและท้อบ้าง แต่เขาก็สามารถใช้ข้อนิ้วหัวแม่มือเคาะแป้นพิมพ์เป็นตัวอักษรได้มากขึ้น และแม้ว่ามือจะสั่นเกร็ง แต่หัวใจที่มุ่งมั่น ก็ทำให้เขาสามารถใช้มันได้อย่างคล่องแคล่วในเวลาต่อมา

เมื่ออุปสรรคทางร่างกายผ่านไป แต่อุปสรรคทางความคิดของผู้คนในสังคมกลับยังคงดำรงอยู่ และแม้ว่าเขาจะคุ้นชินกับการจับจ้องจากสายตาของผู้คนมาตั้งแต่เกิด แต่ในบางครั้งเสียงซุบซิบที่ลอยมาให้ได้ยินอยู่บ่อย ๆ ที่ว่า “จะมาเรียนทำไม! เหนื่อยเปล่า ๆ จะเอาไปทำอะไรได้” รวมถึงท่าทาง “ที่แสดงอาการมองเหมือนผมเป็นตัวอะไรสักอย่าง” ก็อาจทำให้พลังที่มีอยู่ในตัวตนของเขาลดลงไปได้เช่นกัน ในเวลานั้นหากหยกไม่เดินเข้ามาเป็นเพื่อนร่วมทาง เขาก็คงต้องต่อสู้กับสายตาและคำพูดของใครหลายคนอยู่เพียงลำพัง แม้ว่าหยกจะเป็นเพื่อนเพียงคนเดียวที่เข้ามาคอยช่วยเหลือในเรื่องการทบทวน การจดบันทึก และเรื่องต่างๆ โดยไม่เคยทำให้เขารู้สึกว่าตนเองด้อยกว่า แต่แค่เพียงคนเดียวที่เดินเข้ามาอย่างเสมอภาคก็กลับกลายเป็นต้นทางของพลังที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งเติมเต็มให้ตัวตนในการเรียนของเขาได้ก้าวเดินต่อไปอย่างไม่เคยตาย เกือบสามปีแล้วที่เขาได้พยายามฝึกฝนฝีมือในการวาดภาพของตัวเองตลอดมา จนกระทั่งวันหนึ่งเมื่อภาพที่ตนเองวาดสามารถขายได้ หลายๆ คนอาจกำลังคิดว่าเรื่องดังกล่าวคงจะทำให้เขาต้องภาคภูมิใจเป็นที่สุด แต่สำหรับมานพกลับตรงกันข้าม และการขายภาพได้ในครั้งนั้น ก็ทำให้เขาต้องสิ้นสุดความฝันในการสร้างตัวตนจากการวาดภาพของตนเองลง

“ทั้ง ๆ ที่ผมเป็นคนคิดโครงการวาดรูปขึ้นมาเอง แต่ผมก็ต้องทิ้งมัน เพราะผมตั้งราคาขายรูปไว้ 500 บาท แต่มีคนมาซื้อ 1,300 บาท น่าดีใจมั้ยน้า น่าดีใจเน้อะ แต่ผมไม่ดีใจ เพราะผมรู้ว่ารูปที่เราวาดมันเป็นอย่างไร และเขาก็ไม่ได้ซื้อเพราะผลงานของผม ทุกวันนี้ผมก็ยังวาดรูปต่อไป แต่ผมไม่ขาย ...”

ทุกวันนี้มานพยังคงทำงานที่ตนเองรักด้วยหัวใจที่เข้มแข็ง และมุ่งมั่นที่จะศึกษาต่อจนจบปริญญาตรีตามที่ตนเองตั้งใจ ซึ่งไม่ว่าหนทางข้างหน้าจะมีอุปสรรคใดใดรอเขาอยู่ แต่มานพก็พูดกับตัวเองอย่างหนักแน่นว่า “ผมจะสู้ตรงนี้ต่อไป สู้จนกว่าถ้าไม่ได้จริงๆ ผมก็จะไม่ยอมไปอยู่ประเทศสงเคราะห์อย่างเด็ดขาด” เพราะในเวลานี้สำหรับมานพ ความพิการไม่ใช่เรื่องของเวรกรรมเหมือนที่พ่อกรอกใส่หูทุกวันอีกต่อไป แต่เขากลับคิดว่า “ความพิการเป็นเพียงแค่บุคลิกของเรา ก็เหมือนกับคนผมสั้น ผมยาวที่ทำให้บุคลิกแตกต่างกันไป ผมก็เลยต้องอยู่กับบุคลิกของผมให้ได้” อีกเพียงหนึ่งเดือน (นับจากวันที่เราพูดคุยกัน) มานพจะเรียนจบชั้นมัธยมปลาย และก็จะต้องเดินตามความฝันของตนเองต่อไป แต่ในเวลานั้นหากมีใครหรือสถาบันการศึกษาใดมองเห็นเด็กหนุ่มซึ่งมีรอยยิ้มและท่าทางที่มุ่งมั่นปั่นรถวีลแชร์เข้าไปสมัครสอบแข่งขันร่วมกับเด็กทั่วไป ขอได้โปรดอย่าใช้อัตลักษณ์ตัดสินคุณค่าในตัวตนของมนุษย์ จนเบียดขับให้เขาต้องกลับไปอยู่ในพื้นที่เฉพาะที่สังคมสร้างอีกเลย และแม้ว่าจะไม่อาจคาดเดาได้ว่า การเดินทางจะสิ้นสุดลงเมื่อใด จะต้องล้มลงอีกสักกี่ครั้ง หรือมีจะเพื่อนร่วมทางคนใหม่เดินเข้ามาอีกสักกี่คน แต่ในเวลานี้ผู้วิจัยก็เชื่อมั่นว่า ตัวตนที่สร้างสรรค์ขึ้นจากศิลปะในการดำรงอยู่ และความสัมพันธ์ที่ตัวเขากับคนรอบข้างเติมเต็มให้กันอย่างเสมอภาค รวมถึงความรู้ที่สร้างและสั่งสมขึ้นจากประสบการณ์ชีวิตของตนเอง จะกลายเป็นแรงขับเคลื่อนที่สำคัญซึ่งทำให้สุนทรีย์ในชีวิตของเขา ยังคงดำรงอยู่ต่อไป

เพราะหน้าจอนี้เราควบคุมได้ : เรื่องเล่าจากตัวตนของครรชิตกับดภัย

ภาพถ่ายที่ประดับไว้ตามฝาบ้าน อาจเป็นสิ่งที่คุ้นชินตาเมื่อเราต้องย่างก้าวเข้าไปในบ้านของใครหลายคน และหากถามว่าภาพใดคือภาพยอดนิยมที่มักพบเห็นอยู่เป็นประจำ คำตอบก็คงหนีไม่พ้น ภาพถ่ายในวันรับปริญญา ภาพถ่ายของลูกชายที่บวชเป็นพระภิกษุ หรือภาพถ่ายในวันแต่งงาน ครอบครัวของครรชิตก็เช่นกัน ทั้งที่ก่อนหน้านี้เขาเคยถูกญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านสบประมาทว่า “พ่อแม่จะต้องเลี้ยงดูมันไปตลอดชีวิต” แต่ในวันนี้เขากลับเป็นลูกชายเพียงคนเดียวที่จุ้นเจือครอบครัวและส่งน้องสาวเรียนจนเกือบจบปริญญา และแม้ว่าในวันนี้ฝาบ้านของพ่อแม่จะยังไม่มีภาพถ่ายในวันแต่งงานของเขามาประดับไว้ตามที่พ่อแม่อยากเห็น แต่แค่ภาพถ่ายในวันรับปริญญา และภาพถ่ายในขณะที่เขาบวชเป็นพระภิกษุ เพียงเท่านี้ก็คงจะทำให้พ่อแม่ภาคภูมิใจเป็นที่สุดแล้ว คงไม่มีใครเคยรับรู้ว่าข้างหลังภาพเหล่านั้นครรชิตต้องผ่านสิ่งใดมาบ้าง ต้องเดินทางมาไกลสักแค่ไหน และไม่ว่าอุปสรรคใดใดจะเกิดขึ้น แต่ความสัมพันธ์ที่ก่อตัวขึ้นอย่างเสมอภาคของคนในครอบครัวก็ทำให้เขาไม่เคยยอมพ่ายแพ้ หลังจากที่ครรชิตจบชั้นมัธยมต้นจากโรงเรียนสอนคนตาบอดในจังหวัดบ้านเกิด แม้ว่าเพื่อนหลายคนเลือกที่จะไปขายล็อตเตอรี่ หรือไปเป็นหมอนวดแผนโบราณ แต่เขาเลือกที่จะเรียนต่อตามที่ตนเองใฝ่ฝัน และแม้ว่าการเข้าสู่กรุงเทพฯ ในครั้งนั้น จะเป็นการตัดสินใจเข้าไปเรียนหลักสูตรคอมพิวเตอร์ระยะสั้นซึ่งเป็นที่เขาไม่เคยชอบ เพราะคิดว่า “จะทำให้เราทำอะไรไม่เป็น แล้วจะต้องคอยพึ่งมันไปตลอด” แต่ก็เป็นการเริ่มต้นที่สำคัญซึ่งทำให้ตัวตนของเขาได้สร้างขึ้นในเวลาต่อมา

“... ตอนที่ผมเรียนอยู่ มีช่างที่เป็นคนตาบอดจบปริญญาจากอเมริกา มาซ่อมเครื่องให้ที่ศูนย์ฯ ผมก็ถามเขาว่าอันนั้นอะไร อันนี้อะไร แล้วเขาก็ไม่บอก ผมก็รู้สึกแย่มากกับเขา ผมคิดว่าทำไมคนตาบอดด้วยกันต้องหวงกันขนาดนี้ ผมก็เลยเริ่มทำอะไรด้วยตัวเอง ก่อนที่จะไปถามคนอื่น ถ้าไม่สำเร็จก็จะทำซ้ำแล้วซ้ำเล่าอยู่อย่างนั้น และคิดว่ามันต้องสำเร็จสักวัน...” หากคำสบประมาทของเพื่อนบ้านคือสิ่งที่ทำให้เขาสัญญากับตนเองว่าจะต้องทำให้พ่อแม่ภาคภูมิใจ การหวงความรู้ของช่างคนดังกล่าวก็คืออีกหนึ่งสิ่งที่ทำให้เขามุ่งมั่นที่จะสร้างตัวตนอย่างจริงจัง เกือบเก้าเดือนที่ต้องคลุกคลีอยู่กับคอมพิวเตอร์ แม้ว่าเพื่อนคนอื่นๆ จะไปเรียนหมวดเพิ่มเติม แต่เขาเลือกที่จะไปสมัครเรียน กศน. ควบคู่ไปด้วย และมุ่งมั่นที่จะลองฝึกลองถูกหรือส้อมทำไปเรื่อยโดยไม่เคยรู้สึกเบื่อ เพราะในเวลานั้นคอมพิวเตอร์ไม่ใช่สิ่งที่เขารู้สึกรังเกียจเหมือนอย่างเคย แต่กลับเริ่มหลงรักเพราะ “มันสนุก เราสั่งมันได้ เราควบคุมมันได้” หากใครหลายคนกำลังสงสัยว่าคนตาบอดใช้คอมพิวเตอร์ได้อย่างไร คำตอบก็คือ แอปพลิเคชันโปรแกรมที่ใช้ในการอ่านจอภาพใส่ลงไปในเครื่องคอมพิวเตอร์ เพียงเท่านี้การเรียนรู้ของเขาก็จะเกิดขึ้นโดยไม่แตกต่างกับคนทั่วไป “เพราะเวลาพิมพ์เราก็พิมพ์สัมผัส เวลาอ่านหน้าจอก็ใช้การฟังเสียงที่คอมพิวเตอร์อ่านให้ฟัง” เมื่อง่ายเพียงเช่นนี้ แต่เหตุใดจึงไม่มีใครเคยคิดที่จะผลิตคอมพิวเตอร์ในราคาที่ทำให้คนตาบอดสามารถใช้งานได้อย่างเท่าเทียมกับคนทั่วไป หรืออาจเป็นเพราะมนุษย์ถูกทำให้คิดถึงแต่เรื่องของการแข่งขัน กลไกการตลาดและกำไรที่อยู่ในรูปของเงินเป็นสำคัญ การผลิตสินค้าและบริการจึงไม่อาจคำนึงถึงสิ่งอื่นใดที่นอกเหนือจากเรื่องดังกล่าวได้เลยหรือ?

หากใครหลายคนจะเคยสังเกตเห็นและเคยตั้งคำถามว่า อีจู้ก่อนสี่เหลียมสีน้ำตาลที่ผิวเป็นปุ่มและลอนซึ่งวางเรียงรายแทรกอยู่ตามพุดบาทนั้นทำขึ้นมาเพื่ออะไร? คำตอบก็คือมันเป็นเบรลล์บล็อกที่ช่วยนำทางให้คนตาบอด ซึ่งหากเป็นลอนนูนยาวเรียงติดกันสี่เส้นหมายความว่าถึง การนำทาง และหากเป็นปุ่มนูนเต็มทั้งก้อนหมายความว่าถึงการเดินทาง แต่ไม่ว่าจะด้วยสิ่งใดสำหรับบรรดาเบรลล์บล็อกกลับไม่ทำให้เกิดประโยชน์ต่อเขามากนัก เพราะแต่ละคนไม่ได้ต้องการไปในจุดหมายเดียวกัน และที่สำคัญหากเดินไปตามเบรลล์บล็อก เขาก็จะต้องไปชนกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่วางกีดขวางเพราะความไม่เข้าใจของคนทั่วไปอย่างแน่นอน ดังนั้น แม้ว่าบรรดาจะต้องประสบกับอุปสรรคในการเดินทางที่เพิ่มขึ้น ไม่ว่าจะเป็น “จะขึ้นรถสายอะไร” “จะรู้ได้ยังไงว่ารถสายอะไรมา” “ใครจะเป็นคนบอก” หรือ “ถูกเดินหนีเมื่อเข้าไปถามทาง” แต่เขาก็ไม่เคยรู้สึกว่าการอุปสรรคเหล่านั้นจะขัดขวางให้ความมุ่งมั่นในการทำงานของเขาลดลงได้ และหากเพียงเพื่อนร่วมงานจะเข้าใจว่า “การได้ทำงาน” คือสิ่งที่ทำให้ตัวตนของเขามีคุณค่าและศักดิ์ศรีที่มากกว่า “การได้งานทำ” เขาก็คงไม่ต้องลาออกจากหน่วยงานแห่งนั้นหลังจากที่อาจารย์วิชัยได้ฝากให้เขาทำงานได้เพียงไม่กี่เดือน

“... ปัญหามันอยู่ตรงที่เขาเอาเราไปทำงาน แต่เขาไม่ยอมเอางานมาบ่อน ผมก็เลยไม่รู้ว่าจะทำอะไร เกือบสี่เดือน ผมก็เริ่มทนไม่ได้ ก็เลยเข้าไปหา ผอ. บอกเขาว่าผมอยู่ไม่ได้แล้ว เพราะที่นี่ไม่มีงานให้ผมทำ ... แต่บังเอิญตอนนั้นพี่ชิตมาชวนให้ไปทำงานด้วยกัน แม้จะได้รับเงินเดือนที่น้อยกว่า แต่ผมก็เอา ขอให้มีการทำ ก็เลยลาออกจากที่นั่นแล้วมาอยู่ที่นี่ ...”

แม้ว่าในที่ทำงานใหม่ ครรชิตจะเป็นสมาชิกที่ตาบอดเพียงคนเดียวโดยไม่แตกต่างกับที่ทำงานเดิม แต่เพราะความไม่เหมือนกันของวิธีคิดที่มีต่อคนพิการ และความสัมพันธ์ที่มีต่อกันอย่างเสมอภาค จึงทำให้ครรชิตไม่เคยคิดที่จะลาออกจากองค์กรแห่งนั้น แม้ว่างานที่รับผิดชอบจะมากมายเพียงใดก็ตาม แต่แล้วคอมพิวเตอร์ที่ตั้งอยู่โดยไม่มีใครใช้งาน ก็ได้จุดประกายให้ตัวตนของเขาได้โลดแล่นขึ้นอีกครั้ง แม้ว่าที่ผ่านมาการเรียนในหลักสูตรจะทำให้ครรชิตได้รู้คำสั่งพื้นฐานเกี่ยวกับโปรแกรมดอส (Dos) แต่ในวันนี้คอมพิวเตอร์ได้ก้าวไปไกลถึงวินโดวส์ (Windows) รวมถึงโปรแกรมที่ใช้ในการอ่านจอภาพก็เปลี่ยนแปลงไปหมดแล้ว ซึ่งหากไม่ได้เรียนรู้เพิ่มเติมความฝันของเขาก็อาจต้องหยุดลง ดังนั้น หลังจบชั้นมัธยมปลายจาก กศน. ครรชิตจึงตั้งใจไปสมัครเรียนในสาขาวิทยาการคอมพิวเตอร์ของมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่ง เพราะคาดหวังว่าพื้นที่ดังกล่าวจะทำให้ความรู้ในภาคทฤษฎีของตนเองได้งอกเงยขึ้น แต่แล้วคำปฏิเสธที่ว่า “ผมสอนคุณไม่ได้ ไปเรียนอย่างอื่นเถอะ อย่าเสียเวลา” ก็ทำให้เขาต้องกลับมาเริ่มต้นเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างจริงจัง และหากไม่ได้รับโปรแกรมอ่านจอภาพแบบทดลองใช้ที่อาจารย์วิจัยส่งมาให้ คอมพิวเตอร์ที่ตั้งอยู่ก็อาจไม่เพียงพอที่จะทำให้การเรียนรู้ของเขาได้เกิดขึ้น สำหรับครรชิตการต้องแบ่งเงินเดือนส่วนหนึ่งเพื่อนำไปซื้อหนังสือด้านคอมพิวเตอร์ซึ่งมีราคาแพง คงไม่ทำให้เขาลำบากใจได้มากเท่ากับการต้องขอให้ใครหลายคนช่วยอ่านหนังสืออัดเทปให้ฟัง และหากเป็นคนทั่วไปการอ่านหนังสือให้จบหนึ่งเล่มคงใช้เวลาไม่นานนัก แต่สำหรับเขาการที่ต้องใช้ความร่วมมือของคนรอบข้างมาช่วยกันอ่านให้ฟัง “เพียงวันละหน้าบ้าง สองหน้าบ้าง สามหน้าบ้าง แล้วแต่เขามีเวลา” กว่าจะอ่านหนังสือจบหนึ่งเล่มจึงต้องใช้เวลาอยู่นานหลายเดือน และแม้ว่าหนังสืออาจทำให้เขาได้เรียนรู้คำอธิบายทั่วไปเกี่ยวกับการใช้งานของโปรแกรมต่างๆ แต่ก็ไมอาจทำให้เขาเข้าใจได้ดีเท่ากับการลงมือทำด้วยตนเอง

“ผมจะทำตามที่ผมอยากรู้ในขณะนั้น เช่น ตอนนั้นผมอยากรู้อะไรผมก็จะถามตัวเองว่าแหล่งข้อมูลพวกนั้นมีอยู่ที่ไหน แล้วก็ถามจากเพื่อนที่รู้จัก ... มันก็จะผ่านมาเรื่อยๆ ในสิ่งที่เราอยากรู้แต่ละเรื่องแล้วมันก็เก็บสะสมเป็นความรู้ในตัวเรา อย่างตอนที่ผมเริ่มศึกษาด้วยตัวเอง ผมจะถอดอุปกรณ์ออกไปวันละชิ้น แล้วจะไปที่พันธมิตรทิพย์เพื่อไปถามว่าอุปกรณ์ชิ้นนี้คืออะไร ทำหน้าที่อะไร ก็แกล้งถามทำเป็นว่าจะมาซื้ออันนั้นอันนี้ เขาจะได้อธิบายบอก ก็มีบางครั้งเหมือนกันที่เขาไม่บอก หรือพูดว่าตาบอดจะซื้อไปทำไม ... อย่างเรื่องโปรแกรมอ่านจอภาพที่ได้มา มันใช้งานได้แค่ 40 นาที ก็หมดเวลาต้องปิดเครื่องแล้วเปิดใหม่ถึงจะใช้ได้ต่อ ผมก็รู้สึกไม่ไหวแล้ว จะไปซื้อเขาก็บอกว่าชุดหนึ่งราคาตั้งสี่หมื่นกว่าบาท ผมก็คิดว่าถ้าเก็บเงินทั้งปีแบบไม่ใช้อะไรเลย ก็ยังซื้อไม่ได้ ก็เลยบอกว่าไม่เอาดีกว่า ... หลังจากนั้นผมก็มานั่งคิดว่าโปรแกรมมันจับเวลาเป็นวัน ถ้าเปิดเครื่องมาแล้วให้วันมันหยุดแค่นั้นมันก็น่าจะใช้ได้ตลอด ผมก็ลองทำไปทำมา ทำไปตามประสบการณ์ที่มี ด้วยความที่เราไม่รู้ทฤษฎีกว่าจะสำเร็จก็ใช้เวลาเกือบครึ่งปี...”

เกือบสิบปีแล้วที่ครรชิตยังคงมุ่งมั่นเก็บสะสมประสบการณ์ในสิ่งที่ตนเองรัก และแม้ว่าในวันนี้เขาจะได้รับมอบหมายให้ดูแลด้านเทคโนโลยีของสำนักงานอย่างเป็นทางการ แต่ถ้าเพียงในวันนั้นหัวหน้างานไม่เคยเชื่อมั่นว่าคนตาบอดอย่างเขาจะสามารถทำได้ หรือแค่เพียงทุกคนใน

ที่ทำงานปฏิเสธที่จะอ่านหนังสือให้เขาฟัง ครรชิตก็คงไม่อาจเดินทางไกลมาได้ถึงเพียงนี้ จากวันที่มีคอมพิวเตอร์อยู่เพียงเครื่องเดียวโดยไม่มีใครใช้งาน จากวันที่ต้องปิดและเปิดเครื่องทุก 40 นาที เพราะโปรแกรมการอ่านจอภาพหมดเวลา จากวันที่รู้เพียงคำสั่งพื้นฐานของโปรแกรมดอส จากวันที่ถูกปฏิเสธการเข้าเรียนในสาขาที่ตนเองรัก และจากวันที่ต้องทนฟังต่อคำสบประมาทของใครหลายคนที่มีคำถามว่า “จะซื้อไปทำไม ใช้เป็นเหร่อ” แต่ในวันนี้เขาสามารถพัฒนาโปรแกรมเพื่อทำให้การใช้คอมพิวเตอร์ของคนตาบอดไม่ใช่เรื่องยากอีกต่อไป และร่วมกับทุกคนในที่ทำงานได้สร้างให้พื้นที่แห่งนี้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ทำให้คนตาบอดสามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างเสมอภาค และมีศักดิ์ศรีที่เท่าเทียมกัน แม้ว่าปริญญากิตติมศักดิ์ที่ได้รับจากมหาวิทยาลัยแห่งนั้นเมื่อสองปีก่อน อาจไม่สามารถรับรองถึงความเชี่ยวชาญในด้านคอมพิวเตอร์ให้กับตัวเขา แต่สิ่งที่ได้รับจากการเรียนรู้ด้วยตนเองก็กลับทำให้เขาภาคภูมิใจได้มากกว่าเป็นหลายเท่า เพราะความรู้ที่สั่งสมขึ้นจากประสบการณ์ไม่ได้แฝงไปด้วยการครอบครองอำนาจ เขาจึงไม่เคยรู้สึกว่าเขาต้องอยู่เหนือใคร

แม้ว่าหน้าที่การงานและใบปริญญากิตติมศักดิ์ จะทำให้สุนทรียะแห่งตัวตนของครรชิตได้เกิดขึ้น แต่สิ่งหนึ่งที่ติดอยู่ในใจของเขาตลอดมาก็คือ การบวชเพื่อทดแทนบุญคุณให้กับพ่อแม่ ตลอดเวลาเกือบเจ็ดปีนับตั้งแต่ที่มีอายุครบบวช ทุกครั้งที่ครรชิตกลับบ้านสิ่งหนึ่งที่เขาต้องทำอยู่เสมอก็คือ การไปพบสมภารตามวัดต่าง ๆ เพื่อขอบวช จากที่เริ่มเพียงวัดใกล้บ้าน ก็ขยับไกลออกไปเรื่อย ๆ จนข้ามหุบบ้าน เพราะทุกวัดที่เขาไปขอบวช ก็จะตอบกลับมาเช่นเดียวกันคือ “ไม่ได้หรอก อากาศไม่ครบสามสิบสอง บวชไม่ได้ ศาสนาเขาก็บัญญัติมาชัดเจน ...” และแม้ว่าเขาจะเข้าใจในกฎเกณฑ์ที่ถูกสร้างขึ้น แต่เพราะคำถามที่ติดอยู่ในใจตลอดมาว่า “ทำไมไม่มีผมคนเดียวที่บวชให้พ่อแม่ไม่ได้” ครรชิตจึงไม่เคยคิดที่จะละทิ้งความพยายาม จนกระทั่งก่อนหน้านี้เพียงไม่ถึงหนึ่งปี การเดินทางอันยาวนานของเขาก็สิ้นสุดลง “พ่อท่านบอกว่าบวชได้เท่านั้นแหละ ผมนี้ โอ้โฮ ! คือไม่ถามเลยว่าทำไมท่านถึงให้ผมบวช ผมก็รีบกลับมาบอกพ่อแม่ว่า ผมได้บวชแล้ว เขาให้บวชแล้ว ...” หากเพียงเราจะเข้าใจว่า กฎเกณฑ์ก็คือสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อทำให้มนุษย์ได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ในขณะที่เดียวกันเราก็ควรจะเข้าใจต่อว่า การยึดหยุ่นหรือการเปลี่ยนแปลงก็อาจจะเกิดขึ้นได้เช่นกัน หากกฎเกณฑ์เหล่านั้นได้เข้าไปลดทอนศักดิ์ศรีหรือความเป็นมนุษย์ของใครบางคน

“... จริง ๆ แล้ว การครบหรือไม่ครบสามสิบสอง ไม่ได้สำคัญไปกว่าความตั้งใจที่จะมาขอบวชของเขา ถ้าเขาปฏิบัติกิจของสงฆ์ได้ เดินบาตรได้ ทำวัตรเช้าได้ ทำวัตรเย็นได้ เพียงเท่านั้นก็พอแล้วที่จะให้เขาบวช ...”

ตลอดเวลาหนึ่งเดือนของการบวช ครรชิตจึงตั้งใจเป็นที่สุดว่าจะปฏิบัติกิจของสงฆ์ด้วยความเคร่งครัด แม้จะอ่านหนังสือเองไม่ได้ แต่บทสวดทุกบทที่ญาติอัสสเทปมาให้อ่าน เขาก็ท่องได้อย่างขึ้นใจ และแม้ว่าในบางครั้งจะต้องออกไปบิณฑบาตเพียงรูปเดียว แต่เพราะเส้นทางที่คุ้นชินมาตั้งแต่เด็ก ครรชิตจึงไม่เคยคิดที่จะดบปฏิบัติกิจดังกล่าวแม้เพียงสักวัน ณ วันที่แม้ว่าบนฝ่ามือของพ่อแม่จะยังไม่มีภาพถ่ายในวันแต่งงานของเขา และแม้ว่าในสายตาของคนทั่วไปในสังคมเขาก็

อาจยังคงเป็นเพียงคนตาบอดซึ่ง “นำเวทนาสงสาร” หรือ “ไร้ความสามารถ” แต่สำหรับคริสต แต่ได้สัมผัสถึงความรักและความภาคภูมิใจที่ทุกคนในครอบครัวมีให้กับตัวเขาอย่างล้นปรี่ รวมถึงความสัมพันธ์ที่คนรอบข้างต่างก็มีให้กับตัวเขาอย่างเสมอภาค เพียงเท่านั้นคำพูดหรือสายตาในเชิงสมเพชของใครหลายคน ก็คงไม่อาจทำให้ความปรารถนาแห่งตัวตน และสุนทรีย์ะในการดำรงอยู่ของเขาต้องสะดุดหรือหยุดลงอีกต่อไป

หากแรงปรารถนาแห่งตัวตน และความสัมพันธ์อันเสมอภาคของผู้คนที่อยู่รอบข้าง คือพลังที่ทำให้สุนทรีย์ะในการใช้คอมพิวเตอร์ของคริสตยังคงดำรงอยู่ต่อไป แรงปรารถนาแห่งตัวตน และความสัมพันธ์ที่เสมอภาคของพี่กับกับก่อน ก็คือเงื่อนไขเดียวกันที่ขับเคลื่อนให้สุนทรีย์ะในการใช้คอมพิวเตอร์ของदनัยได้ก่อกำเนิดขึ้น แม้ว่าแม่จะไม่เคยคิดที่จะให้เขาทำอะไรที่มากกว่าการนอนก็ตาม “ที่ผมอยากใช้ เพราะมันเป็นโลกที่เราควบคุมมันได้ สั่งการมันได้ แล้วก็ใช้งานมันได้” สำหรับदनัยแม้ว่าการอ่านหนังสือ หรือการอ่านหน้าจอจะไม่ใช่อุปสรรคที่สำคัญสำหรับเขา แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่าความรู้ด้วยตนเองจะเป็นไปได้อย่างง่ายดาย เพราะแป้นพิมพ์ซึ่งถูกออกแบบมาเพียงเพื่อให้คนทั่วไปได้ใช้ปลายนิ้วสัมผัส จึงไม่มีที่ว่างมากพอซึ่งจะทำให้ข้อนิ้วหัวแม่มือที่สั่นเกรงของเขาได้กดลงไปอย่างถนัดนัก และที่สำคัญเขาใช้ได้เพียงข้อนิ้วหัวแม่มือด้านขวาเพียงด้านเดียว การจะกดแป้นตัวอักษรที่อยู่ด้านบน และต้องกดแป้นตัวยก (Shift) ไปพร้อมกันด้วย จึงไม่ใช่สิ่งที่ทำให้การใช้คอมพิวเตอร์ของเขาจะผ่านไปได้อย่างสะดวกสบายมากนัก

“ตอนที่เริ่มพิมพ์ ผมท้อมาก พิมพ์กว่าจะได้บรรทัดหนึ่งนานมาก แต่ผมก็พยายามใช้มันบ่อยๆ แล้วก็พยายามปรับมันให้เข้ากับตัวเรา อย่างเช่น shift เนี่ย! เวลาผมจะกดทีหนึ่ง ผมก็จะต้องเอปากคาบตะเกียบแล้วกดค้างไว้ ก็ต้องคาบ ๆ หยุด ๆ สลับกันไป เพราะเดี๋ยวมันก็ขึ้น เดี๋ยวมันก็ลง เป็นอยู่แบบนี้จนเริ่มคิดว่าต้องทำอะไรสักอย่าง ...”

หากเป็นก่อนหน้านี้दनัยคงอาจต้องล้มเลิกกลางคัน เพราะไม่เคยมีใครในครอบครัวที่จะเป็นแรงสนับสนุนให้กับเขา แต่ในวันที่เขาได้สัญญากับตนเองว่าแค่มีเพียงพี่กับกับก่อนอุปสรรคใดใดก็ไม่สามารถทำให้ตัวตนของเขาต้องสะดุดหรือหยุดลงได้อีกแล้ว ดังนั้น ดนัยจึงเริ่มวางแผนให้กับชีวิตและตั้งคำถามให้กับตนเองว่า “เพราะอะไรเราถึงทำไม่ได้” และเมื่อเกิดคำถามการหาคำตอบให้กับตนเองจึงเกิดขึ้น แม้ว่าพี่กับกับก่อนจะสลับสับเปลี่ยนกันออกไปหาซื้อหนังสือกับเขาด้วยทุกครั้ง แต่ความกลัวในการจับจ้องจากสายตาของผู้อื่นก็ไม่ได้ลดลงไปมากนัก ดนัยจึงยังคง “เอาหมวกมาใส่เพื่ออำพรางตนเองให้มากที่สุด” และเลือกที่ “จะไปในที่ที่ไม่มีคนรู้จัก” เพราะเขาไม่ต้องการให้ใครมาสงสารหรือเวทนาตนเอง เกือบครึ่งปีที่दनัยพยายามเรียนรู้ทักษะจากการอ่านหนังสือเพื่อเพิ่มพูนความรู้และแก้ปัญหาในการใช้คอมพิวเตอร์ให้กับตนเอง จนในที่สุดदनัยก็รู้ว่ามีตัวช่วยในโปรแกรมที่ทำให้สามารถกดแป้นตัวยก (Shift) ค้างไว้ โดยไม่ต้องใช้ปากคาบตะเกียบอีกต่อไป “เมื่อเราแก้สิ่งที่ไม่สะดวกสำหรับเราแล้ว ทุกอย่างมันก็ง่ายสำหรับเรา” และก็เป็นไปอย่างที่พูด เพราะหลังจากนั้นโลกแห่งการเรียนรู้ในด้านคอมพิวเตอร์ของเขาก็เป็นไปตามแรงปรารถนา

แห่งตัวตนของตนเองได้มากขึ้น จากที่เริ่มฝึกพิมพ์เพียงไม่กี่คำ จากที่เริ่มใช้โปรแกรมขั้นพื้นฐานเพียงครึ่งปีถัดมา ดนัยก็เริ่มพิมพ์ได้อย่างคล่องแคล่ว เริ่มใช้โปรแกรมอื่นอีกมากมาย เริ่มฝึกทำเว็บไซต์และสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ หากหนังสือคือต้นทางที่ทำให้ความรู้ในด้านคอมพิวเตอร์ของเขาได้งอกเงยขึ้น ในขณะที่เดียวกันประสบการณ์ที่ได้พบเจอจากการออกนอกบ้านที่บ่อยขึ้น ก็ทำให้เขาได้เรียนรู้ถึงการใช้ศิลปะในการดำรงอยู่เพื่อทำให้ชีวิตของตนเองมีสุนทรียะที่มากขึ้น

“เราเริ่มคิดใหม่ว่า จริงๆ แล้วสังคมมันก็ได้ไม่ได้เลยร้ายอย่างที่เราคิด เราคิดว่าสังคมเขาจะไม่ต้อนรับเรา เขาจะมาดูถูกเรา เขาจะมาสงสารเรา อะไรแบบนี้... แล้วมีอยู่ครั้งหนึ่ง เพื่อนมันอ้อมไม่ไหว ผมก็บอกมันว่า ไม่ไหวก็ไม่ต้องลงก็ได้ มันก็บอกว่า เอ้ย! เดี่ยวให้คนมาช่วย ผมก็บอกมันว่า ใครจะมาช่วยวะ! แต่พอเพื่อนผมไปบอกว่า พี่ครับ ๆ ช่วยยกเพื่อนผมหน่อยครับ เพื่อนผมเดินไม่ได้ เขาก็รีบเข้ามาช่วยยก ผมก็เลยรู้สึกว้าว เอ้ย! มันไม่ใช่อย่างที่เราคิดเลย มันอาจจะมีส่วนที่เขาจะรังเกียจเรา จะอะไรเราแบบนี้ แต่มันก็ไม่ใช่ทั้งหมด มันก็เลยทำให้เรากล้าออกไปข้างนอกมากขึ้น มันสนุก สนุกกว่าอยู่ในบ้านเยอะเลย...”

แม้ว่าก่อนหน้านี้ “ความหวาดกลัวจากการจับจ้องของผู้อื่น” จะกลายเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ดนัยไม่กล้าออกนอกบ้าน แต่ในวันที่ประสบการณ์ได้สอนให้เขาเข้าใจถึงความหลากหลายในความเป็นมนุษย์มากขึ้น การออกนอกบ้านของเขาจึงไม่ใช่แค่เพียงโรงพยาบาลหรือร้านหนังสืออีกต่อไป เกือบสามปีแล้วที่ดนัยได้เข้ามาทำงานเป็นอาสาสมัครในศูนย์ฯ แห่งหนึ่ง จากคำชักชวนของพี่กล้า ซึ่งเป็นหนึ่งในเพื่อนผู้พิการหลายคนที่เคยได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ อาจเป็นเพราะศูนย์ฯ แห่งนั้นอยู่ไม่ไกลจากบ้านมากนัก อาจเป็นเพราะการอยากใช้ความรู้ที่ตนเองเก็บสะสมมา หรืออาจเป็นเพราะการอยากเติมคุณค่าให้กับชีวิตตนเอง และไม่ว่าจะเป็นอะไร แต่การตัดสินใจออกมาทำงานในครั้งนั้น ก็ช่วยเติมเต็มให้ตัวตนของเขาได้กล้าหาญและแข็งแกร่งขึ้น “ตอนนี้ความกลัวคนมองเรานั้นหมดไปแล้ว เพราะผมรับที่ผมเป็นแบบนี้ได้ ผมก็เลยมีความสุขที่ได้อยู่แบบนี้” อาจเป็นเพราะที่ผ่านมา ในทุกเช้าดนัยจะต้องปั่นวีลแชร์ออกจากบ้านมาทำงาน แม้ว่าจะระยะทางจะอยู่ห่างกันเพียงไม่ถึงสองกิโลเมตร แต่ในสภาพถนนซึ่งไม่เคยมีใครคิดที่จะแบ่งปันพื้นที่เพื่อให้ล้อรถของเขาได้หมุนไปอย่างราบรื่น ระยะทางแค่เพียงสั้นๆ ก็อาจทำให้ชีวิตของเขาไม่ปลอดภัย และแม้ว่าอุปสรรคในการเดินทางอาจทำให้เขาต้องเหนื่อยหรือท้อบ้าง แต่แค่รอยยิ้มและคำทักทายของเพื่อนบ้านที่ว่า “เอ้ย! เป็นไง ไปทำงานมาเป็นยังงัยบ้าง” หรือ “วันนี้กลับมิดิจงานเยอะหรอ” เพียงเท่านั้นพลังในการสร้างตัวตนของเขาก็จะถูกเติมเต็มต่อไปโดยไม่มีวันหมด ทุกวันนี้แม้ว่าเขาจะสามารถต่อสู้กับข้อจำกัดในครอบครัวจนหลุดพ้นจากพันธนาการของอำนาจได้สำเร็จ และแม้ว่าการออกนอกบ้านได้เพียงลำพังจะทำให้ชีวิตของดนัยมีความสุขที่เพิ่มขึ้น แต่ความสุขที่เพิ่มขึ้นเหล่านั้นก็กลับถูกสภาพแวดล้อมในสังคมจำกัดให้มีอยู่แค่เพียง ระยะทางระหว่างบ้านกับที่ทำงาน ดนัยจึงได้แต่แอบหวังว่า “สักวันหนึ่งถ้ามีรถเมล์ที่ผมสามารถขึ้นได้ ผมจะรีบออกไปในที่ที่ผมอยากไปในทันที โดยไม่ต้องขอให้ใครพาไป...”

แม้ว่าการได้ออกไปทำงาน ได้ใช้คอมพิวเตอร์ ได้พบปะกับเพื่อนบ้าน และได้ออกไปเที่ยวในที่ต่างๆ กับเพื่อนในบางโอกาส จะทำให้ชีวิตของดณัยมีสุนทรีย์ได้มากพอแล้ว แต่เพราะคำพูดของแม่ที่ว่า “ยังไงแกก็ต้องพึ่งเงินฉันอยู่” การมีรายได้เป็นของตนเอง จึงกลายเป็นความปรารถนาต่อมา ที่เขายากเต็มเต็มให้กับชีวิตในวัยใกล้สามสิบของตนเอง เกือบสองปีแล้วที่ดณัยพยายามไปสมัครงานในที่ต่างๆ จากหนึ่งเป็นสอง จากสองเป็นสาม จากสามจนถึงเจ็ด แต่ทุกที่ก็ปฏิเสธกับเขาว่า “ถ้าเป็นคนพิการตอนนี้ที่ทำงานเรายังไม่รับ เพราะไม่รู้ว่าจะดูแลคุณอย่างไร” ก็ทั้งที่ก่อนหน้านี้เมื่อเขาได้พิจารณาจากผลงานของดณัย เสียงที่ลอยมาในโทรศัพท์ยังบอกกับดณัยอยู่เลยว่า “โอเค ได้ได้ มาทำงานได้เลย” แต่พอทันทีที่ดณัยบอกกับเขาว่า “พี่ครับ ๆ ผมเป็นคนพิการ” เขาก็กลับตอบมาด้วยเหตุผลที่คล้ายกันแบบนี้ทุกราย หากเพียงสังคมจะเข้าใจว่าดณัยไม่ได้ต้องการให้ใครมาดูแล เพราะไม่เช่นนั้นเขาก็จะไม่ลุกขึ้นจากเตียง และหมั่นล้อออกจากบ้านมาได้ไกลขนาดนี้ หรือถ้าเพียงแต่มนุษย์ไม่ถูกทำให้มองเห็นแต่เรื่องของประสิทธิภาพในการผลิต ดณัยก็ไม่ต้องถูกกีดกันเพียงเพราะข้ออ้างที่เขาพิการ ทุกวันนี้ความพยายามของดณัยก็ยังไม่ได้สิ้นสุดลง เพราะการมีรายได้เป็นของตนเองจะทำให้เขารู้สึกเป็นอิสระจากการควบคุม เขาจึงมุ่งมั่นที่จะทำตามความปรารถนาของตนเองต่อไป แม้ว่าสังคมส่วนใหญ่อาจยังคงถูกทำให้คิดและเชื่อไปตามอัตลักษณ์ แต่เพราะประสบการณ์ที่ผ่านมาได้ทำให้เขาเรียนรู้ว่า “ไม่ใช่ทุกคนที่เป็นแบบนี้” ซึ่งหากไม่ละทิ้งความพยายาม สักวันหนึ่งเขาก็คงได้เจอเจอกับคนที่มองข้ามความพิการซึ่งอยู่ภายนอกและมองเห็นความมุ่งมั่นภายในตัวตนของตนเอง

จนกว่าจะถึงวันนั้น : เรื่องเล่าจากตัวตนของโกมลกับวาทีน

“... หลังจบชั้น ม.3 ที่โรงเรียนสอนคนตาบอดผมสอบได้ที่หนึ่ง ผมจึงเลือกไปเรียนร่วมกับเด็กทั่วไปจนจบชั้น ม.6 ... จากนั้นก็สอบเข้ามหาวิทยาลัย ผมสอบได้คะแนนสูงสุดของสาขา ... พอเรียนอยู่ปี 3 ก็ไปสมัครสอบชิงทุนไปเรียนต่อที่อเมริกา แข่งกับคนตาดี 40 กว่าคน ผมสอบได้ที่หนึ่ง ... พอจบปี 4 ก็เดินทางไปเรียนต่อที่อเมริกาอีก 5 ปี ...” แม้ว่าความสำเร็จในชีวิตของโกมลอาจทำให้ใครหลายต่อหลายคนต่างพากันยกย่องชื่นชม เชิดชูกล่าวขาน และยกให้เป็นแบบอย่างเพื่อให้เด็กทั่วไปได้ทำตาม แต่สำหรับโกมลเขากลับรู้สึกว่าการพยายามสละความยากลำบากของเขานั้นเกินความพอดี นั่นอาจเป็นเพราะลึกๆ แล้วคนเหล่านั้นต่างก็ไม่เคยเชื่อว่าคนพิการแบบเขาจะสามารถทำได้ ดังนั้น สำหรับโกมลการยกย่องเกินเหตุกับการไม่เคยเชื่อในความสามารถของคนพิการ ทั้งสองสิ่งต่างก็ทำให้คนพิการดูน่าเวทนาได้ไม่แตกต่างกัน เพียงแต่มาคนละรูปแบบ ถ้าเพียงแต่มนุษย์จะไม่ถูกทำให้มองเห็นอะไรแค่เพียงผิวเผิน เรื่องราวที่เกิดขึ้นในชีวิตของโกมลก็จะไม่ใช่แค่เพียงการพูดถึงความสำเร็จของใครคนหนึ่งแล้วก็จบลง แต่สิ่งสำคัญที่มนุษย์ควรเข้าใจและเรียนรู้ก็คือ “เรื่องราวในระหว่างการเดินทาง” เพราะภาพชีวิตเหล่านั้นจะทำให้มนุษย์สามารถเข้าถึงประสบการณ์ของกันและกัน จนกลายเป็นต้นทางที่ทำให้มนุษย์ได้เข้าใจถึงปรัชญาที่สำคัญของการดำรงอยู่ร่วมกัน และพร้อมที่จะเข้ามาเป็นเพื่อนร่วมทางเพื่อเติมเต็มพลังให้แก่กันและกัน

เกือบสามสิบปีแล้วที่โกมลเรียนจบชั้นมัธยมต้นจากโรงเรียนสอนคนตาบอด แม้ว่าการสอบได้ที่หนึ่งอาจทำให้เขามีทางเลือกที่เพิ่มขึ้น แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าทางเลือกที่จะไปเรียนร่วมในโรงเรียนทั่วไป จะทำให้เขาสามารถประสบความสำเร็จได้มากกว่าเพื่อนคนอื่น ๆ เพราะการที่ต้องออกไปเรียนในระบบการศึกษาซึ่งไม่มีแม้แต่หนังสือเพียงเล่มเดียวที่จะเข้าถึงได้ และหากทนต่อแรงเสียดทานของสังคมไม่ไหว ในที่สุดเขาก็อาจต้องล้มกลับมาสวมใส่อัตลักษณ์ของคนพิการเหมือนที่รุ่นพี่หลายคนเคยประสบมา ในเวลานั้นเด็กชายโกมลจึงได้แต่ครุ่นคิดอยู่ในใจเพียงลำพัง “จะเดินทางไปกลับได้อย่างไร” “จะจดเลกเชอร์ให้ทันได้อย่างไร” “จะเรียนโดยไม่มีหนังสือที่เป็นอักษรเบรลล์ได้อย่างไร” และ “จะปรับตัวกับเพื่อนนักเรียนทั่วไปอย่างไร” ทุกคำถามที่เกิดขึ้นจึงไม่ใช่อุปสรรคที่เด็กชายโกมลจะผ่านพ้นไปได้ง่ายดาย แต่แล้วเสียงเรียกร้องภายในก็ผลักดันให้เขาต้องสร้างสรรค์ศิลปะในการดำรงอยู่ เพื่อไปให้ถึงเป้าหมายตามความปรารถนาแห่งตัวตน อาจเป็นเพราะโลกของเด็กไม่ได้ถูกสร้างให้มีเงื่อนไขมากมาย ซึ่งจะทำให้การคบกันระหว่างเพื่อนมนุษย์เป็นไปได้ง่ายลำบาก ความสัมพันธ์อันเสมอภาคระหว่างโกมลกับเพื่อนในชั้นเรียนจึงเป็นไปอย่างราบรื่นในเวลาไม่นานนัก และแม้ว่าในช่วงแรกเพื่อนหลายคนอาจรู้สึกแปลกใจที่ได้ยินเสียงตอก ปิก ปิก ปิก อยู่ภายในห้อง แต่เมื่อทุกคนรู้ว่ามีเสียงที่เกิดขึ้นจากการจดเลกเชอร์ของเพื่อนคนหนึ่ง ทุกคนก็ต่างยอมรับและไม่เคยรู้สึกว่เสียงดังกล่าวจะสร้างความรบกวนให้กับการรับฟังคำบรรยายของอาจารย์ที่อยู่หน้าชั้นแต่อย่างใด เช่นเดียวกันในขณะที่เพื่อนคนอื่นกำลังใช้ปากกาจดเลกเชอร์ตามอาจารย์ได้อย่างรวดเร็ว แต่สำหรับโกมลเขากลับต้องใช้สไตลัส (Stylus) ตอกลงไปบนสเลท (Slate) ทีละตัว ทีละตัว ซึ่งถ้าหากไม่สร้างเทคนิคในการทำความเข้าใจและการทำสรุปความย่อที่เป็นของตัวเอง รวมถึงไม่ได้รับความร่วมมือจากเพื่อน ๆ ในการอ่านข้อความที่อาจารย์จดบนกระดานให้ฟัง โกมลก็คงไม่สามารถเรียนรู้สิ่งต่างๆ ได้อย่างคล่องแคล่วขึ้น

แม้ว่าการเรียนรู้ภายในห้องเรียนจะผ่านพ้นไปได้ ด้วยความมานะพยายามของตัวเอง และความสัมพันธ์อันเสมอภาคของเพื่อนอีกหลายคน แต่การต้องส่งการบ้านโดยไม่สามารถเขียนเป็นอักษรเบรลล์ได้เหมือนเคย ก็กลายเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้โกมลต้องเพิ่มทักษะในการเรียนรู้ด้วยการฝึกพิมพ์ดีดสัมผัส (ในขณะนั้นยังไม่มีคอมพิวเตอร์) ทั้งนี้ก็เพื่อสร้างอิสระให้กับตนเองในการทำงานส่งอาจารย์ แต่อิสระก็ไม่ได้เป็นไปอย่างราบรื่น เพราะเมื่อใดที่ต้องส่งการบ้านในวิชาคณิตศาสตร์ การต้องมีเพื่อนมาช่วยอ่านโจทย์และจดคำตอบตามที่ตนเองบอก จึงกลายเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ แต่เมื่อเขาไม่ต้องการจะเป็นผู้รับจากเพื่อนเพียงฝ่ายเดียว การแลกเปลี่ยนความรู้ด้วยการช่วยทบทวนในบางวิชาที่เพื่อนไม่เข้าใจ จึงเติมเต็มให้ความสัมพันธ์ระหว่างเขาทั้งสองฝ่ายเป็นไปอย่างเสมอภาคมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ภายใต้ระบบการศึกษาที่เชิดชูให้การวัดผลกลายเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนรู้ การที่จะผ่านเกณฑ์ประเมินโดยใช้ข้อสอบซึ่งเป็นมาตรฐานเดียวกันกับเพื่อนคนอื่น ๆ ในสภาพแวดล้อมซึ่งไม่มีสิ่งสนับสนุนใดที่เอื้อให้กับเขาจึงไม่ใช่เรื่องง่าย ถ้าเพียงแต่ในวันนั้นโกมลยอมแพ้ และไม่มีรุ่นพี่จากมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งที่อาสาเข้ามาช่วยอ่านหนังสืออัดใส่เทปให้ฟังอย่างสม่ำเสมอ หรือไม่มีอาจารย์บางท่านที่เต็มใจจะอ่านข้อสอบให้เขาฟัง

และอดทนที่จะนั่งคุบสอบโดยไม่เคยรู้สึกว่าจะเป็นภาระแม้ต้องใช้เวลาที่มากกว่าเด็กทั่วไป โทมัสก็คงไม่อาจผ่านเกณฑ์การวัดผลที่เป็นมาตรฐานเดียวกันเหล่านั้นได้ ดังนั้น แม้ว่าเขาจะสามารถฟันฝ่าอุปสรรคจนสอบเข้ามหาวิทยาลัยได้สำเร็จ แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่าระบบการศึกษาซึ่งดูเหมือนจะมีนโยบายที่เปิดกว้างให้กับมนุษย์ทุกคน จะมีใครเคยคิดที่จะจัดสรรสิ่งใดเพื่อเอื้อให้เขาได้เข้าถึงข้อมูลอย่างเสมอภาคเช่นเดียวกันกับนักศึกษาทั่วไป ไม่มีหนังสือแม้เพียงสักเล่มที่เป็นอักษรเบรลล์ ไม่มีคอมพิวเตอร์แม้เพียงสักเครื่องที่มีเสียง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ดำเนินไปในโลกแห่งการเรียนรู้ภายในรั้วมหาวิทยาลัย โทมัสก็ยังคงต้องใช้ความพยายามและการสร้างเครือข่ายของตนเองโดยไม่แตกต่างกับการเรียนในชั้นมัธยมปลาย

แม้ว่าคนทั่วไปต่างพากันชื่นชมในความสำเร็จ ที่เขาสามารถสอบชิงทุนไปศึกษาต่อที่ประเทศสหรัฐอเมริกาได้ แต่สำหรับโทมัสที่นั่นกลับกลายเป็นการเริ่มต้นที่ทำให้เขาได้เรียนรู้ว่าความยากลำบากในการเข้าถึงระบบการศึกษาของคนพิการ ไม่ได้เกิดขึ้นจากข้อจำกัดทางร่างกายของตนเองเป็นสำคัญ แต่เกิดขึ้นเพราะรัฐไม่เคยคิดจะจัดสรรโครงสร้างพื้นฐานใดในสังคม เพื่อเอื้อให้คนพิการได้เข้าถึงบริการเหล่านั้นได้เลย ดังนั้น แม้ว่าโทมัสจะยังคงต้องใช้ความมานะพยายามของตนเองในการเรียน แต่ภายใต้โครงสร้างพื้นฐานที่แตกต่างกัน ภายในระยะเวลาเพียงห้าปีโทมัสก็สามารถเรียนจบปริญญาตรีอีกหนึ่งสาขา และปริญญาโทอีกหนึ่งสาขา โดยไม่ยากลำบากมากนัก ความสำเร็จที่เกิดขึ้นกับเขา จึงไม่ใช่เพราะความมานะพยายามเพียงอย่างเดียว แต่เป็นเพราะที่นั่นมีหนังสืออักษรเบรลล์ให้เขาได้เลือกอ่าน มีหนังสือเสียงให้เขาได้เลือกฟัง มีคอมพิวเตอร์ที่พูดได้ให้เขาได้เลือกใช้ มีทุกสาขาวิชาที่เปิดให้เขาได้เลือกเรียน และมีอาสาสมัครที่พร้อมจะช่วยเหลือเมื่อเขาต้องการ ดังนั้น แม้ว่าโทมัสอาจไม่ได้รับการจัดสรรจากรัฐ เพื่อจ้างคนอ่านหนังสือส่วนตัวเหมือนกับที่นักศึกษาอเมริกันได้รับ แต่ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นก็เพียงพอที่จะทำให้เขาตระหนักว่าสิ่งที่ตนเองได้รับอย่างมากมายนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะที่นั่นเป็นประเทศที่ร่ำรวยหรือมีเทคโนโลยีที่ทันสมัยกว่า แต่เกิดขึ้นเพราะที่นั่นได้สร้าง “การเรียนรู้” ซึ่งทำให้มนุษย์ทุกคนพร้อมที่จะยอมรับในความแตกต่างหลากหลายของกันและกันมากขึ้นนั่นเอง

เกือบเก้าปีที่โทมัสได้เข้ารับราชการในมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่ง ซึ่งแม้ว่าการเป็นอาจารย์จะเป็นสิ่งที่ตนเองใฝ่ฝัน และสามารถทำให้ชีวิตของเขาดำรงอยู่อย่างมีสุนทรียะที่มากเพียงพอแล้ว แต่เพราะการต้องอยู่ในกฎเกณฑ์ของวินัยข้าราชการ ไม่สามารถทำให้เขาคิดอะไรที่นอกกรอบได้ ในที่สุดโทมัสจึงตัดสินใจลาออกจากสิ่งที่ตนเองใฝ่ฝัน และเข้าสู่เส้นทางของการต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิให้กับเพื่อนผู้พิการ ด้วยความหวังว่าเขาอาจใช้มิติทางวิชาการขับเคลื่อนให้ชุมชนที่ตัวเขาเองก็เป็นส่วนหนึ่งในนั้นเกิดความเข้มแข็งและมีความเชื่อมั่นในคุณค่าของตนเอง เกือบหกปีแล้วที่เขา ยังคงมุ่งมั่นที่จะต่อสู้เพื่อให้คนพิการได้รับการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐาน และแม้ว่าในเชิงกฎหมายอาจมีการเปลี่ยนแปลงอยู่บ้าง แต่การเปลี่ยนแปลงซึ่งมีฐานคิดมาจากการสงเคราะห์ ก็กลับไม่เคยทำให้ความเป็นมนุษย์ของคนพิการดูเท่าเทียมกับมนุษย์คนอื่นเลยสักครั้ง ในเวลานี้แม้ว่าโทมัสจะรู้สึกเหนื่อยและท้อกับการที่ต้องต่อสู้กับความคิดของสังคมที่มีต่อคนพิการ จนบางครั้งเขาก็เคย

ตั้งคำถามกับตัวเองว่า “สังคมของเราเป็นสังคมของการแบ่งปันจริงหรือไม่ หรือเป็นสังคมของการช่วงชิงเพื่อจะได้เป็นลูกพี่ แล้วเราก็เอาสิ่งที่เราเหลือใช้ไปให้ลูกน้อง ...” และไม่ว่าคำตอบที่ได้รับจะเป็นเช่นใด โทมัสก็ไม่เคยคิดที่จะยอมแพ้ เพราะเขารู้ดีว่าความสำเร็จที่ใครหลายคนต่างพากันยกย่องชื่นชมจนเกินเหตุ นั้น ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะตัวเขาเป็นวีรบุรุษที่เก่งกล้าเหนือใคร แต่เกิดขึ้นเพราะผู้คนที่อยู่ล้อมรอบเขา ไม่ว่าจะเป็น ครอบครัว เพื่อน อาจารย์ คนที่ไม่เคยรู้จักกันมาก่อน หรือแม้แต่คนที่ต่างสัญชาติและวัฒนธรรม ต่างเข้าใจในความแตกต่างหลากหลายและร่วมกันสร้างพื้นที่แห่งความเสมอภาค เพื่อเอื้อให้การสร้างตัวตนของเขาดำเนินไปได้ตามความปรารถนา และเมื่อใดก็ตามที่ความคิดของสังคมเปิดกว้างมากขึ้น โทมัสก็เชื่อมั่นว่าผู้พิการคนอื่น ๆ ก็จะสามารถประสบความสำเร็จในการสร้างตัวตนของตนเองได้โดยไม่แตกต่างกับตัวเขา

หากความเข้มแข็งของชุมชนที่ตัวของเขาเองก็เป็นส่วนหนึ่งในนั้น คือต้นทุนที่ทำให้สุนทรียะในการดำรงอยู่ของโทมัสมีมากขึ้น ความภาคภูมิใจที่ได้เห็นใครสักคนหนึ่งเปลี่ยนแปลงหรือมีความสุขเพิ่มขึ้น ก็คือต้นทุนที่ทำให้สุนทรียะในการดำรงอยู่ของวาทีนมีมากขึ้นด้วยเช่นกัน “... เมื่อก่อนนี้ เราไม่เคยคิดเรื่องความพิการ ไม่เคยคิดถึงมันเลย แต่ภาพที่เราเห็นส่วนใหญ่ก็คือขอทาน หรือเวลาไปเห็นคนพิการ เราก็จะคิดว่ามันเป็นเวรกรรม แต่พอตัวเองมาพิการ เราจะรู้สึกเลยว่า ไอ้ความคิดที่คนอื่นมองเราแบบนี้ มันยังทำให้เราเจ็บปวด ไม่อยากเจอหน้าใคร ไม่อยากพูดกับใคร แล้วก็อยากตายไปให้มันพ้นๆ กว่าจะต่อสู้จนผ่านวันนั้นมาได้ ก็ไม่ใช่เรื่องง่ายเลย ...” อาจเป็นเพราะก่อนหน้านี้เขาก็เคยใช้ชีวิตเฉกเช่นเดียวกันกับคนทั่วไป แต่เมื่อการมีอยู่ของตัวตนได้ถูกทำให้สูญสิ้นลงไปพร้อมกับอุบัติเหตุในครั้งนั้น วาทีนจึงรู้ซึ่งและเข้าใจดีว่าหัวใจที่ปวดร้าวของคนที่กำลังตกอยู่ในสภาพเหล่านั้นจะเป็นเช่นใด เกือบห้าปีแล้วที่วาทีนหมุนล้อออกจากบ้านมาทำงานด้านสิทธิของคนพิการ ซึ่งแม้ว่าการฝึกทักษะจะทำให้เขาสามารถวางแผนให้กับชีวิต จนพอช่วยเหลือตนเองได้ แต่การเดินทางก็ยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้การออกไปทำงานของเขาไม่เป็นไปอย่างราบรื่นมากนัก คงไม่มีใครรับรู้ว่าในแต่ละวันนอกจากที่เขาจะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางที่มากกว่าคนทั่วไปเพราะไม่มีรถโดยสารคันใดที่เต็มใจจะจอดรับ การเรียกรถรับจ้างส่วนบุคคลก็ไม่ใช่จะเป็นไปอย่างง่ายดาย บ่อยครั้งที่ต้องใช้เวลาในการเรียกรถอยู่เกือบชั่วโมง หรือบ่อยครั้งที่ต้องถูกปฏิเสธ เพราะไม่มีใครอยากเป็นภาระที่ต้องอุ้มและยกวีลแชร์ของเขาขึ้นรถ แต่เพราะสุนทรียะที่ได้รับจากการที่ได้เห็นเพื่อนผู้พิการคนอื่น ๆ กลับมาใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข อุปสรรคเหล่านั้นจึงไม่อาจหยุดยั้งให้ความปรารถนาแห่งตัวตนของเขาสิ้นสุดลงได้

แม้ว่าก่อนหน้านี้ วาทีนอาจเข้าใจถึงความหมายของการทำงานเพียงแค่ว่า “การทำงานของคนอื่นเพื่อแลกกับเงิน” แต่ในวันนี้สำหรับเขาการทำงานกลับคือ “ชีวิต” เพราะมันคือสิ่งที่ทำให้เขาได้ตระหนักถึงการมีอยู่ของตัวเอง และเติมเต็มให้คุณค่าแห่งตัวตนของเขา ยังคงชัดเจนอยู่เสมอ และหากความสุขของใครหลายคนอาจหมายถึงเงินในธนาคาร อาณาบริเวณของรั้วบ้าน ยี่ห้อของรถที่ขับ หรือหน้าที่การงานที่ใหญ่โต แต่สำหรับวาทีนแค่เพียงคนเหล่านั้นจะเข้าใจว่า ความสุขของใครอีกหลายคน อาจไม่ได้เกิดขึ้นจากการที่ได้สวมใส่สถานะซึ่งเป็นไปตามความคาดหวังของสังคม

แต่ความสุขของใครอีกหลายคน กลับเกิดขึ้นจากการที่คนคนนั้นได้เข้าไปอยู่ในพื้นที่ที่ทำให้ตัวตนตามความปรารถนาของเขาได้แสดงออกอย่างเสมอภาค เพียงเท่านี้การดำรงอยู่ร่วมกันของมนุษย์ก็คงจะเป็นไปอย่างมีสุนทรียะที่มากเกินพอ ทุกวันนี้ว่าทึนยังคงมุ่งมั่นทำงานและมีความสุขที่ได้ออกไปพบปะเพื่อให้คำปรึกษากับเพื่อนคนอื่นๆ อยู่เสมอ และแม้ว่าสิ่งที่เขาทำอาจเป็นเพียงส่วนเล็กๆ ในสังคม หรือเป็นเพียงเรื่องธรรมดาในสายตาของคนทั่วไป แต่มันก็เป็นสิ่งที่มีความหมายต่อหัวใจของใครบางคนที่กำลังอ่อนล้า และก็เป็นพลังที่ยิ่งใหญ่ซึ่งจุดดิ่งให้ความเป็นมนุษย์ของใครอีกหลายคนได้คืนกลับมา ณ วันนี้แม้ว่าในบางครั้งทึนจะเคยรู้สึกเหนื่อยและท้อ แต่ตราบใดที่ความคิดของคนในสังคมยังคงเชื่อว่า “คนพิการอยู่อีกชั้นหนึ่ง” หรือ “คนพิการก็ไม่ได้เพียงเท่านี้” เขาก็คงได้แต่ตั้งคำถามกับตนเองว่า อีกนานแค่ไหนที่ถนนแห่งการต่อสู้สายนี้จะสิ้นสุดลง?

คำตอบของส่วนที่เหลือ : เรื่องเล่าจากตัวตนของนฤมลกับเสาวภา

หากการเรียนรู้ของมนุษย์จะสามารถก่อกำเนิดขึ้น ภายใต้ข้อจำกัดที่มีความเป็นไปได้ของตนเอง และหากความปรารถนาเบื้องต้นในจิตใจของมนุษย์จะมีรากฐานมาจากประวัติศาสตร์แห่งชีวิตของแต่ละคน ระยะเวลาเกือบสามสิบปีที่นฤมลกับเสาวภาได้ใช้ชีวิตอยู่ภายในครอบครัวที่ปลูกฝังให้เธอทั้งคู่มีความเชื่อมั่นในคุณค่าของตัวเองมาโดยตลอด รวมถึงความรู้ที่สั่งสมขึ้นจากประสบการณ์ที่ได้ทำหน้าที่เป็นแม่บ้านใหญ่ของครอบครัว เพียงเท่านี้ก็คงพอที่จะทำให้การดำรงอยู่ท่ามกลางความพิการของเธอทั้งคู่ ไม่ใช่อุปสรรคที่สำคัญในการสร้างสุนทรียะให้กับตัวเธอเอง อย่างไรก็ตาม อาจเป็นเพราะมนุษย์มีทางเลือกที่มากกว่าการใช้ชีวิตเพียงแค่นี้ เกิด แก่ เจ็บ แล้วก็ตายอยู่ภายในบ้าน ดังนั้น เมื่อเวลาว่างมีมากขึ้นเพราะหลานเติบโตและพี่น้องคนอื่น ๆ เริ่มแยกครอบครัวออกไป การหาคำตอบให้กับชีวิตในส่วนที่เหลือของเธอทั้งสองคนจึงเริ่มต้นขึ้น สำหรับนฤมลเธอเลือกที่จะไปเรียนนวดแผนโบราณในตัวเมือง ส่วนเสาวภาเธอเลือกที่จะไปทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนผู้พิการคนอื่นๆ ตามเอกสารที่ส่งมาที่บ้าน และแม้ว่าจะเป็นกรออกสู่โลกภายนอกที่ไกลที่สุดเป็นครั้งแรกในรอบระยะเวลาเกือบสามสิบปี แต่เพราะมีเพื่อนรุ่นน้องที่เต็มใจจะเป็น “ตา” ให้กับนฤมล และมีหลานที่เต็มใจจะเป็น “ขา” ให้กับเสาวภา รวมถึงมีสายสัมพันธ์ของทุกคนในครอบครัวที่พร้อมจะเป็น “พลัง” ให้กับทั้งคู่ การออกนอกบ้านในครั้งนั้นจึงกลายเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างตัวตนที่เธอทั้งสองคนดำรงอยู่ในปัจจุบัน

หากใครหลายคนซึ่งคงเคยได้ยินคำเปรียบเปรยที่ว่า “ความรักทำให้คนตาบอด” แต่สำหรับนฤมลความรักกลับทำให้ดวงตาของเธอเปิดกว้างขึ้น เพราะหลังจากที่ตัดสินใจมาทำงานในร้านนวดของอาจารย์หลังเรียนจบ สถานที่แห่งนั้นจึงทำให้เธอได้พบกับชาญชัย ระยะเวลาเกือบสี่ปีที่ทำงานอยู่ด้วยกัน แม้จะมีคำพูดในเชิงสมเพชที่ดังมาให้ได้ยินว่าการคบหาระหว่างเธอกับเขา “คงเอาตัวไม่รอด” แต่เพราะความรักของทั้งคู่ไม่ได้ถูกทำให้ก่อตัวขึ้นด้วยสถานะที่ฉาบอยู่ภายนอก การมองเห็นคุณค่าภายในตัวตน จึงกลายเป็นรากฐานที่ทำให้ก้าวต่อมาของการใช้ชีวิตคู่ระหว่างเธอกับเขามีความมั่นคงมากขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการประสบความสำเร็จในชีวิตของมนุษย์จะกลายเป็น

เป้าหมายที่ถูกสร้างให้เป็นความจริงผ่านกลไกต่าง ๆ ของสังคม แต่เมื่ออาจารย์คิดจะเลิกกิจการและครอบครัวใหม่ของเธอกำลังจะมีสมาชิกที่จะลืมตาขึ้นมามองดูโลก จึงไม่ใช่เรื่องผิดที่นฤมลกับชาญชัยจะตัดสินใจเดินเข้าสู่เส้นทางแห่งความสำเร็จเหล่านั้น ด้วยการใช้จ่ายที่เก็บสะสมมาตลอดช่วงร้านต่อโดยไม่ฟังคำทัดทานของครอบครัว เกือบสี่ปีที่ทั้งคู่ช่วยกันดูแลกิจการให้ผ่านพ้นไปได้ แม้จะต้อง “สะดุดอยู่หลายครั้ง” หรือจะต้อง “อดข้าวในบางมื้อ” แต่เพราะ “ร้านคือชีวิต” นฤมลกับชาญชัยจึงใช้หัวใจดูแลด้วยความมุ่งมั่น ในแต่ละวันนอกจากทั้งสองคนจะต้องทำหน้าที่νωดให้กับลูกค้าที่เข้ามาใช้บริการแล้ว นฤมลยังต้องดูแลในเรื่องความสะอาด การซักรีดอุปกรณ์เครื่องนอนของลูกค้า การทำงานบ้านอื่น ๆ รวมถึงการเลี้ยงดูลูกสาวที่กำลังเติบโต ส่วนชาญชัยแม้ว่าเขาจะถูกความรู้ทางการแพทย์นิยามให้กลายเป็นคนตาบอด เพราะมองเห็นได้ไม่ถึงสิบเปอร์เซ็นต์ของมาตรฐานที่ถูกเรียกว่า “ปกติ” แต่สายตาที่พอมองเห็นก็ทำให้เขาสามารถแยกสีธนบัตร และช่วยดูแลในเรื่องการใช้จ่ายต่าง ๆ ของครอบครัวได้โดยไม่ลำบากมากนัก

อย่างไรก็ตาม สำหรับคนทั่วไปการจะบริหารกิจการอะไรสักอย่างให้อยู่รอด และเลี้ยงตนเองได้ก็คงไม่ใช่เรื่องง่ายที่ใครสักคนจะสามารถทำได้ นฤมลก็เช่นกัน หากสี่ปีที่ผ่านมาเธอไม่มีชาญชัยอยู่เคียงข้าง ไม่มีปรีชาลูกน้องที่อยู่ด้วยกันมาตลอดแม้จะได้เงินน้อยลงในบางครั้ง ไม่มีแม่ที่ขึ้นมาช่วยเหลือยามในช่วงสามเดือนแรก ไม่มีลูกค้าประจำที่เข้ามาใช้บริการเพราะติดใจในฝีมือ ไม่มีสมปองคนขับมอเตอร์ไซด์รับจ้าง ซึ่งเป็นเหมือนเพื่อนที่ทำให้การออกนอกบ้านในยามจำเป็นของเธอไม่ต้องใช้ไม้เท้าขาว ไม่มีเพื่อนบ้านที่อยู่ข้าง ๆ มาช่วยอ่านเอกสารหรือบิลค่าน้ำค่าไฟในแต่ละเดือน และไม่มีน้องชายมาช่วยจัดการในเรื่องการทำสัญญา นฤมลก็คงไม่กล้าคิดที่จะหาซื้อตึกแถวเป็นของตนเองเพื่อเติมเต็มความมั่นคงให้กับสุนทรีย์ของครอบครัว แต่แล้วคำปฏิเสธที่ได้รับจากธนาคารแห่งหนึ่งหลังจากที่ยื่นกู้ไว้ ก็เป็นครั้งแรกที่ทำให้เธอเพิ่งรู้สึกกว่าตนเอง “พิการ”

“เราเดินเอกสารให้ธนาคาร เขาผลัดเราตลอด เราเอาญาติมาถูกร่วมเขาก็ไม่ให้ เขาอ้างว่ากรมที่ดินไม่ให้เราโอน เราเป็นคนพิการ เราก็โทรไปถามกรมที่ดิน กรมที่ดินก็บอกว่าถ้ามีเงินก็โอนได้ทุกเวลา เราก็โทรกลับไปบอกธนาคารว่าเขาไม่ห้าม ธนาคารก็ยืนยันว่าเราพิการ เราโอนไม่ได้ แล้วเขาก็ให้เราไปเอาเอกสารคืน ...”

หากใครหลายคนจะเคยคิดตั้งคำถามว่า เหตุใดมนุษย์จึงยอมที่จะผ่อนปรนกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เพื่อเอื้อประโยชน์ให้กับผู้มีอำนาจ แต่ในทันทีที่การบังคับใช้กฎเกณฑ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นกับคนธรรมดาคนหนึ่ง มนุษย์ก็กลับพร้อมที่จะยึดถืออย่างเคร่งครัด โดยไม่เคยใส่ใจว่ากฎเกณฑ์เหล่านั้นจะเข้าไปลดทอนศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ของเขาเช่นใด? หรืออาจเป็นเพราะมนุษย์ถูกทำให้ซึมซับวัฒนธรรมเช่นนั้นจนกลายเป็นความปกติของสังคม? สำหรับนฤมลถ้าเพียงธนาคารแห่งนั้นจะพิจารณาเอกสารของเธอเฉกเช่นเดียวกับคนทั่วไป เธอก็คงยอมรับโดยไม่มีข้อกังขา แต่เมื่อ “ความพิการ” ได้ถูกยกให้ขึ้นมาเป็นข้ออ้างในการปฏิเสธ โดยไม่เคยแม้แต่ที่ธนาคารแห่งนั้นจะคิดดำเนินการสิ่งใด จึงไม่ใช่เรื่องผิดที่คนธรรมดาอย่างเธอจะลุกขึ้นมาเรียกร้องสิทธิให้กับตนเอง

“เราโทรไปร้องเรียนที่เบอร์ 1111 หลังจากนั้นผู้จัดการเขาก็เข้ามาที่ร้าน แล้วก็มาพูดทำนองว่าพิการแล้วยังเรื่องมากอีก ... แต่พอติดต่อที่ร้านเสริมสวยข้าง ๆ เขามาแนะนำบอกให้ไปอยู่ที่ธนาคาร XXX แล้วเขาก็ให้เบอร์โทรศัพท์มา เราก็กเลยเข้าไปติดต่อ... หลังจากนั้นไม่นานเขาก็เรียกให้เราไปทำสัญญา ทั้งที่ไม่ต้องมีน้องชายมาคู่ร่วม ...”

เกือบห้าปีแล้วที่นฤมลกับชาญชัยยังคงร่วมมือกันดูแลร้านด้วยหัวใจที่มุ่งมั่น และถ้าเพียงแต่ในวันนั้น คนที่อยู่รอบข้างไม่เคยเชื่อมั่นว่าคนตาบอดอย่างเธอจะสามารถทำได้ เธอก็คงไม่ได้รับข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการยื่นกู้จนทำให้ประสบความสำเร็จในเวลาต่อมา และแม้ว่าร้านของทั้งคู่อาจไม่ได้ใหญ่โตเหมือนสปาชั้นนำทั่วไป แต่เธอก็ภาคภูมิใจที่ได้เป็นเจ้าของบ้านหลังนี้ด้วยน้ำพักน้ำแรงของตนเอง ทุกวันนี้ลูกค้าประจำก็ยังคงมาใช้บริการเหมือนเช่นเคย เพื่อนบ้านก็ยังคงดูแลช่วยเหลือกันตามความจำเป็น ปรีชาก็ยังคงทำงานอยู่ด้วยกัน ส่วนสมปองก็ยังคงเป็นเพื่อนนำทางที่ได้อยู่เสมอ โดยเฉพาะการพาเธอไปส่งเงินที่ธนาคาร และการรับส่งลูกสาวไปโรงเรียนสำหรับนฤมล แม้ว่าการใช้ชีวิตเกือบทั้งหมดของเธอจะเกิดขึ้นและดำเนินไปภายในบ้าน แต่เพราะการได้อยู่ในสถานที่แห่งใด ไม่สำคัญเท่ากับสถานที่แห่งนั้นจะสามารถทำให้ความปรารถนาแห่งตัวตนของเธอได้แสดงออกอย่างเสมอภาคเพียงใด ดังนั้นในวันนั้นนฤมลจึงสามารถหาคำตอบให้กับตัวเองได้แล้วว่า “ชีวิตภายในบ้าน” คือสิ่งที่ทำให้สุนทรีย์ะในการดำรงอยู่ของเธอมากมายที่สุดแล้ว อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางสังคมที่ยังคงสร้างและตอกย้ำให้ความพิการกลายเป็น “สิ่งน่ารังเกียจ” “น่าเวทนาสงสาร” และ “ไร้ความสามารถ” ซึ่งแม้ว่าที่ผ่านมาการดูแลลูกอาจไม่ใช่สิ่งที่ทำให้ตัวเธอกังวลมากนักเพราะเคยมีประสบการณ์ในการเลี้ยงหลาน และเธอก็มักจะบอกลูกให้รับรู้อยู่เสมอว่า “พ่อกับแม่มองไม่เห็น” เพื่อไม่ให้ลูกวิ่งชนออกนอกบ้าน แต่หากลูกเติบโตขึ้นสิ่งหนึ่งที่เธอครุ่นคิดอยู่ในใจเสมอก็คือ จะทำอย่างไรที่จะไม่ให้ “การตาบอดของพ่อแม่” ก่อความรู้สึกบางอย่างในใจลูกในบางช่วงวัยของชีวิต?

สำหรับเสาวภาแม้ว่าเธอจะสามารถหาคำตอบให้กับตนเองได้แล้วว่า “การได้กลับไปใช้ชีวิตภายในบ้านคือความสุขที่ไผ่หา” แต่เพราะความปรารถนาแห่งตัวตนของตัวเธอได้เปลี่ยนไปรวมถึงการที่บ้านได้ปลูกฝังให้เธอ “เชื่อมั่นในคุณค่าของความเป็นคน” มาโดยตลอด และแม้จะเคยรู้สึกเหนื่อยหรือท้อกับงานที่ตนเองกำลังทำอยู่ แต่เพราะมันคือ “ความสุขอีกแบบหนึ่ง” เธอจึงไม่เคยคิดที่จะยอมแพ้ เกือบเจ็ดปีแล้วนับตั้งแต่ที่เสาวภาอยากลองออกมาหาประสบการณ์นอกบ้าน และแม้ว่าก่อนหน้านี้ชีวิตภายในบ้านจะทำให้เธอรู้สึกว่า “ตนเองเป็นใหญ่และสามารถเป็นที่ปรึกษาให้กับใครๆ ก็ได้” แต่อาจเป็นเพราะได้การออกนอกบ้านในครั้งนั้น ทำให้เสาวภาเกิดความรู้สึกว่า “ยังมีเรื่องอีกมากมายที่ให้ตนเองได้เรียนรู้” ซึ่งแม้จะมีคำทัดทานจากพี่น้องถึงความไม่สะดวกในเรื่องของการเดินทาง แต่เพราะครั้งหนึ่งเธอก็เคยหยุดความปรารถนาในการเรียนไว้เพียงแค่ ป.7 “เพราะเกรงใจพ่อกับพี่ชายที่ต้องลำบากคอยรับส่ง” เมื่อเป็นเช่นนี้ เธอจึงสัญญากับตนเองว่าการออกสู่โลกภายนอกในครั้งนี้จะต้องเป็นภาระของคนอื่นให้น้อยที่สุด และแม้ว่าชีวิตของเสาวภาที่ผ่านมากือบสามสิบแปดปี ทุกคนในครอบครัวต่างไม่เคยทำให้เธอรู้สึกว่า “การคลานไปทั่วบ้าน”

หรือ “การใช้เก้าอี้ช่วยเดิน” จะทำให้เธอดูต้อยกว่าพี่น้องคนอื่น แต่เพราะสังคมภายนอกอาจไม่ได้มีความคิดเช่นนั้น การฝึกใช้วีลแชร์ที่พี่สาวคนหนึ่งจัดหามาให้จึงกลายเป็นสิ่งที่เธอต้องทำ จากที่เริ่มสวาล้ออยู่ภายในบ้าน จากที่ต้องมีหลานไปเป็นเพื่อนในช่วงแรก จากที่ต้องต่อสู้กับความกลัวเมื่อเริ่มออกไปเพียงลำพัง จากที่เคยถูกมอเตอร์ไซด์ขับปาดหน้าจนล้มอยู่ข้างถนน จากที่เคยถูกเดินหนีเมื่อขอความช่วยเหลือ แต่อาจเป็นเพราะยังคงมีใครบางคนเข้ามาช่วยพยุงให้ลุกขึ้นเมื่อเป็นเช่นนั้น “อุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการเดินทาง” จึงไม่อาจหยุดยั้งให้ความปรารถนาแห่งตัวตนในครั้งใหม่ของเธอต้องสิ้นสุดลง

อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางเจตจำนงที่กำกับให้มนุษย์ต้องใช้ชีวิตไปตามวิถีแห่งอำนาจ ถ้าเพียงสังคมจะรับรู้ “คุณค่าของการมีชีวิต” ไม่ได้เกิดขึ้นจาก “การรื้อรับ” หากแต่เกิดขึ้นจากการที่คนคนหนึ่ง “ได้ตระหนักถึงคุณค่าในการมีชีวิตอยู่ของตนเอง” เสาวภาก็คงไม่ต้องเกือบเลิกล้มความมุ่งมั่นในการสร้างตัวตนของเธอ เพราะในช่วงสองปีแรกของการออกมาเรียนรู้ประสบการณ์นอกบ้าน กิจกรรมที่ได้ทำส่วนใหญ่มักจะเป็นเรื่องของการฝึกอาชีพ ซึ่งแม้ว่าเรื่องดังกล่าวจะทำให้เธอพอมีรายได้บ้าง แต่เพราะไม่ใช่สิ่งที่ตนเองต้องการเธอจึงไม่ปรารถนาที่จะทำ และแล้ววันหนึ่งการได้เข้าไปร่วมฟังแนวความคิดบางอย่าง ก็ทำให้เธอได้เข้าใจถึงความสำคัญของการดำรงชีวิต ซึ่งอาจเป็นเพราะ “มันสอนให้เราได้คิด ได้ตัดสินใจ และได้กำหนดชีวิตของตัวเองด้วยตนเอง” หลังจากวันนั้นเสาวภาจึงตกลงใจที่จะเข้าไปร่วมทำงานในองค์กรด้านสิทธิ ตามคำชักชวนของสุทิน เพื่อนคนหนึ่งที่เคยรู้จักกันในสถานที่แห่งนั้น “ครั้งแรกที่เข้าไปทำงาน เราเหมือนคนไร้วิญญาณ เขามองแล้วก็ผ่านไป” แม้ว่าสายตาของคนรอบข้างอาจทำให้เสาวภารู้สึก “เหมือนถูกตบหน้า” แต่เพราะไม่เคยยอมแพ้ คำตักเตือนเหล่านั้นจึงทำให้เธอมุ่งมั่นที่จะไปให้ถึงเป้าหมายที่ตนเองต้องการ

“เราเริ่มจากการที่ไม่รู้อะไรเลย อย่างคอมพิวเตอร์ก็ทำไม่เป็น ตอนหลานสอนก็ร้องไห้ไปทำไปเรียนรู้ไปจนเป็น จากนั้นก็เริ่มหัดจดบันทึก หัดร่างหนังสือ หัดทำโน้ตทำนี่ แล้วก็หัดไปติดต่อกับหน่วยราชการ และก็กลับมาคิดถึงว่าเราควรจะทำอย่างไร เป็นแบบนี้อยู่หลายครั้ง เปลี่ยนวิธีไปเรื่อย จนเริ่มรู้ว่าเราควรจะทำกับใคร อย่างไร ...”

เกือบห้าปีแล้วที่เสาวภายังคงมุ่งมั่นทำงานตามสิ่งที่ตนเองปรารถนา ณ วันนี้ไม่ใช่แค่เพียงสายตาของเพื่อนร่วมงานที่เปลี่ยนไป แต่เธอยังได้รับความไว้วางใจให้ทำหน้าที่ในฐานะผู้จัดการขององค์กรแห่งนั้น และหากถามว่าอะไรคือสิ่งที่ทำให้เสาวภายังคงเลือกที่จะทำงานต่อไป เพราะทั้งที่ในใจก็สามารถหาคำตอบให้กับตัวเองได้แล้วว่า “ชีวิตภายในบ้านคือสิ่งที่ตนเองเฝหา” แต่อาจเป็นเพราะประสบการณ์ที่สอนให้เธอได้เรียนรู้ว่า ความสุขในการมีชีวิตของมนุษย์จะเกิดขึ้นก็ด้วยตนเอง ไม่ใช่ด้วยการพึ่งพิงผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา เมื่อเป็นเช่นนั้น การทำงานในเชิงสังเคราะห์จึงยอมไม่ใช่คำตอบของทุกสิ่ง และตราบดีที่ผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมยังคงเชื่อว่า “การให้เงินหรือบริจาคแล้วก็จบ เป็นคนพิการทำไมไม่เจียมตัว ทำไมไม่อยู่แต่ในบ้าน” เสาวภาจึงต้องเลือกทำในสิ่งที่ตนเองเชื่อมั่นต่อไป อย่างไรก็ดี แม้ว่าภาพของคนที่ไปทำตามอัตลักษณ์จะยังคง

ปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไป แต่นั่นอาจเป็นเพราะเขาถูกทำให้ไม่มีทางเลือกในสังคม รวมถึงคนรอบข้าง ก็ยังคงตอกย้ำให้เขาเชื่อมาโดยตลอดว่าคนพิการก็เป็นได้เพียงแค่นั้น จึงไม่ใช่เรื่องผิดหากใครอีกหลายคนจะไม่สามารถจินตนาการถึงภาพชีวิตของตนเองได้มากไปกว่าการรอคอยความช่วยเหลือจากคนทั่วไป และแม้ว่าก่อนหน้านี้คนในครอบครัวจะเคยทัดทานถึงการออกนอกบ้านของเสาวภา แต่ในที่สุด “ทางลาดเข้าบ้านที่พี่สาวทำให้โดยไม่ได้อะไร” ก็คือนัยยะที่ทำให้เธอได้รับรู้ว่า ทุกคนในครอบครัวไม่เคยปล่อยให้เธอต้องต่อสู้อยู่เพียงลำพัง และหากไม่ละทิ้งความพยายามสักวันหนึ่ง งานที่ตัวเองทำก็อาจช่วยปลูกให้เพื่อนผู้พิการคนอื่น ๆ ได้หันมาตระหนักถึงคุณค่าในการมีชีวิตอยู่ และรู้ว่าตนเองไม่ได้เป็นเพียงแค่มนุษย์ที่รอรับการให้ซึ่งแฝงไปด้วยความเหนือกว่าของใครบางคน จนท้ายที่สุดความมุ่งมั่นเหล่านั้น ก็อาจทำให้ผู้คนที่อยู่ล้อมรอบเขาแต่ละคนได้มองเห็น และพร้อมที่จะเข้ามาร่วมกันสร้างความสัมพันธ์ที่เสมอภาคเพื่อเอื้อให้ตัวตนตามความปรารถนาของแต่ละคน ได้ขึ้นมาโลดแล่นอยู่ในสังคมของตนเองอย่างมีศักดิ์ศรีที่เท่าเทียม

บนเส้นทางที่ว่างเปล่า : เรื่องเล่าจากตัวตนของชานาญกับอมร

ในโลกที่ความทันสมัยได้ทำให้ “การครอบครอง” กลายเป็นเป้าหมายที่สำคัญในการดำรงชีวิตและกลายเป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความเหนือกว่าของมนุษย์ การแข่งขันจึงถูกทำให้แทรกซึมเข้าไปในทุกทิศทางของสังคม จนทำให้มนุษย์เชื่อว่าผู้ที่เข้มแข็งเท่านั้นที่จะสามารถไปถึงเป้าหมายตามที่ตนเองต้องการได้ แต่ในเวลาเดียวกันมนุษย์ก็อาจหลงลืมไปว่าการเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นได้ในทุกช่วงจังหวะของชีวิต และหากไม่เตรียมพร้อมในการสร้างเกราะป้องกันตนเองให้แข็งแกร่ง บางครั้งการเปลี่ยนแปลงซึ่งไม่เป็นไปตามความคาดหวังของชีวิต ก็อาจทำให้หัวใจของใครหลายคนต้องหวั่นไหว จนอาจไม่แน่ใจถึงคุณค่าในการดำรงอยู่ของตนเองก็เป็นไปได้ สำหรับชานาญและอมร ในครั้งหนึ่งชีวิตของทั้งคู่ก็เคยถูกกำกับให้ต้องเข้าสู่วิถีแห่งการครอบครองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่เมื่อความพิการได้ฉุดกระชากให้เขาต้องสูญเสียสถานะทางสังคมเหล่านั้น แม้จะไม่ทันได้ตั้งตัว แต่หัวใจที่เข้มแข็งและความสัมพันธ์ที่เสมอภาคของคนรอบข้าง ก็ช่วยทำให้เขาทั้งคู่ผ่านการเปลี่ยนแปลงในครั้งนั้นมาได้ด้วยความมั่นคง ทุกวันนี้แม้ว่ากระแสสังคมจะยังคงกำกับให้มนุษย์ต้องแสวงหาต่อไปโดยไม่รู้ว่าเมื่อใดจะสิ้นสุด แต่สำหรับชานาญและอมรการเริ่มต้นสร้างตัวตนในครั้งนี้นักกลับทำให้เขาได้เรียนรู้ว่า แท้ที่จริงแล้วสิ่งจำเป็นสำหรับการเดินทางบนถนนแห่งชีวิตอาจไม่ได้ขึ้นอยู่กับสถานะที่ฉาบอยู่ภายนอก หากแต่ขึ้นอยู่กับทัศนคติในการมองโลกของตนเองและคนรอบข้าง เพราะประสบการณ์ที่ผ่านมาได้ทำให้เขาตระหนักว่า หากมนุษย์ก้าวถอยออกจากวังวนของชีวิตแบบเดิมๆ และพลิกกลับความคิดที่ตนเองมีต่อสรรพสิ่ง เราก็จะมองเห็นว่าคนทุกคนสามารถที่จะก้าวเดินไปบนเส้นทางที่หลายหลายเหล่านั้นได้โดยมีคุณค่าที่ไม่แตกต่างกัน และแม้ว่าการเลือกเดินของชานาญและอมร อาจเป็นเหมือนเส้นทางที่ดูว่างเปล่าในสายตาของคนทั่วไป แต่ช่วยโยความสัมพันธ์ที่ตัวเขาและคนรอบข้างต่างถักทอให้กันอย่างเสมอภาค ก็กลับทำให้สุนทรียะของการสร้างตัวตนในครั้งนี้น่าเดินไปได้โดยไม่จำเป็นต้องครอบครองสิ่งใด

“ตั้งแต่เขาตาบอด ฉันก็เห็นเขาช่วยเหลือตัวเองได้ทุกอย่าง ทำงานเขาก็ทำงานหาเงินใช้เอง หาข้าวหาปลากินเอง ไม่เห็นต้องให้ใครทำ ถ้าจะมีบ้างก็ตอนไม่สบาย มันก็เป็นธรรมดาที่ต้องให้คนอื่นพาไปหาหมอ ...” “... มาจ้างลุงแกทำงาน เพราะแกทำได้ แกมราคาก็ไม่แพง ฝีมือก็ดี แล้วก็ไม่ต้องไปไกลถึงในเมือง ...” สำหรับชานาญหลังจากที่เขาตัดสินใจกลับมาใช้ชีวิตในบ้านเกิด แม้จะต้องอยู่เพียงลำพังภายในบ้านที่ไม่มีไฟฟ้าและสิ่งอำนวยความสะดวกใดใด แต่นั่นเป็นเพราะเขาเข้าใจว่าสิ่งเหล่านั้นก็เป็นแค่เพียงเครื่องประดับซึ่งไม่มีความจำเป็นสำหรับชีวิต และอาจเป็นเพราะ “ความธรรมดาในความสัมพันธ์” ที่ญาติพี่น้องมีต่อการตาบอดของเขา รวมถึงพื้นที่ที่เขาใช้ชีวิตอยู่ก็ยังคงหลงเหลือความสัมพันธ์ในเชิงชุมชน แม้ว่าเส้นทางที่ต้องก้าวข้ามสู่ความมีตัวตนในครั้งนั้นจะดำเนินไปภายใต้เรือนร่างที่ถูกนิยามว่า “พิการ” แต่เขาก็สามารถผ่านมาได้โดยไม่เคยรู้สึกว่าคุณค่าของตัวเองต่ำกว่าใคร เกือบสามสิบปีแล้วที่ชานาญถอดสถานะที่ตนเองเคยสวมใส่เก็บไว้ในความทรงจำ และยังคงมุ่งมั่นสร้างสรรค์ตัวตนตามความปรารถนาของตนเองด้วยความภาคภูมิใจ “คนแถวนี้เขารู้จักผมหมด บอกได้เลยว่า ถ้าคนไหนไม่รู้จักผม แสดงว่าคนนั้นไม่ได้อยู่จังหวัดXXX” และแม้ว่าในสายตาของคนทั่วไปการทำอาชีพจับปลา อาจเทียบไม่ได้กับสถานะที่เขาเคยสวมใส่ รวมถึงยังพากันประหลาดใจว่าสิ่งที่เขาสามารถทำได้คือ “เรื่องเหลือเชื่อ” แต่หากมนุษย์จะไม่ถูกทำให้มองเห็นสิ่งใดแค่เพียงผิวเผิน และมีความคิดต่อสรรพสิ่งรอบตัวอยู่เพียงแคในกรอบของการเปรียบเทียบคุณค่าจากความเหมือนหรือต่างจากใคร ภาพที่มองเห็นก็อาจเปลี่ยนไป เพราะสำหรับชานาญด้วยประสบการณ์ที่ตามพ่อออกหาปลาในวัยเด็ก และเคยทำงานด้านการจำหน่ายอยู่หลายปี ในวัยหนุ่ม รวมถึงพื้นที่ที่ตนเองใช้ชีวิตอยู่ก็มีแม่น้ำและผืนป่าเป็นแหล่งเสบียงอาหาร แคเขาไม่เชื่อตามที่อัตลักษณ์บอกและไม่คิดว่าตัวเองจะทำได้ เพียงเท่านั้นการสร้างตำแหน่งแห่งที่ให้กับตัวตนก็สามารถเกิดขึ้นได้โดยไม่จำเป็นต้องมองเห็น

“... ในน้ำเนี่ย! มันทั้งหนาว ทั้งเหน็บ หลงในป่าก็เคยมาแล้ว อยู่ในน้ำข้ามวันข้ามคืนนอนในน้ำก็เคยมาแล้ว เพราะหาทางกลับบ้านไม่ได้ หิวก็ควักน้ำในแม่น้ำนั้นแหละกิน คิดไว้อย่างเดียวว่าเราต้องสู้! รู้ไหม! กว่าที่จะจับปลาได้แบบนี้ต้องใช้เวลมาถึง 7 ปีเลย ...” ถ้าเพียงแต่มนุษย์จะไม่ถูกทำให้เชื่อว่า “ประสิทธิภาพในการทำงาน” ของอวัยวะแต่ละส่วน จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่ออวัยวะเหล่านั้นได้ “ทำหน้าที่เฉพาะ” ของตัวมันเอง “ความสามารถ” ของชานาญก็คงไม่ต้องถูกมองว่า “เป็นเรื่องเหลือเชื่อ” รวมถึง “คุณค่าในความเป็นมนุษย์” ของเขาก็คงไม่ต้องถูกทำให้สูญเสียไปพร้อมกับ “การทำหน้าที่ของดวงตา” เพราะนอกจากความรู้ที่สั่งสมขึ้นจากประสบการณ์จะทำให้เขาเกิดความมั่นใจที่จะยึดอาชีพในการจับปลา และมีความมุ่งมั่นพยายามที่จะฝึกฝนทักษะในการจับปลาด้วย “มือ” และ “หู” ของตนเองได้อย่างคล่องแคล่วแล้ว เขายังได้คิดประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ในการจับปลาเพื่อให้สอดคล้องกับข้อจำกัดทางร่างกายของตนเองได้อย่างลงตัว และแม้ว่าใครหลายคนอาจมองว่า “รถสะเท็นน้ำสะเท็นบก” (ผู้วิจัยเรียกเอง) ที่เขาสร้างขึ้น อาจเป็นเพียงเศษเหล็กซึ่งไม่คุณค่าเพียงพอที่จะถูกยกย่องให้เรียกว่า “สิ่งประดิษฐ์” แต่รถเข็นเหล็กซึ่งมีถังและกระป๋องผูกติดอยู่รอบคัน ก็คือพาหนะที่ไปกับเขาได้ทุกที่ทั้งบนบกและเข็นลงไปในน้ำ รวมถึงยัง

เป็นเพื่อนคู่กายที่ทำให้เขาไม่หลงทางหรือจมน้ำในขณะออกหาปลา เพราะแม้ว่าชานาญจะใช้แหเป็นเครื่องมือหลักในการจับปลา แต่ในบางเวลาเมื่อปลาไม่เข้ามาติดแห เขาก็จะใช้เชือกผูกตัวเองยึดไว้กับรถเข็นแล้วดำลงไปในน้ำ จากนั้นก็จะใช้ “หูฟังเสียงปลา” และใช้ “มือตะครุบจับ” ใช้เวลาเพียงไม่ถึงสิบนาทีเขาก็ไต่ขึ้นเหนือน้ำพร้อมปลาในมือ ทุกวันนี้ชานาญยังคงออกหาปลาพร้อมกับรถเข็นคู่กายด้วยความภาคภูมิใจ แม้ว่าความเหน็ดเหนื่อยในสายน้ำ และความอ้างว้างในชีวิตอาจทำให้เขารู้สึกเหนื่อยหรือล้าบ้างในบางครั้ง แต่เพราะมันคือเส้นทางที่เขาเลือกแล้วว่าจะทำให้ตัวตนของตนเองดำรงอยู่ได้อย่างมีสุนทรีย์ ความเหนื่อยล้าเหล่านั้นจึงไม่อาจทำให้ชานาญต้องยอมพ่ายแพ้ต่ออุปสรรคที่ठाโถมเข้ามาในชีวิตได้เลยสักครั้ง

“... ที่คิดรุดันนี้ขึ้นมา เพราะเมื่อก่อนใช้เรือ แต่โดนพวกลัก เพราะบ้านมันอยู่ไกลแม่น้ำ ต้องจอดเรือทิ้งไว้ไกลบ้าน คนอื่นเขาไม่กล้าใช้แบบผมหรอก มีอยู่คนเดียวในประเทศไทย (หัวเราะ) ... อุปกรณจับปลาผมก็คิดขึ้นมาเองทั้งนั้น เอาให้มันถนัดมือเรา ... ผมสามารถใช้ทุแทนตาได้เป็นอย่างดี ทุกอย่างที่อยู่ใต้น้ำผมจับได้หมด ผมรู้จักปลาทุกชนิด เพราะผิวมันไม่เหมือนกัน กระโดงไม่เหมือนกัน เวลาร่องมันก็ร้องไม่เหมือนกัน อย่างตะเพียนทองกับตะเพียนขาวเนี่ย! คนทั่วไปมองบางที่ยังแยกกันไม่ออกเลย แต่ถ้าผมจับได้ ผมจะรู้ ถ้าเป็นตะเพียนขาว เอามือลูบตรงแก้มมันจะรู้สึกสากมือ ตัวมันก็จะแบนกว่า แต่ถ้าเป็นตะเพียนทอง ตัวมันจะป้อมกว่า กระโดงหลังมันก็จะสูงกว่า ... ทุกวันนี้แค่มีไม้เท้าอันเดียวผมก็สบายแล้วไปไหนไปกันได้ทุกที่ ตาก็เลยเป็นแค่เครื่องประดับของชีวิต ...”

หากภาพที่ทำให้เรารู้ชินตาอยู่เป็นประจำในรายการโทรทัศน์สั้น ๆ หลังข่าวภาคค่ำจะทำให้ใครหลายคนไม่สามารถจินตนาการถึงภาพลักษณ์ของคนพิการหรือคนชรา ได้มากไปกว่าภาพของความยากแค้นลำเค็ญหรือการรอคอยความช่วยเหลือจากผู้อื่น และสำหรับชานาญแม้ว่าอายุของเขาจะล่วงเลยจนเข้าสู่วัยที่ถูกละเลย “ชรา” และแม้ว่าในสายตาของใครหลายคนก็อาจยังคงเหมารวมว่า “ชายชราร่างพิการ” คนนี้ก็ต้องเป็นเช่นนั้น แต่สำหรับชานาญความคิดเหล่านั้นกลับไม่ทำให้เขาต้องพ่ายแพ้หรือยอมจำนนต่ออัตลักษณ์ที่สังคมหยิบยื่นให้ เพราะประสบการณ์ที่ผ่านมาได้ทำให้เขารู้เท่าทันว่า แท้ที่จริงแล้วความสุขที่มนุษย์ปรารถนาจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยความคิดของตัวเอง ทุกวันนี้ชีวิตของชานาญยังคงดำเนินไปภายใต้ตัวตนที่เขาสร้างสรรค์อย่างมีศักดิ์ศรีและที่สำคัญ “การมองไม่เห็น” กระแสของโลกที่กำลังตีบคูลานไป ก็กลับทำให้เขา “ได้มองเห็น” โลกอีกใบที่ซ่อนทับอยู่ และอาจเป็นเพราะโลกใบนี้ไม่มีคำว่าท้อแท้หรือสิ้นหวังในความคิดของเขา ไม่มีคำว่าสงสารหรือเวทนาในสายตาของคนรอบข้าง ชานาญจึงรู้สึก “ชีวิตตอนที่ตาเสีย มันรุ่งกว่าตอนที่ตาไม่เสียอีก” รวมถึงอาจเป็นเพราะต้นทางของความสุขที่เกิดขึ้นกับชีวิตตนเองในครั้งนี้ไม่ได้มาจากการครอบครองสิ่งใด “ความว่างเปล่า” จึงทำให้ชานาญไม่จำเป็นต้องมุ่งแข่งขันเพื่อสะสมวัตถุใดใดให้กรุงรังกับชีวิต และท้ายที่สุดความสุขที่เกิดขึ้นจากการมองเห็นคุณค่าของความเสมอภาคในความสัมพันธ์ที่มีต่อกันระหว่างเพื่อนมนุษย์ ก็กลายเป็นพลังที่ยิ่งใหญ่ซึ่งเข้ามาขับเคลื่อนให้ตัวตนของชานาญได้โลดแล่นอยู่ในสังคมอย่างมีสุนทรีย์ และมากมายเพียงพอที่จะแบ่งปันสู่สรรพสิ่งรอบกาย

“ผมพูดได้เลยว่าในหมู่ 3 หมู่ 5 หมู่ 8 หมู่ 7 ไม่มีใครกล้าท้าผมในเรื่องการจับปลา มีแต่เสียขนมให้ผม เพราะถ้าแพ้ต้องซื้อขนมให้ผม ... แถวนั้นมีคนทำอาชีพจับปลาเยอะ ถ้าผมเดินไปแล้วรู้ว่าใครเขาจับอยู่ก่อนแล้ว ผมก็จะไม่เข้าไป ก็หลบออกมาซะ ... อย่างกลิ้งที่คนเขาเอาเหยื่อมาล่อไว้ ผมก็จะรู้เพราะได้กลิ่นปลาทาย หรืออย่างเวลาไปชนกับทุ่นหรือเกลลอนที่ลอยอยู่ ผมก็จะรู้ ก็เลี้ยงออกมาซะ เพราะเขาก็หากินเหมือนกับเรา ... และผมก็ไม่ได้จับปลาทั้งปี อย่างถ้าเป็นช่วงเพาะพันธุ์ปลา ผมก็จะไปรับจ้างบิบนวดบ้าง ซ่อมแหบ้าง รับจ้างทั่วไปบ้าง สุดท้ายเขาจะจ้าง ถ้าไม่ผิดกฎหมายผมทำหมด แต่ผมจะไม่หาปลา ถ้าจะหาผมก็หาเพื่อกิน ผมจะไม่ขาย เพราะผมอยากให้มันไปออกลูกหลานไว้เลี้ยงเพื่อนมนุษย์คนอื่นบ้าง ...”

สำหรับอมร แม้ว่าภาพแรกที่เขาได้เห็นจะเป็นต้นทางซึ่งทำให้ “ตำแหน่งแห่งที่” ของเขาได้คืนกลับมา แต่เพราะไม่ต้องการให้ภาพวาดของตนเอง “ต้องถูกซื้อเพราะความสงสารมากกว่าความชอบในผลงาน” เขาจึงพยายามฝึกฝนฝีแปรงและมุ่งมั่นเรียนรู้เพื่อเพิ่มพูนทักษะให้กับตนเอง และแม้ว่าการรังสรรค์ผลงานทางศิลปะจะขึ้นอยู่กับอารมณ์และความรู้สึกเป็นสำคัญ แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่า โลกแห่งการเรียนรู้ของเขาจะต้องถูกจำกัดให้อยู่แต่เฉพาะอาณาบริเวณของรั้วบ้าน เพราะอย่างน้อยที่สุดคำถามที่ค้างคาอยู่ในใจ อย่างเช่น “จะใช้สียี่ห้ออะไร” หรือ “จะซื้อเฟรมที่ไหน” ก็เป็นสิ่งจำเป็นที่เขาควรต้องได้รับคำตอบมิใช่หรือ? แต่เมื่อสภาพแวดล้อมภายนอกไม่เคยเอื้อให้สามารถเดินทางไปในที่ต่าง ๆ ได้เพียงลำพัง ความปรารถนาที่ “อยากออกไปเรียนรู้ตามหอศิลป์” ก็คงไม่อาจเกิดขึ้นหากไม่มีโสภณเข้ามาเป็นเพื่อนร่วมทาง และแม้จะเป็นเพียงไม่กี่ครั้งที่ได้ออกไป แต่เพราะไม่มีสายตาที่จ้องมองด้วยความสมเพช ไม่มีคำปฏิเสธจากการตอบคำถาม และไม่มีใครคิดว่าเขาจะไม่สามารถทำได้ ทุกคำแนะนำที่ถ่ายทอดจากศิลปินทุกคนที่เขาเข้าไปพูดคุย “ด้วยความยินดีและไม่ปิดบัง” จึงกลายเป็นมิตรภาพที่ชักชวนให้การเรียนรู้ของเขาดำเนินไปได้อย่างมีสุนทรียะ ทุกวันนี้แม้ว่าทุกเทคนิคที่อาจารย์สมชายถ่ายทอดจะเป็นสิ่งที่อมรจำได้ไม่เคยลืม แต่ประสบการณ์ก็สอนให้เขาได้เรียนรู้ว่า “การนอนจะทำให้คาบพู่กันได้นิ่งกว่านั่ง และภาพที่วาดก็จะละเอียดกว่า” ดังนั้น แม้ว่าอมรจะเคยรู้สึก “ปวด เมื่อย เหนื่อย หรือ ท้อ” และแม้ว่าการกลับไปสวมใส่อัตลักษณ์ก็อาจทำให้เขามีชีวิตอยู่ในสังคมได้ แต่อาจเป็นเพราะ “การมีชีวิต” ไม่สำคัญเท่ากับ “การมีตัวตน” จึงไม่เคยมีสักครั้งที่อมรจะคิดเลิกล้มความตั้งใจในการสร้างตัวตนของตนเอง และแม้ว่าในแต่ละวันชีวิตของเขาจะต้องนอนอยู่บนเตียงเป็นส่วนใหญ่ แต่ตราบดีที่อมรยังสามารถใช้ปากสะบัดพู่กันให้เรไรระบำไปบนผืนผ้าใบได้ตั้งใจปรารถนา การใช้ชีวิตในพื้นที่แคบ ๆ บนเตียงก็คงไม่อาจทำให้ศักดิ์ศรีและคุณค่าในความเป็นมนุษย์ของเขาต้องถูกลดทอนลงไปได้อีกแล้ว

หากการสูญเสียหน้าที่ของดวงตา จะช่วยทำให้ชานาญได้เข้าใจถึงความสุขที่แท้จริงของชีวิต การสูญเสียหน้าที่ของแขนขาก็ทำให้อมรได้เข้าใจถึงคุณค่าที่แท้จริงของความเป็นมนุษย์ด้วยเช่นกัน ทุกวันนี้แม้ว่าการวาดภาพจะเป็น “ตำแหน่งแห่งที่” ซึ่งทำให้สุนทรียะในการดำรงอยู่ของเขาชัดเจนที่สุดแล้ว แต่ตราบดีที่ความสมบูรณ์แบบของร่างกายยังคงถูกยกย่องให้ขึ้นมาเป็นสิ่งที่สำคัญสูงสุดในการดำรงชีวิต และตราบดีที่มนุษย์ยังคงถูกทำให้มองเห็นโลกในมาตรฐานเดียว

“การตั้งกลุ่มवादภาพ” จึงเป็นความปรารถนาที่อมรต้องการจะสร้างให้เป็นพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เพื่อปลุกพลังให้เพื่อนที่กำลังอ่อนล้าและสิ้นหวังได้เรียกคืนคุณค่าในความเป็นมนุษย์ของตนเองให้กลับมา และหากถามว่าอะไรคือเหตุผลที่ทำให้อมรต้องคิดเช่นนั้น? คำตอบของเขาก็คงไม่ได้อยู่ที่รายได้หรือผลตอบแทนที่เพิ่มขึ้น และไม่ได้อยู่ที่เกียรติยศหรือชื่อเสียงใดๆ เพราะในสังคมที่คนทั่วไปต่างก็ไม่เคยคิดหรือใส่ใจว่า สิ่งที่คุณพิจารณาอย่างเขาทำจะเป็นเรื่องที่สำคัญอะไรเมื่อเป็นเช่นนั้น มายาคติเหล่านั้นก็คงไม่ใช่สาระสำคัญที่ทำให้อมรต้องหมั่นลื้อออกนอกบ้าน แต่อาจเป็นเพราะประสบการณ์ที่ผ่านมาได้ทำให้เขาเรียนรู้ว่า การเดินทางออกจากพันธนาการของอำนาจเพื่อก้าวข้ามสู่การมีสุนทรียะของตนเองในวันนี้ ก็คงไม่อาจเกิดขึ้นได้หากไม่มีใครที่เดินเข้ามาเป็นเพื่อนร่วมทาง ดังนั้น แม้ว่าสภาพแวดล้อมทางสังคมจะยังเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้การรวมกลุ่มของเขาเป็นไปอย่างไม่ราบรื่นมากนัก แต่รอยยิ้ม เสียงหัวเราะ การรอคอยที่จะมาพบกัน รวมถึงความภาคภูมิใจของเปรมที่ขายภาพแรกได้ ก็กลับกลายเป็นพลังที่ทำให้หัวใจของอมรเบิกบานขึ้นอย่างประหลาด อย่างไรก็ตาม หากสุนทรียะในการดำรงอยู่ของมนุษย์จะก่อกำเนิดขึ้นจากเสรีภาพแห่งความปรารถนา ซึ่งใครคนหนึ่งเลือกที่จะเป็นเพื่อสนองตอบคำเรียกร้องภายในใจของตนเอง ด้วยการสร้างคุณค่าบางอย่างให้ปรากฏในชีวิต อมรจึงได้แต่หวังว่าความสัมพันธ์ที่ถักทอขึ้นอย่างเสมอภาคระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มवादภาพ จะเป็นต้นทางที่ทำให้ใครอีกหลายคนได้ตระหนักถึงความสำคัญของอิสรภาพ และเลือกเส้นทางของชีวิตได้ว่า จะดำรงอยู่ตามความต้องการของสังคมหรือเลือกที่จะสร้างตัวตนของตนเองโดยตระหนักถึงการครอบงำของอำนาจ

การดำรงความเสมอภาคแห่งตัวตน

ท่ามกลางสังคมที่ “อำนาจของทุน” ได้กำกับให้มนุษย์ต้องมีชีวิตไปตามกระแส จนทำให้ “ความปรารถนาแห่งตัวตน” ของผู้พิการแต่ละคน ต้องกลายเป็นเรื่องที่ “ธรรมดาสามัญ” ในสายตาของคนทั่วไป แต่อาจเป็นเพราะมานพ ครรชิต โกมล เสาวภา วาทิน อมร ชานาญ ดนัย และนฤมล สามารถตระหนักถึงการครอบงำของอำนาจ จนสามารถกำหนดความปรารถนาของตนเองได้ว่าจะไปในลักษณะใด และจะเปลี่ยนแปลงไปตามความเหมาะสมในแต่ละสถานการณ์ได้อย่างไรเมื่อเป็นเช่นนั้น ความธรรมดาสามัญที่คนทั่วไปมองข้าม ก็กลับทำให้ชีวิตของเขาแต่ละคนสามารถโลดแล่นอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณค่า อย่างไรก็ตาม หากเรื่องราวที่ถ่ายทอดจากประสบการณ์ชีวิตของผู้พิการแต่ละคน จะสะท้อนให้ใครหลายคนได้มองเห็นว่า ความหลากหลายในการสร้างสรรค์ตัวตนของแต่ละคน นอกจากจะก่อกำเนิดขึ้นจากการที่เขาได้มีอำนาจในการตัดสินใจเรื่องราวชีวิตของตนเองในความสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างอิสระแล้ว การที่ผู้คนรอบข้างไม่มองเห็นโลกในแบบมาตรฐานเดียว ไม่เชื่อตามที่อัตลักษณ์บอก และไม่มองข้ามคุณค่าภายในตัวตนของมนุษย์ ก็คือนัยยะที่สำคัญซึ่งเอื้อให้การสร้างตัวตนของผู้พิการแต่ละคนประสบความสำเร็จ และสามารถปรับเปลี่ยนไปตามความต้องการที่เขาแต่ละคนรู้สึกว่ามีคุณค่ามากที่สุดสำหรับตนเองได้ ดังนั้น

หากเรื่องเล่าในกระบวนการสร้างตัวตนของเขาแต่ละคน จะสามารถสะท้อนให้ใครอีกหลายคนได้ เข้าใจว่า แท้ที่จริงแล้วคุณค่าในความเป็นมนุษย์ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเพราะมนุษย์ทุกคนได้ครอบครอง วัตถุเงินทอง ได้เข้าถึงระบบการศึกษา ได้รับการดูแลด้านสุขภาพ ได้ดำรงตำแหน่งที่มีเกียรติ หรือ ได้มีหน้าที่ทางสังคมที่เหมือนกัน หากแต่เกิดขึ้นเพราะมนุษย์แต่ละคนได้มีพื้นที่ในการแสดง ตัวตนตามความปรารถนาของตนเองที่เท่าเทียมกัน เพียงเท่านี้การสร้างสรรคสังคมที่มีคุณค่าและ คำนึงถึงศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ก็จะเกิดขึ้นได้ด้วยพลังอำนาจของมนุษย์ทุกคน

แม้ว่าการเข้าใจถึง “คุณค่าของความแตกต่างหลากหลาย” จะช่วยให้ผู้พิการและผู้คนที่อยู่ล้อมรอบเขาแต่ละคนสามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างมีสุนทรียะ แต่เพราะข้อจำกัดของการ สร้างตัวตนที่ยังคงถูกพันธนาการอยู่ภายใต้การบงการของอำนาจอย่างแยบยล และเพราะผู้พิการ แต่ละคนยังคงต้องใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางสังคมที่ยกย่องให้ความคิดเรื่องประสิทธิภาพขึ้นมาเป็นใหญ่เหนือความคิดในเรื่องอื่นๆ แค่เพียงการเข้าใจถึงคุณค่าในความแตกต่างหลากหลายของผู้คนที่อยู่ รอบข้าง จึงอาจไม่พอที่จะทำให้สุนทรียะแห่งตัวตนของเขาแต่ละคนดำรงอยู่อย่างมั่นคงและยั่งยืน อย่างไม่รู้ก็ตาม อาจเป็นเพราะ “ความหมายและคุณค่าเชิงลบของคนพิการ” ได้ถูกทำให้ฝังรากลึก อยู่ในสังคมและถูกผลิตซ้ำแล้วซ้ำเล่าเป็นเวลาเรื่อยมาอย่างยาวนาน ดังนั้น การที่ใครสักคนหนึ่ง จะปฏิเสธความคิดเดิมที่มีต่อคนพิการจึงอาจเป็นสิ่งที่ยากต่อการกระทำ แต่หากถามว่าทำไมพีกับ กับก้อนจึงเต็มใจที่จะออกไปนอกบ้านกับदनัยเสมอ? ทำไมเจ้าอาวาสในวัดแห่งหนึ่งจึงอนุญาตให้ ครรชิตบวช? ทำไมป้ามาลัยจึงเชื่อมั่นว่าชานาญจะแบกข้าวสารได้? ทำไมเพื่อนข้างบ้านจึงเป็น ธุระติดต่อธนาคารให้เงินยืม? และทำไมใครอีกหลายคนจึงพร้อมที่จะเข้ามาเป็นเพื่อนร่วมทางกับ ผู้พิการแต่ละคน? แต่แล้วคำตอบที่ได้รับ อย่างเช่น “คนพิการมันก็คือคนคนหนึ่งนั่นแหละ แต่พอมี คำว่าพิการมาต่อท้าย เขาก็เลยดูแย่กว่าคนอื่น” หรือ “การครบหรือไม่ครบสามสิบสอง ไม่ได้สำคัญ ไปกว่าความตั้งใจที่จะมาบวช” หรือ “เราเชื่อในความคิดของคนมากกว่าความพิการหรือไม่พิการ” ก็กลับทำให้ผู้วิจัยได้เข้าใจว่า แม้จะเป็นเรื่องยากที่ใครคนหนึ่งจะคิดสวนทางกับค่านิยมหรือท้าทาย ต่อบรรทัดฐานของสังคม แต่เพราะผู้คนที่อยู่รอบข้างมาดพ ครรชิต โกมล เสาวภา วาทิน ชานาญ อมร ดนัย และณฤมล ได้ตระหนักถึง “จริยธรรมแห่งการดำรงอยู่” สิ่งที่ยากในความคิดของใคร หลายคนก็กลับกลายเป็นวิถีทางที่มนุษย์ควรกระทำ

หากเพียงแต่มนุษย์จะเคยเข้าใจว่า ศีลธรรมก็คือชุดของกฎเกณฑ์และข้อห้ามที่เป็นรหัส ของสังคม ส่วนจริยธรรมก็คือความหลากหลายซึ่งเกิดขึ้นจากการที่มนุษย์ได้ให้คุณค่าต่อกฎเกณฑ์ และข้อห้ามของสังคม (Danaher , Schirato and Webb. 2000 : 146-147) ดังนั้น ภายใต้วิถี ที่มนุษย์แต่ละคนมีประวัติศาสตร์แห่งตัวตนที่แตกต่างกัน “จริยธรรมในการดำรงอยู่ของมนุษย์” จึงไม่จำเป็นที่จะต้องถูกกำหนดให้เป็นไปในแบบมาตรฐานเดียว และถูกนำไปใช้ได้อย่างเป็นสากล เพราะการกระทำหรือแม้แต่ความคิดของมนุษย์ เกิดขึ้นในความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกับสรรพสิ่ง รอบตัวอยู่ตลอดเวลา จริยธรรมจึงเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยความเข้าใจและจินตนาการ มากกว่าที่จะ ยึดถือหลักการหรือแนวปฏิบัติที่บัญญัติไว้เป็นข้อ ๆ อย่างเคร่งครัด (เพ็ญสิริ จีระเดชากุล. 2539 :

33) เมื่อเป็นเช่นนี้ มนุษย์ทุกคนจึงสามารถที่จะสร้างวิถีแห่งจริยธรรมของตนเองในความสัมพันธ์กับกฎเกณฑ์และข้อห้ามที่เป็นรหัสของสังคมได้ สามารถที่จะกระทำในสิ่งที่สอดคล้องกับวิถีแห่งจริยธรรมที่ตนเองได้สร้างสรรค์ สามารถที่จะทบทวนตนเองผ่านกระบวนการเรียนรู้ว่าวิถีทางใดที่จะทำให้ตนเองและคนรอบข้างเกิดสุนทรียะในการกระทำที่ได้ตัดสินใจ และท้ายที่สุดการดำรงอยู่ร่วมกันในฐานะของผู้กระทำการที่มีจริยธรรม ก็ถือได้ว่าคนคนนั้นเป็นผู้ที่ปฏิบัติตัวอยู่ในศีลธรรมอันดีในตัวของมันเองอยู่แล้ว ดังนั้น การที่ใครสักคนหนึ่งจะหลีกเลี่ยงกฎ จะฝ่าฝืนกติกา หรือจะทำสิ่งใดที่ขัดกับค่านิยมและความคิดเดิมๆ ของสังคม เพื่อทำให้คุณค่าและศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ของใครอีกหลายคนที่เขาปฏิบัติสัมพันธ์ด้วยเป็นไปอย่างเสมอภาค การกระทำเช่นนั้นจึงไม่สมควรที่จะถูกตีตราหรือให้ความหมายว่าเป็นสิ่งไม่ดี เพราะมนุษย์ทุกคนมีสิทธิที่จะเลือกใช้จริยธรรมตามวิถีทางที่ตนเองได้พิจารณาภายใต้ข้อกำหนดทางสังคมแล้วว่า มันเป็นวิถีทางที่จะทำให้มนุษย์แต่ละคนซึ่งใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่แห่งนั้น ได้แสดงตัวตนตามความปรารถนาของตนเองอย่างเท่าเทียม และ ณ วันนี้หากใครอีกหลายคนที่ยังลังเลหรือสงสัยว่าจะเริ่มใช้ชีวิตในฐานะของ “ผู้กระทำการที่มีจริยธรรม” ได้อย่างไร? แต่การเริ่มจาก “รอยยิ้ม” “คำพูด” หรือ “สายตา” ที่ไม่มองเห็นเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง “ด้อยกว่า” เพราะถูกทำให้คิดหรือเชื่อไปตามอัตลักษณ์ที่ฉาบอยู่ภายนอก เพียงเท่านี้ ก็คงจะเป็นอีกหนึ่งคำตอบที่จะทำให้ตัวตนของมนุษย์แต่ละคนดำรงอยู่อย่างเสมอภาค และสามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันบนโลกใบนี้ได้อย่างมีสุนทรียภาพที่ยั่งยืนต่อไป

บทที่ 6

ถอดประสบการณ์สู่ความรู้เพื่อการปลดปล่อย

ท่ามกลางความสลับซับซ้อนในการทำงานของอำนาจ ที่ได้สร้างความหมายของสรรพสิ่ง เพื่อสร้างความชอบธรรมในการจัดการความคิดและการกระทำของมนุษย์ให้ตกอยู่ในเครือข่ายของวาทกรรม คุณค่าและความหมายของสรรพสิ่งจึงไม่ได้ดำรงอยู่ในตัวของมันเอง แต่ถูกผลิตขึ้นจากโลกทางสังคม และปรับเปลี่ยน เลื่อนไหล ไปตามเทคโนโลยีของอำนาจที่มากับวาทกรรม ในแง่ “คุณค่าและความหมายของคนพิการ” ซึ่งถูกทำให้รับรู้ทั่วไปในสังคม จึงเป็นเพียงผลิตซึ่งมีรากเหง้าอยู่ที่การครอบงำเป็นสำคัญ ดังนั้น แม้ว่าประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาจะมีการสร้างมายาคติให้ดูเหมือนว่าคนพิการมีสภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แต่เบื้องหลังมายาภาพเหล่านั้นก็กลับไม่มีใครเคยรับรู้ว่าการถูกทำให้มีชีวิตอยู่เพียงเพื่อรอคอยความช่วยเหลือจากผู้อื่น จะสร้างความเจ็บปวดให้กับมนุษย์ได้มากมายเพียงใด จนกว่าคนคนนั้นจะถูกทำให้ตกอยู่ในสภาพเดียวกันกับที่คนพิการได้รับ ในแง่ การเปลี่ยนการกระทำที่สังคมมีต่อคนพิการ โดยไม่เข้าใจในความสัมพันธ์เชิงอำนาจ จึงมีนัยยะไม่แตกต่างกับการสืบทอดอำนาจเดิมในรูปโฉมใหม่นั้นเอง หากเพียงมนุษย์จะเข้าใจว่า “สังคม” คือสิ่งที่เกิดขึ้นจาก “ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์” การที่ใครสักคนหนึ่งจะต้องถูกทำให้ตกอยู่ในสภาพที่โดดเดี่ยว หรือปราศจากความเท่าเทียมในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น คนคนนั้นก็คงไม่อาจดำรงชีวิตอยู่ได้ ดังนั้น แม้ว่ามนุษย์จะถูกทำให้เชื่อว่า “การแบ่งปัน” คือสิ่งที่ช่วยจรรโลงให้การอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์เกิดความสงบสุข แต่สิ่งที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ชีวิตของผู้พิการแต่ละคน ก็กลับทำให้ผู้วิจัยได้เรียนรู้ว่า ไม่มีการแบ่งปันใดใดที่จะทำให้มนุษย์เข้าใจถึงคุณค่าของ “ความเป็นคน” ได้ดีเท่ากับ “การแบ่งปันประสบการณ์ของความเจ็บปวด” เพราะการแบ่งปันดังกล่าวนอกจากจะไม่ทำให้ “ผู้แบ่งปัน” และ “ผู้ถูกแบ่งปัน” เกิดความรู้สึกที่อยู่เหนือหรือด้อยกว่ากันและกันแล้ว ยังทำให้มนุษย์มองเห็นที่มาที่ไปและกลไกอันละเอียดอ่อนในการทำงานของอำนาจจนตระหนักได้ว่า แท้ที่จริงแล้วการเปลี่ยนแปลงจากรากเหง้า ไม่อาจเกิดขึ้นด้วยการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างเพียงประการเดียว แต่ควรเกิดขึ้นร่วมกับการเปลี่ยนแปลงวิถีคิดและความสัมพันธ์ภายในตัวของตัวเราต่อสรรพสิ่งรอบกายเสียใหม่นั้นเอง

สุนทรียะแห่งตัวตนของผู้วิจัย

หากการวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างความรู้ ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากการทำปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ จึงเป็นกระบวนการสร้างความรู้ที่มีนัยยะต่อการสร้างสมความเป็นตัวตนของผู้วิจัยเป็นอย่างยิ่ง เพราะแม้ว่าก่อนหน้านี้ หลากหลายเรื่องราวที่ผ่านเข้ามาในชีวิตมักจะทำให้ผู้วิจัยตั้งคำถามกับตนเองถึง “ความไม่เท่าเทียม” ที่เกิดขึ้นในสังคมอยู่เสมอ และแม้ว่าจะมีหลายคำถามที่ยังไม่สามารถหาคำตอบให้กับตนเองได้ แต่สิ่งที่ผู้วิจัยเชื่อมั่นมาโดยตลอดว่าเป็นรากเหง้า

ของความไม่เท่าเทียมที่เกิดขึ้นอย่างมากมายในสังคมก็คือ “อำนาจ” หากแต่ว่าในเวลานั้นผู้วิจัยไม่เคยมองเห็นอำนาจอื่นใดที่นอกเหนือไปจาก อำนาจที่มีกฎเกณฑ์หรือมีสถาบันที่แน่นอนรองรับ อย่างเช่น อำนาจกฎหมายหรืออำนาจรัฐ เมื่อเป็นเช่นนี้ มุมมองที่มีต่อปัญหาความไม่เท่าเทียมของผู้วิจัย จึงถูกจำกัดขอบเขตอยู่เพียงแค่ว่าสิ่งที่สามารถสัมผัสและจับต้องได้ อย่างเช่น ปัญหาการเลือกปฏิบัติของเจ้าหน้าที่รัฐต่อประชาชน หรือปัญหาทางกฎหมายที่เปิดช่องโหว่ให้มนุษย์เอารัดเอาเปรียบกันเองอย่างชอบธรรม ในเวลานั้นแม้จะรู้สึกสลดและหดหู่ใจทุกครั้งเมื่อได้รับรู้ถึงความไม่เท่าเทียมที่เกิดขึ้น แต่ผู้วิจัยก็ไม่อาจทำอะไรได้มากไปกว่า การนั่งเฉยและปล่อยให้มันเป็นเรื่องของปัจเจกที่ต้องเผชิญปัญหาอยู่เพียงลำพัง แต่แล้วการได้เรียนรู้ในสาขาวิชาที่เปิดโลกทัศน์ให้ผู้วิจัยมองเห็นความรู้ / ความจริงที่เปลี่ยนไป และได้เลือกใช้ชีวิตวิทยาซึ่งเปิดพื้นที่ให้ประสบการณ์ของมนุษย์ได้เข้ามาเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความรู้ ก็กลับทำให้ตนเองได้เข้าใจว่า แท้ที่จริงแล้ว การนั่งเฉยและปล่อยให้มันเป็นเรื่องของปัจเจกในการเผชิญปัญหา มิใช่หนทางที่จะทำให้มนุษย์ดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างมีสันติสุข เพราะรากเหง้าของความไม่เท่าเทียมที่เกิดขึ้นกับมวลมนุษยชาติ ไม่ได้ถูกบงการขึ้นจาก “อำนาจ” ซึ่งผู้วิจัยเคยมองเห็นอย่างไ้เพียงสาเพียงเช่นนั้น รวมถึงคำถามมากมายที่ยังไม่อาจหาคำตอบให้กับตนเองได้ ก็ไม่ใช่เพราะผู้วิจัยยังไม่สามารถค้นพบความรู้ที่จะนำไปสู่คำตอบที่ถูกต้องได้สำเร็จ หากแต่เป็นเพราะผู้วิจัยไม่เคยตั้งคำถามต่อความรู้ที่ดำรงอยู่ ไม่เคยมองเห็นอำนาจที่มาควบคู่กับความรู้ และไม่เคยเข้าใจว่าสรรพสิ่งที่ตนเองยึดมั่นอยู่นั้นจะถูกสร้างให้ขึ้นมาเป็นความจริงในสังคมได้อย่างไร

สำหรับผู้วิจัยประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากการบวนการเรียนรู้ในครั้งนี้ มิได้มีความหมายเพียงแค่การสร้าง “พื้นที่” เพื่อเอื้อให้เกิด “สุนทรียะแห่งตัวตนของผู้พิการ” แต่เพียงเท่านั้น แต่มีความหมายรวมถึง การสร้างสุนทรียะให้เกิดขึ้นกับตัวตนของตนเอง ด้วยเช่นกัน เพราะการสร้างความรู้ซึ่งเกิดขึ้นจากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกันของเราทั้งสองฝ่าย ทำให้ผู้วิจัยมองเห็นกลไกอันละเอียดอ่อนของอำนาจที่เข้ามากระทำต่อเรือนร่างมนุษย์ มองเห็นการเผชิญหน้ากับอำนาจเพื่อปรับเปลี่ยนสถานะจาก “ผู้ถูกกระทำ” มาสู่การเป็น “ผู้กระทำการจัดการกับตนเอง” และมองเห็นมิตรภาพของมนุษย์ในการสร้าง “ความเสมอภาคแห่งความเป็นคน” ให้เกิดขึ้นกับเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเองอย่างเท่าเทียม การมองเห็นเช่นนี้ จึงกลายเป็นภาพสะท้อนซึ่งทำให้ผู้วิจัยตระหนักว่า แท้ที่จริงแล้ว “ความหมายของการมีชีวิต” ไม่อาจถูกนำไปผูกโยงอยู่กับการให้คุณค่าในด้านใดด้านหนึ่งแต่เพียงมิติเดียว รวมถึง “คุณค่าของความเป็นมนุษย์” ก็ไม่อาจถูกกำหนดให้มีเพียงดีกับไม่ดี ปกติกับผิดปกติ ชายกับหญิง ดำกับขาว หรือยากจนกับร่ำรวยได้ แต่อาจเป็นเพราะที่ผ่านมารีติชีวิตของผู้วิจัยก็ถูกทำให้ตกอยู่ในวงศ์วานเครือขายของวาทกรรม เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้วิจัยจึงไม่เคยได้รับรู้ว่า “มาตรฐาน” ที่ตนเองยึดมั่นจะเป็นเพียงมายาคติที่ถูกสร้างขึ้น และแม้ว่าอาจเคยมีความคิดหลายอย่างที่สวนทางกับค่านิยมหรือบรรทัดฐานของสังคม แต่เพราะยังพอมีหนทางที่จะหลีกเลี่ยง ผู้วิจัยจึงไม่เคยได้สัมผัสกับ “ความรู้สึกเจ็บปวด” ซึ่งเกิดขึ้นจากการกระทำของกฎเกณฑ์เหล่านั้น

ขณะเดียวกัน ท่ามกลางสังคมที่ยกย่องให้ “ประสิทธิภาพในการผลิต” กลายเป็นวิธีคิดที่มีนัยยะต่อการประเมินคุณค่าของความเป็นมนุษย์ จนเกือบไม่เหลือพื้นที่ให้กระบวนทัศน์อื่น ๆ ได้ขึ้นมาแทรกอยู่ในความคิดของมนุษย์ได้เลยนั้น ผู้วิจัยก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่า ก่อนหน้านั้นตนเองก็เคยมีความคิดแบบ “เหมารวม” ต่อสรรพสิ่งรอบตัว โดยมีทันได้ยังคิดว่า ในขณะที่เรากำลังใช้มาตรฐานทางสังคมเข้าไปตัดสินคุณค่าในความเป็นคนของผู้อื่น นั้นหมายความว่า เรากำลังใช้มาตรฐานทางสังคมเข้ามาตัดสินคุณค่าในความเป็นคนของตัวเองด้วยเช่นกัน หลายครั้งที่ผู้วิจัยมีทัศนคติที่ไม่เป็นมิตรต่อคนบางอาชีพ หลายคนที่ผู้วิจัยหลีกเลี่ยงที่จะสนทนาพูดคุยกับคนบางกลุ่ม หลายเวลาที่ผู้วิจัยปฏิเสธการทำความรู้จักกับคนบางประเภท และหลายสถานการณ์ที่ผู้วิจัยมอบความเวทนาสงสารให้กับใครบางคน เพียงเพราะคิดว่าเขาเหล่านั้นก็ยังมี “ตัวตน” ที่ไม่แตกต่างอะไรกับ “ภาพตัวแทน” ที่ตนเองเคยมีอยู่ในความคิดคำนึง แต่ ณ เวลานั้นผู้วิจัยได้เรียนรู้แล้วว่าความคิดแบบนี้เองที่เป็นตัวการสำคัญ ซึ่งทำให้ผู้วิจัยไม่เคยก้าวข้ามพ้นพันธนาการของอำนาจไม่เคยมองเห็นว่าจะมีเพื่อนมนุษย์คนใดที่ได้รับความเจ็บปวดจากความคิดเช่นนั้น ไม่เคยเปิดใจที่จะยอมรับความแตกต่างหลากหลาย ไม่เคยมีความกล้าที่จะขบถต่อความอยุติธรรม และไม่เคยคิดที่จะเริ่มต้นทำความรู้จักกับตัวตนตามความปรารถนาของผู้อื่น จนท้ายที่สุดผู้วิจัยก็ไม่เคยได้สัมผัสกับสุนทรียะที่เกิดขึ้นกับตัวตนของตนเองเหมือนดังเช่นที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม หากความสัมพันธ์ที่ถักทอขึ้นอย่างเสมอภาคระหว่างผู้พิการกับผู้คนที่อยู่ล้อมรอบเขาแต่ละคน จะสะท้อนให้ใครหลายคนได้หันมาขบคิดว่า แท้ที่จริงแล้ว “การดำรงอยู่ร่วมกันบนความสัมพันธ์ที่เสมอภาค” อาจเป็น “มิตรภาพ” ที่มนุษย์โหยหาโดยตลอดมิใช่หรือ? เพราะแม้ว่าใครหลายคนจะมีสถานะทางสังคมที่ให้อิสระได้อย่างภาคภูมิใจ แต่ลึก ๆ แล้วเราอาจไม่เคยคิดว่าการถูกยอมรับจากสังคมเพราะสถานะที่สวมใส่ จะทำให้เรารู้สึกมีคุณค่าและมีความสุขได้มากเท่ากับ การมีคนเพียงไม่กี่คนที่ยอมรับในตัวตนตามความปรารถนาของตัวเองอย่างแท้จริง หรืออาจเป็นเพราะโลกใบนี้ ไม่เคยปลดปล่อยให้มนุษย์ได้มี “ความเท่าเทียม” ตามที่กล่าวอ้างทางเลือกที่เรามองเห็นในสังคม จึงไม่ใช่ทางเลือกที่ทำให้มนุษย์ซึ่งเลือกเดินไปตามเส้นทางต่าง ๆ จะสามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างมีศักดิ์ศรี ตรงกันข้ามเส้นทางที่เรามองเห็นเหล่านั้น กลับถูกสร้างขึ้นเพื่อตอกย้ำให้ “ภาพความต่างชั้นระหว่างความเป็นมนุษย์” ของคนที่เลือกเดินไปตาม “ลู่วางหลัก” ดูเหนือกว่าคนที่เลือกเดินไปตาม “เส้นทางอื่น” อยู่เสมอ เมื่อเป็นเช่นนี้ เราจึงไม่อาจปล่อยให้เพื่อนมนุษย์คนใดต้องต่อสู้กับการกระทำของอำนาจอยู่เพียงลำพัง เพราะการสร้างสังคมที่มีคุณค่าเพื่อทำให้ทุกชีวิตบนโลกใบนี้ดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างมีสุนทรียะ ไม่อาจเกิดขึ้นด้วยความสามารถของใครคนใดคนหนึ่ง และแม้ว่าความสัมพันธ์อันเสมอภาคของผู้คนที่อยู่รอบข้างจะเป็นพื้นที่ที่ทำให้สุนทรียะแห่งตัวตนของผู้พิการแต่ละคนได้ก่อกำเนิดขึ้น แต่หากไม่มีโครงสร้างพื้นฐานใดใดที่จะเอื้อให้ผู้พิการแต่ละคนได้ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมอย่างเสมอภาค ในที่สุดข้อจำกัดของพื้นที่ทางสังคมก็จะกลายเป็นกำแพงที่ปิดกั้น มิให้ตัวตนตามความปรารถนาของผู้พิการแต่ละคนได้เผยตัวขึ้นมาในสังคม

บทสรุปสู่การสร้างความเสมอภาคในความเป็นมนุษย์

เป็นเวลานานแสนนานมาแล้ว ที่มนุษย์พยายามจะยกย่องเผ่าพันธุ์ของตนเองให้ขึ้นมาเป็นใหญ่เหนือสรรพสิ่งทั้งปวง ด้วยการสร้างความจริงที่ทำให้มนุษย์เชื่อว่า “ความสมบูรณ์แบบของร่างกาย” และ “ความสามารถในการใช้สติปัญญา” คือพื้นฐานสำคัญที่ทำให้มนุษย์มีคุณลักษณะพิเศษที่โดดเด่นเหนือธรรมชาติอื่น ๆ และมนุษย์ก็ใช้ “มาตรฐาน” ดังกล่าวเป็นส่วนสำคัญในการประกอบสร้างคุณค่าและความหมายให้กับมนุษย์ด้วยกันเองเรื่อยมา โดยไม่มีใครเคยคิดจะใส่ใจว่าความเชื่อแบบนี้เองที่เป็นตัวการสำคัญ ซึ่งทำให้ความหลากหลายและลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันของมนุษย์แต่ละคนต้องกลายเป็น “ความผิดปกติ” ของสังคม จนทำให้มนุษย์ซึ่งถูกมองว่าไม่มีคุณลักษณะที่เป็นไปตาม “มาตรฐาน” ต้องกลายเป็นมนุษย์ที่ไม่เคยมีคุณค่าและศักดิ์ศรีที่เท่าเทียมกับมนุษย์คนอื่นได้เลยสักครั้ง แต่หากถามว่าคุณค่าในชีวิตมนุษย์คืออะไร? และความหมายในการมีชีวิตของมนุษย์คืออะไร? คำตอบที่ได้รับก็คงไม่อาจทำให้ผู้วิจัยเข้าใจความหมายและคุณค่าของ “ความเป็นมนุษย์” ได้ดีเท่ากับการตั้งคำถามต่อว่า ทำไมคำตอบของแต่ละคนจึงเป็นไปเช่นนั้น? เพราะท่ามกลางสังคมที่มนุษย์ต่างก็ถูกทำให้เชื่อว่า “ความสามารถในการใช้สติปัญญาเชิงเหตุผล” คือองค์ประกอบสำคัญที่จะใช้เป็นเครื่องบ่งบอกถึงความเป็นเลิศในศักยภาพของตนเอง ในแง่นี้การสร้างคำตอบของมนุษย์แต่ละคนจึงอาจไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นอย่างอิสระ “ตามใจนึก” หากแต่เกิดขึ้น “ตามความคิด” ที่แต่ละคนได้ไตร่ตรองจนเชื่อมั่นแล้วว่า คำตอบเหล่านั้นจะต้องถูกยอมรับจากผู้อื่นให้ได้มากที่สุดมิใช่หรือ?

สำหรับผู้วิจัยการที่ตนเองได้หยิบยกประเด็นในเรื่อง “ความสามารถในการใช้สติปัญญา” ขึ้นมากล่าวถึงในข้างต้นนั้น ผู้วิจัยมิได้มีเจตนาที่จะกล่าวโทษการใช้สติปัญญาของมนุษย์ว่าเป็นสิ่งที่มีปัญหาในตัวมันเองแต่อย่างใด หากแต่ผู้วิจัยต้องการชี้ชวนให้เห็นว่า เมื่อความสามารถในการใช้สติปัญญาเชิงเหตุผลของมนุษย์ ถูกทำให้เป็นไปตามการยอมรับของผู้อื่น และในขณะเดียวกัน “การยอมรับในความสามารถของมนุษย์” ก็ถูกทำให้ผูกติดอยู่กับ “หลักการและกฎเกณฑ์” ซึ่งถูกทำให้เป็นมาตรฐานเพียงหนึ่งเดียวเป็นสำคัญ ในแง่ “คุณค่าและความหมายของความเป็นคน” จึงถูกลดสถานะให้กลายเป็นเพียงการเทียบเคียงกับหลักการ หรือกลายเป็นเพียงการตัดสินคุณค่าโดยนำไปเปรียบเทียบกับกฎเกณฑ์ซึ่งถูกทำให้เป็น “มาตรฐาน” แต่เพียงประการเดียวใช่หรือไม่? และหากเป็นเช่นนั้น “การใช้สติปัญญาของมนุษย์” จึงอาจไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นโดยอิสระและเป็นไปอย่างสร้างสรรค์เพื่อช่วยจรรโลงให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างมีสันติสุขจริงตามที่กล่าวอ้าง แต่อาจเป็นเพียงมายาคติที่กำกับให้มนุษย์ต้องดำเนินชีวิตไปตามลู่ทางที่ถูกกำหนดไว้ โดยไม่มีใครเคยรับรู้ว่าความคิดและการกระทำที่เราเชื่อมั่นว่าถูกต้อง เพราะเป็นไปตามบรรทัดฐานและค่านิยมของสังคม ในอีกด้านหนึ่งความคิดและการกระทำเหล่านั้น ก็อาจกำลังละเมิดความเป็นมนุษย์และสร้างความทุกข์ทรมานให้กับใครบางคนอยู่โดยที่เราไม่รู้ตัว!!! ผิดด้วยหรือที่ต้องใช้หูในการมอง? ผิดด้วยหรือที่ต้องใช้มือในการสื่อสาร? ผิดด้วยหรือที่ต้องใช้รถเข็นในการเดินทาง? ผิดด้วยหรือที่มีเรือนร่าง

แตกต่างกันหลากหลาย? และไม่ว่าคำตอบของแต่ละคนจะเป็นเช่นใด แต่ตราบไคที่ผู้คนส่วนใหญ่ในสังคม ยังคงถูกทำให้มองเห็นแต่เพียงรูปลักษณ์ที่อยู่ภายนอก และตัดสินคุณค่าของความเป็นคน ด้วยการนำรูปลักษณ์ภายนอกไปผูกโยงกับความเป็นมาตรฐานแต่เพียงประการเดียว ตราบนั้น ก็คงไม่ใช่เรื่องง่ายที่ใครสักคนหนึ่งจะเข้าใจถึง ความเจ็บปวดทรมานของคนที่ต้องใช้ชีวิตอยู่โดยไม่มีตัวตน และถูกจ้องมองด้วยสายตาที่ด้อยกว่าอยู่ตลอดเวลาอันจะเป็นเช่นใด?

บทเรียนทางความคิดจากการสร้าง “ความรู้” ร่วมกับผู้เป็นเจ้าของประสบการณ์ในครั้งนี้ ทำให้ผู้วิจัยตระหนักว่า การจะก้าวข้ามสู่สุนทรียะแห่งตัวตนของคนพิการ จะเกิดขึ้นก็ด้วยการปรับเปลี่ยนปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ที่มีต่อกันรอบข้าง เพราะสุนทรียะของมนุษย์มิได้ถูกทำให้ก่อตัวขึ้นจากการสร้างตัวตนซึ่งเป็นไปตามความคาดหวังของผู้อื่น หากแต่ก่อตัวขึ้นจากการที่มนุษย์ได้กลับมาอยู่ในฐานะที่เป็น “องค์ประธาน” ในการสร้างความหมายให้กับการกระทำของตนเอง และมีความอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับการสร้างตัวตนของตนเองในความสัมพันธ์กับสิ่งอื่น ๆ ได้อย่างอิสระ ตัวตนของมนุษย์จึงไม่ใช่แค่เพียงการยอมรับและทำความเข้าใจตามความรู้กระแสหลัก แต่มีความหลากหลายไปตามความหมายและความเข้าใจเกี่ยวกับตนเอง เพราะภายใต้ปฏิสัมพันธ์ในโลกทางสังคมที่มนุษย์แต่ละคนใช้ชีวิตอยู่ มนุษย์ไม่จำเป็นต้องยอมรับการกระทำจากชุดความรู้กระแสหลัก แต่สามารถนิยามตัวตน สามารถต่อรองความหมาย สามารถกำหนดความจริง และสามารถปรับเปลี่ยนตนเองในความสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ ได้ตลอดเวลา หากคิดว่ามันไม่มีความเหมาะสมกับตนเองอีกต่อไป อย่างไรก็ตาม เมื่อข้อจำกัดในการสร้างตัวตนของมนุษย์ยังคงถูกบงการอยู่ภายใต้การควบคุมของอำนาจ แค่การรู้เท่าทันของผู้พิการและกลับมาสร้างตัวตนเพื่อต่อต้านการกระทำของอำนาจ จึงไม่อาจเพียงพอที่จะทำให้สุนทรียะแห่งตัวตนของผู้พิการเท่าเทียมกับผู้อื่นได้ เพราะหากผู้คนในสังคม ยังไม่พยายามทำความเข้าใจผู้พิการจากตำแหน่งแห่งที่ที่เขาแต่ละคนใช้ชีวิตอยู่ และไม่พยายามเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับเขา ภายใต้ชุดความรู้ซึ่งเกิดขึ้นจากการสร้างร่วมกันของทั้งสองฝ่าย เราก็คงไม่อาจมองเห็นว่า อะไร? คือสิ่งที่บงการให้ภาพลักษณ์ของผู้พิการต้องถูกจำกัดขอบเขตอยู่เพียงแค่ว่า “ความไร้คุณค่า” “ความน่าเวทนาสงสาร” หรือ “การไร้ความสามารถ” แต่เพียงเท่านั้น

ที่ผ่านมาเราปล่อยให้ความรู้ภายใต้กระบวนทัศน์ ซึ่งมีเป้าหมายในการอธิบาย ควบคุม และลดทอนความเป็นไปของสรรพสิ่ง ได้ถูกยกย่องให้ขึ้นมาเป็นใหญ่ในการผูกขาดความคิด จนทำให้บริบทและประสบการณ์ซึ่งเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อวิถีในการดำรงอยู่ของมนุษย์ ต้องถูกมองข้ามหรือถูกตัดออกไปจากกระบวนการสร้างความรู้ เมื่อเป็นเช่นนี้ เราจึงไม่อาจตัดสินคุณค่าของคนพิการไปตามความหมายที่ถูกสร้างขึ้นจากความรู้เพียงแบบเดียวได้ เพราะแม้ว่าความรู้ดังกล่าวจะทำให้มนุษย์เชื่อมั่นในผลสำเร็จที่เป็นรูปธรรม แต่ความรู้ในลักษณะการเช่นนี้ก็ถูกทำให้แฝงเร้นไปด้วยการครอบครองอำนาจ มนุษย์จึงถูกทำให้มองเห็นสรรพสิ่งอยู่ภายใต้อัมฤกษ์ของตนเอง จนไม่เคยมองเห็นว่า “ความรู้” ที่ยึดมั่นอยู่นั้น จะถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการบั่นทอนความเป็นมนุษย์ของผู้อื่นได้อย่างไร? แต่การได้เข้าไปรับรู้ความคิดและความปรารถนาของผู้พิการ

แต่ละคน ก็กลับทำให้ผู้วิจัยได้มองเห็นว่า สิ่งสำคัญที่จะทำให้ “ความรู้” กลายเป็นสิ่งที่ช่วยกอบกู้ ความเป็นมนุษย์ของใครหลายคนที่ถูกทำให้สูญเสียไปได้คืนกลับมา นั่นก็คือ การสร้างนิยาม ความหมายของสิ่งที่เรียกว่า ความรู้ จะต้องมีความหลากหลายและมีความเท่าเทียมในการอธิบาย ความเป็นไปของสังคมโดยไม่แตกต่างกัน รวมถึงจะต้องก้าวข้ามพ้นจากการกำหนดขอบเขตให้อยู่ แต่เพียงในกรอบของทฤษฎีกระแสหลัก และครอบคลุมถึงสิ่งที่เชื่อมโยงกับบริบทและประสบการณ์ ของชีวิตมนุษย์อย่างแนบแน่น เพื่อเปิดพื้นที่ให้ผู้เป็นเจ้าของประสบการณ์ได้เข้ามามีส่วนสำคัญ ในการกำหนด “ความหมาย” และสร้าง “ความรู้” เกี่ยวกับตัวตนของตนเองให้เกิดขึ้นมาในสังคม จนท้ายที่สุดการรับรู้ความจริงจากมุมมองดังกล่าว ก็จะทำให้มนุษย์ตระหนักว่า สุนทรียะในการ ดำรงอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์ มิอาจก่อตัวขึ้นด้วยการสร้าง “ประสิทธิภาพในการผลิต” ให้เกิดขึ้น ในสังคมแต่เพียงเท่านั้น แต่หัวใจสำคัญของการสร้างความเสมอภาคในความเป็นมนุษย์ จะเกิดขึ้น ก็ด้วยความร่วมมือของมนุษย์ในการสร้างความหลากหลายในพื้นที่ เพื่อเอื้อให้อำนาจแห่งตัวตน ของมนุษย์แต่ละคนทำงานได้อย่างเท่าเทียมกัน

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กิตติยา (นรามาศ) รัตนกร. (2531). **คนพิการ : การสงเคราะห์และฟื้นฟูสมรรถภาพ**. ตำราสอนคณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (อัสสัมชัญ).
- คณะกรรมการการยุติธรรมและสิทธิมนุษยชน สภาผู้แทนราษฎร และสถาบันพระปกเกล้า. (2546). **รายงานสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เรื่อง สิทธิมนุษยชนของคนพิการ ครั้งที่ 2 : 26 พฤศจิกายน 2545**. กรุงเทพฯ : บริษัท เอ.พี.กราฟิคดีไซน์ และการพิมพ์ จำกัด.
- ณรงค์ เสรีจินตกุล. แปล. (2544). **ผลแห่งกรรม**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สุวรรณภูมิ.
- ธงชัย วินิจจะกุล. (2534). **วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์แบบวงศ์วาน (Genealogy)**. รายงานเสริมหลักสูตร คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (อัสสัมชัญ).
- นงเยาว์ ชาญณรงค์. (2545). **ศาสนากับสังคม : Religion and Society**. ตำราสอนคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- นภาพร หะวานนท์. (2550). **การสร้างความรู้ภายใต้กระบวนการทัศน์สร้างสรรค์สังคม**. เอกสารประกอบการเสวนาเรื่องความเข้าใจชีวิตกับการสร้างและการจัดการความรู้ 18 ธันวาคม 2550. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. (อัสสัมชัญ).
- ประสิทธิ์ แสงทับ. (2535). **ไตรภูมิโลกวิเชียรยถา**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- เปาโล แฟร์รี. ช.เขี้ยวพุ่มพวง. แปล. (2517). **การศึกษาสำหรับผู้ถูกกดขี่**. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์.
- พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ. (2534). **ราชกิจจานุเบกษา**. เล่มที่ 108. ตอนที่ 205. วันที่ 25 พฤศจิกายน 2434. หน้า 1 – 7.
- พิพัฒน์ พสุธารชาติ. (2545). **รัฐกับศาสนา บทความว่าด้วยอาณาจักร ศาสนจักร และเสรีภาพ**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม.
- พิทยา ศรีโกตะเพชร. (2545). **พระพุทธศาสนากับพัฒนามนุษย์ ศึกษาเฉพาะกรณีการพัฒนาคนตาบอดในสังคมไทยปัจจุบัน**. วิทยานิพนธ์ ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาศาสนาเปรียบเทียบ. นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เพ็ญสิริ จีระเดชากุล. (2539). “กระบวนการทัศน์ของการพัฒนาและการศึกษาวิวัฒนาการของวิถีชีวิตจริยธรรมในสังคมไทย”, ใน **พัฒนศึกษาศาสตร์ : ศาสตร์แห่งการเรียนรู้และการพัฒนา**. บรรณาธิการโดย นภาพร หะวานนท์. หน้า 31-44. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แปลนโมทีฟ.

- พริตจ็อฟ คาปรั้า. พระประชา ปสนนหมโมและคณะ. แปล. (2542). **จุดเปลี่ยนแห่งศตวรรษ 1.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- มูลนิธิอิทธิธรรม. (2542). **คุณป่วยเพราะคุณบาป.** กรุงเทพฯ : บริษัท เฟื่องฟ้าพรินต์ติ้ง จำกัด.
- สมภาร พรหมทา. (2535). **พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์ : ทัศนะของพุทธศาสนาเกี่ยวกับปัญหาโสเภณี ทำแท้งและการการุณยฆาต.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พุทธชาด.
- เสรี พงศ์พิศ และคณะ. (2524). **คนในทรรณะของพุทธศาสนา อิสลามและคริสต์ศาสนา.** กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์.
- อภิญา เฟื่องฟูสกุล. (2546). **อัตลักษณ์ : การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด.** กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- อัทยา โกมลกาญจน์. (2515). **ประวัติศาสตร์กรีกโรมัน.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สวนทองถิ่น กรมการปกครอง.
- Macdonald , Fiona. (1997). **ทัศนีย วีระภาสพงษ์** แปล. (2540). **เฮเลน เคลเลอร์ หญิงบอดมหัศจรรย์.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า.
- Schoeffel ,Penelope and Klages ,Mary. (2547). **บันทึกประกอบการบรรยายเรื่องของโพสต์โมเดิร์น. เอกสารประกอบการเสวนาวิชาการเรื่องแนวคิดโพสต์โมเดิร์นกับสังคมศาสตร์ ไทย. ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพมหานคร. วันที่ 12, 15 มกราคม 2547.**

ภาษาอังกฤษ

- Adler , Alfred. (1927). **The Practice and Theory of Individual Psychology.** New York : Harcourt Brace.
- Albrecht , Gary L. (1976). 'Socialization and the Disability Process' In **The Sociology of Physical Disability and Rehabilitation.** Pittsburgh : University of Pittsburgh Press.
- Aldridge , J. (1993). 'The Textual disembodiment of Knowledge in Research Account Writing'. In **Sociology.** Volume 27. Number 1. Page 53 – 66.
- Anderson , Walter Truett. (1997). **The Future of the Self : inventing the postmodern person.** United States of America : Pengiun Putnam Inc.
- Barnes ,Colin. (1997). 'A Lagacy of Oppression : A History of Disability in Western Culture' In **Disability Studies : Past Present and Future.** Edited by Len Barton and Mike Oliver. Leeds : The Disability Press. Page 3 – 24.

- Barr. (1913). **Mental Defective : Their History , Treatment and Training**. Philadelphia : Blakiston.
- Blaikie , Norman. (1993). **Approaches to Social Enquiry**. Oxford : Polity Press in Association with Blackwell Publishers.
- Bliquez , L. J. (1983). 'Classical Prosthetics'. In **Archaeology**. Number 36. Page 25-29.
- Braddock and Parish. (2001). 'An Institutional History of Disability' In **Handbook of Disability Studies**. Edited by Albrecht ,Gary L. ; Seelman , Katherine D. and Bury ,Michael. Thousand Oaks , California : Sage Publications. Page 11 – 68.
- Cavallaro , Dani. (2001). **Critical and Cultural Theory : Thematic Variations**. London and New Brunswick : The Athlone Press.
- Clear , Mike and Gleeson , Brendon. (2002). 'Disability and Materialist Embodiment'. In **Journal Of Australian Political Economy**. Number 49. June. Page 34-55.
- Clinard , Marshall B. and Meier , Robert F. (2001). **Sociology of Deviant Behavior**. Eleventh Edition. New York : Harcourt College Publishers.
- Crittenden , Jack. (1992). **Beyond Individualism : Reconstitution the Liberal Self**. New York : Oxford University Press.
- Danaher , Geoff ; Schirato ,Tony and Webb , Jen. (2000). **Understanding Foucault**. London : SAGE Publications.
- David , A. (1989). **From Where I Sit : Living With Disability in an Able Bodied World**. London : Triangle.
- Davidson , Arnold I. (1986). 'Archaeology , Genealogy , Ethics'. In **foucault : A Critical Reader**. Edited by David Couzens Hoy. Oxford and New York : Basil Blackwell. Page 221 234.
- Depoy ,Elizabeth and Gilson ,Stephen French. (2004). **Rethinking disability : Principle for Professional and Social change**. Canada : Thomson Learning Academic Resource Center.
- Dreyfus , Hubert and Rabinow , Paul. (1982). **Michel Foucault : Beyond Structuralism and Hermeneutics**. Chicago : University of Chicago Press.
- Dutton , K. (1996). **The Perfectable Body**. London : Cassell.
- Edwards , Martha L. (1997). 'Deaf and Dumb in Ancient Greece'. In **The Disability Studies Reader**. Edited by Lennard J. Davis. New York and London : Routledge. Page 29 – 51.

- Ellis, C., Kiesinger, C. & Tillmann-Healy, L. (1997). 'Interactive interviewing : Talking about Emotional Experience'. In **Reflexivity and voice**. Edited by R. Hertz. Thousand Oaks : SAGE Publications. Page 119 – 149.
- Fairclough , Norman. (1992). **Discourse and Social Change**. Cambridge : Polity Press.
- Farmer , S. (1998). 'Down and Out and Female in Thirteenth – Century Paris'. In **American Historical Review**. Number 103. Page 34 – 72.
- Friedson , Eliot. (1980). **Doctoring Together : A Study of Professional Social Control**. Chicago IL : Chicago University Press.
- Foucault , Michel. (1972). **The Archaeology of Knowledge and The Discourse on Language**. New York : PANTHEON BOOKS.
- _____. . Translated by Donald F. Bouchard and Sherry Simon. (1977). 'Nietzsche ,Genealogy ,History'. In **Language ,Counter – Memory Practice : Select Essays and Interviews**. Edited by Donald F. Bouchard. Ithaca New York: Cornell University Press. Page 139 – 164.
- _____. . (1978). 'An Introduction'. In **The History of Sexuality**. Volume 1. New York : Vintage Books.
- _____. . (1979). **Discipline and Punish : The Birth of the Prison**. New York : Vintage Books.
- _____. . (1980a). 'The eye of Power'. In **Power / Knowledge : Select Interviews and Other Writings 1972 -1977**. Edited by Colin Gondon. New York: Pantheon Books. Page 146 – 165.
- _____. . (1980b). 'Question on Geography'. In **Power / Knowledge : Select Interviews and Other Writings 1972 -1977**. Edited by Colin Gondon. New York: Pantheon Books. Page 63 – 77.
- _____. . (1980c). 'Two Lectures'. In **Power / Knowledge : Select Interviews and Other Writings 1972 -1977**. Edited by Colin Gondon. New York : Pantheon Books. Page 78 – 108.
- _____. . (1982). 'The Subject and Power'. In **Michel Foucault : Beyond Structuralism and Hermeneutics**. Edited by Hubert Dreyfus and Paul Rabinow. Chicago : University of Chicago Press.
- _____. . (1984). 'Space , Knowledge , and Power'. In **The FOUCAULT Reader**. Edited by Paul Rabinow. New York : Pantheon Books. Page 239-256.

- _____. (1985). 'The Use of Pleasure'. In **The History of Sexuality**. Volume 2. New York : Vintage Books.
- _____. (1986). 'Of Other Spaces'. In **Diacritics**. Volume 16.Number 1(Spring). Edited by Baltimore, MD. New York : Johns Hopkins University press. Page 22 – 27.
- _____. (1988). **Madness and Civilization : A History of Insanity in the age of Reason**. New York : Vintage Books.
- _____. Translated by A.M.Sheridon. (2003). **The Birth of the Clinic : An archaeology of medical perception**. London and New York : Routledge Classics.
- Garland , R.R.J. (1995). **The Eye of the Beholder : Deformity and Disability in the Graeco-Roman World**. Ithaca NY : Cornell University Press.
- Gergen, K. (1985). 'The Social Constructionist Movement in Modern Psychology'. In **American Psychologist**. Volume 40. Number 3. Page 266 – 275.
- Giddens , A. (1991). **Modernity and Self – Identity**. Cambridge : Polity.
- Gleeson , B. J. (1997). 'Disability Studies : A Historical Materialist View'. In **Disability and Society**. Number 12 , Page 179 – 202.
- Hall ,Stuart. (2000). 'Who needs 'Identity'?'. In **Identity : a reader**. Edited by Gay Paul du. Evans Jessica and Redman Peter. London : SAGE Publications. Page 15 – 30.
- Hekman , Susan. (2000). 'Feminism , Identity and Identity Politics'. In **Feminist Theory**. London : SAGE Publications.
- Hoy , David Couzens. (1986). **Foucault : A Critical Reader**. Oxford and New York : Basil Blackwell.
- Josselson , R. (1995). 'Imagining the real : Empathy, narrative ,and the dialogic self'. In **Interpretive experience : The narrative study of lives**. Edited by R. Josselson & A. Lieblich. Thousand Oaks : SAGE Publications. Volume 3. Page 27 – 44.
- Kane , R. A ; Kane , R. L. and Ladd , R. C. (1998). **The Heart of Long-Term Care**. New York : Oxford University Press.
- Lefebvre , Henri. Translated by Donald Nicholson-Smith. (1991). **The Production of Space**. Oxford : Blackwell Publishing.

- Liggett , Helen. (1998). 'Stars are not born : an interpretative approach to the politics of disability'. In **Disability , Handicap and Society**. Volume 3. Number 3. Page 263-267.
- Love ,Nancy S. (1986). **Marx Nietzsche and Modernity**. New York : Columbia University.
- Mahendra , B. (1985). 'Subnormality Revisited in Early Nineteenth Century France'. In **Journal of Mental Deficiency Research**. Number 29. Page 391 – 401.
- Mahoney , Dan. (2007). 'Constructing Reflexive Fieldwork Relationships : Narrative My Collaborative Storytelling Methodology'. In **Qualitative Inquiry**. Edited by Norman K. Denzin. Volume 13. Number 4. Page 573 – 594.
- Markotic , Nicole. (2003). 'Re/Presenting Disability and Illness : Foucault and Two 20th Century Fictions'. In **Disability Studies Quarterly**. (Spring). Volume 23. Number 2. Page 178 – 192.
- Morgan , John. (2002). 'Teaching Geography for a Better World'. In **International Research in Geographical and Environmental Education**. Volume 11. Number 1. Page 15-29.
- Nilson , Herman. Translated by Rachel Clark. (1998). **Michel Foucault and the Games of Truth**. Great Britain : Antony Rowe Ltd.
- Porter , S. Translated by Thomas Stapleton. (1847). 'Review of the Historic of Church of England'. In **American Annals of the Deaf and Dumb**. Volume 1. Number 5. Page 33 – 34.
- Pred , Allan. (1990). **Making Histories and Constructing Human Geographies : The Local Transformation of Practice , Power Relation , and Consciousness**. San Francisco : Westview Press.
- Rabinow , Paul. (1997). **Ethics Subjectivity and Truth**. New York : The New Press.
- _____. (1984). **The Foucault Reader**. New York : Pantheon Books.
- Riddell , Sheila and Watson , Nick. (2003). **Disability , Culture and Identity**. United Kingdom : First Published.
- Ritzer , George. (1996). **Sociology Theory**. 4rd . ed. New York : McGraw – Hill.
- Roberts , Brain. (2002). **Biographical Research**. Great Britain : Biddles Ltd. , Guildford And King Lynn.
- Schilder , P. (1950). **The image and Appearance of The Human Body**. New York : International Universities Press.

- Schoeman , Marie. (2002). 'Disability and The Ideology of Professionalism'. In **International Journal of Special Education**. Volume 17. Number 1. Page 15-20.
- Scully , Jackie Leach. (2002). 'A Postmodern Disorder : Moral Encounters with Molecular Models of Disability'. In **Disability/Posmodernity : Embodying Disability Theory**. Edited by Mairian Corker and Tom Shakespeare. London : Continuum. Page 48-61.
- Shakespeare , Tom. (1996). 'Disability , Identity and Difference'. In **Exploring the Divide**. Edited by Colin Barnes and Geof Mercer. Leeds : The Disability Press. Page 94 – 113.
- Spierenburg , P. (1984). 'The Sociogenesis of Confinement and Its Development in Early Modern Europe'. In **The Emergence of Carceral Institution : Prisons , Gallies and Lunatic Asylums , 1550 – 1900**. Rotterdam : Erasmus Universiteit, Centrum Voor Maatschappij Geschiedenenis. Page 9 – 77.
- Soja , Edward. (1989). **Postmodern Geographies : The Reassertion of Space in Critical Social Theory**. London : Verso.
- _____. (1997). 'Planning in / for Postmodernity'. In **Space & Social Theory : Interpreting Modernity and Postmodernity**. Edited by Georges Benko & ULF Strohmayr. Oxford : Blackwell Publishers. Page 236 – 249.
- Stanley , L. and Morgan , D. (1993). 'Introduction'. In **Sociology**. Volume 27. Number 1. Page 1 – 4.
- Starr , P. (1982). **Transformation of American Medicine**. New York : Basic Books.
- Stiker , Henri-Jacques. Translated by William Sayers. (1999). **A History of Disability**. The United States of America : The University of Michigan Press.
- Swain , John and Cameron , Colin. (1999). 'Unless Otherwise Stated : Discourses of Labelling and Identity in Coming Out' In **Disability Discourse**. Edited by Corker, Mairian and French , Sally. Buckingham , Philadelphia : Open University Press. Page 68 – 78.
- Tajfel , H. (1981). **Human Groups and Social Categories**. Cambridge : Cambridge University Press.
- Tregaskis , Claire. (2004). **Constructions of Disability**. London : Routledge.

- Tremain , Shelley. (2002). 'On The Subject of Impairment'. In **Disability/ Posmodernity : Embodying Disability Theory**. Edited by Mairian Corker and Tom Shakespear. London : Continuum. Page 32 – 47.
- Turner , Bryan S. and Samson , Colin. (1995). **Medicine Power and Social Knowledge**. Second Edition. London – Thousand Oaks – New Delhi : SAGE Publications.
- Welsford , E. (1996). **The Fool : His Social and Literary History**. Reprint , Gloucester , MA : Peter Smith.
- White , Hayden. (1979). 'Michel Foucault'. In **Structuralism and Since : From Levi – Strauss to Darrida**. Edited by John Sturrock. New York : Oxford University Press. Page 81 – 115.
- Winzer , Margaret A. (1997). 'Disability and Society Before the Eighteenth Century'. In **The Disability Studies Reader**. Edited by Lennard J. Davis. New York and London : Routledge. Page 75 – 109.
- Woodward , Kathryn. (1997). **Identity and Difference**. London ; Thousand Oaks and New Delhi : Sage Publication.
- Yow , V. R. (1994). **Recording Oral History : A Practical Guide for Social Scientists**. London : Sage.

ภาคผนวก

แนวการสอนทบทวนกับผู้เป็นเจ้าของประสบการณ์

ภูมิหลัง

- พื้นเพเป็นคนที่ไหน เชื้อชาติ สัญชาติ ศาสนา ความเชื่อ อาชีพ รายได้ มีพี่น้องกี่คน ความสัมพันธ์กับคนในครอบครัวและญาติพี่น้องเป็นอย่างไร
- พิจารณาแต่กำเนิดหรือไม่ หากพิจารณาภายหลังให้เล่ารายละเอียดถึงที่มาของความพิการ และรู้สึกอย่างไรต่อความพิการที่เกิดขึ้นกับตนเอง เคยรู้สึกโทษโชคชะตา หรือคิดว่าเป็นเรื่องของเวรกรรมหรือไม่ ทำไมจึงคิดเช่นนั้น
- การปรับตัวในการดำรงชีวิตตอนเริ่มแรกที่ต้องพิการเป็นอย่างไร ปรับตัวได้เอง หรือมีใครเป็นกำลังใจที่สำคัญให้กับเรา และเขาปฏิบัติต่อเราอย่างไร
- พ่อแม่ประกอบอาชีพอะไร พื้นเพเป็นคนที่ไหน การเลี้ยงดูของครอบครัว และการปฏิบัติของพ่อแม่ต่อเราเป็นอย่างไร และตัวเราอยากให้พ่อแม่ปฏิบัติต่อเราเช่นนั้นหรือไม่ ถ้าไม่ใช่แล้วเราอยากให้พ่อแม่และครอบครัวปฏิบัติต่อเราอย่างไร ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น
- ชีวิตในวัยเด็กของเราเป็นอย่างไร ความสัมพันธ์กับเพื่อนวัยเดียวกันเป็นอย่างไร
- การเรียนเป็นอย่างไร เรียนจบในระดับใด ให้เล่ารายละเอียดเกี่ยวกับประสบการณ์ในการเรียน มีอะไรเป็นอุปสรรคในการเรียนหรือไม่ ถ้ามีเราผ่านเหตุการณ์นั้นมาได้อย่างไร
- ชีวิตการทำงานเป็นอย่างไร ประสบการณ์ในการสมัครงานครั้งแรกเป็นอย่างไร ให้เล่ารายละเอียดชีวิตการทำงาน มีอะไรเป็นอุปสรรคในการทำงานหรือไม่ ถ้ามีเราผ่านเหตุการณ์นั้นมาได้อย่างไร

การถูกละเมิดและกระทำความรุนแรงต่อตัวตน

- ความสัมพันธ์กับญาติพี่น้องและคนรอบข้างอื่นๆ เป็นอย่างไร ให้เล่ารายละเอียดให้ฟังว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น
- สิ่งที่ทำให้ตัวเรารู้สึกว่าเป็นอุปสรรค หรือเป็นความลำบากใจในการดำรงชีวิตประจำวันคืออะไร ให้เล่ารายละเอียดว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น และเราแก้ไขสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างไร
- เรื่องที่เคยเกิดขึ้นกับเราและเรารู้สึกไม่ชอบที่สุดในชีวิตคือเรื่องใด ให้เล่ารายละเอียดว่าทำไมจึงเกิดเหตุการณ์เช่นนั้น เราแก้ไขสถานการณ์ในตอนนั้นอย่างไร และถ้าย้อนกลับไปได้เราอยากให้เป็นอย่างไร
- เราไม่ชอบคนที่ปฏิบัติกับเราอย่างไร ให้เล่ารายละเอียดให้ฟังว่าทำไมถึงคิดเช่นนั้น และหากต้องเจอคนเช่นนี้เราปฏิบัติตัวอย่างไรกับเขา

- รู้สึกอย่างไรที่การกำหนดความเป็นไปของคนพิการในสังคม หรือการกำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องกับคนพิการ มักถูกพูดโดยนักวิชาการด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นแพทย์ นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ ฯลฯ และตัวเราเคยมีเหตุการณ์ที่ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับนักวิชาการเหล่านี้ แล้วรู้สึกไม่ชอบหรือไม่ประทับใจหรือไม่ ทำไมจึงรู้สึกเช่นนั้น

จุดเปลี่ยนสู่การสร้างตัวตน

- อะไรคือเป้าหมายที่สำคัญในชีวิตที่เราปรารถนา ทำไมคิดเช่นนั้น

- อะไรคือจุดพลิกผันสำคัญ ที่ทำให้ตัวเรามุ่งมั่นที่จะให้ไปถึงเป้าหมายที่เราปรารถนา ให้เล่ารายละเอียดให้ฟังว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น

การตรวจสอบตนเอง / การรู้จักตนเอง

- ทำอย่างไรกับตนเองบ้าง เพื่อจะไปให้ถึงเป้าหมายที่ปรารถนา ทำไมจึงเลือกทำสิ่งนี้

- รู้ได้อย่างไรว่าเราต้องทำอะไรบ้าง เพื่อให้ไปถึงเป้าหมายที่ต้องการ และตอนที่ทำสิ่งนั้นเกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างไรกับตัวเรา

- เราแสดงออกถึงความเป็นตัวเราตามความปรารถนาของตัวเรา เพื่อให้คนอื่นรับรู้ได้อย่างไร มีเหตุการณ์สำคัญที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในชีวิตของเราที่เราจำได้ไม่ลืมหรือไม่

- คิดอย่างไรกับความพิการ และเราปฏิบัติต่อตัวเราอย่างไร

- เราคิดว่าสังคมรอบข้างมองเราอย่างไร คิดกับเราอย่างไร ทำไมจึงคิดเช่นนั้น

- เราอยากให้คนรอบข้าง หรือสังคมมองเราเป็นอย่างไร และปฏิบัติต่อเราอย่างไร ทำไมจึงต้องการเช่นนั้น

ความปรารถนาแห่งตัวตน / สุนทรียะของการดำรงอยู่

- ชีวิตส่วนตัวของเราเป็นอย่างไร ใช้สิ่งที่เราปรารถนาแล้วหรือไม่ อย่างไร

- ถ้าชีวิตในปัจจุบันไม่ใช่สิ่งที่เราปรารถนา แล้วอยากให้ชีวิตของเราเป็นอย่างไร อยากดำรงชีวิตอย่างไร แล้วคิดว่าเราต้องทำอะไรเพื่อไปให้ถึงสิ่งที่เราปรารถนา

- อะไรคือความสุขในการดำรงชีวิตของเรา ทำไมจึงคิดเช่นนั้น ทุกวันนี้เรามีความสุขในการดำรงชีวิตหรือไม่ อย่างไร ทำไมจึงคิดเช่นนั้น

- ใครคือบุคคลที่เรายึดเป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิต ทำไมจึงคิดเช่นนั้น

- เรามีคนรู้จักที่เป็นแบบอย่างในชีวิตให้เราหรือไม่ และเขาให้คำแนะนำต่อเราอย่างไร เราปฏิบัติตามหรือไม่ ถ้าปฏิบัติตามเกิดความเปลี่ยนแปลงต่อตัวเราอย่างไร

- มีเหตุการณ์ครั้งไหนที่เรารู้สึกว่ามันทำให้เราท้อที่สุดในชีวิต แล้วเราผ่านเหตุการณ์เหล่านั้นมาได้อย่างไร มีใครช่วยทำให้เราผ่านเหตุการณ์นั้นมาได้หรือไม่ แล้วเขาช่วยอย่างไร

จริยธรรมของการดำรงอยู่

- เวลาที่เรารู้สึกท้อ หรือเวลาที่เรารู้สึกเหน็ดเหนื่อยในชีวิต เรามักจะปฏิบัติตัวอย่างไร ทำให้ไม่จึงทำเช่นนั้น
- อะไรคือสิ่งที่เราใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เวลาที่เราท้อหรือต้องเผชิญกับเหตุการณ์ที่เราไม่ชอบ ทำให้ไม่จึงคิดเช่นนั้น
- อะไรคือพลังที่ทำให้เรามุ่งมั่นที่จะไปให้ถึงความปรารถนาของตัวเรา และไม่ทำให้เรายกเลิกกลางคัน ทำให้ไม่จึงคิดเช่นนั้น
- เราคาดหวังต่ออนาคตของตัวเราอย่างไร ทำให้ไม่จึงคิดเช่นนั้น

พื้นที่แห่งตัวตน

- คนสำคัญที่ทำให้เรามีวันนี้คือใคร แล้วเขาปฏิบัติต่อเราอย่างไร (ไม่ว่าจะเป็นที่บ้าน โรงเรียน มหาวิทยาลัย ที่ทำงาน สังคมทั่วไป ฯลฯ)
- เรารู้สึกดีเมื่อคนรอบข้างปฏิบัติต่อเราอย่างไร เราอยากให้เขาเปลี่ยนแปลงอีกหรือไม่ ถ้าอยากเราต้องการให้เปลี่ยนแปลงอย่างไร (ไม่ว่าจะเป็นที่บ้าน โรงเรียน มหาวิทยาลัย ที่ทำงาน สังคมทั่วไป ฯลฯ)

แนวการสนทนากับคนรอบข้างเจ้าของประสบการณ์

- ความสัมพันธ์กับคนเจ้าของประสบการณ์เป็นอย่างไร รู้จักกันมานานแค่ไหน ครั้งแรกที่เราเจอกันรู้สึกอย่างไร ทำให้ไม่จึงรู้สึกเช่นนั้น
- ทำให้ไม่จึงปฏิบัติต่อเจ้าของประสบการณ์เช่นนั้น (ถามตามคำบอกเล่าของเจ้าของประสบการณ์) รู้สึกอย่างไรที่ได้ปฏิบัติเช่นนั้น
- คิดว่าเจ้าของประสบการณ์กับตัวคุณมีความแตกต่างกันหรือไม่ ถ้าไม่แตกต่างทำไมจึงคิดเช่นนั้น และถ้าแตกต่างคิดว่าเขากับคุณแตกต่างกันที่ตรงไหน ทำให้ไม่จึงคิดเช่นนั้น
- การปฏิบัติตัวต่อคนพิการอื่น ๆ คุณปฏิบัติตัวเหมือนกับเจ้าของประสบการณ์หรือไม่ ถ้าเหมือนทำไมจึงทำเช่นนั้น ถ้าไม่เหมือนคุณปฏิบัติตัวอย่างไร และทำไมจึงทำเช่นนั้น
- คุณปรารถนาที่จะเห็นเจ้าของประสบการณ์เป็นอย่างไร ดำเนินชีวิตอย่างไร ทำให้ไม่จึงคิดเช่นนั้น
- คุณปรารถนาที่จะเห็นคนในสังคมอื่น ๆ ปฏิบัติต่อคนพิการอย่างไร ทำให้ไม่จึงคิดเช่นนั้น

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	ร้อยตำรวจเอกหญิงจิตติมา เจือไทย
วันเดือนปีเกิด	8 สิงหาคม 2514
สถานที่เกิด	โรงพยาบาลราชวิถี จังหวัดกรุงเทพมหานคร
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	89/402 หมู่บ้านฟ้าชมพุกษณ์ ถนนลำลูกกา ตำบลลำลูกกา อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี 12150

ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	รองสารวัตร
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน

ประวัติการศึกษา	
พ.ศ.2536	พยาบาลศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับสอง) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พ.ศ.2542	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม) สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
พ.ศ.2551	การศึกษาดุษฎีบัณฑิต (พัฒนศึกษาศาสตร์) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ